DE

OBLIGATIONE

CONSCIENTIÆ

Prælectiones Decem:

OXONII

In Scholâ Theologicâ Habitæ.

Anno Dom. M DC XLVII.

A

Roberto Sanderſono,

S. *Theologiæ ibidem Profeſſore Regio,*

POSTEA

Epiſcopo Lincolnienſi.

LONDINI,

Typis *J. M.* Impenſis *J. Martin* ad inſigne Campanæ in Cœmeterio *D. Pauli,* 1676.

PRÆNOBILI VIRO,
Honoratiſſimorum Corcagiæ
in Hibernia Comitum Richardi
olim defuncti Filio, &
Richardi *nunc ſuperſtitis fratri*,

ROBERTO BOYLIO.

AVet in tuam (Vir Honoratiſſime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero, lubens meritò : Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (& eſt perrarò mendax in melius fama,) cùm natalium ſplendore illuſtrem; tùm generoſæ mentis indole, amore literarum, humanitate, pie-

tate, & omni virtutum genere multò etiam illuſtriorem : mihi tamen (deliteſcenti nimirum in parvâ caſulâ ſuaviter, nec quid rerum foris geratur, præſertim ut nunc ſunt tempora, multùm ſollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menſes nec *de nomine* quidem, adeóque ne nunc tandem, niſi *ſolâ munificentiâ*, notum. Eſt tamen quod ſperem, habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munuſculum: ex eo ſcilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum*, (propoſito per virum inſigniter doctum *Thomam Barlowm*, armarii Bodleiani in almâ Oxonienſi Academiâ Protobibliothecarium, honeſto ſalario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo* ; & tùm ſponte meâ ad aliquid ſcribendum quod domo exeat pigrum ſatis, tùm factum jam, ut in ſenectâ ætate par eſt, multò etiam pigriorem, in eandem arenam denuò pellicere. *Bonum factum :* quòd in hoc tàm luctuoſo

luctuoso Civilium pariter & Ecclesiasticarum rerum *statu*, (nisi sit nefas *statum* dicere, quæ mera ἀστασία sit, & perturbatissima rerum omnium confusio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter repertus fuerit, qui tristes Musas Musarúmque quocunque in genere alumnos, maximè qui veræ & Christianæ Philosophiæ professores, spretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquo, aut levamine solari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) posthac mihi in hoc genere scriptionis, hoc est, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editúmque fuerit, sive id Latino idiomate fiat, sive (quod sentio esse plerisque nostratium aliquantò optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè instituendam, morésque ex Divinæ Legis & Evangelii præscripto efformandos, usui esse poterit: id

tibi plurimâ ex parte acceptum ferri debere, & agnoſco lubens, & liberè profiteor; qui mihi & ut auderem author fuiſti, & ut alacrius pergerem adjutor. Perge & tu, Vir digniſſime, benefacere: hoc eſt, quod ſatisfacere; literas ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc ſeculo ſemente, ingens tibi ſurgat æternæ beatitatis meſſis in ſeculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Paganellorum in Agro Lincolnienſi, X. *Cal. Decemb.* MDCLIX.

BENE-

BENEVOLO LECTORI

Εὖ πράττειν.

IN primo ſtatim Limine *mihi conveniendus es, quiſquis es,* amice Lector, *orandiſque, ut patiare te paucis antè edoceri, quàm in ipſas* ædes *intuleris pedem, quæ nos* cauſa, *ad iſthæc quæ nunc damus* evulganda, *potiſſimùm impulerit. Equidem, ſi per alios licuiſſet, inedita malui. Cui rei vel hoc unum ſatis magno argumento eſſe poſſet; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, tuo plus decennio ne pluteum quidem ſervaverint; ſed ſparſim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglectæ jacuerint: niſi mihi aliud ſuppeteret gravioris momenti argumentum, & quod ſuo ſe indicio prodit,* Operis ipſius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui ſapit, dignitatique ſuæ & exiſtimationi conſultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec priùs de emittendo cogitare, quàm fuerit (ut cum* Cicerone *loquar)* aptum undique, perfectum, expletúmq; omnibus ſuis partibus & numeris. *Siquidem fruſtrà inde* laudem *ſperes, unde pulchrè tecum actum*

Lib. 2. de Natura Deorum.

putes, si pro laude veniam mereare.

Quid ergo? Amicíne in causâ? *Qui solent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere cunctanti stimulos subjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumque scripturientium confugium, (amicorum dico hortatus & vota,) ut concedam habere posse nonnunquam* honestæ excusationis *locum, sic mihi nunquam habere visum est justa & idoneæ causæ instar. Sed nec defuere tamen (sic enim fieri amat,) ἐξυοδιῶνται, qui rogarent, & (ut* Fabii *verbis utar)* quotidiano convitio efflagitarent, *ut quæ ipsorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fuissent, omnium* oculis *legenda subjicerem. Ergo contrà, non ignarus quanto esset acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum constanter pernego. Instare illi vehementiùs, & urgere porrò; leniter etiam, ut fit, succensere: Ego, cui decretum erat esse pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi semper in promptu quod opponerem: non esse omittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, fortè an vix tertiâ sui parte, absolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod rezererent:* Quid ergo cessas, *inquiunt?* Quin accingis te operi, & quam occœpisti telam pertexis ocyús?

Quintil. Præfat. ad Tryph.

Quid ego hic responderim, & fateri pudet,

det, nec licet reticere. Reſpondi tamen, (quod & nimio plus verum eſt,) niſi aliqua cogat neceſſitas, *quæ mihi tunc* Exprofeſſori *nulla, fieri non poſſe. Nimirum, ut ignavus miles, quem* ſola fortem facit deſperatio, *tum demum acris fertur ad pugnam, cum nullus reliquus eſt effugio locus: ita mihi ingenium eſt. Deſtitutum, ſpatium, tempus!* Nil fit. Vexantur fruſtra calami, *diffluit* Horat. 2. Satyr. 3. *mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas! Subſiſtit, excitatur, recolligit vires; quaſque habet, quandoquidem exerto eſt opus, exerit univerſas: & ut verbo dicam, quod agi neceſſe eſt,* hoc agit. *Ut ſolis radii, qui laxo liberóque cœlo diffuſi ſic modicè ea efaciunt vix ut ſentias, iidem in concavi ſpeculi umbonem, velut in centrum coacti adducique, acriter urunt. Multo uſu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non ſit vanum illud Pythagoræ hemiſtichium,*

——δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγγύθι ναίει. Pythag. Aur. carm.

Quod ignavæ mentis vitium, etſi nonnullis fortaſſe videri poſſit habere modeſtiæ ſpeciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excuſatione defendi poſſe videtur, quod ſit certis quibuſdam hominibus, (& ego in hoc cenſu,) ὁμφυὲς καὶ συγγενὲς ἦθος, *ita cogenitum inſitúmque*

tumque ab ipsis cunabulis, ut frustra sit, quisquis ex illo numero id ullâ speret à se posse, vel arte corrigi, vel industriâ superari. Sed de hac re, tam insuavi, satis supérque.

Instabis forsitan, (nihil enim adhuc certi diximus, & eôdem usque revolvimur.) Si, uti dicis, tàm fueris & tuâ sponte piger, & adversum amicos contumax; undenam tandem ista editio? *Non aliunde sanè, inquam, quàm ex ipsâ hâc, de quâ proximè sermo fuit, quæque in rebus humanis longè latéque dominatur,* Necessitate.

Euripid. Helen. Act. 2.

Λόγος γάρ ἐστιν οὐκ ἐμὸς, σοφῶν δ' ἔπος,
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam, & paucis. Fregit omnem illam quàm dicis contumaciam, uno quasi ictu, J. A. Londinensis Bibliopola. *Scripsit ille datis ad me literis, delata ad se istarum* Prælectionum *bina apographa penes ipsum tunc esse, & domi suæ asservari; egisse etiam secum qui ea attulerant, ut ipso curante, vel saltem procurante, typis mandarentur, quod nisi me consentiente, negavit se facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix posse, si ipse negligerem, ne ab alio quopiam, me inscio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, &*

ante

ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri ſtudium eſt, æqui reverentiam. Reſcripſi itaque, mitteret modò ad me è binis exemplaribus alterum, quod ſcilicet ipſi videretur elegantiùs emendatiúſque deſcriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto ſit uſus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo: ὀλιγὰ πάνλα, κ' ὐδὲν ὑγιές. *Præter eas enim quæ ab exſcriptore mendas paſſim innumeras; eorum etiam, quæ à me ipſo primâ illâ meditatione, dum feſtinaret calamus, ſcripta fuerunt, non pauca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram ſenſi obortam moleſtiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo deſcribendi tædium. Pertuli, deſcripſi, perfeci; ut* potui, *& (ſi ultra vires nemo debitor eſt) ut* debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imò ut (facienti quod in ſe eſt) debitam poſtulo,* Veniam.

Prælectionis Primæ Summarium.

1. *Suscepti operis consilium.*
2. *Conscientiæ Definitio proponitur.*
3. *Definiti Nomen;*
4. &c. ——*ejúsque nominis origo.*
7. &c. *Ex vocis* [Scientia] *ambiguitate.*
10. &c. ——*illustrata & vocis* [Conscientia] *homonymia.*
14. *De Conscientiæ Genere.* Opinio Prima, *quòd sit* Actus, *rejicitur.*
15. ——Opinio Secunda, *quod sit* Potentia:
16. ——*quæ etiam improbatur.*
17. ——Opinio Tertia, *quòd sit* Habitus *Innatus.*
18. ——*sive* Facultas; *statuitur:*
19. ——*& explicatur.*
20. *Conscientiæ* Subjectum ὅ.
21. ——*Et* ἐν ᾧ.
22. &c. *Conscientiæ* Objectum.
24. &c. *Conscientiæ* Actus: *Primarius;*
27. ——*Et Secundarii.*
28. *Definiendo pleraque obscurari magis, quàm illustrari.*

Præ-

Prælectionis Secundæ Summarium.

1. &c. *Conſcientiæ reſpectus duplex.*
3. *Regulæ Conſcientiæ ſallaces & deceptoriæ.*
4. *Ad bonitatem Actus non ſufficere bonam Intentionem;*
5. *Probatur Primò, ex ipſis Apoſtoli Verbis.*
6. &c. ——*Secundò, à Natura Mali.*
9. ——*Tertio, à conditionibus ad bonitatem actus requiſitus.*
10. &c. *(Objectioni interim occurritur.)*
12. *Quartò à Divinæ Legis Perfectione.*
13. *Quintò, à Dei vindictâ, punientis Legis ſuæ (etſi bonâ intentione factam) tranſgreſſionem.*
14. *Sextò, ab incommodis contrariæ ſententiæ.*
15. &c. Corollar. Primum. *Zelo Gloriæ Dei ne ad illicita perpetranda feramur, cavendum.*
17. &c. Secundum. *Non eſſe admittendum aliquod peccatum noſtrum, ut impediatur majus alienum.*
19. &c. *Licèatne ſaltem alteri ſuadere minus peccatum, ut majus impediatur.*
21. &c. Tertium. *Non eſſe malo malum pellendum.*

Tertiæ

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. INſtitutæ Methodi ratio.
2. &c. Pauli Petrum reprehendentis factum.
6. &c. *Non ſunt omnia piorum facta, quæ in ſacrâ Scripturâ nudè recitantur, imitanda.*
8. ——*Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur.*
12. &c. *In exemplis applicandis procliue eſt errare.*
14. &c. *Perverſæ imitationis aliquot exempla.*
16. &c. *Argumentum ab exemplo, contra ingeniculationis ritum in ſacrâ Cœnâ percipiendâ, examini ſubjicitur.*
23. &c. *Quis ſit Exemplorum uſus.*
25. &c. *Cujuſquam hominis placitis intutum eſt conſcientiam ſubjicere.*
28. *Pontificis Romani in conſcientias hominum tyrannis.*
29. &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*
31. ——*Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

1. &c. QUæ ſit illa *Conſcientiæ* Regula.
4. &c. ——*Cui debeat eſſe conformis; inquirendum.*
6. &c. *Eorum quæ Conſcientiam obligant varii gradus.* 9. &c. Con-

9. &c. Concluſio Prima. *Deus ſolus directum habet in Conſcientias imperium.*

12. &c. Secunda. *Proxima Conſcientiæ Regula, recta Ratio.*

14. &c. Tertia. *Scriptura non eſt adæquata Conſcientiæ Regula.*

18. &c. *(Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.)*

20. &c. Quarta. *Adæquata Conſcientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque pateſacta:*

23. ——*quæ eadem fundamentum eſt Obligationis.*

24. &c. *Hujus Regulæ partes tres:* 1. *Lumen menti innatum; Lex Naturæ.*

26. ——2. *Lumen menti illatum; Verbum Dei Scriptum.*

27. &c. } ——*in Lege veteri, ſive Moſaicâ,*

32. &c. } ——*in Lege novâ, ſive Evangelicâ.*

35. ——3. *Lumen acquiſitum: quod*

36. ——*diſcurſu Rationis conſtat,*

37. ——*& Authoritate Eccleſiæ.*

Quintæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recenſio.*

3. &c. *Legis nomine, quid veniat intelligendum.*

5. ——*Et quid* Obligationis.

6. *Quæſtio. Obligéntne Leges Humanæ Conſcientiam?*

7. &c. Concluſio

7. &c. Conclusio Prima. *Leges injustæ non obligant Conscientiam. Ea explicatur,*
9. ——*Et confirmatur.*
10. Conclusio Secunda. *Lex Humana potest priori obligationi superinducere novam obligationem.*
11. &c. Conclusio Tertia. *Lex à non habente Legitimam Potestatem lata non obligat.*
15. &c. *Quod sit subditi officium, ubi de facto, qui jus non habet imperat, fusè disquiritur.*
22. Conclusio Quarta. *Leges Humanæ per se obligant in generali.*
23. ——*In particulari etiam, ex consequenti:*
24. &c. ——*quod variè confirmatur.*
31. &c. *Objectioni occurritur, quæ, è Christiani hominis libertate;*
36. ——*itemque ei, quæ ab uno Legislatore Deo & Christo ducta est:*
37. ——*Ut & reliquis, quæ contra hanc sententiam disputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis: utriusque discrimen.*
4. &c. *Sub tâ obligatione, quam Leges inducunt, Conscientia interim libera est.*
6. &c. Dubium Primum. *De Lege jubente rem Impossibilem.*

8. ——

8. ——Secundum. ——*aut possibilem quidem, sed multùm onerosam.*
9. Tertium. ——*aut quæ fuit antè necessaria.*
10. &c. ——Quartum. ——*aut turpem & illicitam.*

Ubi Quæstiones,

12. 1. *An propter utilitatem publicam servi debeat Lex injusta?*
2. *An Latam subditus teneatur observare?*
13. 3. *An saltem liceat eam observare?*
14. 4. *Cuinam Legi injustæ parere liceat, & cui non?*
15. 5. *Quæ Justitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?*
16. &c. 6. *Ubi subdito non constat de Lege, justàne sit an injusta, quid faciendum?*

18. &c. ——Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione.*
22. &c. ——Sextum. *De Lege determinante rem indifferentem.*
26. ——Septimum. *De Legibus Ecclesiasticis in specie.*
27. *Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium.

1. *Antè dictorum recensio.*
2. &c. Dubium Primum. *Cujus sit Leges condere? Ubi statuitur*

Potestatem νομοθετικὴν esse Potestatem Superiovis,

4. ——*Externam Jurisdictionem habentis*;
5. ——*idque cum summo Imperio.*
6. &c. *Quæ Conclusio fusè explicatur*;
9. &c. ——*et variè confirmatur*,
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ Potestatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis saltem consensus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo est:*
16. ——*estque patriæ potestatis propago.*
17. &c. *In Principe constituendo quæ sint populi partes.*
21. *Potestatem, (dato quòd esset Principi à populo delata,) populus resumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis Obligationem populi consensus aliquis putetur esse necessarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantusque populi consensus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communitatum.*

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. De Legis Promulgatione.
Dubium Primum. *An sit necessaria.*
3. &c. Dubium Secundum. *Quando censenda est Lex sufficienter promulgata.*
6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.* 7. &c.

7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an & quatenus eâ obligetur.*

10. De Lege Pœnali.

Dubium Primum. *Quatenus ad Legis essentiam pertineat Pœnæ constitutio.*

11. &c. ——Dubium Secundum. *De ejus Obligatione: & quid sit* Pœna.

13. &c. *Quæ sit Lex Pœnalis, & quotuplex.*

15. &c. Conclusio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, in quantum Legislator intendit obligare.*

17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per se & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*

19. &c. *Solvuntur Objectiones.*

14. Conclusio Tertia. *Lex pœnalis mista obligat & ad culpam.*

25. Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Legis transgressor ad pœnam ipso facto subeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*

2. &c. Dubium Primum. *An sit Legum Humanarum aliquis usus necessarius?*

4. &c. ——Secundum. *An Legislatoris sit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*

9. &c. ——Tertium. *Intentio Legislatoris quanti sit ad effectum obligandi?*

12. &c. ——Quartum. *De Legum immutatione.*

15. ——Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutandâ.*

16. ——Sextum.

16. ——Sextum. *Dictum illud* [Salus Populi Suprema Lex] *ut sit intelligendum.*

Decimæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recensio.*
4. *De hujus Aphorismi* [Salus populi Suprema Lex] *genuino sensu, denuò inquiritur.*
7. *Quid* Salutis *vocabulo intelligendum:*
8. &c. ——*Et quid* Populi.
11. &c. *Vocabula collectiva quando collectivè sumi debeant, & quando discretivè.*
13. *Salus Populi, Principis etiam salutem includit;*
14. &c. ——*eámque præcipuè.*
16. *Necessariò statuenda est in omni Rep. Authoritas aliqua, quæ sit omni Lege Superior:*
17. &c. ——*quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*
19. *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*
20. *Subditis quid licitat hac in parte: & quatenus.*
22. ——*Ejus rei illustre exemplum.*

PRÆ-

Totius Instituti Operis

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Sive

DIAGRAPHE.

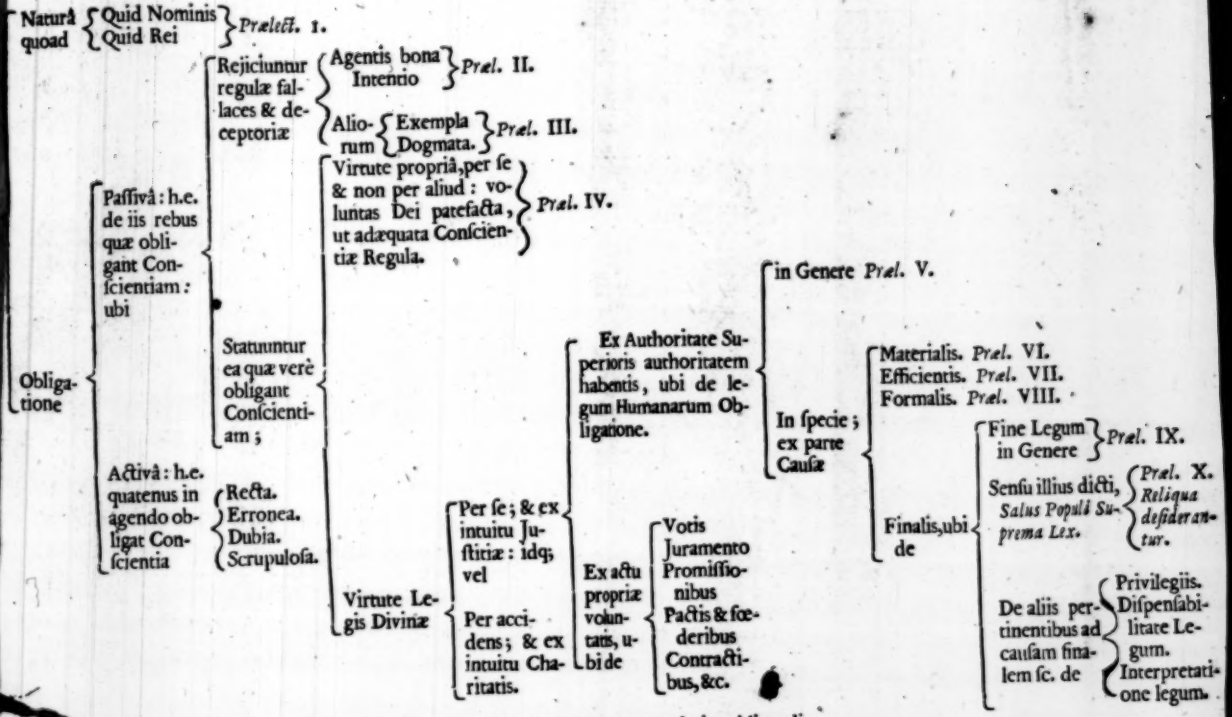

Appendix de prædictarum Obligationum inter se Collatione quoad vim obligandi.

Totius

PRÆLECTIO PRIMA.

In qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

1 COR. II. 11.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

I. PErmagnam eſſe *(a) vim conſcientiæ* in utramq; (fiduciæ metúſq;) partem, *& prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſq; ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſq; mortalium, *dum rerum mediocriter utilium* Scientiam anxiè venantur, in tam craſſa interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior, aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaq; decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipſóſq; ab *inanis ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *Conſcientiæ* curam cultúmq; ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ*

(a) *Cic. pro Milone.*

 Naturam

Naturam & *uſum* paulò diligentiùs inquirerem, & quæ mihi in eam rem ſcitu digna meditanti occurriſſent, vobis auditoribus pro officii mei ratione, ex hoc loco communicarem. Statui igitur hac prælectione *Conſcientiæ Naturam* definiendo explicare: expoſiturus futuris lectionibus (ſi Deus conceſſerit) *Conſcientiæ*, maximè quà facienda ſpectat, *uſum* & *Officia*, idque per *duplicem* reſpectum; *priorem ſc.* ad normam legis cui *ſubeſſe* debet, *poſteriorem* ad actus humanos quibus nata eſt *præeſſe*.

II. Sed quum ſit *duplex methodus definitiva*, altera *συνθετικὴ* & ad *Compoſitionis* modum, quæ ex præmiſſâ *ſingularum partium* expenſione, *integram* tandem colligit *definitionem*; altera quaſi *ἀναλυτικὴ* & per modum *Reſolutionis*, quæ propoſitam ab initio *integram definitionem* poſtea *membratim* aperit & explicat: etſi *prior* illa videri fortaſſis poſſit *ordini naturæ* convenientior, delegi tamen potiùs *poſteriorem*, quæ viſa eſt mihi *ad docendum* aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conſcientiam. *Conſcientia eſt facultas, ſive habitus intellectus practici, quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat Lumen quod ſibi adeſt ad particulares ſuos actus morales.* Ubi conſideranda veniunt ſuo ordine; Primò *Definiti nomen*, tùm rerum ipſa *Conſcientiæ* vox: deinde ſingula *definitionis membra*; illa videlicet omnia, quæ in definiendis *primæ* vel *ſecundæ ſpeciei* Qualitatibus adhiberi ſolent, *Genus*, *Subjectum*, *Objectum*, & *Actus Proprius*.

III. *Definiti nomen* quod attinet, obſervarunt viri docti non reperiri in *Veteri Inſtrumento* vocem Hebræam, quæ *Conſcientiam* peculiariter & precisè ſignificet: ſed ex uſu loquendi Hebræorum, quoties de *Conſcientiâ* ſermo eſt, ad eam denotandam aſſumiſſe duarum dictionum alterutrum, לב ſive לבב & רוח, quarum illam propriè *Cor*, hanc *Spiritum*

ritum significare sciunt omnes. Illud *Salomonis* *Prov.* 4. *Supra omnem custodiam custodi cor tuum,* perinde est ac si dixisset, *Conscientiæ* suæ cuiq; præcipua cura esto. Itidem *Eccles.* 7. pro eo quod habet vetus interpres Latinus, *scit conscientia tua, quia & tu crebrò maledixisti aliis*; & Tremellii versio, *Conscius est animus tuus*; in textu Hebraico est ידע לבך i. e. *Novit cor tuum.* Quin & in *Novo Testamento*, (præsertim apud *Johannem Apostolum*, in cujus *Scriptis* multi sunt passim *Hebraismi*,) καρδία aliquoties pro *Conscientiâ* ponitur, ut 1 *Joh.* 3. *Si cor nostrum non condemnet nos.* Cor nostrum, *i. e. Conscientia* nostra : cujus utiq; proprium munus est stantem pro tribunali reum *condemnare* vel *non condemnare.* Unde illa trita satis *Bernardi* & aliorum allusio, *Conscientia quasi cordis scientia.* *Spiritus* etiam nomine in sacris scriptoribus, *Hebræis* pariter & *Græcis*, frequenter appellatur *Conscientia.* Afferam duo tantùm loca; quid enim opus est pluribus, cum isthæc sint apertissima? *Ex vetere Testamento Salomonis* dictum *Prov.* 18. 14. *Spiritus viri sustentabit infirmitatem ipsius : Spiritum autem confractum quis sustinebit?* quasi dicat, Qui *integrâ* est *conscientiâ* quæcunque tandem ipsi contigerint mala, forti ea animo perferre poterit; sed est *fracta* & *afflicta conscientia* onus importabile. *Ex novo Testamento* pariter, illud Pauli (præsentis diatribæ *Thema* & fundamentum) 1 *Cor.* 2. 11. *Quis novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? i. e.* Nisi propria cujusque *Conscientia?*

Prov. 4. 23.

Eccl. 7. 23.

1 *Joh.* 3 21.

IV. *Latinorum* autem *Conscientia*, & quæ ei per omnia respondet *Græcorum* Συνείδησις, à *Scindo* aperte utraq; nomen accepit. Sed simplici *Scientiæ* adjecta utrobiq; in compositione *Præpositio*, amplius aliquid indicat in his vocibus & ulterius, quàm in ipso *Scientiæ* vocabulo, contineri :

quod quid ſit ab authoribus variè explicatur. Miſſis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis efferuntur, (quæ ſi naturam *rei ipſius* ſpectemus retineri fortaſſis poſſunt, ut *alluſiones* haud omninò incommodæ; ad limam verò & ἀκριβειαν legitimæ *notationis* revocatæ, *inceptæ* protinus reperientur, nec dignæ quibus immoremur,) Conſcientia quaſi *cordis Scientia*; & Conſcientia quaſi *concludens Scientiæ*: illud imprimis certum eſt, duo hæc vocabula Συνοίδησιν & conſcientiam, ultra nudam *Scientiæ* notionem, dicere etiam *ordinem* quendam & relationem iſtius *Scientiæ* ad aliud. Quippe ea vis eſt particularum Σὺν & *Con*, ut in compoſitione ſignificent rerum plurium *conjunctionem* quandam & aſſociationem: Ut ſit *Conſcientia*, quaſi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipſum *dupliciter* contingit intelligi. Poteſt enim dici *Multorum* ſcientia, vel ut *ſubjectorum*, quaſi dicas *Multorum Scientium* Scientia; nempe cum *multæ perſonæ* eandem rem pariter ſciunt: Vel ut *Objectorum*, quaſi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum eadem perſona *multas res* pariter ſcit. Sive hoc, ſive illo modo accipiatur vox *Conſcientiæ*; reddi poteſt ratio nominis, *(ſive rem ipſam* ſpectemus, ſive *uſum loquendi* apud probatos authores,) nec aliena multum, nec incongrua.

V. *Primò* enim, cum *multi* idem ſciunt, & *Conſcire* dici poſſunt, & *Conſcii* dici ſolent. Sic *conſcii conjurationis Catilinariæ* dicti ſunt, quos ille in ſceleris ſocietatem delegit, & conſilii ſui participavit: *Et conſcius arcanorum Regis* dicitur, cui cognata ſunt & concredita occulta ipſius conſilia. ——*Aſcitus in conſcientiam facinoris*, in Annalibus Taciti. ——*(a) O ſi conſcius eſſet hic Avitus*, in Epigrammatis Martialis. *(b) Conſcia Matri Virgo fuit*, in Satyris Juvenalis. *Meorum omnium conſiliorum periculorumq; teſtis conſciusq; & adjutor*, in orationibus

(a) *Martial.* 12. 24.
(b) *Juv. Satyr.* 14.

orationibus Ciceronis. Infinitum eſſet omnia colligere, quæ in hanc rem inter legendum optimæ notæ Scriptores paſſim occurrent. Sed iſthæc ſatis: niſi forte à me exigitis, ut aliquid ſaltem quod huc facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. Fiet: non quòd tanti valere debeat apud nos iſtorum hominum authoritas, ſed quòd hiſce in rebus Dictaturam ſibi, quaſi jure quodam ſuo, arrogare ſoleant. *In hoc differunt Scius & conſcius (Nonium auditis:) Scius ſecum, conſcius cum alio ſcius eſt.* Ex hac vocis originatione, qui *Conſcientiam* dictam putant quaſi *cum alio ſcientiam*, non aliam aſſignare poterunt ſententiæ ſuæ rationem idoneam, quàm quòd non *homo ſolus* novit quæ ſunt à ſe facta, ſed & *Deum*, qui ſcrutatur corda & renes, habeat omnium operum ſuorum, imò & abditiſſimarum cogitationum, *conſcium* teſtem & inſpectorem. *Res* omninò certiſſima, quicquid de *voce* fiat. *Ecce in cœlis teſtis meus eſt, & conſcius meus (συνίσωρ μου) in excelſis, Job* 16. 19. Beatus etiam Paulus *Rom.* 9. 1. cum Chriſtum advocaſſet *teſtem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, ſubnectit continuò *συμμαρτυρέσης μοι τῆς συνειδήσεως, teſtimonium ſimul perhibente mihi conſcientiâ.* Ac ſi dixiſſet οἶδεν ὁ χριστὸς, σύνοιδα κἀγώ. *Scit* Chriſtus, ego etiam *conſcio: μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς, συμμαρτυρεῖ ἡ συνείδησις. Teſtatur* Chriſtus, *conteſtatur* & conſcientia. Eſto igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conſcientiam* ex eo dici, quòd facta hominis ſint *ipſi* cognita ſimul, & *Deo*.

VI. Altero modo dicitur *conjuncta plurium Scientia*, velut *Objectorum*, ſive *Scitorum*: cum ſcilicet unuſquiſpiam *plura* ſimul ſcit, vel (quod eòdem recidit) *plures notitias*, diſtinctas licet, *conjungit* tamen & invicem applicat. Undè oritur *ſecunda* vocis ratio, quæ placuit *Thomæ* & pleriſq; *Scholaſticorum*; &, quod ad eruendam *Conſcientiæ*

naturam & vim ſacem præferat haud inutilem, alteri illi jam dictæ meritò præferenda videtur: nempe *Conſcientiam* propterea dici, quia *ſcientiam ſcientiæ conjungit*; ſcientiam ſc. *Univerſalem* ſive *Juris*, ſcientiæ *Particulari* ſive *Facti*, applicando hanc ad illam. Uno & altero adducto exemplo rem illuſtrabo, 1 *Sam.* 24. 6. *Davidem*, dicitur, *cor ipſius cecidiſſe*, poſtquam alam veſtimenti *Saulis* abſcidiſſet in ſpelunca: hoc eſt, pupugit eum *conſcientia ſua*. Putemus nimirum *Davidem* apud animum ſuum ita locutum; *Scio* non debere *vim* afferri ſacræ *perſonæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuperrimè à me factum quod à *vi inferendâ* perparum abeſſe videtur: vereor itaque ne fecerim quod *forte non debuerim*, & gratias ago Deo meo qui manum meam abſtinuit ne facerem quod *certè non debueram*. Sic *Judæ* proditori objecit *conſcientia ſua*: *Noſti* dominum non fuiſſe *prodendum*, & idem *noſti* te eum turpiter *prodidiſſe*. Accedente hunc in modum univerſali illi *Juris notitiæ* quæ eſt in mente, *facti* etiam particularis (admiſſi ſcilicet, vel admittendi) *notitiâ*, eiq; *conjunctâ* & *applicatâ*, & cum eâ collatâ, exſurgit totum illud quod dicimus *Conſcientiam*. Firmant hanc nominis rationem id genus locutiones, quæ per modum *reciprocationis* efferuntur, & ſunt in hoc genere frequentiſſimæ: Cujuſmodi ſunt Iſocraticum illud, (a) ἂν τὰς ἄλλας λήσῃς, σαυτῷ συνοίδησις, *Utut alios latère poſſis, tute tibi conſcius eris.* Horatianum itidem illud, (b) ——*Hîc murus aheneus eſto, Nil conſcire ſibi*, & Virgilianum, (c) ——*Mens quæ ſibi conſcia recti.* Paulinum illud deniq;, (ne ſit opus plura, & aliunde, congerere,) ἐάν ἐμαυτῷ σύνοιδα, *Nihil mihi conſcius ſum*, 1 *Cor.* 4. 4.

(a) *Iſo. ad Demonic.*

(b) *Horat. 1 Epiſt. 1.*

(c) *Virgil. Æneid 1.*

VII. Satis jam conſtare puto *nominis rationem*, ſeu quis illam prætulerit, ſeu magis hanc, ſive utramque pari loco habeat. Nam quas adducunt

alias

alias rationes pro ingenio quisque suo è plebe *Scholastici*, diluciores ferè sunt quàm ut debeant cursum nostrum (quibus multa dicenda supersunt) morari. Pergo itaq; ad vocis ὁμωνυμίαν aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conscientiâ* discrepantia, usque adeo ut de *primo definitionis termino* (quodnam sc. sit ipsius *genus*) magna sit & difficilis admodum controversia. Ut itaq; tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis observandum est, tantam esse virium mentis (nempe *Potentiarum*, *Habituum*, & *Actuum*) inter se naturæ *cognationem*, támq; arctam quoad usum & exercitium *conjunctionem* sive connexionem; ut non solùm *vocabulorum appellationes*, sed & *reales* singulorum *proprietates* & officia, reliquis promiscuè & indiscriminatim attribui soleant; idq; non in *exotericis* tantum *poetarum*, *Oratorum*, aliorumq; humanioris literaturæ authorum, (quibus licentiùs loqui permissum est,) sed & in *dogmaticis Philosophorum & Scholasticorum* Scriptis, quibus non licet esse tàm disertis. Quantumvis igitur arduum semper habitum est & difficile, res naturâ usuq; *conjunctas*, suis quasi certis *limitibus definire* & distinguere; ad *Conscientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam est, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ* ὁμωνυμίαν paulo diligentiùs aperuisse; ut *ex simplicis* vocabuli multiplici usu, *compositi* nominis ambiguitas rectiùs & penitiùs intelligatur.

VIII. *Primò* ergo, *(ut Habituum nomina familiariter transiunt in sua Objecta,)* Scientia *dupliciter* sumitur; *formaliter*, & *objectivè*. Quemadmodum enim de *Fide* distinguere solent Theologi, aliam esse *Fidem quâ credimus*, quæ est *habitus fidei* in mente existens; aliam *quam credimus*, quæ est *res fide credita*, velut objectum prioris, & ei ex-

trinſecum quid; quarum illa dici poteſt *fides formaliter* ſumpta, hæc *objectivè*: pari omninò ratione de *Scientiâ* diſtinguere licet, & conſequenter de *Conſcientiâ*. Utramque ſcilicet ſumi vel *propriè & formaliter*, pro ipſo mentis habitu quo rem aliquam *ſcimus vel conſcimus*; vel *impropriè & objectivè*, pro re illâ quam *ſcimus* vel *conſcimus*. Quo poſteriore & improprio ſenſu, *Lex* illa quæ cordibus inſcripta eſt velut rectè vivendi regula dici poteſt *Conſcientia*. Et in hoc ſenſu intelligendum eſt illud *Damaſceni* in Scholis pervulgatiſſimum, *Conſcientiam eſſe legem mentis*; quum tamen Lex mentis non ſit propriè & formaliter *Conſcientia*, ſed potius *Conſcientiæ Objectum*, aut adæquatum, aut partiale.

IX. *Secundò*, cum ad animam pertineant *tria* hæc, diſtincta illa quidem, ſed tamen invicem ordinata, *Potentiæ*, *Habitus*, & *Actus*; *Potentiæ* ſcilicet, ut *virtutes* ipſius animæ naturales; *Habitus* ut *formæ* perficientes ipſas Potentias, & habilitantes eas ad actus ſuos faciliùs & jucundiùs exercendos; & *Actus* velut *excitia* tùm Potentiarum tùm Habituum: *Scientiæ* nomen, itemq; *Conſcientiæ*, ad iſta omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *ſecare* dicitur, *primò*, ſecuri velut *inſtrumento*, *ſecundò*, acumine ſecuris velut formali inſtrumenti *diſpoſitione*, *tertiò*, ipsâ ſectione velut inſtrumenti *uſu & actione*: ſic dicitur mens hominis *ſcire*, *primò*, potentiâ cognitivâ velut *inſtrumento*, *ſecundò*, ipſo habitu ſciendi velut *diſpoſitione* perfectivâ ipſius potentiæ, *tertiò*, actuali conſideratione velut *uſu & operatione* utriuſq;, potentiæ nimirum & habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè*, *Formaliter*, & *Effectivè*. *Primò ſubjectivè*, pro *potentiâ cui ineſt*, & quam eſt apta nata perficere, ſicut omnis forma aliquo modo perficit ſuum ſubjectum: ut cum dicimus myſteria

a fidei ſuperare *ſcientiam* noſtram, *i. e.* exce-
ere menſuram *potentiæ* noſtræ cognitivæ. *St-* 2.
ndò formaliter, (quæ eſt uſitatiſſima hujus vocis
gnificatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel ac-
uiſitæ: quomodo dicimur *ſcire principia* per ſe
ota, & *concluſiones* legitimo diſcurſu ex eis dedu-
tas, & univerſim omnia de quibus adminiculo
enſuum aut rationis habemus aliquam certitudi-
nem. *Tertiò, effectivè*, pro actuali *conſideratione* 3.
ei prius cognitæ: quo ſenſu (ut illud obiter mo-
neam) verba Pauli Apoſtoli *Act.* 23. 5. in quibus
explicandis mirè ſe torquent interpretes, videntur
omninò eſſe intelligenda [*Non noveram*, inquit,
fratres, Pontificem eſſe maximum] οὐκ ἤδειν, i. e.
Non *cogitavi*, non ſatis attentè *conſideravi*. Quaſi
dixiſſet, Parcite, quæſo, fratres, juſtæ meæ indig-
nationi, ſi æſtuantis animi impetu abreptus, libe-
riùs aliquid elocutus fuerim quàm oportuit, immo-
mor illius & perſonæ, & officii mei. Agnoſco *er-*
rorem: non debui maledicere *Pontifici*, quantum-
vis fecerit non digna ſuo honore; ſed impediit
animi ardor, ne iſta, ut par erat, attentiùs *cogita-*
rem. Senſu facillimo, & commodiſſimo.

X. Sed pergo. Ut *Scientia*, ſic & *Conſcientia*
tribus eiſdem modis ſimiliter accipitur. *Primò*
ſubjectivè; pro *potentiâ intellectivâ practicâ*: ut 1.
cum dicimus legem naturalem ſcriptam eſſe in cor-
de vel *conſcientiâ*. *Secundò formaliter*, pro *habitu*
pertinente ad illam potentiam, eamque infor-
mante: Ut cum de homine inſigniter improbo di- 2.
cimus eum habere eſſe *nullius conſcientiæ*, abjeciſſe eum
vel amiſiſſe omnem *conſcientiam*. *Tertiò*, 3.
effectivè; pro actuali aliquo *motu, exercitio aut o-*
peratione illius habitus: ut cum quis dicit habere
ſe de hoc vel illo facto *conſcientiam*. Quo ſenſu
videtur à Petro accipi, 1 *Pet.* 2. 19. *Si quis pro-*
pter conſcientiam Dei ſuffert moleſtias.

XI. Porrò

XI. Porrò, cum *Scientia* propriè ſit μάθησις ἀποδεικτική, ſive *cognitio ſyllogiſtica*, adeóq; omnes qui de *conſcientiâ* tractant naturam ejus rationémq; non poſſe putent aptiùs & apertiùs illuſtrari, quàm per *ſyllogiſmum practicum*: obſervandum eſt *Scientiæ* nomen hoc etiam reſpectu *quatuor* modis accipi.

1. *Primò* & propriiſſimè, pro *ſcientiâ concluſionis* præcisè: quomodo ferè accipitur ab
2. *Ariſtotele in Analyticis*, & alibi paſſim. *Secundò*, pro cognitione *Principiorum*, ex quibus demonſtrantur concluſiones: ut ſi quis dicat ſe *ſcire*, *Omne totum eſſe majus qualibet ſui parte*. *Tertiò*, pro
3. cognitione totius *Syllogiſmi*: nam qui novit præmiſſas & concluſionem, novit totam argumentationem. *Quartò*, pro aggregatâ *notitiâ multarum*
4. *concluſionum*, ſive demonſtrationum ad unum aliquod ſubjectum pertinentium: quo modo dicimus *ſcire Phyſicam*, *Geometriam*, *Medicinam*, &c. Idipſum & de *Conſcientiæ* nomine dicendum; cujus diſcurſum, unico *Syllogiſmo practico* authores plerique comprehendunt. Sed cum ſit *Conſcientia*, ut dictum eſt, *conjuncta ſcientia*; Ut totum illud quod ſub hoc nomine venit plenius, & quaſi uno intuitu perſpiciatur, univerſum negotium (ut mihi ſaltem videtur) commodiùs expedietur, ſi diſcurſum illum concipiamus velut ex *duplici ſyllogiſmo* ita conſtantem, ut *concluſio* prioris ſit *major propoſitio* poſterioris; in hunc modum.

Omne injuſtum eſt fugiendum.
Omne furtum eſt injuſtum.
Omne furtum eſt fugiendum.

Eſto hic *prior ſyllogiſmus*: cujus *Prima propoſitio* eſt per ſe nota lumine naturæ, *Ratio* aſſumit minorem, *Conſcientia* infert Concluſionem. Quam *concluſionem* mox arripit, ut *principium* poſterioris ſyllogiſmi:

ſyllogiſmi: & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propoſitum, arguit ad hunc modum.

Omne furtum eſt fugiendum.
Hoc quod mihi faciendum proponitur eſt furtum, ergo *eſt fugiendum.*

Ad quem etiam modum procedit (mutatis mutandis) quoties de *facto* particulari *præterito* judicandum eſt.

XII. His ita poſitis, dico *Conſcientiam*, pariter ut *Scientiam*, *quatuor* modis accipi. *Primò* & propriiſſimè, pro *ultima concluſione* totius diſcurſus utriuſq; ſyllogiſmi; utpote in quâ continetur *ultimum judicium intellectus practici*: Ut ſi quis dicat, *Conſcientia* mea mihi dictat hoc furtum non eſſe faciendum, vel *Conſcientia* mea clamat hoc furtum non debuiſſe fieri. Et notitia hujus *Concluſionis* eſt propriè *συνείδησις*, prout *συνείδησις* contradiſtinguitur *συνλυπήσει*. *Secundo* ſumitur pro notitia *primi illius principii univerſalis*, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius diſcurſus filum, ut ſiquis dicat, *Conſcientia* mea dictat, *Nullum injuſtum eſſe faciendum*. Et eſt hic uſus vocabuli, non infrequens quidem, ſed tamen improprius: ſiquidem in iſtiuſmodi locutionibus, *Conſcientia* nihil aliud eſt quam ipſa *Syntereſis*; quum tamen inter *Conſcientiam* propriè dictam & *Syntereſin*, diſcrimen ſit non exiguum. Habet enim ſe *Syntereſis* ad *Conſcientiam* propriè dictam, ſicut ſe habet habitus *Intellectus* ad *Scientiam* propriè dictam: qui duo ſunt habitus mentis ſpecificè diſtincti, ut ex *quinto Ethicorum Ariſtotelis* olim didicimus. Sicut ergo in *Speculativis*, *Intelligentia* eſt habitus primorum principiorum circa *Verum & Falſum*, unde deducuntur concluſiones, de quibus

1.

2.

quibus est *Scientia*: Sic in *Practicis*, *Synteresis* et habitus primorum principiorum circa *Bonum* & *Malum*, unde deducuntur conclusiones, de quibus

3. est *Conscientia*. *Tertiò* sumitur *Conscientia* latius pro toto illo *discursu* mentis practico, à primis principio ad ultimam usque conclusionem, qui in duobus ejusmodi *Syllogismis*, quales jam propositi continetur: ita ut ambitu suo & συνλήψιν & συνείδησιν propriè dictam complectatur. Facile enim suggerit sua cuiq; *conscientia* hæc omnia scilicet; & nihil *injustum* fieri oportere, & *Furtum* in rebus injustis meritò censeri, & hoc *particulare* factum, quod à me jam admissum est, vel quod ut admittam sollicitat opportunitas, *furti* crimen habere.

4. *Quartò* sumitur *Conscientia* pro *notitiâ aggregatâ* plurium actuum particularium, ex quibus conficitur universa vitæ, & conversationis ratio. Quo sensu videntur illa Apostolorum verba intelligenda. *Viri fratres, ego omni bonâ conscientiâ* πεπολίτευμαι τῷ θεῷ, *conversatus sum coram Deo ad hunc usq; diem.* Act. 23. 1. *Confidimus quòd bonam conscientiam habemus, in omnibus cupientes honestè conversari.* Heb. 13. 18. Quin & 1 Pet. 3. 16. quod initio versus, (ut observavit vir pius & doctus,) συνείδησις ἀγαθὴ dicitur, id ipsum in fine ejusdem versus ἀσυνείδητος ἀναισχυντὴ appellatur. Quoties etiam quempiam laudamus aut vituperamus, ut integræ *Conscientiæ* virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ conversationis, sine respectu habito ad aliquod ipsius factum particulare; vox *Conscientiæ* liquido in hanc partem sumitur.

XIII. Exposui ista fateor multò prolixiùs, quàm initio institueram; fortassis etiam quàm pro vestrâ (Auditores) expectatione debueram. Veruntamen æquiores vos futuros confido, si constiterit hanc in explicando *Definito* prolixitatem in compendium

ompendium fore reliquæ tractationis, quæ in explicatione ipsius *Definitionis* per singula membra nsumetur: quam nunc proximè aggredior. Unum oc duntaxat præmoneo, quod est tamen ex ipsâ e manifestum, datam à me jam antè definitionem d *Conscientiam propriè dictam* adæquatè pertinere; nimirum prout accipitur pro *notitiâ ultimæ conclusionis Syllogismi practici*: posse tamen cum debita liquot vocum permutatione & ad reliquas ejus dictionis significationes explicandas adhiberi; ut in plerisque vocibus κατ' ἀναλογίαν æquivocis amat fieri. Fuit autem data *definitio*, quam propter àm multa interposita repetere libet, hæc; *Conscientia est facultas vel habitus intellectus practici; quo mens hominis per discursum rationis applicat lumen quod sibi inest ad particulares suos actus morales.* In quâ definitione quatuor ista continentur singillatim explicanda; *Genus*, *Subjectum*, *Objectum* & *Actus*.

XIV. De *Genere* magna est inter *Scholasticos* & acris controversia. Imprimis omnes consentiunt *Conscientiam* ad *(a) Mentem* hominis pertinere: sed utrum ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitum*, an ut *Actum*, mira est dissensio. *Thomas*, qui in Scholis magnam familiam ducit, statuit esse *(b) Actum*. Quam sententiam plerique amplexi sunt; non *Scholastici* tantùm Scriptores, tanti viri authoritate magis (ut ego quidem arbitror) adducti, quàm momentis rationum; Sed & reformatarum Ecclesiarum *Theologi*, qui ex fastidio rixosæ gentis, malunt hisce in rebus receptas quasque opiniones (ab omni impietatis aut superstitionis opinione saltem liberas) sequi, quàm spinosas istorum hominum subtilitates nimis anxiè rimari. At mihi, ut quod censeo liberè dicam, improbanda omninò videtur communissima hæc *opinio*: cui evertendæ (ne pluribus sit opus) sufficiet unicum hoc argumentum;

(a) *Æstimare conscientiam mentis suæ*, Cic. pro Cluent.
(b) Aquin. 1 qu. 79. 13.

tum; *Conſcientiæ* ſc. plurimos eſſe actus. *Dicit* enim, *impellit, terret, teſtatur, accuſat, excuſat, laudat, remordet, torquet, &c. Actuum* autem non ſunt actus; ſed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, aut *Habituum*. Erit ergo Conſcientia aut *Forma*, aut *Potentia*, aut *Habitus*: Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomiſtarum*, Conſcientiam eſſe *applicationem* Scientiæ vel luminis quod eſt in *Syntereſi*, & applicationem eſſe *Actum*; Reſpondeo *Conſcientiæ* vocem, ut ex antedictis patet, ſumi quandoque *Effectivè*, pro aliquo actu ſuo, ſicut *Scientiæ* vox pro actuali conſideratione, improprie tamen. Sed propriè loquendo *Applicatio* Scientiæ non eſt ipſa *Conſcientia*, ſed ejus *actus*, ſicut *Conſideratio* non eſt ipſa *Scientia*, ſed ejus *actus*. Non eſt ergo Conſcientia *Actus*.

XV. Relinquitur ergo quòd aut *Potentia* ſit, aut *Habitus*: nam quòd non ſit *Forma*, (nempe Anima ipſa, ſed aliquid ejus,) apud omnes in confeſſo eſt. Neotericorum non pauci *Potentiam* eſſe contendunt, negant eſſe *Habitum*. Quòd ſit *Potentia*, probant: 1. *Primo*, quia eſt quædam quaſi *Memoria*; quùm ad *Conſcientiam* reſpiciat intellectus cogitans de *Agibilibus*, ſicut reſpicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et Memoria eſt *Potentia* non *Habitus*. 2. *Secundo*, quia *Potentia* eſt illud per quod agens eſt *primò potens* ad agendum: per *Conſcientiam* autem homo eſt *potens* dictare quid ſibi ſit faciendum, & approbare vel improbare quod eſt à ſe factum; idque *primo*, quia poſitâ *conſcientiâ* poteſt iſta omnia facere, ſublatâ non poteſt. 3. *Tertiò*, quia contradiſtinguitur potentiæ, *Tit.* 1. 15. Ubi νῦς & συνείδησις, *Mens & Conſcientia*, apertè ponuntur ut *oppoſitæ ſpecies*: proinde neceſſe eſt (ea enim Lex eſt *contrariarum ſpecierum*) ut *idem* ſit utriuſq; *genus*; νῦς autem *potentia* eſt, ergo & συνείδησις. 4. Probant etiam ex

abun-

abundanti, quòd *Conſcientia* non ſit *Habitus*: tùm quia videtur eſſe tàm *Naturale* homini, quàm voluntas & affectus; tùm quia reperitur in omnibus, etiam *pueruli*s & *infantibus*, naturæ quodam inſtinctu, qui tamen non videntur eſſe capaces *habituum*.

XVI. Diverſam tamen ſententiam tenent *Scotus*, *Durandus*, & alii nonnulli è ſubtilioribus *Scholaſticis*, quòd ſc. Conſcientia ſit *Habitus*: & nititur ſanè eorum ſententia rationibus non contemnendis. *Primâ*, quia *Conſcientia* eſt *Scientia* quædam: unde ei attribuuntur iidem ipſi actus, *Scire*, *Neſcire*, *&c.* Ut *Eccl.* 7. 23. *Scit conſcientia tua. Et Gen.* 43. 22. *Neſcimus, quis repoſuerit pecuniam noſtram in ſaccis noſtris*; Ubi vulgatus habet, *Non eſt in conſcientia noſtra. Nihil mihi conſcius ſum*, inquit Paulus, 1 *Cor.* 4. 4. id eſt, non ſcio me aliquâ ex parte defuiſſe officio meo. Arqui *Scientia* eſt *Habitus*; proinde & *Conſcientia*. *Alterâ*, quia 2. ex rectâ inſtitutione, & novâ informatione vel illuminatione *Conſcientiæ*, homo fit *habilis* ad aliquid agendum, ad quod non fuit antè *Habilis*: ſed accedente ejuſmodi inſtitutione vel informatione, certum eſt non ingenerari animæ novam *Potentiam*, ſed novum potiùs *Habitum*: Unde ſequitur Conſcientiam *Habitum* potiùs dicendam eſſe quàm *Potentiam*. *Tertiâ*, quia à meris *Potentiis* nemo 3. denominatur moraliter *bonus* aut *malus*, ſed abs *Habitibus*; nec propter *eas laudatur* quis vel *vituperatur*, ſed propter *hos*: at dicuntur homines *boni* aut *mali*, *laudanturq*; & *vituperantur*; pro qualitate *Conſcientiarum*: ergo Conſcientia eſt *habitus*. *Quartâ*, quòd *Potentiarum* non eſt, ſed *Habituum*, 4. acquiri, aſſumi, deponi, amitti: ſed homines dicuntur acquirere & amittere, aſſumere & deponere *Conſcientiam*: Conſcientia igitur, non eſt *Potentia*, ſed *Habitus*.

XVII. Sta-

XVII. Statuo itaq; *Conscientiam* propriè, formaliter & prædicatione rectâ esse *Habitum*: dici nihilominus posse eandem & *Potentiam*, idq; duplici ratione. Tùm *Materialiter*, quia inest Potentiæ, ut *Subjecto* ἐν ᾧ· tùm per *approximationem*, quia est *Habitus innatus*; & Habitus innatus, in quantum medio quodam modo se habet inter *Habitum acquisitum* & *puram Potentiam*, utriusliber nomen induere potest, ut solent *Media* participare de utroq; *Extremo*. Hinc est quod *Conscientia* reperiatur in parvulis, qui non sunt capaces *habituum acquisitorum*. Neque necesse est ut νοῦς & συνείδησις, *Tit.* 1. contradistinguantur ut nudæ *Potentiæ*: imò aptius videtur sumi ibi utramq; vocem *Synecdochicè*, νοῦν scilicet pro *Intellectu speculativo* cum omnibus suis pertinentiis (ut loquuntur,) & συνείδησιν pro *Intellectu practico* cum omnibus suis pertinentiis; *i. e.* cum omnibus *facultatibus, habitibus, actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *respectivè*.

XVIII. Apposui itaque in *Conscientiæ* definitione & *Facultatis* vocabulum, quod mihi videbatur aliquo modo commune esse *Potentiis & Habitibus*, & est ad significandum *Habitus innatos* valdè accommodum. Dicetis fortassis, omnem *habitum* esse crebris actibus acquisitum; adeóq; hoc ita pertinere ad essentiam *habitus*, ut eo maximè, velut specificâ suâ differentiâ, dignoscendi sint *Habitus* à *Potentiis*; nimirum, quòd illi *Acquisiti* sint, hæ *Naturales*; proinde, nisi quis velit secum pugnantia proloqui, & admittere meram *contradictionem in adjecto*, non debere Conscientiam dici *Habitum Innatum*. Respondeo, omnino fatendum esse omnes quoscunque *Habitus*, & esse & dici debere *acquisitos*, etiam eos qui videntur esse maximè naturales; eos saltem quòd sensuum adminiculo, & multis actionibus sensibilibus præviis indigeant,

digeant, ad hoc ut *Species rerum sensibilium* (quarum respectu *anima* ex se est instar *tabulæ rasæ*) deferantur ad *phantasiam*, & tandem fiant *intelligibiles*. Hoc tamen non obstante, posse quosdam *Habitus* dici, idque optimâ ratione, *Innatos*; in quantum *ex innato* sibi *lumine* mens statim præbet *assensum* rei propositæ sine ullâ formidine oppositi, suppositâ duntaxat *apprehensione terminorum*, nec indiget ad eliciendum ejusmodi *assensum* adminiculo aut interni *studii*, aut externæ *institutionis*. Exempli gratiâ, *Habitus Intellectivus* hujus Principii, [*Omne totum est majus qualibet sui parte*,] est *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis naturalis* ex solâ *apprehensione terminorum* veritas ipsius ultrò occurrit menti, nullo licèt adhibito vel *studio*, vel *doctore*. Est tamen idem *Habitus Acquisitus*, in quantum opus est adminiculo *sensuum*, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res sensibiles perveniat ad *notitiam terminorum*; hoc est, ad percipiendum τὸ quid nominis *Totius & Partis*.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conscientiam Habitum Innatum* esse non posse; quia quæ *Innata* sunt non sunt capacia *erroris*, nec possunt esse *vitiosa*, suntque *eadem in omnibus* quibus insunt: *Conscientia* autem & *errare* potest, & esse *mala*, nec est in omnibus *eadem*. Respondeo, ex his sequi quidem *Conscientiam* non esse habitum *Simpliciter Innatum*, (quod nemo sanus dixerit, repugnat enim naturæ *Habitûs*, ut sit merè *naturalis & innatus*;) sed ut partim (eo quo jam dictum est sensu) *Innatum*, sic partim etiam *Acquisitum*. Nimirùm sic se res habet; Apportat secum anima hominis quædam quasi *semina cognitionis* boni & mali, quæ studio & institutione adolescunt & perficiuntur: sicut naturalis *agilitas* completur *exercitatione*, & naturalis *Logica artificiali*. Conscientia ergo respectu

spectu moralium *Agibilium*, quæ sunt *de primo dictamine* naturæ, (ut Scholastici ferè loquuntur) & sunt ejus *Objecta Primaria*, est *Habitus naturalis*, sive innatus, & proinde omnibus pariter inest, & semper rectus est sine aliquo aut errore aut vitio: sed respectu eorum quæ postea *addiscuntur*, & primis illis principiis αὐτοπιστοις accedunt, sive ex propriâ *meditatione*, sive ex alienâ *institutione*, est *Habitus Acquisitus*, & potest errore aliove defectu aut vitio laborare.

XX. Sed de *Genere* plus satis: reliqua percurram breviùs. Secundum definitionis membrorum est *Subjectum*: idq; duplex, *Subjectum* sc. ☞, & *Subjectum* ἐν ☞. *Subjectum* ☞ est *Homo*; seu potiùs *Creatura rationalis*, si quidem accuratè loqui velimus. Nam & *Angelis* inesse *Conscientiam* defectionis suæ, & pœnarum quas eo nomine sunt daturi, indicio est, quòd se *(a) sciunt* torquendos, & quòd credentes revelationi divinæ *(b) contremiscunt* tamen; item quòd *(c) judicandi* sunt in adventu Domini, & rationem reddituri rerum omnium à se factarum. Sed quoniam nec nostrâ multùm interest nôsse naturam mentium *Angelicarum*, & Deo sapientissimo visum est eam parcissimè in Scripturis revelare: de solo *Homine* propterea definitionem instituit. In brutis enim animalibus etsi appareat *Conscientiæ* quædam velut umbra, sicut & *Rationis*, cum faciant nonnulla, quæ habere videntur speciem quandam *æquitatis* & *prudentiæ*, (ut sunt sanè admiranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorúmque quorundam animalium *Solertiâ* narrantur:) sunt tamen ista omnia *Phantasiæ* opera, non *Rationis*; & ab *Instinctu* naturali proficiscuntur, non à *Conscientiâ*. Est ergo *Homo* proprium Conscientiæ *Subjectum*, ut & *Rationis*: isque omnis non exclusis aut *Ethnicis*, aut *Impiis*, aut ipsis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* apertè pronunciat

(a) *Mat.* 8. 29.
(b) *Jac.* 11. 19.
(c) 1 *Cor.* 6. 3.

nunciat *Paulus*, *Rom.* 2. 15. Ostendere eos opus legis scriptum in cordibus, *testimonium etiam perhibente ipsorum Conscientiâ*. Quin & *impurissimis* quibusq; *Conscientiam* inesse, etsi impuram, testatur idem *Paulus*, *Tit.* 1. 15. Lapsu enim amissa est *Conscientiæ rectitudo* & integritas; non *natura*. Et cum renascimur, non infunditur de novo, quæ defuit antè, *Conscientia*, sed quæ prius inerat, fœda peccatis atq; *impura*, respersa jam sanguine Christi, fide *purificatur*, ita ut placeat Deo. Etiam in *infantibus* admodum parvulis, *ut in lactentibus* magnificetur Dei nomen, emicat cum primis è veteris incendii ruderibus, & quamvis admodum debiliter, spargit tamen utcunq; igniculos suos rationis hæc *scintillula*; prodente se præmaturè in iis *conscientiæ* vi, qui quid commiserint inhonesti, latere quærunt & commissum celare.

XXI. *Subjectum in q.* i. t. potentia animæ, in quâ sedem suam habet *Conscientia*, est *Intellectus Practicus*: *Intellectus*, inquam, non *Voluntas*; illa, non *Speculativus*, sed *Practicus*. Agitatur & hâc controversia inter *Scholasticos*, pertinetne Conscientia ad *Intellectum*, an ad *Voluntatem*, an ad *Utramq;*. Nolo me huic liti immiscere. Satis hactenus superque habuistis spinosarum subtilitatum. Paucis itaq; quod instituto meo expediat, expediam. *Partis intellectivæ* tres distinctas potentias enumerat *Aristot. lib. de Anima tertio*: duas sc. cognitivas, *Intellectum Speculativum*, & *Intellectum Practicum*; & tertiam appetitivam, *Voluntatem*. Harum trium extremæ sunt *Intellectus Speculativus*, qui speculatur *Verum quatenus Verum*, & in eo acquiescit præcisè, sine aliquo ordine aut respectu ad *Opus*: & *Voluntas*, quæ præcisè tendit ad *operationem*, nec omninò speculatur quicquam. Inter utramq; hanc potentiam velut in medio sinus est *Intellectus Practicus*, qui pro more *rerum mediarum*,

cum *utrâq; extremâ* ex aliquâ parte concordat, ex aliquâ ab eâ discrepat. *Concordat* Intellectus practicus cum *speculativo* in hoc, quod speculatur *Veritatem*; cum *Voluntate* in hoc, quod tendit in *operationem*. Quod ad *Conscientiam* attinet, illud imprimis certum est, non pertinere eam ad *Intellectum Speculativum*, quia scientiam suam omnino dirigit ad praxin. Nec proprie pertinet ad *Voluntatem*: quia si hoc esset, vel per modum *Potentiæ* ei ineſſet, & sic esset idem quod *Liberum Arbitrium*; vel per modum *Habitus*, & sic esset aliqua *Virtutum Moralium*; quorum neutram à quoquam vel Theologo vel Philosopho assertum unquam aut admissum fuisse animadverti. Pertinet ergo omninò ad *potentiam cognitivam practicam*, hoc est, ad *Intellectum practicum*. Quemadmodum *Aristoteles*, postquam *virtutes morales* statuisset in *Potentia Appetitiva*; habitus tamen *Artis* & *Prudentiæ*, etsi ordinentur ad praxin, collocavit nihilominus in *Potentia Cognitiva*, *libro Ethicorum quinto*.

1. Firmant hanc sententiam & ista; quòd *Conscientia* sit quædam *Scientia* & *Scientia* omnis est in *Intellectu*:

2. quòd capax sit *erroris*, & *error* est

3. morbus *Intellectus*: quòd ex communi usu loquendi, qui *intelligit* tantùm *arcana Regis*, sive ea approbet sive non, rectè tamen dicitur *conscius secretorum* ejus. Ergo *Conscientiæ* propria sedes & *Subjectum* in animâ humanâ est *Potentia cognitiva practica*, i. e. *Intellectus Practicus*.

XXII. Vidimus *Genus* & *Subjectum*; Sequitur *Objectum*, id sc. circa quod versantur *Conscientiæ*. Et hi sunt *Actus morales particulares propriè*. Dico

1. *primo Actus*; i. e. aliquod ab homine operabile quâ homo est, sive creatura rationalis; sive id spectetur ut *futurum* & ab ipso *faciendum*, sive ut *præteritum* & jam *factum*, sive ut *præsens* & in ipso *fieri*. *Conscientia* undique oculata est, omnia *Rimatur*.

Prospicit futura; si quid turpe facturus es, *monet* ne facias: *respicit præsentia*; & in ipso peccandi actu *obmurmurat, vellit, mordet, pungit, tundit*, ut desistas porrò: *Respicit præterita*; & ubi peccaveris, *arguit, objicit, accusat, damnat, torquet*. Contrà, ut benè facias, *hortatur*: dum facis; *mulcet, exercet, erigit*: ubi feceris; *laudat, defendit*, gaudio & pace *perfundit* pectus. *Dico Secundò, Actus Particulares*: Non limitando *Subjectum*, quasi esset aliqui *actus non particulares*; sed oppositè ad *scientiam* illam quam *Conscientiæ* supponit & applicat, quæ *scientia*, cùm sit universalis, *applicatur* tamen ad actus particulares. 2.

Dico Tertiò, Actus particulares Proprii: ut hinc excludatur illa *Conscientiæ* significatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas actiones extenditur; ut cum dicitur *Conscius arcanorum Regis, conscius conjurationis Catilinæ*, & similia; Quæ non sunt nostri instituti, qui de *Conscientia propriè dicta* loquimur, quæ est circa *agibilia*, quatenus *à se facta* vel facienda. 3.

Dico quartò, Actus Morales. Ubi observandum quædam evenire *ex necessitate*, quædam *Contingenter*. *Ex necessitate*; ut ortum & occasum solis, eclipsim Lunæ, *&c.* De quibus est quidem *Scientia*, ob eorum certitudinem: cæterùm non omninò pertinent aut ad *Conscientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium*. Quæ *contingenter* eveniunt, ea aut sunt τὰ ἐφ' ἡμῖν, i. e. *in nostrâ potestate*, aut *non sunt*. Quæ *non sunt in nostrâ potestate*, ut avium volatus, coorta subitò tempestas, *&c.* nec sub *scientiam* cadunt propter *incertitudinem*; nec quia *extra potestatem nostram* posita sunt, ad curam nostram pertinent, ut de eis quicquam aut *Conscientia* statuat, aut *Arbitrium* eligat. Rursus τὰ ἐφ' ἡμῖν, eorum *quæ in nostra potestate sunt*, quædam sunt moraliter *neutra* & ἀδιάφορα, hoc est, quæ neque de genere suo, neque ratione alicujus permanentis circumstantiæ conti- 4.

nent in se aliquam *bonitatem* aut *malitiam moralem*, ut Ire in forum, Scribere Epistolam, *&c.* Et ista quidem pertinere possunt ad *Liberum Arbitrium*, si saltem digna sint de quibus deliberetur, quia cadere possunt sub *electione* : sed non pertinent per se ad *Conscientiam*. *Dico per se* : quia fieri potest *per accidens*, ratione *scandali* aut alterius alicujus *circumstantiæ*, ut de his etiam cognoscat *Conscientia*. Alia verò sunt *moraliter bona vel mala* : ut Deum colere, parentes honorare, depositum reddere ; pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel servare, & cætera omnia quæ *Philosophi* ἐπαινετὰ vel ψεκτὰ, laude aut vituperio digna, *Scholastici* meritoria & demeritoria solent appellare. Et circa hæc propriè versatur *Conscientia*.

XXIII. *Objectum* ergo Conscientiæ humanæ est *Operabile Morale* ; factum vel faciendum, omissum vel omittendum. Advertendum tamen est, *hominibus Christianis* quà talibus, *objectum Conscientiæ* aliquantò ulterius extendi : ut non solùm obligetur in conscientiâ ad *agenda* quæ sui sunt officii, quatenus *homo* est ; sed & ad *credenda mysteria fidei* in verbo Dei revelata, quatenus *homo Christianus* est. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conscientiam, *Tit.* 1. 15. quam *purificat* & emundat fides, *Act.* 15. 9. Et remordet *Conscientia* tàm eum, qui contemnit quæ in *Baptismo* vovit se *crediturum* ; quàm eum qui mandata Dei violat, quæ promisit se *servituru*m. Etsi fortassis haud incommodè dici posset, *Fidem* etiam ipsam Evangelicam inter *operabilia Moralia* censendam esse. Ita enim ipse Servator Christus disertissimis verbis. *Hoc est opus Dei, ut credatis in Filium*, &c. *Joh.* 6. 29. Et Johannes Apostolus similiter. *Hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii sui Jesu Christi, & diligamus invicem, sicut ipse mandavit nobis*, 1 Joh. 3. 23.

XXIV. Restat

XXIV. Reſtat ultimum *definitionis* membrum; proprius ſc. *Conſcientiæ Actus : Applicatio* nempe Luminis quod eſt in mente per diſcurſum rationis ad actus particulares. *Dico primò*, Actum Conſcientiæ proprium & primarium eſſe *applicationem*. Tritum eſt in Scholis Axioma, *Unius habitûs unicum tantùm eſſe actum*; primarium ſc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes *actus* eò pertinentes reduci poſſunt. Ut ex antedictis ſatis conſtat, multi ſunt *Actus Conſcientiæ* in ſpecie: ſed quiſnam ſit ille *actus communiſſimus* qui reliquos omnes infra ambitum ſuum complectatur, id potiſſimùm inquirendum eſt; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, niſi unicus ille *primarius Actus*, qui eſt *Habitui* adæquatus, & ad quem cæteri ejus *Actus* univerſi reducantur. Hunc nonnulli, cum viderent pleroſq; illorum *actuum* quos exercet *Conſcientia* ad actum *judicandi* aliquo modo referri poſſe, (*judicat* enim *Conſcientia* de factis præſentibus, præteritis & futuris) cenſuerunt eſſe *Actum Judicandi*. Sed enim ſunt aliqui *Conſcientiæ Actus*, qui non niſi durè admodùm & coactè eò referri poſſe videntur; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conſcientia* rei factæ vel omiſſæ *teſtimonium* præſtat: non eſt enim, aut *Judicis* de facto *teſtari*, aut *Teſtis* de crimine *judicare*. Quid quòd iſte *judicandi* actus *applicandi* actum neceſſariò ſupponit, ut ſe anteriorem: *applicet* enim priùs neceſſe eſt *Conſcientia factum* de quo judicatum it *lumini* mentis, quàm poſſit de ipſo *judicium* facere. Et eſt *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valdè conſentaneus, *Conſcientiam* ſc. ideò dictam, quòd ſit ſcientiæ ad ſcientiam *applicatio*.

XXV. *Dico ſecundò*; Hanc applicationem eſſe *Luminis quod eſt in mente*; hoc eſt, *Luminis*, pro eo tempore quo fit applicatio, *menti præſentis*.

1. Sive sit illud *Lumen naturæ*; communes sc. *Notiones* & ipsius Naturæ dictamine cordibus humanis inscriptæ, & in *Synteresi* conservatæ, velut *titio ereptus* è communi incendio, & *reliquiæ Imaginis Dei*
2. post lapsum: sive *Lumen divinæ revelationis*, extraordinariæ, per visiones, somnia, prophetias, *&c.* vel ordinariæ, quicquid sc. Deus humano generi patefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Testamenti*; sive denique *Lumen Rationis*; quicquid nimirum ex utriusq; generis principiis, lege sc. *Naturæ*, & *revelationis divinâ*, sic immediatè & evidenter deducitur, ut nemini fas sit, qui illa saltèm concesserit, de his dubitare.

XXVI. *Dico Tertiò*, applicari hoc lumen *per discursum rationis*. *Lumen* enim illud *quod applicandum est*, cùm sit *Universale quid*, & id *ad quod applicandum est*, *Actus particulares* sive singulares; non potest fieri talis *applicatio*, nisi ejusmodi mediante *discursu*, qui universalia singularibus connectere valeat. Et hoc est *opus rationis*, per ejusmodi *syllogismum* aut *syllogismos practicos*, quales jam antè exhibuimus. Porrò, quia (ut dici solet, & docet id ipsum experientia) *(a) descendendo* ferè *contingit errare*: facillimè potest in hoc *discursu* irrepere alicubi *Error*. Unde fit, ut licèt non facilè erretur circa *(b)* prima & *Universalia principia*, quæ majorem habent evidentiam; in illis tamen *principiis applicandis*, & deducendis inde *conclusionibus* sæpissimè erretur. Quò majore opus est attentione & cautelâ, (ne ipsi nosmet decipiamus,) ut in hoc discursu omnia diligentissimè expendantur, ut legitimè procedatur, ut debitè concludatur.

(a) Οἱ τὸ καθόλου θεωροῦντες, ἔνια τῶν καθ' ἕκαστον οὐκ ἴσασι δι' ἀνεπισκεψίαν. *Arist.* 1. *Poster.* 17

(b) Τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι. *Aristot.* 2. *Metaph.* 1.

XXVII. *Dico Quartò*, Applicationem hanc fieri oportere *ad actus particulares*. Id quod *tribus* omnino *modis* fieri contingit. Applicat enim Conscientia Lumen mentis quod sibi adest, vel ad *facta*,

facta, vel ad *facienda*. Ad facta, dupliciter: *Primo*, ferendo *testimonium* hoc à nobis *factum esse* vel *non factum* esse: quales sunt istæ Rhetorum formulæ, in *quæstione Facti*, *Occidistine matrem, Oreste?* Conscientia respondet, *Occidi.* *Secundo*, ferendo *judicium*, quod factum est vel omissum, *benè* sit an *malè factum*, rectène sit an perperàm *omissum*; ut in *quæstione Juris* apud Rhetoras, ubi de facto constat. *Occidistine Clodium Milo? Occidi.* Fateris ergo te sontem? *Jure occidi.* In *Primâ applicatione* procedit Conscientia per modum *Testis*: in *secundâ*, per modum *Judicis*. Officia autem & *actus* ejus sunt, *in primo processu* testimonium perhibere: *in secundo processu* arguere, accusare, excusare, defendere, condemnare, absolvere. Unde oriuntur porrò in anima varii effectus: à *redarguente*, *accusante*, *condemnante Conscientia* summa animi *tristitia* & inquietudo, remorsus, terrores, tormenta; è contra ab *excusante*, *defendente & absolvente*, summa animi *pax* & tranquillitas, *gaudium* & solatium ineffabile, *spes* arrecta, *fiducia* intrepida, & inconcussa mentis *constantia*. *Tertia Conscientiæ applicatio* respicit *futura* facienda; in qua procedit *Conscientia* per modum *Legislatoris*, *Præceptoris*, *Monitoris*, aut *Consiliarii*. Et in isto processu, ejus *actus* & officia sunt dictare, obligare, instigare, retrahere. Hi sunt præcipui *Conscientiæ Actus*: cujus vocem recta *monentis* qui audierit, nec *Testem* ipsam multùm reformidabit, nec *Judicem*. 1. 2. 3.

XXVIII. Absolvi tandem, quæ de *Conscientiæ Naturâ* videbantur mihi dicta necessaria. Prolixiùs vereor, certè obscuriùs, quàm aut voluissem, aut debuissem, si res aliter tulisset; aut quàm facturum me spero, in futuris (si Deus voluerit) de *Conscientiæ usu* Prælectionibus. Sed profectò intricata est & perplexa omnis (quod viri gravissimi jam olim conquesti sunt,) de *animæ intellectivæ potentiis* & facultatibus disquisitio: tùm quia res ipsæ sunt à *natu-*

ra

teria & *motu ſenſibili* paulò remotiores, & *notiæ* ſunt nobis quæ *ſenſui* (unde plurima noſtra cognitio oritur) *propinquiora*; tùm etiam ob mutuam inter ſe *connexionem cognationémq;*. At rem manifeſtam, & vulgo notam, quæ eſt in quotidiano uſu & in omnium ore, cujuſq; vim & motus nemo eſt qui non ſentiat, *definiendo* non tàm *illuſtrâſti*, inquiens, quàm *obſcurâſti*. Equidem *nihil hinc diſſidere poſſum*: nimirum, ſic ſunt inanes noſtræ hominum cogitationes omnes, & univerſi conatus. Quæ ſunt ante pedes & oculos, quæ in ſenſus & animos incurrunt, quæ ſunt lippis & tonſoribus haud ignota, quæ capere ſe putant, & quidem ſuo modo capiunt *illiteratiſſimi* quique homunciones; hæc ipſa non capiunt *(a) acutiſſimi Philoſophi*; in his vel ſubtiliſſimis ingeniis *aqua hæret*. *Tempus, Locus, Motus*, id genus plurima, quid ſibi velint, & quid ſint, quotus quiſq; eſt hominum ruſticorum, qui non exiſtimet ſe perfectiſſimè intelligere? In quorum naturâ indagandâ, eruendâ, explicandâ, Doctores *profundi, ſubtiles, Angelici, Seraphici*, per multa retrò ſæcula velut in palæſtrâ ſe exercuerunt, exercéntq; etiamnum, nec potuerunt hactenus poſt tantum ſudoris & pulveris optatam metam contingere. In *tempore ſum, & de tempore loquor, & tamen neſcio quid ſit tempus*, inquit Auguſtinus initio libri *de Tempore*. Quâ in re nequeo ſatis admirari Dei Opt. Max. infinitam ſapientiam, retundentis hoc pacto humanam ſuperbiam, & repræſentantis mortalibus velut in ſpeculo inanem illam †δοκησοφίαν, quâ ſibi *videntur aliquid eſſe, cum nihil ſint*, miſerè decipientes cor ſuum. Ut ſcilicet diſcant homunciones *(a) metiri ſe modulo ac pede ſuo*, nec *(b) ſapere ultrà quàm par eſt, ſed ſapere ad ſobrietatem* agnoſcentes inſipientiam ſuam, ut Deo integra conſtet ſapientiæ ſuæ gloria.

(a) *Odi ego, inquit, definire — facilius eſt mihi videre in alterius definitione quid non probem, quàm quicquam benè definiendo præſtare. Auguſt. 2. de Ord. 2.*

† *Opinionem de ſua ſapientia falsò conceptam. Gal. 6. 3.*

(a) *Horat. 1 Epiſt. 7.* (b) *Rom. 12. 3.*

PRÆ-

PRÆLECTIO SECUNDA.

In quâ ostenditur, non esse in *Bonæ Intentionis* conscientiâ satis præsidii, ut in eâ possit aliquis tutò acquiescere.

ROM. III. 8.

Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio justa est.

I. MEntem humanam aliquid in se *Divini* continere magno consensu fassi sunt veterum Sapientes: qui eam *(a) Divinæ particulam auræ, (b)* *θεῦ ἀποσπασμάτιον καὶ ἀπαύγασμα, decerptosq; ab Diis immortalibus animos nostros & quasi delibatos,* dixerunt. Quin & altiùs ipsorum nonnulli assurgentes, & audaciùs prolocuti, *Mentem Deum* ipsum dicere, eiq; velut Deo *(c) templa* erigere, non sunt veriti. *(d)* Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς inquit apud *Plutarchum Menander*: & *Ovidius, (e) Mens quoq; numen habet*: & *Seneca, (f) Quid aliud voces animum, quàm Deum*

(a) *Horat.* 2 *Satyr.* 2.
(b) *Epist.*
(c) *Menti ædes in Capitolio, vid. Cic.* 2. *de nat. Deor. & Liv. lib.* 23.
(d) *Plutar. in quæst. Platon.*
(e) *Ovid.* 2. *Fast.*
(f) *Senec. Epist.* 31. ψυχὴ ἑκάστου δαίμων. *Xenocrat. apud Aristot.* 2. *Top.* 6.

in

* Dei partem, & effulgentiam.

in humano corpore hospitantem? Quorum ut illi, animæ magis οὐσίαν & *substantiam*, (quæ cùm sit expers materiæ & molis, immunis à corruptione & morte, intelligentiáq; & arbitrii libertate prædita ad Deorum immortalium propiùs quàm corporeorum rerum naturam visa est accedere:) sic isti, ejusdem vim illam & δύναμιν ἐνεργητικὴν, quæ (g) *Conscientiam* dicimus, spectasse potissimùm videntur. Hinc illud ejusdem *Menandri*, Θεὸς ἄνθρωπε ἡ συνείδησις θεός. *Mortalibus sua cuique Conscientia Deus est.* Quo nimirum sensu dixit Dominus se *constituisse Mosen* (h) *Deum Pharaoni*, quòd sc. is Pharaoni voluntatem Dei subinde *inculcaret*, ad eam faciendam Pharaonem *instigaret*, non obsequentem continentibus plagis *infectaretur*: eodem ferè sensu dici poterit, eundem quoq; *constituisse in Deum unicuiq; hominum* singularium propriam *Conscientiam*. Quæ sc. ipsius vice, velut *præco legis æternæ*, quæ essent ipsi facienda fugiendáve *dictaret*; ad ea quæ oportet præstanda sedulò *impelleret*; rectè aut secus factorum rationem *exposceret*; *extorqueret* à sceleratissimis quibusq; justitiæ divinæ agnitionem; præmia singulis pœnasq; prout commeriti fuerint, ut *judex* æquissimus & *decerneret* & *tribueret*. Is enim est status naturalis *Conscientiæ*, ut medio quodam inter utrumq; loco sit posita; infra *Deum* quidem, at supra *hominem*: *Deo* subdita, ut *ministra*; *homini* præposita, ut *Domina*.

(g) *Meminerit Deum se adhibere testem, id est ut arbitror, mentem suam.* Cic. 3. *Offic.*

(h) *Exod.* 7. 1.

II. Unde exurgit *Conscientiæ duplex respectus*; perinde ut in aliis rebus omnibus contingit, quæ sunt in aliquo ordine dispositæ *secundum Sub & Supra*: in quibus quæ *medium* occupant locum, geminum habent respectum; alterum ad *Superiora* quibus subsunt, ad *Inferiora* quæ sub ipsis posita sunt alterum. Ut *Centurio* & Tribuno *paret*, & gregario militi *imperat*: (*Ego sum homo sub potestate constitutus*,

constitutus, habens sub me milites, Matt. 8. 9.) Et in *Serie prædicamentali*, quæ inter *genus summum* & *speciem infimam* interjecta sunt, sunt eadem & *genera specierum*, de quibus prædicantur, & *species generum* quibus subjiciuntur. Recipit utrq; & *Conscientia*, prout ad diversa refertur, diversam conditionem. Habet enim rationem & *Regulati*, & *Regulantis*: respectu *Dei* & divinæ legis, rationem *Regulati*; respectu *Hominis* & humanarum actionum, rationem *Regulantis*. Cum itaq; nobis propositum sit, *Conscientiæ*, (quam nuperrimè definivimus,) *usum*, præsertim quod ad res agendas attinet, esseq; ad vitæ morumq; institutionem accommodum, explicare; instituti nostri ratio postulat, ut de *utraq; Conscientiæ obligatione*, quæ nobis usui esse poterunt, dicamus: *Passivâ* scilicet illâ, quâ obligatur conformare se *Voluntati divinæ*, cui ut *Normæ* subest; & *Activâ*, quâ obligat ad sui conformitatem omnes *actus humanos*, quibus ut *Norma* præest. Sunt ergo institutæ tractationis *partes duæ*: Prior, de *Conscientiæ Subjectione*, sive *Obligatione passivâ*; Posterior, *De Conscientiæ Potestate*, sive *Obligatione activâ*.

III. De quarum priore ut legitima instituatur disputatio, illud imprimis præmittendum est, cùm *Rectitudo* cujusq; rei consistat in conformitate sua ad *regulam suam proximam* & immediatam, atq; ita deinceps usq; ad summam & *primam Regulam*; cumq; immediata *Conscientiæ* regula sive lex sit *recta Ratio*, legi tamen superiori quam Deus ei præscribit subdita: *Conscientiam* tum demum dicit *Rectam*, cum conformis est *rectæ rationi* juxta eam legem quam Deus supremus Legislator ei præscripsit, pro conditione illius *actus* sive *operis*, quod cunq; tandem illud fuerit, circa quod pro tempore versatur. Ultima proinde resolutio *Conscientiæ* est in *legem* aliquam rationali creaturæ à Deo impositam:

tam: ut qui solus est *conscientiæ Dominus* & supremus Legislator; qui eam homini indidit; qui ejus solus cognitor est & judex; qui solus potestatem habet animam, prout legem ipsius servaverit aut violaverit, servandi & perdendi, juxta illud, *Jac.* 4. 12. *Unus est Legislator qui potest servare & perdere.* Id quod apud omnes, quotquot usquam sunt hominum, adeò in confesso est, ut non facilè reperiatur, qui id ipsum *in thesi* non ultrò largiatur esse verissimum. Ast in *hypothesi*, ubi quid agendum est, nescio quâ cordis humani pravitate fieri solet, ut plerique mortalium, (etiam eorum, qui nec sibi videntur, nec aliis, omnem prorsus conscientiæ curam abjecisse,) tàm pronis affectibus ad ea ferantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam illam *supremam regulam* fideliter exigenda adducant, (quæ tamen sola potest securam præstare conscientiam;) sed satis esse ducant ad *Conscientiæ* suæ securitatem, si aut *bonæ intentionis* prætextu, aut *sancti viri exemplo*, aut alicujus magni nominis *Theologi authoritati* se factáq; sua quoquo modo tueri potuerint. Quæ *cordis humani deceptio*, quàm & omnibus seculis nimiùm invaluerit, & novissimis hisce temporibus vel maximè; rem utilissimam me facturum judicavi, & his quibus nunc vivitur moribus perneccessariam, si *tres* istas vulgatissimas *occasiones responsionis*, à quibus tot *conscientiis* periculosissimè illuditur, de medio sublatum irem. Est ergo aut obstendendum, quàm ad indagandam veram & propriam *Conscientiæ regulam* deflectendatur, non esse in re aliquâ faciendâ ad *Conscientiæ* securitatem satis præsidii, si id quod fit aut *bonâ intentione* fiat, aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel *docti judicio*. De reliquis duabus (si Deus concesserit) posthac videbitur: de eâ quæ primo loco occurrit, *Bonâ* sc. *intentione* nunc agendum.

IV. Ubi

IV. Ubi pono hanc conclusionem. *Ad bonitatem actus non sufficit bonitas Intentionis.* Hoc est, *intentio bona* non potest sola & per se efficere, ut *Actus* aliquis humanus sit *moraliter bonus*: vel quod idem est, & sunt ipsissima Apostoli verba. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.* Actum cum dico, intelligo tùm *interiorem Actum* qui est *in Voluntate*, cùm *exteriores* omnes inde profluentes qui sunt *in facultatibus executivis*: ut sit sensus, ex solâ *bonâ intentione* non sequi, aut *voluntatem* ipsam, quæ est primum principium agendi, aut *opus* aliquod *externum* inde dimanans, dicenda esse *bona*. *Intentio* autem cùm dupliciter sumatur, primò *propriè & Formaliter* pro *Actu intendendi*, i. e. pro motu voluntatis tendentis in finem per aliqua media; secundò *Materialiter & Objectivè*, pro *re ipsa intenta*, i. e. pro fine in quem sic tendit voluntas: utramq; intelligo in Conclusione. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter se habent ad bonitatem & malitiam *Actûs*; saltem quòd ad *qualitatem ipsius actûs* pertinet: nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ si spectemus, non est per omnia eadem utriusq; ratio. Posito enim quòd aliquis *Actus* sit de specie suâ & ratione Objecti *bonus*, & quòd fiat etiam *in bonum finem*; vel è contrà posito quòd sit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantò fortius movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tantò erit ille *Actus* (respectivè) vel melior vel deterior. Ut si quis *Sacra cœna* participaret, *eo fine* ut mortis Christi recordaretur; quò fortius *mortis christi* memoriam intenderet, eò melius actum illum Eucharisticum præstaret: Et si quis proximo *calumniam* faceret, intendens ipsius perniciem; quò fortius hanc intenderet, eò *pejor* esset calumniandi Actus. Correspondet ergo & commensuratur *quantitas boni vel mali Actûs quantitati boni vel mali Intentionis*;

si

si attendatur *Intentio* quantum ad *actum intendendi*; non autem si attendatur quantum ad *rem intentam*. Neutro tamen modo sumpta *Intentio* sufficit ad hoc, ut actus aliquis aliunde *malus* fiat *bonus*.

V. Probatur autem hæc *Conclusio* multis & firmissimis argumentis. *Primò* ex verbis sacri Textus, *Rom.* 3. in quibus Apostolus non sine aliqua indignationis specie rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuisse dicebatur *faciendа esse mala ut eveniant bona*. Cujus loci scopus, vis & ratio ut melius intelligatur, animadvertendum est inter Apostolos Dominum *Paulum* vel maximè copiosum esse in asserendâ passim *gratuitâ* Dei *misericordiâ* incuntis cum hominibus peccatoribus *gratiæ fœdus* & promissiones Evangelicas fideliter adimplentem, non obstante illâ, quæ intus, in corde latet, & in vitâ quotidianâ palam & abundè se prodit, humanâ *injustitiâ* & *incredulitate*. Quas tamen tantum abesse profiteatur, ut irritas faciant *gratuitas* Dei *promissiones*, ut è contra longè potiùs illustriorem reddiderint *gratiæ* & *veritatis* ipsius gloriam: siquidem (a) *ubi abundavit delictum, ibi constat superabundasse & gratiam*. Arripuere hinc calumniandi ansam, ex una parte, ut Apostoli authoritatem imminuerent, *Sophistæ* & *Impostores*; ex aliâ, qui & viverent licentiùs & excusatiùs peccarent, prætenso pectoris *hypocritæ*. Nimirum, si vera essent quæ à *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum in majorem *Dei gloriam*, Non esse cur Deus ea peccata *puniat*, aut peccantibus *irascatur*; Non esse cur quis à peccando abstineat: imò verò peccandum esse uberiùs, ut uberiorem Deus adipiscitur gloriam, & omninò *faciendа mala, ut eveniant bona*. Reliquas cavillationes diluit Apostolus justis responsionibus; ast ultimam hanc [*Faciamus mala ut eveniant bona*] ne dignatur quidem responsione: clamat tantùm manifestam esse *calumniam*

(a) *Rom.* 5. 20.

iam & *blasphemiæ* affinem, justúmq; Dei judicium nterminatur (ni rêsipiscant) tam importunis ca-umniatoribus. Quasi esset hoc *sophisma* ex eo ge-nere argumentorum, quibus non tàm λύσιν quàm κόλασιν deberi censuit *Aristoteles*. Unde mani-festum est, quod & omnes interpretes agnoscunt, Apostolum constantissimè negare, malum aliquod quantâvis *bonâ intentione* fieri debere. "*Interest* "*quidem plurimum*, inquit *(b)* Augustinus, *qua* "*causa, quo fine, qua intentione quid fiat : sed ea* "*quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu,* "*nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione* "*facienda sunt.* Esto hoc *primum* Argumentum.

'solutionem 2 supplicium

(b) *Contra Mendacium. cap. 7.*

VI. *Secundum* sumitur à Natura *Mali* sive *Pec-cati* ; quod ex sui natura nec est, 1 *Eligibile*, nec 2. *Ordinabile* ad bonum finem, 3. Nec *aptum na-tum* ex se bonum aliquod producere. *(a) Eligi-bile* primò non est, ex sui natura, & quà tale : quum nihil sit *eligibile*, quod non sit idem *expeti-bile* : & omne quod appetitur, sub ratione *boni* ap-petitur.

(a) Τὸ αἰσχρὸν οὐκ ἂν ποτε διὰ πεύσασιν αἱρετὸν γένοιτο. *Hierocl. p. 78.*

VII. Nec est Malum ex sui naturâ *ordinabile ad bonum finem*. Quod si esset, esset etiam *expeten-dum* : siquidem *appetitus* non solùm fertur in *finem* ab agente propositum, sed & in ea quæ ad finem illum consequendum conducere videntur. Si di-cas, Deum *ordinare mala nostra in bonum finem* suum, proinde non esse contra naturam *mali*, ut ordinetur *in finem bonum*. Respondeo *primò*, non esse eandem rationem omnipotentis *Dei*, qui *na-turæ Dominus* est, & potest pro beneplacito suo ex malo producere bonum ; & *nostrî*, quibus nec idem *jus* est, nec *potestas* eadem : Sed nec nostrum esse de *Dei Providentia* circa malum vel curiosiùs in-quirere, vel magistraliter pronunciare. Respon-deo *secundò*, Deum quidem *abuti* posse & solere *peccatis nostris* ut inserviant *gloriæ*, *gratiæ*, & *provi-*

dentiæ suæ; quin & nobis pariter licere ipsius exemplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis peccatis abuti* in commodum nostrum *Temporale* vel *Spirituale*: Sed tamen, quemadmodum Deus, cum *utatur malo* alieno in *bonum*, nunquam ipse *faciat malum*, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licere *malum facere, ut inde proveniat bonum.* Aliud est alieno *malo uti* in bonum, aliud *facere malum* cum intentione boni. Respondeo *tertio*, posse aliquid dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *impropriè & communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid quoquo modo ab *agente* adhibetur dum tendit ad suum *finem*, & postquàm ab alio suapte sponte factum est, per potentiam & sapientiam ipsius *agentis* (præter *voluntatem & intentionem* ejus qui fecit,) ad illum finem assequendum disponitur: vel *restrictiùs & propriè*, & sic illud solum dicitur *ordinari ad finem*, quod ab *(a) agente* antecedenter *eligitur*, ut *medium* ex sui natura conveniens & conducibile ad talem *finem*. Priori sensu intelligatur oportet, siquando dicimus Deum *ordinare mala* in bonum finem; id est, Deum pro infinitâ suâ sapientiâ & potentiâ *uti malo* in bonum, vel ex *malo* elicere *bonum*: sed *omninò* cavendum ne ejusmodi locutiones posteriore & proprio sensu intelligantur, ac si Deus malum aliquod antecedenter *vellet, approbaret*, aut *eligeret*, velut *medium* ex sui naturâ conveniens ad alicujus *boni finis* consecutionem.

(a) ---*Non convenire bono viro Vitiis uti. Quint. 6. Instit. 1.*

VIII. Est etiam prorsus alienum à *peccati* natura, ut ex se *bonum affectum* producat: Sicut nec potest *(a) mala arbor ex se bonum fructum proferre*, nec tenebræ ex se lucem. Sed idem ille Deus Opt. Max. qui pro suâ omnipotentia *(b) eduxit è tenebris lucem*, potest etiam ex *peccatis* nostris occasionem sumere illustrandæ summæ suæ *Sapientiæ, justitiæ*, & *bonitatis*. Verùm hi sunt effectus *potentiæ*

(a) *Mat. 7. 18.*

(b) *2 Cor. 4. 6.*

tentiæ divinæ, ut causæ per se & propriè efficientis, ad quorum productionem nihil adjumenti conferunt aut virium *peccata nostra* quæ habent se quantum ad ejusmodi effectus merè *contingenter* & *per accidens*. Ergo illa Davidis verba quæ versu 4. istius capitis adducit *Paulus* è *Psal.* LI. [*Contra te peccavi, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, ut justificeris in sermonibus tuis*] non ita sunt intelligenda, quasi aut *to fine David* adulterium & homicidium perpetrâsset, aut *to fine* alterutrum ipsi perpetrare licuisset, ut sic tandem *justificaretur Deus in sermonibus suis*. Sed est ibi intelligendum illud ὅπως, ut & aliæ particulæ ejusdem potestatis, ἵνα, ὅτι, &c. in plurimis Scripturæ locis, non *αἰτιολικῶς* sed *συβεβηκῶς*, ut sæpe distinguendum docet *Chrysostomus*: hoc est, ita ut *eventum* notet duntaxat, non veram rei *causam*. Quemadmodum enim potest qui seriò Philosophatur, ex jam concessis ab alio *falsis præmissis* veram inferre *conclusionem*; ridiculum tamen se præberet interim, si ad firmandam *veram conclusionem* ipse falsi aliquid ultrò assumeret, quia *verum non indiget falsi patrocinio*: sic potest Deus, (quod & nobis etiam aliquatenus licet,) aliorum *malè factis uti in bonum*; sed nec justitiæ divinæ bonitatiq; congruit, nec nobis ullatenus licitum est, velle *malum facere*, ut inde proveniat *bonum*.

IX. *Argumentum Tertium* sumitur à naturâ *Boni actus*: ad cujus complementum omnium requisitarum *conditionum concursus* ita est necessarius, ut si è tàm multis una aliqua abfuerit, cæteris licet præsentibus, actus ille con censendus sit moraliter bonus. Celebre est illud axioma, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*: & constat in omni genere rerum plura ad *construendum* requiri, quàm ad *destruendum*. Sufficit quidem *defectus bonæ intentionis* ad hoc ut aliqua *actio* sit *mala*, (cu-

jus enim *finis malus* est, & ipsum est *malum*:) sed non sufficit aut *finis bonus*, aut *bona intentio*, ad hoc ut *actio* sit *bona*, nisi adsint & cæteræ *conditiones* requisitæ. Requiruntur autem ad hoc ut *actio* aliqua, sive *interior* voluntatis, sive *exterioris* operis, sit *bona*, tres distinctæ *bonitates*: bonitas scilicet *Objecti*, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumstantiarum*. Qualitas cujusllibet *Actus* primò & principaliter pendet ex qualitate *Objecti* sive *Materiæ circa quam* versatur: ita ut inde denominetur *Actus* quilibet indefinitè & quoad totam suam speciem *Bonus* vel *Malus*. Sic dicimus esse *Furtum* & *Adulterium* de totâ sua specie *Mala*: *Eleemosynam* & *Procationem* de specie suâ *Bona*. Hoc tamen observato discrimine, quòd quæ *mala* sunt *simpliciter*, *mala* sunt, nec possunt ratione cujuscunq; *finis* quantumlibet boni, aut quarumcunq; vel commodissimarum περιστάσεων, fieri *bona*: at quæ naturâ suâ *bona* sunt, possunt tamen à *fine* aut indebitis *circumstantiis* ita vitiari, ut definant esse *bona*, & fiant *mala*. Circumstantiarum

Suppositâ ergo *pravitate Objecti*, abstinendum est protinus ab *actu*, ut simpliciter *malo*, veluti à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opus est ulteriori examine. At suppositâ bonitate *Objecti*, non statim cuiquam tutum est ad agendum se comparare, aut quod actum fuerit comprobare; nisi expensis prius diligenter & *Fine* ad quem dirigitur, & singulis quibus quasi vestitur *Circumstantiis*. Illa ergo quæ dici solent, *Bonitatem actuum pendere à fine*, & *Finem discriminare actiones*, eatenus quidem vera sunt, si actus ratione *Objecti* sive *Materiæ* sint boni, vel saltem medii & indifferentes; non autem si mali. *Objecti* enim bonitate suppositâ, *Actus* bonitatem suam & malitiam præcipuè sumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *actus* erogandi in pauperem *eleemosynam*, qui est actus *bonus* respectu *materiæ* sive *objecti*, si fiat *ob inanem gloriam*,

gloriam, ſit moraliter *malus*, eò quòd non ordinatur ad rectum *finem*. Idem *Actus*, ſi fiat ad ſubleyandam proximi indigentiam, eſt quidem hactenus *bonus*, quòd & ſit de *materia licita*, & fiat *intentione recta*, adeoq; habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* ſc. & *Finis*: non tamen adhuc dici poteſt ſimpliciter *bonus*, niſi fuerit inſuper debitè (ut loquuntur) *circumſtantionatus*. Requiritur enim ad complementum *boni operis*, ultra *bonitatem* illam quæ eſt ex parte *Objecti*, & illam quæ eſt ex parte *Finis*, tertia etiam *bonitas* ex parte *Circumſtantiarum*. Unde dici ſolet *bonitatem actus pendere ex circumſtantiis*: non primario & principaliter; ſed ultimatè & completivè; ſuppoſitis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cum ergo ad *bonitatem* cujuſlibet actus moralis *tria* hæc requirantur, idq; conjunctim, *Materia* licita, *Intentio* recta, & debitæ *Circumſtantiæ*; manifeſtum eſt *rectam intentionem* per ſe ſolam non ſufficere: & ex conſequenti non poſſe bonâ conſcientiâ fieri quidquam, quacunq; tandem *intentione* fiat, quod aut ex ſe ratione *Objecti* illicitum eſt, aut redditur ex *Circumſtantiis* vitioſum.

X. Aſt huic rationi opponet fortaſſe quiſpiam verba illa Chriſti, *Matth.* 6. 22. *Si oculus tuus ſit ſimplex, & totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus ſit pravus, erit totum corpus tuum tenebroſum.* Ubi ſi per *Oculum* intelligatur *Intentio*, (quæ mens eſt omnium fere interpretum;) videtur ex bonitate *Intentionis* omninò pendere bonitas totius *Actus*, idq; adæquatè: ita ut quas vires habet *mala intentio* ad vitiandum *actum* etſi aliàs *bonum*, eaſdem vires habeat *bona intentio* ad probum efficiendum actum etſi aliàs *malum*. Tàm enim efficax eſt *oculus ſimplex* ad inferendum toti corpori *lumen*, quàm eſt *oculus malus* ad inducen-

das *tenebras*. In quam sententiam multa afferri possent dicta *Patrum* & aliorum *Theologorum* : quale est illud *Glossæ*, *Quantum bonum intendis, tantum facis* ; & ille nescio cujus è trivio versiculus, *Quicquid agunt homines intentio judicat illos* ; & istis similia plurima.

XI. Ad locum *Matth. 6.* quod attinet, Imprimis non sum nescius ex illis Christi verbis posterioris ævi viros doctos alium sensum eruisse, ab illo veterum longè diversum, nec ei quia de re nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam nobis priscis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum *intentiones* præcipuè respicere ; Respondeo *Intentionem*, cum sit motus voluntatis tendentis ad aliquem *finem* per quædam *media*, dupliciter posse considerari. Vel prout dicit *intuitum illius boni*, in quod voluntas finaliter fertur, *præcisè*, abstrahendo sc. ab omni consideratione *mediorum* : ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei*, vel *utilitatem* aut *voluptatem* propriam. Vel prout dicit integram *ordinationem totius processus* ab initio operis ad finem, includendo etiam & *Media* : ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei* extruendo templum, vel occidendo idolatram ; aut intendere *utilitatem propriam* comparando sibi divitias honesto labore, vel furto & rapinâ. Quemadmodum dici potest iter *intendere Romam*, & is qui de eundo *Romam* tantùm cogitat, nec dum statuit qua via sit eò profecturus ; & is etiam qui simul & *quò* sibi eundum cogitat, & *qua*. De *Intentione primo modo sumptâ* nos in tota hac quæstione loquimur, sc. ut *finem* solùm respicit, non item *media* : ut ita ferè sumitur in communi usu loquendi. Aſt dicta illa *Patrum* & aliorum *Theologorum*, quæ videntur ex sola *intentione* meriti *bonitatem & malitiam* humanorum actuum, & in illis Christi verbis de *oculo simplici & pravo* fundatur,

*malitiam

datur, *Intentionem* accipiunt in *posteriore significatione*, prout unà cum *Fine* includit & *Media*. Scitum est illud *Bernardi*. *Ut oculus*, inquit, *sit simplex, duo sunt necessaria: scilicet ut veritas sit in electione, & charitas in intentione.* Hoc est, ut *intentio* nostra sit absolutè recta, utrumq; requiritur: ut nec proponamus nobis *finem*, qui amori Dei & proximi adversetur; nec *media* eligamus quæ non sint cum justitia & honestate conjuncta. In omni igitur opere, non id solùm spectandum est, ut sit nobis *bonus* propositus *finis*; sed & opera insuper adhibenda, ut *idoneis*, legitimis ac honestis *mediis* ad scopum sic propositum contendamus. Cum enim *electio mediorum* ex *intentione finis* oriatur, & sit cum eâ ita necessariò connexa, ut habeat respectu ejus rationem *accidentis* cujusdam *inseparabilis*, vel necessariæ *circumstantiæ*: Scholastici ferè concludunt *(a) electionem malam* vitiare *intentionem* aliàs *bonam*, reddendo eam ex bonâ malam; eodem omnino modo, quo *malæ circumstantiæ* vitiant *actiones* quarum sunt appendices.

(a) *Animum laudo: Consilium reprehendo.* Cic. 9 ad Attic. 11.

XII. *Argumentum quartum* sumitur à Legis Divinæ perfectione & obligatione. Proposita nimirum est hominibus à Deo *Lex*; Lex perfectissima, quæ facienda *præcipit*, *vetat* non facienda. [*Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum, & quid requirat à te Dominus, Mic.* 6. 8.] Huic *Legi*, siquidem satisfacere velimus officio nostro, pareamus oportet. Hac *lege* jubemur, quod & passim in Scripturis inculcatur, *bonum* agere, *malum* fugere. Quòd si nos è contrà, ubi nobis ipsis visum fuerit, *agenda fugiendáq;*, susq; deq; habitâ *Lege Dei*, ex nostro commodo metiamur; & vel ea quæ Deus fieri *præcipit bona* metu insecuturi inde alicujus mali *omittamus*, vel ea quæ fieri *vetat mala* intuitu proventuri inde alicujus boni *admittamus*; quid hoc aliud est, quàm omnipotentis Dei expressæ *voluntati* no-

ſtra homuncionum *conſilia* anteferre, & *prudentiæ carnis* poſtponere ſapientiſſimi *ſpiritus authoritati*? Longe aliter vir ſanctus *David*. *A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquam*, Pſalm. 119. 104. qu. d. Edoctus è *lege tuâ*, (quæ mihi de die, de nocte, in corde eſt, in ore, in manibus,) quæ mihi *agenda* ſunt planè intelligo, quæque *fugienda*: quapropter omnem *viam* quæ legi tuæ conſentanea non eſt, quocunq; me tandem perducere videatur, non *declino* ſolùm, ſed & *odi*. Cum itaq; vetitum ſit *Lege Dei* omne *malum*, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem *intentionis* aut *eventus* boni, nec ſit *diſtinguendum ubi lex non diſtinguit*, aut excipiendum ubi lex non excipit: omninò conſtat peccare eum contra *Legem Dei*, quiſquis quâcunq; de *causâ*, quâcunq; *intentione*, ſciens facit quod *malum* eſt.

XIII. Sequitur *argumentum Quintum*, ab exemplis eorum, qui *boni finis* obtentu, expreſſo Dei præcepto auſi contravenire, irato Deo juſtas dederunt temeritatis ſuæ pœnas. *Sauli* Hebræorum Regi, qui *Amalekitarum* pecori quod Deus univerſum deleri mandaverat pepercit, eo *fine* (ut ſaltem præ ſe tulit) ut inde *opimam* Deo *victimam* immolaret, miſſus à Deo *Samuel* propheta, & peccati gravitatem ob oculos poſuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram Regni amiſſionem ei prædixit. Si cui hoc exemplum firmandæ rei propoſitæ parùm idoneum eò videbitur, quòd non conſtet Saulem *bona intentione* id feciſſe quod fecerit, nec eum *finem*, quem poſtea tamen obtendit, ſibi in animo fixum & propoſitum tum habuiſſe cum id faceret; quin potiùs vero ſimilius ſit eum non aliud adhuc quam *temporale commodum* ſuum ſpectaſſe; poſtquam autem ei objectum eſſet à prophera & crimini datum quod Dei mandato non obaudiviſſet, tum demum (quod hypocritis ſolenne

solenne est) istam excogitasse inobedientiæ suæ *excusationem* & quasi σοφὸν φάρμακον: ne quid nobis molestiæ creet hæc exceptiuncula, observandum est, ubi accedit *inobedientiæ hypocrisis*, non tàm *augeri* crimen quàm *duplicari*. Fuisse quidem *Saulem* duplicis culpæ reum nullus dubito; *Inobedientiæ* & *Simulationis*: ut interim taceam tertiam illam utriusq; radicem, *Mundanum affectum*. Distincta utiq; sunt duo ista peccata; & nec *naturâ*, nec *tempore* conjuncta. Non *naturâ*; quia potest esse alterutrum sine altero: non *tempore*; præcessit enim aliquandiu *inobedientia*, accessit postea objecta *nova* occasione *simulatio*. Id quod ex ipsis *Samuelis* verbis non obscurè colligi potest: qui dissimulata prorsus Regis *simulatione*, unam ejus *inobedientiam* severè admodum & acriter reprehendit. *(a) Potior est*, inquit, *obedientia sacrificio*. Quasi diceret, Quid mihi *sacrificia* narras? quæ, seu bonâ fide antè *intenderis*, seu nunc demum excusandæ inobedientiæ tuæ *obtendas*, perinde est ad obsequii rationem. Mos erat gerendus *præcipienti* Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas promptè & sine disceptatione adimplendum. Sed enim utcunq; se habeat res *Saulina*, illud interim certum est, *Uzzam* (cujus historia, 2 *Sam.* 6. perscripta legitur) non simulatè, sed *bonâ fide* & piâ admodum *intentione* sacro vasi manum admovisse; ne scilicet excuteretur in terram *Arca fœderis*, (quod erat tunc temporis & sub œconomiâ veteris Testamenti tremendum *divinæ præsentiæ* symbolum) cum succusso vehementiùs quo vehebatur plaustro velut mox ruitura nutaret. Leviculâ hac (ut quibusdam viso) sed importuna temeritate, etsi nulla subesset *mala mens*, commeruit tamen, ut magnâ spectante populi coronâ immissæ divinitus mortis præsenti supplicio afficeretur. Edixerat nimirum jamdiu Dominus

(a) 1 *Sam.* 15. 22.

minus Jehova *(b) Arcam humeris* sacerdotum gestandam esse, non *plaustro* imponendam; nec usi fas esse extra *ordinem sacerdotalem*, idq; gentis tantum *Kohathitarum*, Arcæ deportandæ operam dare, aut *(c) rem sacram* attingere; qui secus faxit, mali morte periturum. Hac igitur in primum ejus legis violatorem severâ animadversione voluit Deus *Legi suæ* reverentiam conciliare, ejusq; *authoritatem* conservare; ne quis ausu temerario contra id quod ipse sanciverat agere aliquid aggrediye quocunq; prætextu præsumeret. *Accensus enim irâ percussit eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut moreretur ibi prope arcam Dei*, 2 Sam. 6. 7.

(b) *Numb.* 7 9.

(c) *Num.* 4. 15.

XIV. *Argumentum ultimum*, ab incommodis contrariæ sententiæ. Multa sunt illa: sed ego ne multus sim; unicum illud urgebo, quod instar multorum est, & ab *Augustino* sæpe urgetur. Nempe, refixis *Legum* repagulis, omnia diffluere, & in incertum ferri: velut ruptis obicibus undæ maris, ubi semel ripas excesserint, non se patiuntur certis limitibus contineri, sed per omnia vicina loca longè latéq; vagantur. *Qui semel limites modestiæ transilierit, gnaviter hunc impudentem esse oportet*, inquit ille. Sed *Augustinum* potiùs audiamus, *(a)* " *Quod sceleratissimum facinus, quod turpissimum* " *flagitium, quod impiissimum sacrilegium* (hem! " annon suspicamini eum de nostro hoc seculo, no- " strisq; rebus vaticinatum?) *non dicatur fieri posse* " *rectè atq; justè, si semel concesserimus in omnibus* " *malis operibus hominum ideo non quid fiat sed* " *quare fiat quærendum, ut quæcunq; propter bonas* " *causas facta reperiuntur, nec ipsa mala esse judicen-* " *tur?* Atq; iterum, *Cum concesseris admittendum* " *esse aliquod malum, ne aliquid gravius admitta-* " *tur; non ex regulâ veritatis, sed ex suâ quisq; cu-* " *piditate aut consuetudine metietur malum, & id* " *putabit gravius, quod ipse amplius exhorrescit, non* " *quod*

(a) *Augustin. Contra mendacium. cap. 7.*

quod amplius reverà fugiendum est. Vis argumenti huc redit. Si *facienda sint mala, ut veniant bona*; unum certum sit non esse *omnia mala* facienda, nec propter *quævis bona*; aut utrique huic dubitationi certus statuendus est modus, [*primò Quænam mala sunt facienda, ut veniant bona*, & quæ non! *secundò*, propter *quænam bona* aliqua mala sunt facienda, & propter quæ non!] aut uniuscujusq; hominis judicio permittendum est, arbitrari prout res tulerit, & ipsi visum fuerit, *quid* faciendum & *quid non*, & *propter quid*. Quorum utrumvis concedatur, nihil inter homines tutum erit, nihil sanctum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, perduellionibus immune: exulent necesse est è terra, sine quibus conservari non possunt Respublicæ & hominum societates, *Religio, Justitia, Æquitas, Fides, Pax.*

XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam probandam suscepi *Conclusione*; non abs re alienum fuerit, nec vobis uti spero ingratum, certè non inutile, *Corollaria* inde nonnulla deduxisse, quæ nobis omnibus ex usu sint ad vitæ & morum institutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis sequitur, Cavendum esse piis omnibus, ne *zelo gloriæ Dei* abrepti, ad illicita perpetranda ferantur. Esse *Dei gloriam* omnium operationum nostrarum *finem supremum* & ultimum, nemo ritè Christianus neget. *Sive edamus, sive bibamus, sive quid aliud faciamus, omnia ad Dei gloriam referantur* oportet, 1 *Cor.* 10. 31. Ast præpropero & præpostero *gloriæ Divinæ zelo* permoti, quantas contumelias, quas strages ediderint olim in populo Judaico ejus factionis homines, cui *Zelotarum* peculiare cognomen adhæsit; & inter Christianos patrum memoria in *Germania* & alibi *Anabaptistæ*, à viris fide dignis & rerum suis temporibus gestarum gnaris prolixè perscriptum est. In quorum monimentis tàm horrenda facta,

facta, & ab omni humanitate aliena narrantur; vix ullam apud nos essent habitura fidem, nisi eadem fabulam quotidie videremus ab infelici ipsorum sobole, translatâ tantùm in *Britannias* has nostras Scenâ, strenuè actitari.

XVI. Nequis igitur vestrûm hoc tàm splendido artificio aut alios *decipiat*, aut ab aliis *decipiatur*; Cogitate *primò*, Omnes *seductores*, Satanæ ministros, à summo seductore *Satanâ* qui (a) *transformare solitus est in Angelum lucis*, edoctos, non aliis artibus plus profeciſſe, aut impoſturas ſuas plebi Chriſtianæ obtruſiſſe, aut pacem Eccleſiarum & Rerumpublicarum perturbaſſe efficaciùs, quàm *obtentu gloriæ Dei, reformandæ Religionis, propagandi Evangelii, extirpandæ ſuperſtitionis, exaltandi regni Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Conqueſti ſunt graviter hac de re paſſim in ſuis ſcriptis Proteſtantium Theologorum proximi retrò ſeculi nominatiſſimi quiq;, *Calvinus*, *Bucerus*, *Zuinglius*, reliqui. In his vir eruditione, modeſtia, pietate paucis ſecundus *Hieronymus Zanchius*, *Ego non intelligo*, inquit, *iſtam Reformatorum mundi Theologiam*. Utinam earum rerum quæ nunc apud nos geruntur experientia non confirmaret nimis eſſe verum illud quod vulgo dicitur, *In nomine Domini incipit omne malum*. Cogitate *ſecundò*, quanta cum perverſitate *gloria Dei* bellis, tumultibus, rixoſis contentionibus, & diſputationibus inutilibus prætexitur: cujus Sancti Domini *Apoſtoli* vix unquam in ſuis *Epiſtolis* meminerunt (meminerunt autem frequenter) niſi in ordine ad *pacem*, & fraternam *dilectionem*, & ſuavem illam (quæ maximè Chriſtianos ornat) in rebus adiaphoris συγκαταβασιν, ne quis *libertate* qua Chriſti beneficio fruimur ita abutatur ut ſit aliis *offendiculo* vel *gravamini*. Cogitate *tertiò*, debere eum qui ſibi *Dei gloriam* proponit ut *finem*, *Legem* etiam *Dei* ſibi

(a) 2 Cor. 11. 14.

Zanchius.

2.

Condescensionem

3.

ibi proponere ut *regulam* omnino actionum ſna-
um. *Ad legem, & ad teſtimonium. Eſa.* 8. 20.
Eſto, ut par eſt, *gloriæ Dei* intuitus, agendi
inalis cauſa : ut *norma agendi* & quaſi *ratio for-*
nalis, non eſt *gloria Dei*, ſed *voluntas* ejus reve-
ata. Illa ergo in toto vitæ decurſu *ſpectanda* eſt
ut *meta* ad quam currendum ; ſed & hæc *conſulen-*
da, ut rectam inſiſtamus *viam* quâ ad metam per-
veniatur : ne illud in nos meritò jaciatur quòd
dici ſolet, *benè curritis, ſed extra viam.* Cogitate 4.
denique, *Gloriam Dei* reſpectu actionum ſingula-
rium habere rationem *finis tranſcendentalis. Tran-*
ſcendenti autem, palam eſt nullum individuum im-
mediatè ſubjici : velut *Enti ut Ens* eſt, non imme-
diatè ſubjicitur aliquod *Entium ſingularium*, ſive
ſubſtantiale, ſive accidentale. Sicut ergo *Ens tran-*
ſcendentale verificatur de omni *Ente* ſive id *univer-*
ſale ſit ſive *ſingulare*, quod eſt in aliquo *decem prædi-*
camentorum : ſic *Gloria Dei* eſt finis omnium *of-*
ficiorum quæ in aliquo *Decalogi præcepto* expreſsè
aut virtualiter continentur, omniumq; actuum eò
pertinentium. Colendus eſt *Deus*, *parentes* hono-
randi, diligendi *proximi*, *fides* ſervanda, *juſtitia*,
veracitas, *caſtitas* colenda, cæteráq; *pœnitatis &*
charitatis munia præſtanda, in honorem & *Glo-*
riam Dei. Cæterum ſicut nihil habet verè ratio-
nem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam
ſpeciem Entis in aliqua *decem* claſſium *Prædicamen-*
talium : ſic nulla particularis *actio*, quicquid ho-
mines intenti in rem ſuam vociferentur, verè &
propriè ad *gloriam Dei* tanquam finem referun-
quæ non ſit reducibilis ad aliquod *Officium* pieta-
tis & charitatis, in aliquo *decem præceptorum* legis
divinæ fundatum. Ludit ergo, quiſquis *Gloriam*
Dei obſtreperè crepat ; nec tamen dicere valet,
quæ ſe facere profitetur propter *Gloriam Dei*, quo
legis divinæ præcepto ea tueatur.

XVII. Ex

XVII. Ex prædictâ *Conclusione* sequitur *secundò*, Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *peccatum* aliquod *minus* facere, ut vitetur aliud *peccatum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, *(a) malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam afferunt ex *Aristotele* rationem, quòd scilicet *(b) minus malum*, si cum majore comparetur, habet rationem *boni*. Addunt & ex *Gregorio* Magno, *Dum mens inter minora & maxima peccata constringitur, si nullus omninò sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt piorum virorum *exempla*; in quibus eximium est illud *Lothi* factum, & præ cæteris illustre: quem impuris *Sodomæ* incolis, ad nefandas libidines vitandas, *stuprum filiarum* suarum suasisse legimus, *Gen.* 19. Longum esset omnia persequi: ut plurima in pauca contraham, *Dico primò*, dictum illud *è malis minimum*, intelligendum propriè & primariò de *Malis* (ut vocant) *Pœnæ*, non *Culpæ*; hoc est, non de *peccatis*, sed de *externis incommodis* hujus vitæ inter se collatis. Quo modo *David*, proposita sibi trium malorum optione, *Belli*, *Famis*, *Pestis*, pestem *(a)* elegit ut è tribus malis *minimum*. *Dico secundò*, obtinere id dictum ulteriùs etiam, hoc sensu: Propositis *duobus malis*, altero *pœnæ*, altero *culpæ*, si utrumq; vitari non potest, sed alterutrum eligi necesse est; eligendum est *malum pœnæ* potiùs quàm *malum culpæ*: quia è duobus *minus est malum*, pati malum quàm facere. Ergo eligenda potiùs est *amissio bonorum* quàm *abnegatio fidei*: & *exulare* eligendum est potiùs quam *pejerare*. Hinc illud animi robur priscis *Martyribus*, spoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm thurificare idolis, aut aliquid in se admittere quod esset inhonestum, aut Christiano nomine indignum. Dico *tertiò*, Si proponantur alicui *duo peccata*

(a) Τὰ ἐλάχιστα λήπτιον σὺν κακῶν. Arist. 2. Ethic. 9.

(b) ἐν ἀγαθοῦ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν, πρὸς τὸ μεῖζον, κακόν. Id. 5. Ethic. 7.

1.

(a) 1 *Sam.* 24. 14. σὺν τριῶν κακῶν ἕν. vid. Suid. σὺν τρ.

3.

cata facienda, quorum utrumq; constat esse *peccatum*, neutrum esse *eligendum*, sed utrumq; vitandum. Atqui supposito utrumq; vitari non posse, sed alterutrum *necessariò* esse faciendum, quod *Gregorii* verba illa manifestè supponunt; quid hisce in angustiis posito suadendum esse putes? inquietis. *Respondeo*, id supponi non posse. Cum enim *omne peccatum tàm sit voluntarium, ut si non esset voluntarium non esset peccatum*, ut rectè *Augustinus*, fieri non potest ut aliquis in eas angustias redigatur, ut ei *(b) necessariò* sit peccandum. Adeo ut ipse sibi contradicat, siquis dixerit se merâ *necessitate* coactum *peccasse*: Non enim peccatur nisi *voluntate*, & voluntas ita libera est ut *cogi* non possit. Nec alia *Gregorii* mens fuit: etsi verba ipsius, illa præsertim [*si nullus sine peccato evadendi aditus pateat*] jam dictis repugnare primâ fronte videantur. Non enim loquitur de *duobus* propositis, quorum *utrumq*; certò constat esse *peccatum*, quâ de re nunc agitur: sed de *duabus rebus*, quarum cùm alteram liquidò constet esse peccatum, alterum agens aut ex aliquo *conscientiæ errore* falsò opinatur esse peccatum cùm non sit, aut ex aliquo injecto *scrupulo* vel lævâ *suspicione* veretur ne fortè sit *peccatum*; qui casus alienus est à præsenti instituto.

(b) οὐ δεμία ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν. Arist. 2. Eudem. 11. *Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi.* Tert. de Cor. Mil. cap. 11.

XVIII. Si quæras, Liceátne *Caio* minus peccatum in se admittere, ut majus peccatum, quod *Titius* aliàs facturus sit, impediat? puta liceátne *leve furtum* facere, ne is *homicidium* perpetraret? *Dico quartò*, cum *Augustino*, non licere. "*Si quæratur*, inquit ille, *quid duorum potiùs debuit evitare, qui utrumq; non potuit, sed alterutrum potuit: respondeo, suum peccatum potiùs quàm alienum; & levius potiùs quod suum, quàm gravius quod alienum.* Ratio in promptu est: quia nimirum in meâ potestate est ne *ipse peccem*; ne *alius peccet*,

non

non est in meâ potestate. *Sic enim* pergit ille: " *Ego utrumq; malum fieri nollem; sed id tantum* " *cavere potui ne fieret, quod erat in meâ potestate.* " At gravius est *homicidium*, quàm *furtum*. Fa- " tur id *Augustinus*, & respondet, *Pejus esse tamen* " *facere furtum, quàm pati homicidium.* Et " eandem sententiam alibi, *Quantumlibet distet in-* " *ter tuum & alienum, hoc tamen erit tuum, illud* " *alienum.* Res clara, nec cui sit necesse ulterius insistere.

XIX. *Quintò*, si adhuc quæratur, liceátne tem alteri parato *majus malum* facere, suadere nus? ut parato occidere inimicum, suadere ut *tilet* tantùm? quò pertinet *Lothi* ad concives oratio. De *Lothi* facto non idem sentiunt omnes. Excusare id factum nil miror *Chrysostomum*; tim facit: sic enim solet omnes *Patriarcharum* lapsus. Excusat etiam *Ambrosius*; excusant & alii veteres maximè. *Augustinus* peccasse eum censet, cujus judicium secuti sunt eorum qui secuti sunt pleriq;. Et sanè videtur vir sanctus, ex pio erga hospites affectu, dum valdè solicitus esset nequa ei injuria aut vis inferretur, animo perturbatiore nonnulla & dixisse & fecisse, quæ non possunt facilè excusari. Omisso itaq; *Lothi* facto, ut ab *hypothesi* ad quæstionem in *thesi* transeam, liceri censeo alteri, ne *graviori* facinore se polluat, *levius peccatum suadere*. Si dicas, qui alteri *suadet peccatum* etsi levius, *suadere* tamen *peccatum*; adeóq; eum ad peccandum inducere: quod qui facit, eo ipso reum se facit *peccati alieni*. Respondeo, aliud esse *suadere* alteri peccatum *absolutè*, quod quisquis fecerit, indubiè peccârit; aliud *suadere* alteri peccatum *conditionaliter*, & ex *eâ suppositione*, quòd non possit aliter *gravius peccatum* evitari. Quo supposito, non tàm censendus est, eo consilio alterum *induxisse ad peccatum* illud levius, quàm *abduxisse à pec-*

cato

ato majore & atrociore. Non enim *suadet* eum *id* peccatum, *quâ peccatum* est, sed *quâ minus peccatum* est, & majoris impeditivum. Si porrò urgeas, Si mihi liceat *suadere* alteri electionem *minoris peccati*; cur non & illi liceat, etiam me *non suadente*, sponte suâ id ipsum peccatum *eligere*? mò cur non & mihi ipsi liceat id tutò *facere* quod rectè *suadeam* alteri? id est, è *duobus propositis peccatis* eligere id quod *minus* est? Aut cur licere putandum est è *tribus* primum, neutrum autem reliquorum: quum videatur esse omnium *trium* par omninò ratio? Eandem esse *trium* rationem, illi verò constanter pernego: quum sit manifestissima inter hæc & illud discriminis ratio. Quòd nec illi liceat *sponte suâ*, nec mihi *sponte meâ*, ad majus peccatum vitandum eligere minus, id propterea fit, quia cum sit in *potestate* utriusq; nostrûm *(respectivè) utrumq; vitare*, tenemur uterq; *neutrum eligere*: Cæterùm quòd mihi liceat alteri suadere *minus peccatum* ut evitetur *majus*, ex eo contingit, quod non sit in meâ suadentis *potestate* (id enim jam supponimus,) impedire *utrumque*. Danda certè mihi est opera, quantum in me est, ut *impediatur utrumque*: Sed cum videam me id efficere non posse quod maximè *vellem & cupio*, facio saltem quod *possum & debeo*, suadendo *minus peccatum* ut impediam *majus*.

XX. Ex iis quæ hactenus disputata sunt facilè intelligitur, quæ sit mens illius dicti *è malis minimum*, & quis ejus usus in omni deliberatione humanâ; ad quæcunq; tandem *mala* applicetur, sive *Culpæ*, sive *Pœnæ*. Tenet enim, idq; universaliter & in utroq; malorum genere, quoties eò res devenerunt (ut rectè explicat statum quæstionis *Augustinus*) ut è *duobus malis* sit in nostra potestate *alterutrum* evitare, non sit in nostra potestate vitare *utrumque*. Omne enim *malum*, quatenus *malum*,

viro pio & prudenti vitandum est, quantum in ip[illegible] est : ergo *duobus* cujuscunq; generis *malis* propo[illegible]sitis, *utrumq*; si vitare potest, debet ; si non po[illegible]test, eligendum est ei quod *minus* est. Non [illegible]men sequitur eligendum esse de *duobus peccatis* [illegible] quod *minus* est, quia *utrumque* vitari posse jam [illegible] demonstratum est. Est hæc de *Corollario secun*do.

XXI. Sequitur ex principali *Conclusione Terti*[illegible] Nihil minùs errare eos, fortasse & graviùs, qui [illegible] *clavum clavo*, sic *malum malo* pellendum exis[illegible]mant : ut verbi gratiâ, *Superstitionem* Sacrileg[illegible] *tyrannidem* Seditione, *&c.* Qui ferè error est [illegible]rum hominum, qui sibi tum demum vel maxim[illegible] sapere videntur, cum, ut hortulani solent *plant*[illegible] hac nimiùm inclinantes ut erectiores insurgant, [illegible]lac *inflectere*, ab altero *extremorum* non se satis c[illegible]visse arbitrantur, nisi in alterum improvidè ru[illegible]rint. Sic *(a) Stulti dum vitant vitia in contra*[illegible]*ria currunt* ; & dum vitant *Charybdim*, in *Scylla*[illegible] incidunt. Sed ut aliquem locum habeat in me[illegible]dendis corporum affectibus *aphorismus* ille, (quem tamen non usquequaq; comprobant medicorum filii,) *Contraria contrariis curari, extrema extremis* : in moribus tamen corrigendis, & in reformandis *Ecclesiarum & Rerump.* corruptelis, affect[illegible] plerumq; pro remedio certam perniciem. Grave est illud *Sophoclis* apud *(b)* Stobæum, Ἐνταῦθα μέν τοι πάντα τ' ἀνθρώπων νοσεῖ. Κακοῖς ὅταν θέλωσιν ἰᾶσθαι κακά. *Hinc pessum eunt mortalium res indies, Rebus mederi quòd velint malis mala.* Et ejusdem in Ajace aliud.

(a) *Horat. Satyr.* 2.

(b) λογ. β.

——Μὴ κακὸν κακῷ διδὺς
Ἄκος, πλέον τὸ πῆμα τῆς ἄτης τίθῃ.

——hoc

—hoc est, *addens pharmacum malum malo,*
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At si aliàs publicis malis remedium afferri non possit, nisi aliquæ *piæ fraudes* adhibeantur, *legesq; & jura* violentur, annon præstiterit aliquantisper ista fieri, quàm permittere Remp. *ἀνίατα νοσεῖν?* Lego quidem in sacrâ historiâ ita olim sensisse Pontificem Hierosolymitanum *Caiapham*, qui in Senatu suæ gentis, posthabitâ justitiæ ratione, *Jesum* quamvis *(a)* nullius criminis reum morte tamen afficiendum censuit, quòd sic fieri *expediret*. Memini me alicubi olim legisse, *Romanorum Pontificem* nescio quem, in Cardinalium conclavi de præsentibus negotiis disceptantem, quum submonuisset quidam è purpuratis, id quod propositum esset consilium parùm sibi *justum* videri, respondisse, *Licèt non posset fieri per viam justitiæ, oportet tamen fieri per viam expedientiæ.* Nimirum isthoc est sapere! Hæc est eorum hominum quos *Politicos* vocant, ex *Jesuitarum* ni fallor officinis, deprompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo Sanctæ matris Ecclesiæ*; Sacrosancta Dei eloquia quà lubet inflectere, *nasi* ad instar *cerei* torquere, distorquere, invita cogere in rem suam; Et, ut Lacon ille *honestum esse* dixit *quicquid Spartæ esset utile*, nil turpe ducere, aut refugiendum, quod *Spartæ illi* quam nacti sunt *ornandæ* quoquo modo inservire posse arbitrentur. Verùm apage procul è *Scholis*, è *Suggestis*, è *Pectoribus* nostris hanc insanam *Theologiam*. Longè nos aliter instituerunt Sancti Christi *Apostoli*, qui illi quæstioni *(Expediat, nec ne?)* non antè locum concesserunt, quàm de alterâ quæstione *(Liceat, nec ne?)* constaret. Quin & aliter senserunt saniores *Ethnici*, qui quoties pugnare videtur *cum utilitate honestas*,

(a) Joh. 11. 50.

1 Cor. 10. 23.

honestas, sic litem semper dirimunt, ut pronuncient *utile* non esse quod non sit idem *honestum*.

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipso commate omninò negat *facienda esse mala, ut eveniant bona* : quibus verbis quid dici potuit ad firmandam nostram *Conclusionem* aut apertius, aut efficacius? Audivi tamen hisce auribus qui cum istis ipsis Apostoli verbis premerentur, nec aliter quæ defensa cuperent tueri possent, adhibitâ distinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas esse pro suo arbitrio *malum facere ut inde proveniat bonum*, & hoc solùm voluisse *Paulum* his verbis prohibere; licere tamen, hoc non obstante, ex communi gentis consilio abs his quorum interest *ne quid Respublica detrimenti capiat* id fieri, si sic postulet *publica necessitas* & *populi Salus*. Saluti populi quantum sit deferendum, dabitur fortassis posthac (si Deus voluerit) examinandi locus. Animadvertendum est interim, *Primò* gratis hæc omnia dici, nec occurrere quicquam in totâ hac disputatione *Paulinâ*, quo nitatur illa distinctio: *Deindè*, si scopum & vim argumentationis *Paulinæ* hoc in loco attendamus, excludi prorsus omnes istiusmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apostolus* objectioni, de promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei* : Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illustrior reddatur *Dei Gloria*. Sequitur ergo à fortiori, non esse *facienda mala*, ob aliquem finem qui sit inferior *Gloriâ Dei*. Cum igitur cuilibet *bono humano*, privato vel publico, infinities præponenda sit *Dei Gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ intuitu* malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini singulari aut toti Communitati, in remedium cujuscunque *mali publici* vel *privati*, aut ipsi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIV. Reco-

XXIV. Recogitemus obsecro, Auditores, ista apud nos, idq; seriò: & quò pejores dies sunt, quò plures tentationum laquei, & impetus fortiores, eò ἀκριβέστερον ambulemus, & majore circumspectione caveamus gressibus nostris. Ne à recto illo & angusto tramite mandatorum Dei patiamur nos ullis Satanæ machinationibus, aut mundi carnisve illecebris ad dextram sinistrámve vel tantillum abduci, Memores, quæ scientes prudentes fecerimus *mala*, nullam vel apud *Deum judicem* vel apud *testem Conscientiam*, habitura esse in illo die excusationem. Et de *bona Intentionis* prætextu hactenus. Quæ de hominum *Exemplis & Placitis*, (quod ad regimen Conscientiæ attinet,) supersunt dicenda, pergam (Deo volente) exequi proximâ futurâ Prælectione.

PRÆLECTIO TERTIA.

In quâ obstenditur, non esse ad conscientiæ securitatem satis præsidii in virorum

Aut { Piorum *Exemplis*. / Peritorum *Judicio*.

GAL. II. 13.

Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ —— *Ac simulabant una cum eo reliqui etiam Judæi, adeo ut* Barnabas *simul abduceretur eorum simulatione.*

1. CUm mihi propositum esset propriam & adæquatam *Conscientiæ Regulam*, quæ nobis certa esset & tuta *vivendi lex*, investigare; pernecessarium duxi ante ostendere, quàm gravi & periculoso in errore versentur ii, qui in rebus agendis *Conscientiæ* suæ securitati satis prospectum putant, si aut *boni finis* intentione, aut Sancti alicujus *exemplo*, aut viri eruditione pietatéq; insignis *judicio & authoritate*, se factaq; sua quoque

quoquo modo tueri poterunt. Et quidem ad *Conscientiæ* fructum, fiduciamq; boni operis, cætera ni pariter adfuerint in nudâ *bonâ intentione* quàm parum sit præsidii, arbitror esse à me superiore prælectione satis demonstratum evictúmq; multis rationibus, *non esse facienda mala ut eveniant bona.* Superest hodiè ut iridem ostendam non debere esse cujusquam hominis vel *exemplum* vel *judicium* tantæ apud nos authoritatis, ut in eorum alterutro securè acquiescat *Conscientia:* neq; ex eo solo debitè concludi posse, aut *de præterito* omne id *rectè factum esse*, aut *de futuro* omne id simpliciter *fieri licere*, quod alius quisquam quantâvis *doctrinâ* vel *sanctitate* præditus, aut ipse *fecerit*, aut licitè fieri posse *judicaverit.*

II. Porrò quàm non sit tutum ad *aliorum exempla* vitam nostram actionesq; instituere, nec sufficiat ad *conscientiæ securitatem*, si quod facimus aut facturi sumus, id ipsum à viro aliquo pio ante nos factum defendamus; è textus propositi verbis luculentissimo argumento confirmari potest: maximè si dicti occasionem ex rei gestæ historiâ paulò altiùs repetamus. *Petrus Apostolus*, inter Gentiles ad Christi fidem conversos, qui *Legis Mosaicæ* conscientiâ non tenebantur, *Antiochiæ* degens, egit cum eis libera convivia, & appositos *quoscunq; cibos*, non minùs *prohibitos* populo Judaico quàm *concessos*, pro eâ quam in Christo habuit *libertate*, indiscriminatim comedit. Ast ubi *Hierosolymâ Antiochiam* venissent de gente Hebræa quidam *Christiani*, sive erant ii ficti illi fratres [παρείσακτοι ψευδάδελφοι] quorum *versu quarto* istius capitis meminit, qui velut à *Jacobo* missi, sed reverâ *clàm subingressi* fuerant ad explorandam *Pauli* aliorúmq; *Christianorum* libertatem, (ut nonnullis visum;) sive potiùs (ut alii existimant, & fortasse rectiùs) *infirmi fratres*, à *Jacobo* quidem

missi, sed de legalium rituum cessatione nondum satis plenè edocti: *Petrus*, ut apud eos *gratiam* iniret, vel saltem ipsorum *offensionem* reverius, abstinuit protinus à *Gentilium* mensis & societate, & *cibis* Mosaica Lege *prohibitis*. Cujus inducti exemplo, *Judæi* etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & *Barnabæ* ciorum concionibus docti erant *Christianam libertatem* aliquantò meliùs quàm *Hierosolymitani* illi, de abolita *Lege Ceremoniarum* rectiùs senserant, imbecilles tamen adhuc & ipsi, & ritibus quibus assueverant addictiores, facilè se passi sunt à communione fratrum suorum fidelium *Gentilium* segregari, non sine aliqua (ut verisimile est) levi suspicione, *Petrum* sc. *Apostolorum Coryphæum* de his rebus rectiùs sentire, & se fortean à *Pauli* grata sed inani libertatis specie lactatos hactenus fuisse & deceptos. Quin & ipse etiam *Barnabas*, quod magis mirere, (infirmiores enim ad *lapidem offendiculi* impingere, non est aut novum aut insolens) qui *Pauli* assiduus in itinere comes & collega fuerat, qui *Christianæ libertatis* doctrinam adversus Judæos constanter asseruerat, tanti Apostoli authoritate permotus, in eandem *simulationis* societatem concessit, non sine magno fidelium qui ex *Gentibus* erant scandalo.

III. Reprehensum à se hoc nomine *Petrum*, idque graviter & palàm & meritò, narrat hic *Paulus*. Non solùm, quòd ipse cum tot fratrum scandalo, ex nimio sive *placendi* studio sive *offensionis* metu, *Judaismo* faventiorem se quàm par erat simularet: sed quòd & alios suo *exemplo* in ejusdem hypocriseos participium pellexerat, eodemq; *exemplo* pergeret credentes etiam è Gentibus *ad Judaizandum* reluctante *Conscientiâ* & quasi invitos *cogere*. Non sum nescius *(a) Hieronymum*, post alios quos ille citat sententiæ suæ authores, longè diversam afferre ab ea quam nunc attuli *Paulinæ reprehensionis* interpretationem:

(a) *In Epist ad Galatas. Epist* 95.

terpretationem: scilicet, non seriò & uti videbatur, sed κατ' οἰκονομίαν & *ex composito* inter duos summos Apostolos, Ecclesiæ utilitate sic postulante, rem omnem gestam. Nimirum hoc voluit, *simulationem Petri* ad retinendos *Judæorum* animos fuisse necessariam: quæ tamen ne vergeret nimis in *Gentium* periculum, necessarium item fuisse & *simulatoriam* ejusdem à Paulo *reprehensionem*; quâ & *Judæorum error* de validâ adhuc legis rituum obligatione sic corrigeretur, & eâdem interim operâ, ne quod inde creetur *Gentilibus Christianis* scandali periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ *simulatione* id agi, ut tàm *Judæi* quàm *Gentes* in Christi fide, quam non ità pridem amplexi essent, hac quasi *piâ fraude* faciliùs retinerentur. Illud itaque, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, sic interpretatur, accommodè in illam quam tuetur sententiam (ut solet is præ reliquis Patribus, δουλεύειν τῷ ὑποθέσει) ut κατὰ πρόσωπον ibi non *palam* & *in faciem*, i. e. coram populo & apertè significet, sed *specie tenus* & secundum externam apparentiam, quo significatu κατὰ πρόσωπον alibi etiam usurpari constat, ut 1 *Cor.* 10. 7.

IV. Non placuit *Hieronymi* sententia *Augustino*, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuisse, sed *Paulum* sincerè & ex animo intempestivæ huic συγκαταβάσει, semet opposuisse. Quare *Hieronymum* ejus erroris (a) per Epistolam amicè admonendum censuit: unde quum ille *paulò* commotior in eâdem sententia perstaret, agitari cœpta est quæstio inter ipsos missis ultrò citróq; *Epistolis*, magno utrinq; (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumq; judicio ab *Augustino* victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus: ita ut ex illo tempore paucissimis pedibus itum sit in alteram sententiam. In quibus

+ demissioni condescensioni

(a) *Inter Epistolas Hieron. Epist.* 97. &c.

(b) *Annal. ad ann. 51.* quibus tamen mirarer si non esset *(b) Baronius.* Qui (cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labasceret *Jovis sui Capitolini* aut *infallibilitas*, si in *Petrum* cudi posset ulla erroris vel temerarii judicii fabecula; aut *Oecumenica potestas*, siquis mortalium ausus esset *Petrum* utcunq; commeritum reprehendere, vel hiscere contrà, dicendo, *Domine cur ita facis?*) nullum non movet lapidem, ut rejectam passim *Hieronymi* sententiam, & toto penè orbe exulantem, postliminiò quasi revocatam civitate donaret. Sed profectò is est *Baronius*, ut se passim prodat uni partium studio debitum; quem palàm est in spisso illo & immensæ diligentiæ *Annalium* opere, id sibi negoti solùm dari credidisse, *Pontifici* ut gratificaretur suo, & omnium *monimentorum* fidem & authoritatem, omnium opinionum & *testimoniorum* momenta, ex unius *Romanæ sedis* dignitate & utilitate metiretur. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulùm recessi redeam) Coapostolum suum *Petrum κατὰ πρόσωπον*, i. e. *præsens præsentem*, (ut ea locutio, *Act.* 25. 16. & alibi accipitur) audacter & palam *ὑπερόριον πάθος*, *importunæ simulationis* jure optimo redarguit: idq; eo maximè nomine, quòd facti sui *exemplo* Barnabam & ex Antiochia Judæos in errorem induxisset, & *Gentibus* fidem Christianam recens amplexis, in *Evangelicæ libertatis* discrimen, grave *scandalum* præbuisset.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata sunt: cùm ut loco aliquantum obscuro & jam olim controverso facem aliquam præferrem; tùm etiam ut evidentior esset ejus argumenti vis, quod ad *thesin nostram* confirmandam ex hac *Apostoli* diatriba deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* solùm qui *exemplo* suo præiverat, sed & *Barnabam* etiam cæteroscq; qui *Petri exemplum* secuti in eandem simulationem consenserant, notandos censuit

fuit ὡς ἐκ ὀρθοποδέντας, quod *minùs recto pede*, nec ut Christianæ *veritati* & *simplicitati* congruebat, incederent. Omninò ut constet, apud *Paulum* judicem parum profuturum fuisse *Barnabæ* vacillanti, & inter *Judaismum* & *Christianismum* quasi claudicanti, in simulationis suæ patrocinium, *Petri*, summi quantumvis inter Apostolos nominis, *exemplum* advocasse. Esto, dignior sit acri reprehensione *Petrus*, quòd *suo exemplo* alteri nocuerit: at nihilo propterea excusatior *Barnabas*, quòd *alieno exemplo* peccaverit. Hæc de *primo* nostro *argumento* ex textu hoc Paulino.

VI. *Secundum Argumentum* sumitur à difficultate judicandi, quum non sint omnia piorum facta *imitanda*, quænam ex iis sint in *exemplum* trahenda, & quæ non: idq; ob *duplicem* quæ est in eis *incertitudinem*. Utrumq; enim fieri potest: ut quod à viro pio factum est, non fuerit *rectè factum*; aut quod est ab eo rectè factum, non tamen sit nobis *imitandum*. Imprimis illud utrumq; certum est, & quæ constat esse perperàm facta non esse *imitanda*; & suos fuisse viris vel sanctissimis *nævos & lapsus*. Quos & sapientissimus Deus permisit aliquoties in gravissima peccata labi, *adulteria*, *homicidia*, *idololatriam*, *fidei abnegationem*, &c. ut se *homines* esse cogitarent; discerent ex sensu suo *alienis infirmitatibus compati* & ignoscere: adversùs *tentationes* non suis viribus fiderent, sed ab ipsius *auxilio* toti penderent; sicubi validos *tentationum* impulsus sustinuissent invicti, inconcussi, illæsi, id omne ipsius *providentiæ* & *gratiâ* acceptum ferrent: ita eorum *lapsus* aliquot *fœdiores* in ipsis Sacrorum voluminum tabulis Sapientissimo consilio perscribi voluit, ut extarent in omne ævum ex unâ parte *humanæ fragilitatis* & inconstantiæ, ex alterâ *divinæ bonitatis* & clementiæ illustria nec peritura *monumenta*.

VII. Dices

VII. Dices fortasse non esse ea *Sanctorum exempla* sequenda, quæ ipse Dei spiritus in sacris literis, velut virgulâ censoriâ, ut perperam facta notavit. Quis enim sanæ mentis sibi aut *Davidis adulterium*, aut *Petri abnegationem*, imitanda proponeret? Videri tamen tutò posse ab ejusmodi factis *exempla* sumi, quæ in Scripturis ita narrantur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem*, vel criminis aut culpæ *notam*. Respondeo, nec hoc esse concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis passim historiis, *nudè* tantùm & *historicè narrantur* prout gesta sunt, quæ à narrantibus nec disertim *laudantur* nec *vituperantur*, quorum tamen nonnulla indubiè constat *injusta* fuisse, aut *inhonesta*, & à viri boni officio aliena; & de multis aliis non immeritò dubitari potest, si erintne *rectè facta* vel secus, de quibus disputare solent probabiliter & liberè in utramq; partem interpretes. Qualia sunt illa *(a) Lothi*, impuris civibus filiarum suarum stuprum offerentis; *(b) Josephi* per vitam Pharaonis (ut putatur) jurantis; *(c) Jacobi* Esavo fratri paternam benedictionem astu præripientis; aliáq; id genus compluria. Quæ siqui eorum *exemplo* sibi etiam licere putent hoc solo nomine, quòd ea à viris piis *facta* legant, *damnata* non legant: næ illi, dum *incertissimæ legi* conscientias suas subjiciunt, sese interim *certissimo* errandi peccandique *periculo* objiciunt.

(a) *Gen.* 19. 8.
(b)---42. 15, 16.
(c)---27. 24.

VIII. Atqui ea saltem *Exempla* nobis, quæ in sacris literis disertè *laudantur*, securè sequi licebit, inquies. Imò ne id quidem simpliciter concesserim. Sed quod ad hanc rem attinet, *Dico primò*, Quæcunq; hominum *facta* in sacris literis apertè *damnantur* ut vitiosa, ea simpliciter esse fugienda: Potior enim est vis & usus *exemplorum malorum*, ut ab illis *negativè* arguatur, quàm bonorum arguendo

guendo ab illis *affirmativè*. Quo arguendi genere utitur Apostolus noster, 1 *Cor.* 10. 6. &c. Ubi propositis ex veteris instrumenti historiâ *peccatorum* diversi generis *exemplis*, ut & *judiciorum Dei* in legis suæ prævaricatores, monet ut ea omnes intueamur velut *typos* & *exemplaria*, non quæ imitemur, sed quæ *(a)* vitemus, ——εἰς τὸ μὴ εἶναι ὑμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν.——Ne sc. concupiscamus mala, *sicut quidam ex illis concupiverunt*, neq; *idola colamus*, neq; *fornicemur*, neq; Christum *tentemus*, neq; *murmuremus* in adversis, quemadmodum illos fecisse legimus.

(a) *Ut facerem, exemplis vitiorum quæq; notando*, 1 Satyr. 4.

——*hoc quidam non bellè: nunquid ego illi*
Imprudens olim faciam simile? Hor. ibid.

IX. *Dico Secundò*, quæ in Scripturis facta apertè *laudantur*, atq; ita laudantur ut nobis quasi *imitanda* proponi videantur, non esse tamen omnia mox rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggregatum sive *integram actionem* prout ab *archetypo* gesta est, nobis commendatam arbitremur. Sed delectu opus est & cauto; ut quæ *laudantur*, eâ tantùm ex parte *imitemur*, ex quâ *laudantur*. Cujus cautelæ hæc ratio est, quia solet Deus interdum, pro immensâ suâ bonitate in *Actione mixtâ*, id solùm quod in eâ *bonum* est, intueri & comprobare; id quod *vitiosum* est, quasi dissimulando præterire. Ut in parabola, *Luc.* 16. 8. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egisset*, etsi fide parum integra. *Imitanda* ergo nobis proponitur villici illius *prudentia*, non *injustitia*. Et in *obstetricum Ægyptiarum* laudato exemplo, recèns editos *Israelitidum* partus servantium, regiiq; mandati contemptum mendacio excusantium, non sunt confundenda cum *humanitate* & *pietate mendacium*, sed cautè separanda: quorum hoc in vitio

tio fuit, nec *imitandum*: illis solis data *laus* est Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. *Dico Tertio*, in Scripturis laudari etiam *actus heroum extraordinarios*, quos illi peculiari mo[illegible] & afflatu *Spiritus Sancti* excitati, quasi ex *peculiari mandato* ediderunt, *præter legem communem*: [illegible] tamen non sunt ab aliis *imitandi*. Ejus gener[illegible] erat celebre illud factum *Phinehezi*, quo à De[illegible] Opt. Max. & *laudem* meruit & *præmium*: qui cl[illegible] esset vir privatus, nulla legitima authoritate pu[illegible]lica præditus, impudicum tamen scortantium p[illegible] ἐπαυτοφώρῳ deprehensum spiculo transfixit, Nu[illegible] 25. 8. Ut & alterum illud *Eliæ prophetæ*, qui de[illegible]vocato cœlitùs *igne* missos se accersitum mili[illegible] absumpsit, 4 *Reg.* 1. 10. *&c.* Quod ejus factum [illegible] discipuli Christi *Jacobus & Johannes* imitari cu[illegible]pientes, cum præceptorem suum ea de re consi[illegible]luissent; temerarium ipsorum consilium ita [illegible] comprobavit, ut *objurgantis* speciem indueret, re[illegible]tuditq; eorum impetus acri castigatione. (a) *Ne[illegible]scitis* inquit, *cujus spiritus estis*. Quasi diceret, Quin compescite ferocientis animi fervidiores im[illegible]petus, & intra vocationis vestræ limites vosme[illegible] continete. Non siquid olim severiùs fecerit *Eliæ*, id ipsum vobis item faciendum existimate. Quod ab eo factum est, dictante & suggerente intus *Spiritu Dei extraordinario* factum est; cujus dictamen fuit ei peculiaris illius *mandati* instar, quod *Abrahæ* datum est de mactando filio *Isaaco*. At non est vestrum, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, simile aliquid attentare.

(a) *Luc.* 9. 54.

XI. Quum itaq; non semper certum sit, id quod à viro pio *factum* legitur, *laudari* debere, nec si quid *laudatum* fuerit, id continuò *imitandum* esse: ad Conscientiarum nostrarum securitatem multò conducibilius est, actus nostros *ad Legis regulam* quæ

quæ certa est, quàm *ad incerta hominum exempla* exigere & conformare. Rectè "*Augustinus, Hæc* "*quæ in Scripturis Sanctis legimus, non ideò quia* "*facta credimus, etiam facienda credamus: ne vio-* "*lemus præcepta, dum passim sectamur exempla*, lib. "*contra mendacium*, cap. 9. Ubi post alia quædam eódem pertinentia, ita tandem concludit. "*Unde* "*constat quòd non omnia quæ à Sanctis & justis vi-* "*ris legimus facta, transferre debemus ad mores.* Atq; hactenus de *secundo* nostro *argumento*, à difficultate judicandi de plorum *exemplis*, propter *incertitudinem* quæ in ipsis est.

XII. Sequitur *tertium*, à difficultate ritè *applicandi* aliorum *exempla* ad res & actiones nostras, propter *incertitudinem circumstantiarum*. Quæ cùm sint infinitæ varietatis, infinities etiam variant humanarum actionum qualitates. Quod est *in thesi*, i. e. de suo genere *licitum & liberum*, atq; etiam ita manet *in hypothesi* (manentibus sc. iisdem *circumstantiis*) *licitum & liberum*, (licitum autem dico, quod sine peccato *fieri*; *liberum*, quod sine peccato *omitti*, potest;) idipsum additâ, demptâ, aut quovis modo immutatâ vel unâ qualibet *circumstantiâ*; reddi potest è licito *illicitum*, aut è libero *necessarium*. Ut quotidie usuvenire cernimus in foro contentioso, cum inter partes litigantes causæ aguntur. Ubi ab unius partis advocato citantur è libris in causæ suæ subsidium rerum judicatarum *præcedentia* (ut vocant) *exempla*: responderi solet ab alterius partis advocato, non esse eandem in utraq; causa *juris rationem*, variare *circumstantiis*, inde immutari *casum*, nec quæ olim judicata citantur ad præsentem litem pertinere. Quòd si fuerit ritè demonstratum; concidit extemplò tota illa hoc fundamento nixa defensionis fabrica, nec erit apud *Judices* ullius momenti *probatio à rebus judicatis* sumpta.

Hinc

Hinc fit ut inter argumentationis species apud *Dialecticos*, *Exemplum* in postremis habeatur; velut *illustrandæ* rei, quàm *demonstrandæ*, aptius instrumentum. Et profectò si sit verum illud Fabii, (a) *Tot Seculis nullam repertam esse causam, quæ sit tota alteri similis*: omnino verisimile est posse eum facilè errare, qui ex *unius causæ* conditione de *alterâ simili*, non expensis antè cum omni diligentia utriusq; *circumstantiis*, præproperè statuit.

(a) Quintil. 7. Instit. in proœm. ἂν πολλὰ βάλης, ἀλλοῖον ἀλλοῖον βαλεῖν. Senarius proverb. apud Aristot. de divinat—cap. 2.

XIII. Quo in genere, eò sumus in errorem procliviores, quòd plerìq; hominum ita comparati sumus, ut in *exemplis* aliorum applicandis *facta* tantùm ipsa intueamur, eáq; avidè arripiamus, & in rem nostram trahamus, si saltem *affectibus & desideriis* cordis nostri adblandiri videantur; *causæ* interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *circumstantiarum*, earum præsertim quæ cupiditatibus nostris adversari videntur, aut nullam aut perexiguam rationem habeamus. Sugillat quosdam sui temporis propheta, *Amos*, cap. 6. 5. qui in mediis publicis calamitatibus securi otio, luxu, & omnè genus volupiis genium suum oblectabant; dicebántq; inter alia, se *Davidis instar excogitasse sibi instrumenta musica*. Quasi dicerent, Cur id nobis vitio vertatur, quod *Davidi* laudi fuit & honori? *Musica Instrumenta* & modulationes exercuit vir ille sanctus; idem & nos facimus: dissimulantes interim, quod fuerat in illo exemplo præcipuè imitandum, id à *Davide* factum in *honorem Dei*, & *publici cultus* solennitatem; non ad *conviviorum luxum*, & in fomentum *mollitiei & lasciviæ*.

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa præcipiunt rhetores: nimirùm futuro *oratori* utile esse, ut virum aliquem egregium, & in dicendi facultate præstantem sibi proponat, quem studeat *imitari*. Quod idem ad vitæ institutionem, ut salubre præceptum,

ceptum, accommodant *Philosophi*. Hortatur *Seneca* ut ad alicujus eximii præstantisq; viri *exemplum* vitam moresq; componamus : *Longum enim iter esse per præcepta, breve & efficax per exempla.* Et habet *Exemplum* conjunctam cum suadelâ & utilitate *oblectationem* quandam : ut in puerulis videre est ; qui aliorum *jussis* cùm ægre obtemperent, *facta* tamen magna cum voluptate imitantur. Sed monent tamen qui ista præcipiunt, ad *benè rectèq; imitandum* acri judicio opus esse, ut prudenter delectum faciamus, cùm *eorum hominum* quos imitari velimus, tùm *earum rerum* in quibus ipsos imitemur. Ridet *Fabius elumbes* quosdam (ut ipse vocat) *oratores*, qui affectata quadam eloquentia & inani verborum circuitu dum *Ciceronianum* dicendi genus æmulantur, magnum se quid & eximium consecutos existimabant, si in clausulis posuissent *Esse posse videatur*. Notat & ipse *Cicero* perversam quorundam hac in re diligentiam, qui propositis sibi ad imitandum summis oratoribus, *nil illorum* (ut ille loquitur) *nisi vitium sequuntur*. Qualis erat *Fusius* quidam, *C. Fimbriæ* boni oratoris imitator non bonus : de quo ita *Cicero*, *nervos C. Fimbriæ in dicendo non assequitur, oris pravitatem imitatur*. Basilium Cæsariæ Episcopum, ob eximiam eruditionem & pietatem cognomento *Magnum*, in tantâ fuisse apud omnes existimatione scribit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri + καὶ τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα, pallorem oris, incessum, tardam pronunciationem, aliáq; corporis vitia, studiosè affectarent & æmularentur. Quemadmodum non defuisse testantur alii, qui *Demosthenis* magni Oratoris *Rhotacismum*, & summi Philosophi *Aristotelis* τραυλότητα studiosè effingerent. *(a) O imitatores, servum pecus!*

XV. *Jocum* moverent ista fateor, quæq; apud probos authores occurrunt excenta istis similia

(a) Horat. 1 Ep. ii. 19.

perverſæ imitationis exempla, magis quàm *lum:* ſi in *ſermone* tantùm & externo *corporis habitu geſtûq;* ea perverſitas, non autem in *vitâ & moribus* obtineret. Sed & in his quoque, nihi-

(a) Horat. ubi ſupra. fortaſſe rariùs, certè longè perniciosius, (a) *dicit exemplar vitiis imitabile:* dum pravis cupiditatibus abrepti, propriiſq; affectibus nimis indulgentes, è magno *exemplorum* cumulo ea ferè deligimus libentiùs, & in ipſis eas *circumſtantias* vehementiùs urgemus, quæ commodiſſimè videntur in eam partem flecti poſſe quâ inclinant jam animi, ut ſic *affectibus* & *cupiditatibus* noſtris ſerviatur. Id quod facillimè deprehendet ab egregie factum, qui διαταξιαν ex Eccleſia, è Reipacem exturbare moliuntur, quiſquis libellos nuper ab Anabaptiſtis, *Browniſtis*, aliiſq; ejuſdem furfuris *Sectariis*, vel ſuperioribus aliquot annis eorum verâ propagine *Reformatoribus Puritanis* ditos, attentiùs inſpexerit. Cujus perverſitatis hoc hominum genere ut vobis ſpecimen aliquot exhibeam, (quod ſine juſta cujuſquam cordati viri offenſione facturum me ſpero,) date mihi quæſo veniam, unicum ipſorum argumentum *Chriſti & Apoſtolorum* ejus *exemplo* ductum, brevi examini ſubjicere: quod quum ſit ab ipſis prolixè ſatis, addo & ſatis animosè, tractatum; quàm ſolidè, quàm ſincerè in eo argumento ſe geſſerint, veſtrûm erit judicare.

διαταξιαν ordinem

XVI. Prodiit quadraginta circiter retrò annis, adverſus ritum *ingeniculationis in ſacrâ ſynaxi*, editus à quibuſdam *Exonienſis diœceſios* miniſtris (junctis ſc. operis) libellus. Inter alia quæ undiq; conquiſita argumenta congeſſerunt, in hoc uno quod à *Chriſti exemplo* petitum eſt præ cæteris videntur quaſi triumphare. Argumenti vis & ſumma hæc eſt. Non licere homini *chriſtiano* in actione aliqua religioſa ad cultum Dei pertinente à *Chriſti*

&

& Apostolorum exemplo, quod quidem sit imitabile, ullatenus recedere, quum sit omnis *Christi actio* imitabilis, & quam alii sunt rectè imitati, ab omnibus Christianis *imitanda*: *Christum* autem & *Apostolos* alio corporis situ & non genibus subnixos, sacra signa percepisse: proinde & nobis *Christianis* pariter faciendum. Hoc tam diluto, pæne dixeram putido, sophismate cum impositum sit non indoctæ modò plebi, sed & aliis, qui si magis saperent melius cum Ecclesiis Christi agerentur: operæ pretium erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonstrent observanda proponere.

XVII. Observate itaq; *primò* μετάβασιν hic fieri εἰς ἄλλο γένος, fœdo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Gestu* tota lis sit, disputant illi importunè admodum de *Actionibus*. Esto omnem *Christi actionem* imitandam esse: at *gestum* quis dixerit esse *actionem*? Quæ duo adeò latè invicem disparata sunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, sed ad distincta *Prædicamenta* pertineant: *Gestus* ad Situm esse, *Actio* ad proprium & sui nominis prædicamentum. *Transitionem ad aliud genus.*

XVIII. Observate *secundo*, quatuor illa ultima & minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Situm & Habitum*, ejusdem esse ferè rationis & momenti respectu illarum *actionum* quibus velut comites adjunguntur, quandoquidem nihil aliud sunt quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *circumstantiæ* actionibus ipsis prorsus *extrinsecæ*. Non videri proinde rationi consentaneum, ut vi *exempli Christi & Apostolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ* tantùm; in reliquis autem tribus, *Ubi*, *Quando*, & *Habitu*, vel istorum ipsorum judicio qui hoc exemplum urgent, non obligemur. Neque enim ipsi existimant esse necessarium, aut quoad *Ubi*, ut sacra Eucharistia in *privatis*

vatis ædibus & in cœnaculo domus superiore (ὑπερῴῳ) celebretur, aut quoad *Quando*, ut primâ nocte & post cœnam; aut quoad *Habitum*, ut à ministro tunicâ inconsutili induto. Quæ tamen omnia fuisse in primâ cœnâ observata, ex sacrâ historiâ constat, nec est ab illis negatum. Cùm ergo eam *libertatem* & ipsi sumant & aliis concedant, ut liceat à *Christi & Apostolorum paxi* in hisce omnibus illæsâ conscientiâ discedere, libenter à novis his magistris edoceri velim, quid sit in ipso *Situ prædicamento* adeò singulare, ut tàm multò, sive *infra* sive *supra*, consortium suorum censum haberi mereatur, nec liceat sine grandi sacrilegio à *primitivo illo exemplo* ex hac tantùm parte discedere. Æqua sanè res est, ut aut pari passu ambulent quatuor ista *Ubi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*; aut justa aliqua discriminis ratio cur id ne fiat assignetur: quod non est ab iis hactenus (quod sciam) factum, nedum tentatum.

XIX. Observate *tertiò*, quum debeat omne *factum exemplare* ita esse certum ut non possit negari; quod ab illis assumitur, (& ego lubens *concesserim*,) *Christum & Apostolos* non genibus flexis sed alio aliquo gestu celebrasse *primam* illam *cenam*, id non ita liquidò constare ex aliquo Scripturæ textu, ut si pernegetur posset probari. At illud ἀνακεῖσθαι quod est in Evangelio, annon innuit saltem *gestum tricliniarem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino nego ex solo usu istius vocabuli posse probari certam aliquam *Speciem situs*. Ab ea *situs* specie, quæ in *triclinio* olim adhibita est, utriusq; vocis origo fuit: Græcæ ἀνακεῖσθαι, & quæ huic respondet Latinæ *Discumbere*. Sed vocabulorum vim & pondus improbo examini subjiciet, quisquis ea, postquam multo usu adoleverint & se latiùs extenderint & dilataverint, ad prima quasi incunabula revocare

vocare, & antiquis finibus includere velit. Significant ergo illæ dictiones *ex communi usu loquendi* actum illum quo nos destinatò applicamus alicui loco idoneo cibi capiendi causâ; quocunq; demum *situ* vel *positurâ* corporis id fiat, *statu, cessione, ingeniculatione, discubitu* propriè dicto, vel quolibet alio.

XX. Sed quia, licèt non ex vi vocis ἀνακλίσεως, aliunde tamen (ex quibusdam sc. historiæ circumstantiis) colligi videtur admodum probabiliter, *Christum & Apostolos* in primâ illâ cœna *gestu* usos *tricliniari*: observate *quarto*, novos hosce Dictatores nostros legi illi, quam ita severè imponunt fratrum suorum conscientiis, ipsosmet interim non parére. Si enim *Christus* in sacra cœna instituenda *gestu* usus sit *tricliniari*; exporrectis sc. in substrato lectulo pedibus & tota corporis parte inferiore, superiore in cubitum reclinata: cur isti ipsi, qui hoc argumentandi genere tàm operosè utuntur, hoc *Christi exemplum*, (quod est certe *imitabile*,) non *imitantur*? Cur non sibi *lectulos* parant & *triclinia*, ut sic ab omni necessaria in eam rem supellectili instructi, eodem quo *Christus & Apostoli* gestu sacræ mensæ participes fiant? A quo *gestu* tàm discedere certum est eos qui *stant* aut *sident*, (quorum alterutrum & ipsi faciunt & aliis faciendum suadent,) quàm qui *in genua procidunt*. Si dicant, & quidem dicunt exoleviſſe jam olim *gestum illum tricliniarem* in hoc occidentali orbe, & proinde nos non jam teneri ad *eundem situm in specie*: teneri tamen vi primitivi illius exempli ad *eundem situm in genere*, hoc est, ut utamur saltem *gestu* (ut vocant) *mensario*, qui sit illi *tricliniari* analogus & succedaneus pro more nostræ gentis, quemadmodum illi tunc eo *gestu* usi sunt, qui ex passim recepto illorum temporum & locorum more *ad men-*

ſam à convivis ſolebat adhiberi. Ad populum pha-
leras! Adeone homines ex affectuum *præjudicio*
& *contradicendi libidine* quadam, ab omni ſa-
mente excidiſſe, ut hæc tàm futilia pro ſoli-
orbi obtrudant, aut ſperent iſtiuſmodi offu-
cuiquam cordato viro imponi poſſe? Quæ qui-
ſint inania & abs re, ut *breviter* & liquidò oſten-
dam; exorandi mihi ſunt qui ſic diſputant, u
paucis his *interrogatiunculis* directè & ſine alia
tergiverſatione reſpondeant.

1. XXI. Quæro ab illis *primò*, quum tàm certum
ſit *Chriſtum*, ſi uſus eſt *geſtu tricliniari*, nec ſe
dentem comediſſe, nec *ſtantem*, quàm certum e
eum, ſi eo geſtu uſus eſt, non comediſſe *genu*
ſubnixum: cur non vi illius exempli tàm obli-
mur à *ſedendo* vel *ſtando* abſtinere in ipſo com-
municandi actu & articulo, quàm ab *ingenicula-*
do? Ex iſta enim ſuppoſitione ſequitur, è *tri-*
illis corporis *poſturis* nullam eſſe, quæ non exem-
plo Chriſti æquè deſtituatur ac *reliquæ duæ*. Æ
quum proinde eſſe, quod de *quatuor ultimis pro-*
dicamentis paulò antè dictum eſt, ut pari ju-
fruantur ſingulæ: paritérq; univerſæ vel ut re-
damnentur, vel ut inculpatæ *abſolvantur*. Si ob-
cant, quod eſt ipſorum ſolenne diverticulum, ſic
ceſſiſſe *geſtui tricliniari* ex more gentis *ſeſſioni*
vel *ſtationem*, non ſucceſſiſſe *ingeniculationi*?

2. Quæro *ſecundò*, unde fiat, ut alicujus gentis (pu-
Anglicanæ) *tacita conſuetudo* ſufficiat ad hoc, u
geſtui tricliniari ſuccedat *ſeſſio* vel *ſtatio ad men-*
ſam communem; *Lex* autem *poſitiva* ejuſdem gen-
tis non ſufficiat ad hoc, ut eidem *geſtui* ſuccedat
ingeniculatio ad menſam ſacram? Poterimne ſci-
ſim & ſine publicâ authoritate *immutata conſue-*
tudo id efficere, ut non ultrà *deceat* vel *licea*
quod olim nec *indecens* habitum eſt *nec illicitum*?
non poterit publicâ authoritate *ſancita Lex*, po-

poſſ

puli etiam expreſſo conſenſu ſtabilita, uſuſque diuturno & moribus comprobata, id efficere, ut ſaltem *licitum* deinceps habeatur, quod nulla legitima ratione conſtat fuiſſe unquam *illicitum?* Ubi revera pugnant inter ſe duæ res, *Lex & conſuetudo*, (quod hic tamen vix fit) æquam eſſe ſatebitur quiſquis incolumi capite eſt, ut cedat *Legi* conſuetudo, non *Conſuetudini* Lex. Quæro abs illis *tertio*, exiſtiménme ſeriò, an non exiſtiment, 3.
continuò peccare eum qui *ad menſam communem flexis genibus* cibum caperet. Si *peccare* dicant; quum ſit omne *peccatum* divinæ legis tranſgreſſio, cedò ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod ſic faciendo peccetur: ſi fateantur *ſine peccato* id fieri poſſe; annon animadvertunt eâ confeſſione ſua ſe vinera cædere, & argumentationis ſuæ vim omnem evertere? *Quartò*, ſuppoſito quòd exoleviſſet jam olim *geſtus* ille *triclinialis*, eique ſucceſſiſſet *ſtatio* vel *ſeſſio* ante primam illam cœnam, 4.
ita ut oportuerit *Chriſtum & Apoſtolos* aut *ſtantes* comediſſe aut *ſedentes*; quum utrumq; ſimul fieri non potuerit: quæro, num ſi illi *ſtantes* comediſſent, nobis etiam ita *ſtare* neceſſarium eſſet, ut *ſtando* peccaremus, & è contrà; vel *liberi* eſſemus ad utrumlibet? Si dicant nos *liberos eſſe ad utrumlibet*; omninò jacet argumentum ab *exemplo Chriſti* ductum: quia ſupponitur illum *alterutrum* tantùm feciſſe, non *utrumque*. Si dicant, nos præcisè teneri ad *illam Speciem* quâ ſupponitur *Chriſtum* fuiſſe uſum; cur ergo ipſi tàm ſeveri dictatores libertati cujuſq; Eccleſiæ permittunt *ſtandi* vel *ſedendi* optionem? Quæro *quintò*, ſi nos obliget *exemplum Chriſti* ad ſui imitationem; cur determinetur hæc obligatio præcisè in *geſtu menſario*, quæ eſt ſpecies *ſubalterna*, & non vel citeriùs ſtet in *genere* aliquo *ſuperiori*, vel ulteriùs protendatur ad *ſpeciem* aliquam *inferiorem?* Hoc eſt 5.

quærere, Quum sint tria hæc, *Gestus* ut genus superius, *Gestus mensarius* ut species ei subalterna, *Gestus tricliniaris* ut species infima; *Christus* autem & *gestu* usus fuerit, & *gestu mensario*, & *gestu tricliniari*: cur *gestus mensarius*, quæ est intermedia species, censeri debeat ad rectam *Christi* imitationem & necessaria & sufficiens; & non vel *gestus aliquis* in genere *sufficiens?* vel *gestus*
6. *tricliniaris* in specie *necessarius?* Quæro *denique* fuerit ne *gestus tricliniaris* à Christo & Apostolis in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non? *Imitabilem* fuisse (sat scio) non negabunt, imò ne possunt quidem negare, qui inde præcipuum causæ suæ firmamentum petunt: sic enim proponunt *Christi exemplum* nobis de necessitate *imitandum*, non omne simpliciter, sed omne quod est *imitabile*. Quod igitur illi ultrò largiuntur, libens accipio: & *Propositionem* scilicet, *Omne Christi exemplum imitabile* obligare Christianos ad sui imitationem; & *Assumptionem* pariter, sc. gestum illum in specie (sive fuerit ille *tricliniaris*, quod admodum probabile est, & nunc saltem supponimus, sive quis alius) quo Christus in prima illa cœna usus est, *esse imitabilem*. Ex his præmissis sic colligo, Ergo vi istius exempli obligabantur *proximi* post Christum *seculi Christiani* ad eundem *gestum in specie* quo usus est Christus; ergo similiter obligabantur & *secundi seculi*, itemq; *tertii*, & sic deinceps usq; ad hæc tempora. Ergo & præsentem Ecclesiam ad *gestum tricliniarem* in specie *obligari* fatendum est, si *Christus* eo gestu usus est: aut saltem ostendendum est, quo tempore, qua ratione, quo authore, quo jure & authoritate sublata sit illa *obligatio*.

XXII. Ex his quæ dicta sunt liquet, *Argumenti* illius, quod tantâ cum pompâ ab illis instruitur, vim omnem eò tandem recidere, ut non

possit

possit rectiùs & in rem suam accommodatiùs proponi, quàm sub hac forma. *Exemplum Christi* & Apostolorum in tantum obligat, quantum nobis visum est expedire ut obliget; Sed nobis expedire visum est ut obliget ad *non ingeniculandum*, ulterius verò non obliget: ergo eatenus tantùm obligat, & non ulteriùs. Piget ista fateor: non est aut hujus loci, aut istius ætatis, aut moris nostri, *risum captare in re seriâ*. Sed quid facias istis hominibus? Nimirum indiget istiusmodi patrocinio causa non bona: nec fieri potest, ut non multa inania, & si penitiùs examinentur perabsurda, sibiq; parùm consentanea, dicere sæpenumerò cogantur, qui *partium* magis studio duci se patiuntur quàm *veritatis*. Equidem ex animo loquor, & quod res est: Etsi multa passim in eorum Scriptis occurrant *parùm solidè* disputata, utinam non quædam etiàm *parùm sincerè*; non memini tamen uspiam me observasse tanto cum conatu & molimine meras nugas agi, aut ex tanta montium parturitione tàm miserè ridiculum prodire fœtum, quàm cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis adducta, aut ad *excusandum* ea facta quæ videntur lege aliqua divina *prohiberi*, aut ad inducendum *obligationem* in conscientia in his quæ non videntur lege aliquâ divinâ *præcipi*, importunè urgentur. Sed unde digressus sum, si tamen digressus sum, redeo, & pergo ad

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplorum fine & usu proprio. Habere enim *Exempla* suum usum, cumq; ad *morum* institutionem, *vitæq;* emendationem permagnum, omninò fatendum est. Alioquin nec tàm multa in sacris literis perscripta essent, (quæcunq; enim perscripta sunt, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν, *Rom.* 15. 4. Περὶ νουθεσίας ἡμῶν, 1 *Cor.* 10. 11. ad nos erudiendos aut commonefaciendos perscripta sunt,) nec

nec tàm constanter ab Apostolis ubiq; inculcantur. *Sumite, fratres mei, pro exemplari patientiæ prophetas. Audivistis patientiam Jobi. Eliæ oravit.* ——*Omnia hæc* Jac. 5. 10, 11, 17. *Imitatores mei estote, sicut ego Christi*, 1 Cor. 11, 1. *Quæ audivistis, & vidistis in me, hæc agite*, Phil. 4. 9. *Eos considerate, qui sic ambulant sicut habetis nos pro exemplari*, Phil. 3. 17. & similia passim: At non est is usus aut finis *Exemplorum*, ut sint nobis pro *regulâ vivendi*: sed ut sint subsidia quædam & *adminicula*, & quasi *stimuli* ad excitandam ignaviam nostram & torporem excutiendum, cum segniores sumus & tardiores in officio faciendo, quàm par est. Solet enim fragilitas humana, objectâ præsertim gravi tentatione, accedente etiam Satanæ & mundi impulsu, de *severitate legis* Dei & *obediendi difficultate* multa apud se submurmurare, imò & apertè quandoq; conqueri: in viâ quâ eundum est grassari *leones*; undiq; strui pedibus suis *laqueos*, *insidias*, *scandala*; perferendas *injurias*, *contumelias*, *calumnias*, *bonorum rapinam*; charos *parentes*, chariora *pignora*, *uxorem*, *amicos*, *possessiones*, *patriam*, *vitam ipsam delinquendo*, imò & *odio habendam*. Quàm duri sunt hi sermones! quàm non ferendum jugum! Quoties subeunt mentes nostras ejusmodi *cogitationes*, ita ut jam penè *(a)* despondeamus animum, & omnem officii curam velut rei impossibilis & in quam inanis sit omnis opera nostra & irriti conatus, tantùm non abjicere incipiamus: *excitantur* aliquantulùm languentes Spiritus, & ad contemnendas omnes *difficultates*, superandas *tentationes*, perferendas *contumelias*, paulatim erigitur animus *(b)* opportunâ *Exemplorum* authoritate. Cum seriò cogitamus viros, pios quidem & Sanctos, sed ὁβοιοπαθεῖς ἡμῖν iisdem quibus nos *perturbationibus*, *cupiditatibus*, *tentationibus* obnoxios, gratiâ

(a) *Turpiter desperatur, quicquid fieri potest.* Quintil. 1. Instit. 10.

(b) *Cum quid difficile videtur, difficiliora alios obeuntes recenseamus.* Tert. 1. ad uxor. 6.

ὁμοιο

tiâ Dei (quæ nec nobis defutura eſt, ſi ab eo toti pendeamus, & conatus ſimul noſtros fideliter adjungamus) adjutos, ea omnia & *perfeciſſe & pertuliſſe*, quæ nobis aut *facienda* aut *ferenda* Deo ſic diſpenſante incumbunt: redire mox animi, incaleſcere piâ æmulatione pectora, & *(c) inter meditandum ixardeſcere ignem*, dum erumpant tandem è plenitudine cordis hæ aut perſimiles voces, *Ecce me paratum Domine obire quod jubes, ſubire quod imponis.* *(d) Nubes* illa *teſtium*, quæ nos quacunq; circumſpectamus cingit undique, ſuadet ut omni abjecto ægri animi tumore & gravedine, peccatique, quæ ut nos arctè *complectitur*, ita per Dei gratiam ſi ſtrennè conemur non ægrè *comprimitur* importunitate, *propoſitum nobis ſtadium* fortiter & conſtanter & patienter *decurramus.*

(c) *Pſalm.* 39. 4.

(d) *Heb.* 12. 1. &c.

XXIV. Hortatur *Jacobus Apoſtolus*, cap. 5. ad orationis inſtantiam, exemplo *Eliæ*, qui importunis ſuis precibus (προσευχῇ προσηύξατο) cœli oſtia quaſi pro arbitrio obſeravit & reſeravit. Quod nequis exiſtimaret *Eliæ* meritis & ſanctitati deberi potiùs, quàm *Divinæ Promiſſioni* fidelium precibus ex fœdere gratiæ factæ; præripit hanc ſuſpicionem *Apoſtolus* in ipſo narrationis exordio, *Elias*, inquit, *homo erat* ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν——*verſ.* 17. *Homo* erat: non *Deus*, aut *Angelus*: nec de *meliore luto*, ſed ex eâdem quâ cæteri homines *maſſâ* effictus. Hic eſt ergo uſus *Exemplorum* proprius & perutilis: aſt meminiſſe interim oportet, *Exempla* non eſſe *regulam* ipſam, nec *regulæ* pondus & inſtar habere; imò eſſe & ipſa, ſiqua dubitandi ratio appareat recténe an ſecus facta ſint, ad *regulam* diligenter exigenda. ὑπόδειγμα λάβετε τὺς προφήτας inquit *Jacobus*, *Jac.* 5. 10. Ubi neſcio an illud ὑπόδειγμα ſpecialem habeat ἐνέργειαν & vim: Mihi certè innuere

innuere videtur Sanctorum prophetarum actus non esse παράδειγμα, *exemplar* illud *principale* quod est præcipuè nobis intuendum; sed quasi illius ὑπόδειγμον *& secundarium exemplar*, quòd non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & authoritatem, quatenus *concordat cum Originali*. Ex hactenus dictis ergo conficitur, Non sufficere ad *bonitatem actus* humani, quòd sit alicujus *viri Sancti exemplo* conformis: nec proinde posse cujusquam *conscientiam* in ejusmodi conformitate, nisi sit & ipsum *exemplum regulæ* conforme, securè & tutò acquiescere.

XXV. Porrò, ut ad alteram propositi nostri partem tandem accedamus, eadem fermè ratio est *Judicii* alieni, quæ & *Exempli*; idque ob easdem ferè causas: ita ut hac in re non sit opus multis. Percurram itaque breviter. *Primò*, sunt omnes homines, quantumvis *docti* & *pii*, non minùs *Erroribus* quam *Peccatis* obnoxii; imò fortasse vel multò magis, quò acutiore mentis indagine opus est, ad internoscendum *veri & falsi*
1. discrimen, quàm *boni & mali*. Ex *Ignorantiâ*
illâ naturali quâ mentes nostræ velut caligine
2. quadam obductæ sunt; ex *Educatione*, quæ animos nostros adhuc teneros fingit & efformat, & notionibus quibusdam instruit & imbuit, quas non
3. facile est eradere; ex longo usu & *Consuetudine*,
4. quæ velut altera natura est; ex *pravis affectibus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum ejus usum impediunt; ex aliis ejusmodi causis permultis, adeò proclive est homini *Errare, Labi, Decipi*,
Cicero. Philip. 12. ut jam olim in proverbium abierit *Humanum esse errare*.

XXVI. Adde huc *secundò*, quod nec ipsi semper de eorum *pietate & prudentiâ*, quorum *judicia* sequi volumus, sincerè judicamus. Quin solenne

ſolenne eſt iis qui ſe permittunt *alieno arbitratu* duci, eos ſibi *duces* deligere, quos jam ante ſciunt ducturos ſe in ea via, qua ipſi jam antè conſtituerant proficiſci. Sic homines incautos *Satanas* quaſi circulo incluſos tenet. Si quæras, cur hoc putent eſſe verum & rectum, reſpondent quia ita nos docuit hic vel ille *vir pius & prudens*: Si quæras iterum qui ſciant doctorem illum ſuum eſſe *virum pium & prudentem* reſpondent, vel reſponderent ſaltem ſi ex animo loqui vellent, quia nobiſcum ſentit. —— *(a) Et ſapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.* Metiuntur nimirum plerique mortalium *pietatem alienam*, non ex praxi officiorum *vitæ Chriſtianæ*, & ex operibus juſtitiæ, miſericordiæ, charitatis, & devotionis; ſed ex *ſtudio* earum *partium* quibus ſe addixerunt, & earum *odio* quibus ſe inimicos profitentur. —— Κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους inquit Apoſtolus, 2 *Tim.* 4. 3. *Congerunt ſibimetipſis doctores ſecundum proprias concupiſcentias:* Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν ut ibidem ſequitur aptiſſimâ metaphorâ. Cum iis *aures pruriunt*, quærunt ſc. qui eas *ſcabant*: atq; ita accidit eis quod veteri proverbio dici ſolet, *Muli ſe mutuò ſcabunt.*

(a) *Horat. 2. Epiſt. 1.*

XXVII. *Tertiò*, diſertè nos prohibet ſacra Scriptura, aut *alterius* cujuſlibet *judicio* conſcientias noſtras ſubjicere, aut in *alterius conſcientiam* dominium exercere. *Ne vocemini Rabbi, unus eſt enim veſter* ὁ καθηγητὴς, *magiſter*, præceptor, doctor, ductor *Chriſtus*, Matth. 23. 10. *Ne multi eſtote magiſtri, fratres mei*, Jac. 3. 1. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei*, ὡς τύποι, ut facem ei præferentes, veræ fidei doctrinam & piæ exemplum, ſed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, 1 *Pet.* 5. 1. *Non quaſi exercentes dominatum*

dominatum & imperium merum *in Clerum* & Populum *Dei*. *Empti estis pretio : nolite fieri servi hominum*, 1 Corinth. 7. 23. Ut Conscientias vestras cujusquam hominis authorisari et ipsius arbitrio & imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis sequitur, (ut ex iis quæ à nobis hactenus posita sunt & probata *corollaria* nonnulla inferam, sed pauca, & paucis) meritò exosam esse debere cuilibet Christiano *Romani Pontificis* conjunctam cum summo fastu, non ferendam *tyrannidem* : qui dum sibi suæque Cathedræ arrogat *judicium infallibile*, exercet eo nomine, quasi jus suum, *dominatum in conscientias* hominum : eousque, ut si dicat *virtutes* esse *vitia*, & *vitia virtutes*, teneantur sub mortali peccato omnes *Christiani* ipsius judicio sine ullâ hæsitatione semet subjicere. Et proinde agnoscendam esse cum omni grati animi significatione summam & singularem Dei Opt. Max. in nos bonitatem & misericordiam, qui nos patresque nostros & *Ecclesiam Anglicanam* tam iniquâ *tyrannide* dudum exemerit, & justæ *libertati* quasi postliminiò restituerit.

XXIX. Atqui *Secundò* cavendum nobis & universis & singulis, ne illa *tyrannide* liberati, *novo jugo* colla subdamus ; nec tàm *excussisse* jugum, quàm *permutasse* deprehendamur.

(a) *Horat. 2. Satyr. 9.*

——*(a) Quæ bellua ruptis*
Quum semel effugit, reddit sa prava catenis ?

Interest profectò nostrâ, si aut internæ *Conscientiæ*, aut externæ *Reipublicæ & Ecclesiæ* paci serio consultum velimus, omninò curare, ne ut olim in Ecclesia Corinthiaca *Ego sum Pauli, ego*

1 *Cor.* 1. 12.

Apollo,

Apollo, ego Cephæ, sic apud nos istiusmodi voces audiantur, *Ego sum Lutheri, ego Calvini, ego Arminii, ego Socini.* Quin esto *(c) omnis homo mendax, & verax solus Deus.* Non est dignus qui sit *Christi*, qui non est *unius Christi* discipulus. Actum est de fidei Christianæ simplicitate & sinceritate, postquam itum est *in partes*: Neque ulla spes est antè restitutum iri pristino vigori & virori *Religionem Christi*, quàm diducta tot fracturis & scissuris vulnera, fraternæ condescensionis oleo velut malagmate delinita, in eandem *Fidei* & *Charitatis* unitatem cöeant & cöalescant.

(c) Rom. 3. 4.

XXX. Cavendum porrò *tertiò*, ne pravis affectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in cujusquam *personæ admirationem*, ut ex ipsius authoritate toti pendeamus, *(a)* + θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. Quibus verbis intendit digitum *Apostolus* ad ipsissimum totius *mali fontem*. Nempe non aliunde emanavit omnis illa *nominum* perversa *admiratio* quam ex perdita illa & nimia *sua admiratione*. Dum quisque propriæ *utilitati* studet, inservit *honori*, *gloriæ* velificatur; alios omnes æstimat ex *suo commodo*: & corrupto jam hisce affectibus judicio, eos protinus *admiratur* maximè, quos *utilitati*, *honori*, *gloriæ*, aliisque suis cupiditatibus minimè adversaturos arbitratur. Quod ipsum alter etiam Apostolus, quem antè citavimus clare significat, ubi notat homines *sibi (a)* + κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας *præceptores diligere*.

(a) Jud. vers. 16.
+ admirantes personas utilitatis gratiâ.

(a) 2 Tim. 4. 3.
+ secundum suas illas peculiares cupiditates

XXXI. Cæterùm ut non obstantibus quæ à me dicta sunt, sua constet interim & *Ecclesiæ Catholicæ*, & unicuique *viro docto & pio*, justa authoritas: Admonendi estis *primò*, judicio & praxi *Universalis Ecclesiæ*, in sacrarum literarum interpretatione, & in dijudicandis fidei & morum

rum controversiis, plurimum deferri oportere: *Secundò*, & viri docti judicio & *authoritati* nonnihil tribuendum, ad *eximendum* ex animis hominum *scrupulos* minùs necessarios, atque etiam ad *dirigendum* conscientias *in rebus dubiis*, de quibus non potest aliter haberi ulla *certitudo*. Sed de horum utroque, erit fortasse posthac commodior dicendi locus.

PRA-

PRÆLECTIO QUARTA.

In quâ Quæ ſit *Adæquata Conſcientiæ Regula* diſquiritur & ſtatuitur.

JAC. 4. 12.

Unus enim eſt Legiſlator, qui poteſt Servare & perdere.

I. QUàm parùm ſit unicuiq; præſidii, ad *Conſcientiæ* ſuæ ſive *fructum*, ad excuſandum ea quæ hactenus *fecerit*, ſive *ſecuritatem* ad ἀπρόβως aggrediendum quæ porrò *facturus eſt*, ſi ea aut ſola *boni finis intentione*, aut alieni tantùm *exempli* vel *judicii* authoritate nitantur: ſatis à me ſupérq; proximis duabus prælectionibus demonſtratum eſt. Eo nimirum conſilio, ut ſublatis è medio his velut obicibus, expeditior mihi & complanatior eſſet via, ad ea quæ de *Conſcientiæ Obligatione* dicere inſtitueram. Quæ *Obligatio* cùm ſit duplex: *Activa* ſcilicet, per quam inducit alteri obligationem, & *Paſſiva* per quam alterius obligationi ſubeſt: poſtulat ordinis ratio, ut à *paſſivâ* ordiamur. Tunc enim de *re menſuratâ* ſecuriùs pronunciare

* intrepidè, ſine metu.

 poterimus,

poterimus, poſtquam conſtituerit *menſuram* ipſam eſſe juſtam. Quod ergo nunc agitur hoc eſt, ut inquiramus quid ſit id quod propriè *obligat Conſcientiam*: ſive, quod idem eſt, quæ ſit propria & adæquata *Conſcientiæ Regula*, cui ſe (ut *recta* ſit) conformare teneatur. Quæ inquiſitio ut certiùs & commodiùs inſtituatur, paucis quibuſdam velut explicandi gratiâ præmiſſis, rem ipſam tandem quibuſdam *Concluſionibus* complectar.

II. Sciendum itaque *primò*, Conſcientiæ ut munus ſuum debitè exequatur, neceſſariam eſſe aliquam *Regulam*, cui ſubeſſe debeat. Ubicunque enim eſt *Virtus* aliqua *Activa*, quæ non eſt de naturâ ſua *determinata ad unum* in agendo, ſed eſt *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut poſſit rectè agere vel ſecus; ſive ea *virtus* ſit *habitus* de prima, ſive *potentia naturalis* de ſecunda ſpecie Qualitatis: oportet ut ſit *Lex* aliqua vel *Regula*, (νόμος ſive κάνων) quæ eam in agendo dirigat. Quotieſcunque enim aliquid ſe ut *faciendum* offert phantaſia, ſive à ſenſu externo repræſentatum; ſive ex interna quadam animi ſuggeſtione; quia *Voluntas*, quæ eſt proximum agendi principium, eſt (ut dici ſolet) *potentia cæca*, nec poteſt ex ſe *malum* à *bono* diſcernere, ut ira ſit ipſa ſibi *Regula*: ratio inquiſitiva mox ad *Conſcientiam* recurrit, ut ejus *dictamen* audiat. Cujus munus eſt rem propoſitam ſtatim *examini ſubjicere*; examine facto, ſive perſequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntari *dictare*: hoc eſt, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *examinandi*, *judicandi*, *dictandi* munus, ne temere id præſtet & κατ' ἀτυχίαν, & *cæcam voluntatem* ipſa non minùs cæca in tranſvorſum ducat: Opus eſt ut certa aliqua ſit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Scien-

III. Sciendum *Secundo*, esse in *Regulis*, sicut & in *Causis*, subordinationem quandam: & sicut in *Causis* invicem *ordinatis*, posteriores quæque si ad priores comparentur habent rationem *Effectuum*; sic in *regulis* & *mensuris* invicem *ordinatis*, posteriorem quamq; respectu superioris haberi rationem *regulati* sive *mensurati*. *Regula* igitur *Conscientiæ* cùm sit duplex; altera *proxima* & immediata, *prima* & remotior altera: *regula illa proxima*, sicut habet rationem *Regulæ*, respectu ipsius *Conscientiæ*, quam dirigere debet, sic habet rationem *regulati*, respectu *regulæ primæ*, à qua & ipsa dirigenda est.

IV. Sciendum *Tertiò*, quàm consistat cujusque rei *rectitudo* in conformitate ipsius ad suam *regulam*: sicut est *duplex*, ut jam diximus, *Conscientiæ Regula*, proxima & remota; ita *duplex* est etiam *Conscientiæ rectitudo*, duplici illi regulæ respondens. Potest enim *Conscientia recta* dici, vel ἁπλῶς, simpliciter, absolutè & *usque quaq;* recta; vel καθ' τί, secundum aliquid & *quadantenus recta*. Hoc modo *recta* est, si sit conformis *Regulæ* suæ *proximæ* & immediatæ: quemadmodum is dicitur de aliqua *propria passione* habere *scientiam* certam & veram, qui potest ipsam de suo Subjecto per *proximam sui causam* demonstrare, etsi nequeat ulteriùs ascendere. At illo modo tum demum *recta* est *Conscientia*, cum & ipsa *regulæ suæ proximæ* conformis est, & illa insuper regula *regulæ primæ*: quemadmodum is dicitur habere rei alicujus *certam*, (id est perfectam,) *scientiam*, qui omnes ejus *causas* novit usque ad *primas*. *Tunc enim unamquamq; rem scire dicimur*, (inquit Philosophus initio *Lib.* 1. *Phys.*) *cum omnes ejus causas, principia, & elementa cognoscimus usque ad prima.* Proinde ut *certitudo scientiæ*, etsi oriatur *immediatè* ex cognitione *causæ proximæ*, resolvitur ta-

men *ultimatè* in cognitionem *causæ primæ* : Sic *rectitudo Conscientiæ*, etsi attendatur *immediatè* penes conformitatem ad *regulam suam proximam*, resolvitur tamen *ultimatè* in *regulam suam primam* & supremam.

V. Sciendum *quartò*, cum de *Obligatione Conscientiæ* loquimur, Obligationem illam non significare *coactionem* aliquam *(Conscientia* enim propriè loquendo non magis *cogi* potest, quam ipsum *Liberum arbitrium*; *)* sed imperium potiùs & potestatem urgendi eam (cum *authoritate* tamen ei ipsa obedire tenetur) ad faciendum quod sui est officii : eodem omninò modo, quo *Princeps* qui habet potestatem νομοθετικὴν, ferendo leges *obligat* subditos ad ipsarum observationem. Sicut ergo in foro externo subditos ad obediendum *obligat* propriè & formaliter, non *Lex* ipsa, sed *potestas Legislatoris*; verè tamen dicitur & *Lex ipsa obligare*, etsi improprie & quasi *materialiter*, sive *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio*; sicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [*Num Lex nostra judicat quenquam ?* Joh. 7. 51.] etsi ipsa non *judicet*, sed *Prætor*, quia Prætor debet *secundum legem* judicare : Sic & in foro interno *Conscientiam* propriè *obligat*, non *regula* sive *Lex* ei imposita, sed *potestas* & *authoritas* imponentis : ita tamen ut ex consequenti verè & non incommodè, licet minùs propriè, dici possit regulam ipsam *obligare*. Cum ergo quæritur, quid sit illud quod *obligat Conscientiam* ad faciendum officium suum ; utrumque hoc quæritur : *primò* & principaliter, quis sit *Dominus Conscientiæ*, qui jus habeat & potestatem imponendi ei *Legem* seu *Regulam* cui se debeat conformare ; deinde *secundario* & consequenter, quæ sit *Regula Conscientiæ*, ecu Lex ab illo domino suo imposita, cui ex ejus imperio conformare se teneatur ?

Legislatorem

VI. Sciendum

VI. Sciendum *quintò*, cum quicquid alteri attribuitur, attribuatur vel *per se*, vel *non per se*; idque iterùm dupliciter, vel *non per se*, i. e. *per aliud*, vel *non per se*, i. e. *per accidens*: res illas proinde, quibus vis *obligandi Conscientiam* quovis modo attribui posse videtur, esse in triplici discrimine. Vel enim *primò obligant* Conscientiam *per se simpliciter*; hoc est, directè ex se & vi propriâ obligant, non solùm ut τὸ *per se* opponitur τῷ *per accidens*, sed etiam ut opponitur τῷ *per aliud*; Vel *secundo obligant per se respectivè*, prout τὸ *per se* opponitur τῷ *per accidens*, sed non prout opponitur τῷ *per aliud*; hoc est, *obligant* non ex vi suâ propriâ, sed virtute alicujus alterius vim *obligandi* habentis: Vel *tertiò obligant per accidens tantùm*, & neutro modo *per se*. Quin & in illis quæ *secundo modo* obligant, discrimen aliquod observandum est, pro diversâ ratione illius causæ ex quâ oritur *Obligatio*. Aliter enim se res habet, cum ex *alienâ authoritate* necessario inducitur *obligatio*: aliter, cum ex *propria voluntate* sponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut sint eorum quæ *obligant Conscientiam* gradus omninò *quatuor*. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta sunt rectiùs intelligatis, & eorum quæ dicenda forent rudem quandam ὑπογραφὴν ὡς ὸυ τύπῳ habeatis;) Obligat *primò*, *per se & vi propriâ*, expressium Dei mandatum: Obligant *secundò*, nullâ tamen vi suâ, sed *virtute divini præcepti*, Leges humanæ & mandata Superiorum: *obligant tertiò*, ex liberâ cujusq; electione & *facto proprio*, cum ei integrum antè esset aliter fecisse, sponte susceptæ Vota: *quartò* denique, & *ex accidente*, *obligat* Lex sive ratio Scandali.

VII. Sciendum *ultimò*, *Obligationem* illam duntaxat quæ est *in primo gradu* esse *absolutam* & *universalem*; reliquas tres *relativas* & *particulares*.

Illa *absoluta* est, quia *directè* obligat, & *semper*, & *universos*: & est ejus vinculum planè insolubile. Reliquæ *relativæ* dici possunt, tùm quia non ex se & vi propria obligant, sed *per relationem* ad præceptum aliquod aut institutum Dei; tùm quia non *semper, ubique*, & in omni casu *obligant*, sed quando rationes illæ, quas respicere debent, exigere videntur. Præjudicat ergo *primi gradus Obligatio* cuivis obligationi in aliis quibuscunq; gradibus: ita ut ipsa reliquas irritas faciat, non autem ipsæ illæ. Imò universim *Obligatio in Superiore* quoquo *gradu* validior est, cæteris paribus, *obligationi in gradu* quocunq; *inferiore*, atq; ei præjudicat; vel *tollendo* jam contractam, ut plerumque: vel saltem, idq; perpetuò, *impediendo* contrahendam. Cedant ergo oportet quantum ad *obligandi* vim *leges humanæ* divinis, *privatæ pactiones* & promissiones Constitutionibus publicis, hisce demum omnibus *Scandali Lex*.

VIII. His ita præmissis, ut certa nobis constet vivendi Lex, ea quæ de *Conscientiæ Regulâ* & ejus *Obligatione passivâ* sunt maximè scitu necessaria, quibusdam *Conclusionibus*, prout pollicitus sum, complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus solus merum & directum habet imperium in Conscientias hominum.* Ita ut extra deum nemo potestatem habeat *legem* imponendi *Conscientiæ* cujusquam hominis, cui ut *per se obligatoriæ* subjicere sese debeat. Dico *per se*, quia *obligamur* omnes in conscientiis justas *leges humanas* observare, *fidem* Deo vel hominibus datam præstare, ne simus alis *scandalo* cavere: sed ad ista omnia non aliunde *obligamur*, nisi in quantum ad *Dei voluntatem* ista omnia imperantis revocantur; ut de singulis suo loco videbitur.

IX. Probatur hæc *Conclusio*. *Primò* ex verbis illis *Apostoli* jam propositis, *Unus enim est legislator,*

tor, qui potiſſi ſervare & perdere. Ubi duo ſe offerunt in rem noſtram argumenta. *Primò* enim Deum aſſerit eſſe *unum Legiſlatorem :* Non unum è multis, vel præ cæteris unum ; ſed *excluſivè unum*, hoc eſt, *unicum.* Aliàs argumento uſus eſſet Apoſtolus ad probandum quod volebat parùm efficaci. Reprehendit nimirum eos, qui de *perſonis* aut *factis* alienis temerè ferebant judicium, ut juris alieni invaſores. *Quis tu, inquit, qui alium judicas?* Quaſi diceret, Nôris te qui ſis, & quas res agas. Non eſt tuum falcem tuam in alienam meſſem immittere ; multò autem minùs in omnipotentis Dei ſolium temet audacter ingerere. Si neſcis, *illius unius* eſt de conſcientiis hominum *judicium ferre*, cujus unius eſt ipſorum conſcientiis *Leges imponere*, is autem præter *unum Deum* nullus eſt. Ὃς ἐστιν ὁ νομοθέτης. *Deinde* ſoli Deo poteſtatem aſſerit ſervandi & perdendi : Unde *ſecundum* extruitur *argumentum.* Is ſolus jus habet *conſcientiis* aliquid imperandi aut prohibendi, qui poteſtatem habet *conſcientiam* imperata facientem gratuitis *præmiis*, detrectantem juſtis *ſuppliciis* afficere : At penes *unum legiſlatorem* Deum eſt hominibus *præmia & pœnas* pro conſcientiæ cujuſq; qualitate *retribuere :* Ipſi ergo ſoli jus eſt in hominum *conſcientias.* 1. 2.

X. Probatur *ſecundò.* Qui ſolus novit internos *Conſcientiæ* motus, ſolus poteſtatem habet *Legem* illis præſtituendi ; quia *Lex* de ignotis nec ſtatuit, nec judicat : at *ſoli Deo* καρδιογνώστῃ cogniti ſunt interni cordium & *conſcientiarum* motus : ergo penes ipſum ſolum poteſtas eſt *Legem* Conſcientiis imponendi, quæ ipſas obliget. Hinc eſt quòd *Leges humanæ externos* tantùm corporum *motus* obligant ad *externam* conformitatem ; à quarum imperio & cognitione *internæ* interim cogitationes, omnéſque mentium & *conſcientiarum* motus prorſus

immunes sunt. Adeò ut non tantùm viri Sancti & veri Dei cognitione imbuti, quales fuere *tresviri* illi apud Balylonios captivi, *Dan.* 3. & *Maccabei* fratres septem; sed & Ethnicorum sapientes plurimi tyrannorum minas & tormenta riserint, ut qui non in ipsos, sed in ipsorum [1]θυλάκους tantùm & [2]ἀποδέρματα sævierint. Quin audiamus quid Servator noster *Christus* hac in re & ipse senserit, & suis præceperit, *Nolite*, inquit, *timere eos, qui cum interemerint corpus, non habent quod ampliùs faciant: sed metuite eum, qui potestatem habet ubi occiderit, & in Infernum conjiciendi*, Luc. 12. 3, 4. Quasi dixisset, Habent tyranni ex permissione Dei in *corpora* potestatem: ast in *Animas* hominum & *Conscientias* nullam habent ἐξουσίαν, jus nullum. Non possunt aut *Leges* rogare, aut irrogare *pœnas*, quæ ad interiorem hominem pertineant. In *totum hominem* Dei unius jus est: qui potest neglecti officii non à *corpore* solùm, sed & ab *Animâ* pœnas sumere, & *totum hominem* æternis suppliciis addicere.

XI. Probatur *tertiò*, ex conditione ipsius *Conscientiæ*, & naturali ejus statu: quam jam antè diximus ita medio quodam inter Deum & hominis voluntatem intervallo positam; ut quod de *Regibus* & *Imperatoribus* verè dici solitum est, de singulorum hominum *Conscientiis* non minùs vere dici possit, *Solo Deo minores* esse, nec *aliquem in terris Superiorem* agnoscere. Memorabile est *Maximiliani primi* Imperatoris quod legimus dictum illud, *Conscientiis dominari velle est arcem cœli invadere.* Prædator est gloriæ Dei, & potestatis ei debitæ nefarius invasor, quisquis in *conscientias* hominum aut sibi *jus* arrogat, aut *dominatum* exercet. Viderint *Romani Pontifices*, quiq; illis aut *Canonistæ* parasitantur, aut supparasitantur *Jesuitæ*, cæterique, ut se hujus tàm immanis sacrilegii crimine liberent.

Quin

1 folliculos
2. pelles

Quin & illos quoque, qui *Conſcientias* ſuas quæ ſoli Deo abſolute ſubeſſe debent, ullius creaturæ poteſtati ita ſubjiciunt, ut ex illius arbitrio toti pendeant, cautos velim, ne dum *ſervitutis honorem*, qui Deo ſoli jure debetur, in creaturam conferunt, è creaturâ (quod interpretativè ſaltem *idololatria* eſt) Deum faciant. Ex hac *primâ Concluſione* quam hactenus firmavimus ſequitur hoc θέσεμα, *Regulam Conſcientiæ* propriam eam eſſe, quam ipſi Deus *Supremus Legiſlator* præſtituerit, nec extra eam aliam admitti oportere. Theorema corollarium

XII. Sequitur *Concluſio ſecunda*. *Conſcientiæ Regula proxima* & immediata (etſi nec *adæquata*, nec *ſumma*,) eſt *Lumen menti pro tempore præſens*: Id quod alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scholaſtici ferè poſt Philoſophos *(a) rectam Rationem* appellare ſolent. Probatur hæc *primò* ex S. Scripturæ locis aliquot, *Luc.* 12. 57. *Quare non ex vobiſmetipſis judicatis quod juſtum eſt?* Inquit Servator Chriſtus. Quaſi diceret, eſt vobis *internum lumen*, à verâ illâ luce mentibus veſtris inditum *(b) quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; cujus ope, niſi vobis ipſis deeſſe velitis, poteritis *(c) Rectum* dignoſcere *curvo*, & iniquo ſecernere juſtum. Eſt & notiſſimus locus, *Rom.* 2. 14, 15. *Cum Gentes quæ Legem* (Scriptam ſc.) *non habent, naturâ ea quæ ſunt legis faciunt*, (i. e. exercent actus *prudentiæ*, *juſtitiæ*, *fortitudinis*, *temperantiæ*, & reliquarum virtutum,) *iſti legem non habentes ſibi ipſis ſunt Lex: Qui oſtendunt opus Legis Scriptum in cordibus ſuis, teſtimonium unâ perhibente conſcientiâ ſuâ, & invicem ſe cogitationibus accuſantibus vel etiam defendentibus.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt *Conſcientiam* in illis ſuis actibus *(Teſtificandi, Accuſandi, Defendendi,)* quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex impreſſo menti *Rationis lumine* judicare. Unde conſequitur,

(a) τὸν λόγον, καθάπερ ἐκείνοις ἐπιτέτακται ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα διοικῶν τὸν βίον. Socrat. ap. Stob. λογ.

(b) *Joh* 1. 9.

(c) τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον διακρίνειν. Nazianz. Orat. 15.

consequitur, cum sit de *præteritis* & *futuris* eadem judicandi *regula*, Conscientiam & in illis suis actibus qui circa *faciendа* versantur, (*Examinandi, Judicandi, Dictandi*, &c.) eodem illo *lumine*, ut eorundem actuum *regulâ* & *mensurâ*, uti. Illud *Psal. 4. 6.* quod à plerisq; *Latinorum Patrum* posterioris præsertim ævi, & à *Scholasticis* passim adfertur in firmamentum hujus Conclusionis [*Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine,*] prudens omitto, cum nitatur illa verborum interpretatio versione non probâ, nec videatur ad mentem & scopum Prophetæ multùm pertinere.

XIII. Probatur *secundò*, ex communi *more loquendi*. Solemus enim dicere, eum qui secundum *lumen mentis* suæ operatus est, *bonâ* usum *Conscientiâ*; etsi fortassis id *fecerit* vel *omiserit*, quod non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendum*: eum è contra, qui *dictamini mentis* suæ non auscultaverit, sed contrà fecerit, *malâ conscientiâ* rem egisse. Paulus Apostolus, *Act.* 23. 1. profitetur se *omni bona conscientiâ Deo servisse usq; ad illum diem*. Quæ verba, si & ad anteriorem vitæ partem, cum nondum factus esset *Christianus*, extendenda sint, (quod multis placuisse video, & mihi quidem videtur valdè probabile:) Statuendum est eum, etsi Christiano nomini & fidei infestissimum hostem, & ut ipse fatetur *(a) persecutorem* adhuc & *blasphemum*, dici tamen potuisse etiam tum *omni bonâ conscientiâ πεπολιτεῦσθαι τῷ Θεῷ* quod omni illo tempore nil fecerit, nisi quod *Conscientiâ* ipsius, pro mensurâ *luminis* quod tunc habuit, faciendum sibi dictaverat. *Revera enim existimabat*, ut ipse, in alterâ sua apud *Regem Agrippam* apologiâ, palam & sincerè profitetur [*δεῖ ἐμαυτῷ*] *oportere se adversus nomen Jesu Nazareni multa contraria facere*, Act. 26. 9. Sed quicquid de *Paulo* ejusque tunc temporis *Conscientiâ* statuendum sit, illud interim

(a) 1 Tim. 1. 13.

terim certum est, Deum ipsum testimonium per-
tribuisse *(b) Abimelecho*, quæ *Abrahæ* uxorem igna- (b) *Gen.* 20.
rus rei in connubernium suum accersiverat, id ab 6.
eo *in integritate cordis sui*, (id est, *bonâ conscientiâ*) factum fuisse : non aliâ sanè ratione, quàm
eâ quâ se excusabat *(c) Abimelecus*, quòd scilicet (c) —5.
si eam scisset fuisse maritam, non eam esset in ædes suas deducturus. Potest ergo *Conscientia*, ex
ignorantiâ non culpabili, (fortean & aliunde)
erronea, vel Deo judice dici (non quidem *simpliciter* & absolutè, sed tamen quadantenùs & *secundum quid*) *bona & recta*, propter conformitatem
quam habet cum *lumine mentis* suæ, ut *regula sua*
proxima & immediata. Sed ut ὁλοκλήρως & us-
quequaq; *Recta* dicatur, huic *Conformitati* accedat
oportet altera & ulterior, ut nimirum *conformis*
sit *Regulæ suæ primæ* & supremæ. Quænam autem
sit illa, aliquantò propiùs inquirendum est.

XIV. Esto itaque hæc *Conclusio tertia*. *Sacra Scriptura, sive verbum Dei Scriptum, non est Conscientiæ Regula adæquata*. Probatur *primò*, Extra
cujuscunq; rei *regulam adæquatam*, non est necessarium ut sit ejusdem rei *regula* aliqua alia : *adæquatio* enim excludit necessitatem alicujus *supplementi* : Sed extra sacram *Scripturam* necesse est ut
sit alia *Conscientiæ Regula*. Aliàs *Gentes* quæ non
habent *Scripturam*, nullam haberent conscientiæ
suæ *regulam* : quod rationi, experientiæ, & Apo-
stoli *(a)* (loco paulò antè citato) aperto testimo- (a) *Rom.* 2.
nio vel maximè adversatur. Inesse omnibus ho- 14.
minibus *conscientiam*, eámque alicui *legi* subesse,
quæ ipsam ut *norma* dirigat, res ipsa clamat. Unde
enim illæ, quarum meminit Apostolus, extantq; in
historiis & in vitâ communi plurima passim exempla, graves illæ conscientiæ *accusationes* ; eásque
consecutæ animorum *ægritudines, flagella, cruciatus, tormenta*, illæ Tragicorum *Furiæ* & Ἐρινύες ;

integre.

nisi

niſi ex violatâ *Conſcientiæ lege?* Quæ ſi nulla eſſet, eſſent eò feliciores barbariſſimi quiq; populi, quantò ab *Evangelii* voce & ſonitu remotiores: utpote quibus nulla poſſet juſtè imputari *peccati culpa*. *Ubi enim non eſt Lex, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt, *Rom.* 4. 15. quum ſit *Peccatum* nihil aliud quàm *Legis tranſgreſſio*, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἡ ἀνομία, 1 *Joh.* 3. 4. Magnam eſſe *Conſcientiæ* vim in utramque partem, ut & nihil metuat, qui nullius ſibi culpæ conſcius eſt, & nihil non metuat, quem exagitat ſcelerum ſuorum conſcientia; Veterum *Ethnicorum* non *Scholæ* tantùm perſonant, ſed & *Roſtra* & *Theatra*: qui tamen nihil de *Moſe*, nihil de *Chriſto*, nihil de *Lege & Prophetis*, nihil de *Evangelio & Apoſtolis*, unquam inaudiverant. Ergo non eſt *Scriptura* ſola & *adæquata Conſcientiæ Regula*.

Cicer. pro Milone.

XV. Probatur *ſecundò*, à proprio *Sacræ Scripturæ* fine, qui eſt σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, 2 *Tim.* 3. 15. *Sapientes nos reddere ad ſalutem* æternam per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu. Cum enim non poſſet *lumen naturalis Rationis* ad ea quæ nos perducant ad *finem ſupernaturalem* ſufficienter pertingere, cùm propter obſcuratum nimis ex Adæ lapſu *naturale* illud *lumen*, tùm etiam quia ad *finem ſupernaturalem* opus eſt *mediis ſupernaturalibus*: placuit Deo, imbecillitatis noſtræ habitâ ratione, *voluntatem* ſuam pro eâ quâ ipſi viſum eſt menſurâ hominibus in *verbo* ſuo patefacere. Gratioſo admodùm, & nobis ſalutari conſilio: ut non ſolùm ea quæ propriè ſunt *fidei*, nec poſſunt *lumine naturæ* cognoſci, nobis nota fierent per *revelationem divinam*; ſed & in iis quæ *natura nobis cognita* ſunt, perfectiùs & ſalutariùs inſtrueremur: quò nimirum ea ipſa *opera*, quæ *natura* dictat eſſe utcunq; facienda, ex nobiliori *principio* orta *Dei amore*, & ad nobiliores *fines* ordinata *Dei gloriam & animarum noſtrarum ſalutem*, è moralibus *Spiritualia* fierent,

rent, Deóq; per Christum grata & accepta. Est ergo *Scriptura*, quoad *supernaturaliter credenda*, sola & *adæquata Fidei Regula* : éstque eadem, quoad *agenda* etiam, quatenus sunt *Spiritualia* & ad finem *supernaturalem* ordinata, sola & *adæquata Morum Regula*; atque ita ex consequenti, agendorum *Regula* principalis, & ut ita dicam, *Architectonica*. Sed cum ad *Conscientiam* spectat circa *res agendas* inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ sunt *Spirituales*, an fiant *ex charitate*, & *in finem supernaturalem* dirigantur; sed eâ etiam quâ *Morales* sunt, sintne *bonæ* vel *malæ*, *licitæ* vel *illicitæ*, *liberæ* vel *necessariæ* : ut de his rebus ritè judicetur, non ex sola *Scriptura*, sed & aliunde etiam petenda sunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipsius *Scripturæ* formâ, charactere, & temperamento. Quæ cum plurima contineat non unius generis *præcepta*, quarum alia ad *Mores* pertinent, alia ad *ritus*; alia omnibus ex æquo *communia*, alia certo alicui populo, ordini aut personæ *peculiaria*; quædam *ad tempus* aliquod duratura, alia *perpetuæ obligationis*; quædam [1] κατὰ γνώμην vel [2] κατὰ συγγνώμην, & quasi per modum *consilii* de rebus aut plerunq; expedientibus, aut pro certo rerum statu & conditione temporum, quædam [3] κατ' ἐπιταγὴν, & quasi per modum *mandati*, de rebus simpliciter & ubique necessariis: si non esset alia aliqua *regula extra scripturam* discernendi *moralia præcepta* à ritualibus, *temporaria* à perpetuis, *singularia* à communibus, omninò in incerto hæreret sæpissimè *Conscientia*, quò se verteret nescia; præsertim cum *diversi generis præcepta* eodem quasi halitu prolata, eodem sermonis tenore, & verborum continuo nexu, immediatè invicem se consequuntur. Exempli gratia, *Levit.* 19. 18. præceptum est *de diligendo proximo sicut seipsum* : Versibus immediatè sequentibus

1. secundum mentem vel sententiam
2. secundum permissionem
3. secundum præceptum.

ſequentibus præcipitur ne *duorum generum* junc
coire ſinantur, ne ager *diverſi generis ſeminibus* ſe
ratur, ne veſtis *è lini lanæque texturâ* conficiat
Quorum illud *morale & univerſale* præceptum eſt
iſta (ſive *Ceremonialia* ſive *Judicialia*) uni Ju
daico populo *peculiaria*, nemo eſt qui dubita
Sed cum hæc leguntur in Eccleſiis, quòd ſit in
ea aliquod ejuſmodi diſcrimen, non poteſt ex ul
quo ipſius textus indicio conſtare. Ejuſdem etia
capitis *verſu* 30. *Sabbati ſanctificatio, & Sanctuari
reverentia*, continuâ verborum ſerie pariformit
præcipiuntur, idq; eâdem ſolenni juris Sanctione
Ego Jehovah: eſſe tamen non dubito qui putet
altero præcepto *Conſcientias* hominum etiamnu
teneri, altero non teneri. Cur tamen ſic putet
cum ſit in ipſo Textu ubi omnia ſunt paria ta
lati diſcriminis nec vola nec veſtigium, non ſi
unde certè eſt, quàm ex *rationis & prudentiæ* ju
dicio: quo ſecluſo non poſſunt *obligatoria præ
cepta* à non obligatoriis ſic dignoſci, ut non fa
ctuet ſæpenumerò *Conſcientia*, nec certò ſcia
quid ſibi faciendum ſit, quid non faciendum, ju
dicare.

XVII. Probatur *quartò*, ex incommodis diver
ſæ ſententiæ; nimirum graviſſimis illis malis, qu
Eccleſiam Chriſtianam jamdiu exercuerunt, poſ
quam ex malè intellectâ de *Sacræ Scripturæ perfe
ctione* doctrinâ, obtinuit apud aliquot magni no
minis viros periculoſiſſimus error, nihil *licitè fie*
poſſe nedum *præcipi*, quod non eſſet à Deo i
Scriptura aut *præceptum*, aut laudabili ſaltem *exe
plo* comprobatum. Hoc ſemel jacto fundamento
cœpere mox præfervidi ingenii viri non pauci
Zelo Dei (ut ex charitatis judicio credere par eſt)
ſed non ſecundum ſcientiam abrepti, de *ritibus Ec
cleſiaſticis* rixas & turbas ciere non neceſſarias
Scilicet eliminandas ex Eccleſiis Chriſti & abigen

das

das procul *Ceremonias* in sacris literis non præscriptas; *Leges* de rebus Adiaphoris ab hominibus latas refigendas; reformandas per orbem *Ecclesias*; & ad Evangelicam *puritatem & simplicitatem* omnia revocanda. Stetit hîc aliquandiu, sed non diu hîc stetit, effrænis hominum temeritas: sed, ut fieri amat, ἑνὸς δοθέντος τ' ἄλλα συμβαίνει. Hoc fonte derivata *audacia*, effluxit tandem in apertam *rabiem*, & exivit jamdiu in *furorem Anabaptisticum*. Et quamvis quò porrò progrediatur vix habeat; usq; tamen progreditur indies, & nova quotidie parturit opinionum monstra: ut nisi ex sacrosancto Dei verbo didicissemus *(a) firmum stare fundamentum Dei*, neq; adversùs Ecclesiam Christi *(b) prævalituras unquam* ex toto *inferorum portas*; omninò metuendum foret, ne universa Christi *Ecclesia*, *Atheismi* velut diluvio obruta, toto orbe funditùs periret.

(a) 2 *Tim.* 2. 19.

(b) *Mat.* 16. 18.

XVIII. Neque verò existimet quis, ista me declamatorio more invidiosiùs conqueri, quàm pro rei ipsius merito. Id enim mihi persuasissimum est, qui hunc errorem penitus imbiberit, importunis *Anabaptistarum*, *Socinianorum*, aliorúmq; quos nominare non libet apud nos *Sectariorum* argumentis, in plerisq; earum quæ nunc dierum agitantur controversiis, nullo modò posse satisfacere. Nam ut certam *Ecclesiastici regiminis formam* prætercam, quam heri nati *Politico-Theologi* nostri non aliunde quàm ex hoc ipsissimo fundamento quòd eam è *Scripturis* nusquam constare putent, aut penitus *sublatam* volunt, aut (quod parum abest) *ad civilem Magistratum dilatam*: *Diei Dominicæ* observationem, *Ministrorum* Evangelii missionem, *Baptismum Infantium*, aquæ in baptismo pro totius corporis immersione *inspersionem*, *Sacramentalem gratiam*, aliáq; permulta quæ depromptis è *Socini* pharetra telis strenuè oppugnant

nant moderni *Sectarii*; aut ex Eccleſiâ unà cum *ritibus & legibus Eccleſiaſticis* exterminanda eſſe, ex ſuo illo principio concedant neceſſe eſt; mutatâ in melius ſententiâ, unà cum illis & etiam ſine peccato retineri poſſe fateantur.

XIX. Atqui hoc eſt, inquietis, *Scripturæ præ-ferri Traditionibus* (quam libenter agnoſcunt omnes *Reformatarum Eccleſiarum* Theologi) derogare, *Pontificiorum Traditionibus* januam aperire, & argumenta *Scripturâ negativè* ductis, quibus uſi frequenter priſcæ Eccleſiæ *Patres*, & utuntur etiam horum temporum doctiſſimi quiq; *Theologi*, vim omnem adimere. Reſpondeo, *Pontificios* perfectioni Scripturæ in eo derogare, quòd in *Fidei dogmatibus* & rebus ad ſalutem neceſſariis *Traditiones* obtendant *non Scriptas*, cum ſcripto Dei verbo *pari veneratione* recipiendas: quaſi non ex ſe valeret *ad-vicem ὀς σωζειν*, & conferre *Filiis Dei* partam *hæreditatem Chriſti Teſtamentum*, ſine aſſensu humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem qui à *Scripturis negativè* diſputant, de rebus ad ſalutem neceſſariò *credendis* aut *agendis* intelligendas eſſe, ſiquidem uti debent, eo utantur argumento. Cæterùm nunc non de *fidei regulâ* quæritur, ſed de *Conſcientiæ*: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, ſed *adæquata*: nec quid homini Chriſtiano ſit *neceſſario credendum* vel *agendum* ad conſequendam *animæ ſalutem*, ſed quid à viro pio & prudente *licitè* fieri poſſit vel non *pro hîc & nunc*. Summa eſt, *Scripturam ſacram* eſſe *fidei* & *ſupernaturaliter* credendorum, actionum item *moralium*, quâ ex parte *Spirituales* ſunt & ad *finem ſupernaturalem* ordinantur, *adæquatam regulam*; eſſe etiam *Conſcientiæ legem* & agendorum moralium *regulam præcipuam* & ſupremam, ita ut ubi Scriptura de re quavis aliquid in univerſum ſtatuit *præcipiendo prohibendove*, non fas ſit alteri cuicunq; *Legi* ex adverſo intercedere

dere: non esse tamen ita *Conscientiæ Legem* unicam, ut quod non est ibi *præceptum* continuò *illicitum* sit, quia non est præceptum. Et hactenus de *tertiâ Conclusione*.

XX. Sequitur *Quarta*. *Propria & adæquata Conscientiæ Regula Dei voluntas est, qualitercunque hominibus revelata.* Hanc alii *Legem Dei*, alii *Legem æternam* dicunt; vocabulis pro suo cujusque arbitrio, sed eodem sensu. Hujus *Conclusionis* singulæ particulæ expendendæ sunt. Dico *primo*, *Voluntas Dei*. Cujus *Voluntatis*, notissima est illa distinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties animadverti aut non rectè *explicari*, aut non ritè *applicari*,) in *Voluntatem Beneplaciti*, & *Voluntatem Signi*. Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea est, quâ Deus ab æterno apud se constituit quid *ipse velit facere*: Altera quam *Signi* appellant ea est, quâ nobis legem præstituit, significando quid *velit à nobis fieri*. Quarum illa propriè & univocè *Voluntas Dei est*; hæc improprie & ἀναλόγως, sic dicta. *Voluntas* illa *Beneplaciti* est ipsi quidem Deo (si de tantâ Majestate κατ' ἀξίωσιν loqui fas sit,) quodammodo *agendi Lex*; semper enim ille facit quod ipsi complacitum est: sed non est à Deo nobis in *Legem* data, ut sit *Conscientiæ* nostræ *Regula*, saltem quod ad *res agendas* attinet. Pertinet illa quidem aliquo modo ad *Conscientiam* respectu *perpessionum*: à posteriori scilicet, & hoc sensu, quòd obligamur in *Conscientiâ*, quodcunq; contigerit id omne *(a) æquo animo ferre*, postquam nobis ex eventu constiterit id *Deum voluisse*; quia hoc dictat *recta ratio*, non debere nobis *divinæ providentiæ* ordinem displicere, qui nil *velle* potest nisi quod est *rectissimum*. Reliquum est ergo, ut sit *Conscientiæ* nostræ regula *Voluntas* illa quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus *præcipiendo* & *prohibendo*, quid à nobis fieri velit & non fieri, significaverit:

(a) *Optimum est, Deum quo authore omnia provenisse, sine murmuratione comitari.* Senec. Epist. 108. *Placeat homini, quicquid Deo placuit.* Id. Epist. 91.

nificaverit: noſtri eſt officii ipſius *Voluntati* voluntates noſtras ſimpliciter conformare. Multa apud *Scholaſticos* diſputantur inutili ſubtilitate, an & quatenus teneatur *voluntas creaturæ rationalis conformare ſe voluntati creatoris, in re volita?* quum poſſit, quod inſtituto noſtro & ad vitæ uſum ſit ſatis, res tota apertè & breviter uno verbo confici; nimirum, teneri nos ſemper *id velle, quod Deus vult nos velle.* Ut cum præcepiſſet *Abrahamo* Deus, ut filium *Iſaacum* ipſi offerret in holocauſtum, etſi Deus *voluntate beneplaciti* (uti mox ex eventu patuit) vel tum cum ei hoc faciendum præcepit, id fieri noluerit: tenebatur tamen *Abrahamus* id ipſum *velle*, quia Deus *præcipiendo* ſignificaverat ſe *velle* ut *Abrahamus* id *vellet*.

XXI. Dico *ſecundo*, *voluntas Dei hominibus revelata*; quia revelatio eſt formalis ratio *obligandi*: Voluntas enim Dei non *obligat* eos quibus non eſt *revelata*. Unde *Gentes* quibus Evangelium non eſt prædicatum, non obligantur credere *Evangelio*, aut ad fidem in Chriſtum. *Nemo enim tenetur ad impoſſibile*: impoſſibile eſt autem ei cui *Evangelium* non fuerit prædicatum, nec qui de *Chriſto* quicquam inauditi, credere *Evangelio* & *Chriſto*, cùm lumen rationis non poſſit eò pertingere; juxta illud Apoſtoli, *Rom.* 10. 15. *Quomodo credent ei de quo non audierint? & quomodo audient ſine prædicante?* Nec idem Apoſtolus æquum eſſe cenſet, ut per *Legem judicentur* alii quàm qui *in Lege peccaverunt*, Rom. 2. 12. Imò vero nec illud per ſe ſufficit ad inducendam *obligationem* in conſcientiâ, *Voluntatem Dei* eſſe alicui *revelatam*, niſi inſuper ei revelata ſit *ut voluntas Dei* quoad ipſum. Adeo ut ſiquis ex *Gentibus* ἀλλόφυλος incidiſſet forte in libros *Moſis*, atq; ex eorum lectione percepiſſet mandata Hebræo populo inibi data; non mox obligatus eſſet ad ea præſtanda licet eſſent ei *revelata*,

*alienigena

lata, quia ad ipsum non pertinebant, sed erant illi populo *peculiaria*; & scitum est *Legem* non obligare omnes *quibus cognita est*, sed omnes & solos *quibus data est*.

XXII. Dico *tertiò*, *Voluntas Dei qualiter cunque revelata*: quia authoritatem habet *Voluntas Dei ex se*, & non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus habeant *Pontificii*, in Controversiâ *de Traditionibus*, de eo laborare ut probent *Verbum Dei non Scriptum* paris esse authoritatis cum *Verbo Dei Scripto*. Id enim nos ultrò largimur: modò, ut *de Scripto* nobis constat, constare posset pariter *de non Scripto*, quòd sit indubiè *Verbum Dei*. Ergo *Voluntas Dei* quocunque demum modo *revelata*, dummodo sit menti ita *sufficienter revelata*, ut ei aut actu innotescat, aut (nisi obstet *negligentia culpabilis*) actu innotescere possit, est *regula Conscientiæ*; obligans eam ad agnoscendam *Dei voluntatem*, eámq; voluntati propriæ proponendam ut *Dei voluntatem* cui se conformare teneatur, nec id solùm sed & potentiis executivis imperare ut ad eam *Dei voluntatem* adimplendam se accingant. Rectè Damascenus, Τοῦτο ἀγαθὸν ὅπερ ὁ θεὸς βούλεται. *Quod vult Deus id bonum* esse necesse est; cujus sc. *Voluntas boni mensura* est. Lex autem Dei est ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολὴ, mandatum illud quo Deus nos docet suam illam bonam voluntatem. Pergit, ἐπιβαίνων ὁ τοῦ θεοῦ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτόν. Accedens autem menti nostræ Dei Lex, ubi semel eam occupaverit, attrahit ad se καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, hoc est, *excitat*, *pungit*, subjectis quasi stimulis *urget conscientiam nostram*, ut officium suum faciat, *dictando* nimirum voluntati nostræ *Voluntatem Dei*. Atq; hæc est ipsissima illa quam diximus *Conscientiæ obligatio*.

XXIII. Cujus *Obligationis* vim & effectum variè exprimit Beatus *Paulus*. Nunc ſe *debitorem* fatetur, *Græcis & Barbaris debitor ſum*, Rom. 1. 14. quaſi diceret, cum me ſciam *Voluntate Dei* ſepoſitum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*, five ii *Græci* ſint ſive *Barbari* indiſcriminatim, agnoſco me utriſq; hac ex parte *debitorem*, 2 Cor. 2. 14. ait ſe †συνέχεσθαι, ut ſolent *vinculis* ligati conſtringi & coarctari ad officium faciendum. 1 Cor. 9. 16. †ἀνάγκη μοι ἐπίκειται, fidei merces, inquit, concredita eſt Evangelii prædicatio, ita ut non ſit mihi liberum otiari & curare cutem : ſed gravis mihi incumbit *neceſſitas Evangelizandi*, quæ *væ mihi ſi neglexero*. Qualem ſibi etiam impoſitam neceſſitatem, ita ut non poſſent eam excutere, ſenſerunt ante eum & palam profeſſi ſunt, duo ſummi Apoſtoli & longo tempore individui comites *Petrus & Johannes*, Act. 4. 20. †οὐ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν. Juſſit nos Deus †παῤῥησίᾳ loqui ; vetuit tacere jubetis : utris parendum ſit potiùs, *Voſne judicate*. A veſtro *imperio* liberi eſſe poſſumus, imò & ſumus ; quibus *jus nullum* eſt in *Conſcientias* noſtras : ſed arctat nos *Dei Imperium*, & ita conſtrictos tenet, ut nobis non ſit liberum, non perire velimus, aliter facere quàm ipſe juſſerit.

XXIV. Porrò cum dictum ſit, *Conſcientiæ Regulam* proximam & immediatam eſſe *Lumen Mentis*, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*, propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualitcunq; revelatam*, ſive (quod idem eſt) *Legem a Deo rationali creaturæ impoſitam* : ut iſta pleniùs intelligantur, ſciendum eſt, triplex eſſe *Lumen Mentis*, prout Deus creaturæ rationali *voluntatem ſuam* variis modis patefecit ; *Lumen ſc. innatum*, *Lumen illatum*, *& Lumen acquiſitum* ; ſive Lucem *Naturæ*, *Scripturæ*, *Doctrinæ*. Primum illud *Lumen* quod

Innatum

†conſtringi.

†neceſſitas mihi incumbit.

†non poſſumus non loqui.

†libertate.

Innatum dixi, è *lege Naturæ* oritur. Indidit enim Deus in primâ mundi creatione, ut creaturis brutis & inanimatis *instinctum naturalem*, quo inclinantur ad ea *facienda* quæ sunt *congrua naturæ suæ* & ejus conservativa; quæ est ipsis instar *Legis*, propterea&q; & Davidi *Lex* dicitur, *Psalm.* 148. 6. [*Dedit illis legem, quæ non præteribit:*] ita & Homini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ suæ ut rationalis creatura est proportionatam; hoc est, sublimiorem multò, & nobiliorem, & (si fas dicere) *diviniorem*, quàm quæ aliis inferioris hujus orbis creaturis, data est; quæ ipsum ad ea *agenda* impellat quæ sunt *naturæ suæ congrua* quatenus homo est, animal nempe ratione præditum; hoc est, ut verbo dicam, ad vivendum *secundum rationem*. Est autem hæc *Lex naturalis impressio* quædam, & quasi ἔκτυπον *Legis illius archetypæ* & æternæ quæ est in mente divinâ; éstque pars illius *divinæ imaginis* ad quam dicitur homo primùm conditus & efformatus, *Gen.* 1. per quam certò cognoscentes aliqua esse ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ nostræ* congruentia, alia autem secùs; statuimus illa *bona* esse & à nobis fieri oportere, ista *mala* & propterea non oportere. Ex hac lege ortum *lumen*, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ, quæ lapsum *Adæ* insecuta est, admodum *obscuratum* est: unde crassæ illæ *erroris* & *ignorantiæ* tenebræ, in quibus dum hic vivimus omnes ejus posteri assiduè versamur. Ita tamen sapientissimè providente Deo, ut ex communi naufragio illæsius aliquantò evaserint, quàm aliæ pleræque facultates. Nempe voluit Deus quasdam propositiones & *principia practica*, quas κοινὰς ἐννοίας & (a) προλήψεις συνηθεῖς vocant *Philosophi*, ἐγκεκρυμμένον ἡμῖν σπινθῆρα scitè *Basilius*, quasi conservatam ex tanto incendio inter medios cineres & favillas ignis divini (b) *Scintillulam*, in nobis remanere: ut haberet

(a) *Quæ in animis imprimuntur inchoatæ intelligentiæ.* Cic. 1. de Legib.

(b) *Hæc tamen exigua communis Lucis scintillula rectè dicitur à Basilio.* Calvin. Instit. 1. Sect. 5.

beret in intimis pectoribus nostris *voluntatis* [illegible] præcones. Sunt hæ κοιναὶ ἔννοιαι *Lex illa* [illegible] quam Apostolus, *Rom.* 2. *Scriptam* ait *in cordi*[illegible] hominum; prorsus ut *Leges* civitatum aut Princi[illegible] *tabulis æneis* inscribi solitæ sunt. Habent enim [illegible] tionem *Legis* sive regulæ nobis à Deo imposi[illegible] sicut *Voluntas Legislatoris* publico instrumento [illegible] nificata & populo proposita, *Legis* nomine ce[illegible] tur.

XXV. Constat autem hæc *Lex Naturalis* ex [illegible] riis *Principiis practicis:* quæ tamen ad unam [illegible] mam & *universalem legem* quæ reliquas complec[illegible] tur revocantur, videlicet hanc bipartitam; *Bo*[illegible] *esse faciendum, Malum fugiendum:* Sicut omnia pr[illegible] cepta decalogi ad unam *Legem universalem*, ea[illegible] bipartitam, reducuntur, illam sc. quæ est *de Di*[illegible] *ctione Dei & proximi.* Huic universali *legi* in *Sy*[illegible] *teresi* conservatæ, subjiciuntur aliæ; ceu *Leges* [illegible] *ticulares*, ex eâ derivatæ, ut *conclusiones* ex pr[illegible] missis: quarum aliæ sunt de *primo* (ut loquun[illegible] *naturæ dictamine*, & principali illi legi proxime co[illegible] junctæ; aliæ quæ remotiùs ei appendent, nec [illegible] *secundario*, & virtute illarum propinquiorum. Q[illegible] sunt de *primo naturæ dictamine*, simulac menti [illegible] stræ & cogitationibus offeruntur, fidem nostr[illegible] statim imperant, cogúntq; nos eis assentiri, prop[illegible] summam earum *evidentiam.* Neque enim fas [illegible] alicui de ipsarum veritate dubitare, neq; possi[illegible] est quenquam, cui satis perspecta sit ipsarum [illegible] cum significatio, circa eas errare. Audito *De*[illegible] *esse colendum, Injuriam nemini faciendam*; acq[illegible] escit statim animus, & sine ambage præbet *ass*[illegible] *sum.* At in posterioribus illis, propter discrep[illegible] tiam quæ potest oriri ex *circumstantiis*, & *dubita*[illegible] sæpissime contingit, & *errare:* & quò *remotiùs* [illegible] primis illis principiis receditur, eò proclivius [illegible] in *errorem* labi. *Prima* enim & *Universalia* tam[illegible]

certi[illegible]

+ synteresis, est ea anima pars, quæ vitiis adversatur, et sese semper immaculatam cupit a peccatis servare.

certiora sunt posterioribus & particularibus, quantò sunt minùs *circumstantionata*. Nam ὃν περιστάσεων πλάνη, ut dici solet; & *descendendo contingit errare*. Ejus generis præcepta sunt, *Honorandos esse parentes, Liberos alendos, Conservandam proximi vitam, depositum reddendum*. Quæ utut communiter & ὡς ὅτι τὸ πολὺ observanda sunt, non tamen simpliciter & absolutè, si res & locus (quod fieri potest) aliud postulent. Nam & *parentum jussa* præ Dei amore spernenda sunt; & justa potest esse causa *abdicandi liberos*, & *vitam proximo adimendi*; nec est gladius furioso *restituendus*. Affinis huic distinctioni est illa *(a) Ciceronis*, à Stoicis accepta, *Officiorum* distributio. Aliud enim est ipsis *Rectum & perfectum Officium*, quod Græci κατόρθωμα; aliud *Medium & Commune*, quod καθῆκον vocant. Quare ut *Conscientia* de rebus propositis, quantum ad hanc *Regulæ* suæ partem attinet, quæ sit *Dei voluntas* rectiùs & certiùs judicare possit; opportunum erit ea ad *universalissima* quàm fieri potest *præcepta*, & ad prima illa & αὐτόπιστα axiomata revocare atque exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia properandum est, quum non liceat plura dicere; accipite quæso illa Ciceronis, quæ ex amissis ejus de Rep. Libris affert *Lactantius 6. Instit. 8.* " *Est* " *quidem verò Lex recta ratio, naturæ congruens,* " *diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet* " *ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat.* " ——*Huic Legi nec abrogari fas est, nec derogari* " *ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest.* " *Nec verò aut per Senatum aut per populum solvi hac* " *lege possumus. Nec est quærendus explanator, aut* " *interpres ejus alius: Nec erit alia lex Romæ, alia* " *Athenis; alia nunc, alia posthac: sed & omnes* " *gentes, & omni tempore, una lex & sempiterna &* " *immortalis continebit. Unúsque erit communis*

(a) Cic. Lib. 1. Offic.

" *quaſi Magiſter & imperator omnium Deus ille Legis*
" *hujus inventor, diſceptator, lator, cui qui non pa-*
" *rebit, ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis aſperna-*
" *bitur; atque hoc ipſo luet maximas pœnas, etiamſi*
" *cætera ſupplicia, quæ putantur effugerit.* Inſignis ſanè locus & qui hujus *Innati luminis* naturam & vim luculentiſſimè explicat, adeò ut nihil opus ſit plura in hanc rem adjicere.

XXVI. *Secundum Lumen*, quod menti *Illatum* diximus, ei ab extrà advenit oritúrque à *Revelatione divinâ:* nempe ab illâ *luce*, quam Deus nobis ſubminiſtravit in *Sacrâ Scripturâ* in quâ voluntatem ſuam humano generi uberiùs adhuc patefecit; nequid ei deeſſet adminiculi, quod ad *mores* regendos & *beatitatem* conſequendam eſſet neceſſarium; quum ad iſta non ſufficeret *lumen internum naturale*, ut jam antè oſtendimus. Differt autem hoc *Lumen* à *Naturali*, non *origine* ſolùm, ſed &
1. *perfectione: Primò*, quia voluntatem Dei manifeſtat in his, ad quæ non poteſt *lumen naturale* pertingere.
2. *Secundò*, quia actus morales à *naturali Lumine* dictatos ad *finem ſublimiorem* ordinat. *Tertiò*,
3. quia cùm *Lex mentibus inſculpta* à Deo tanquam *authore Naturæ* inſtituta ſit, *Lex iſta in Verbo revelata* eſt ab eo inſtituta tanquam *authore Gratiæ & Salutis.* Ergo ubi aut *deficit*, aut *debile* eſt *Naturæ Lumen*, (*deficit* autem in his quæ ſunt extra orbem ſuum, cujuſmodi ſunt *myſteria fidei*; *debile* verò eſt, in his quæ ab *univerſaliſſimis præceptis* ſunt aliquantò remotiora:) ad *Lumen Verbi* recurrendum eſt, *ſicut ad lucernam in loco caliginoſo fulgentem*, 2 Pet. 1. 19. *Ad Legem & ad Teſtimonium: ſi non loquantur ſecundum hoc verbum, non eſt eis Lux*, Iſai. 8. 20. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen greſſibus meis*, Pſal. 119. 105. De hujus *Legis perfectione* & *utilitate* ſi ſermonem inſtituerem, nullus eſſet dicendi finis. Videte ſodes

in

in hanc rem Davidis *Psalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractiùs; ac *Psalmum* etiam *centesimum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffusiùs expositа reperietis.

XXVII. Porrò hujus *Legis* duæ partes sunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hìc intelligo in eo sensu, quo plerumq; à *Theologis* sumuntur, pro binis Dei initis cum humano genere *fœderibus*; *Operum* sc. & *Gratiæ*: sed popularìùs, pro *Scripturæ Libris Veteris & Novi Instrumenti*. Patres, ad nostrum saltem institutum non incommodè, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramq; Legem, & *Veterem* illam *Mosis* in universum, & *novam Christi* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem prorsus, & Christiani hominis curâ studióve (postquam adultæ in Christo ætatis fuerit, & *unctione Spiritus* perfusus) indignam exagitant; nec nisi *fidei legem* & *Spiritus dictamen* admittunt, nostri sæculi *Antinomi*, *Anabaptistæ*, *Enthusiastæ*, & reliqua id genus prodigiosa nomina. Quos non est nunc refutandi locus, alia agentibus: neque est id profectò multùm necessarium; quum in istiusmodi errorum monstra ita gladium jam olim strinxerit *Jacobus Apostolus*, ut videri possit spiritu quodam prophetico eorum refutationem datâ operâ suscepisse.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Mosaica* dici solet, notissima est illa distributio, quâ in tres partes distinguitur; *Moralem* sc. *Ceremoniarum*, & *Judiciorum*. De quibus singulis multa à multis variè disputantur. Quibus prætermissis, quid de earum *obligatione* mihi sentiendum videtur, salvo tamen suo cuique judicio, breviter proponam. Dico igitur *Primò*, nullam omninò *latam à Mose Legem obligare* Christianorum conscientiam, *directè, formaliter & per se*; quatenus sc. est à *Mose* lata aut tradita.

dita. Ratio est, quia omnis *Lex Mosaica*, qui talis, fuit *positiva*: & *Lex positiva* non nisi eos *obligat* quibus *posita est*. Cum ergo *Lex à Mose tradita*, uni tantùm genti *Hebræorum* posita sit, ut vel ex ipso statim exordio [*Audi Israel*] & toto insequentis sermonis charactere facilè quisquis animum adverterit intelliget; non poterit ad eos qui extra illius gentis censum sunt ita pertinere, ut eo nomine quòd sit à *Mose* tradita, eos *obligat*. Quod si qua pars illius *Legis* nunc obliget Christianos, (ut certè obligant *præcepta Decalogi*;) *ex accidenti* id fit, & *ratione Materiæ*: non quia sic *Moses* præceperit, sed quia id quod ab eo sic præceptum est, aut est *Legi Naturæ* consentaneum, aut à *Christo* est in *Lege Nova* confirmatum.

XXIX. Dico *Secundo* Legem Mosis *Cæremonialem obligasse* quidem *Judæos* in Conscientiâ ante prædicatum ipsis *Evangelium Jesu Christi*: non item alios, nisi qui *proselyti* fierent Cultus & Religionis Judaicæ: qui cùm essent duorum generum, (*Proselyti sc. Portæ, & Proselyti Justitiæ*, Judaïs dicti,) obligabantur ad præcepta ritualia observanda: pauciora quædam illi prioris generis, posterioris generis hi, pariter ac ipsi *Judæi*, universa. A Christi autem *morte* & *resurrectione*, ex quo tempore cœpit *Judæis* solis primùm, dein post paulo & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, usq; ad eversionem *Templi Hierosolymitani* & *politiæ Judaicæ*, fuisse hanc Legem (ut post *Augustinum* loqui amant) *Mortuam*, sed non *mortiferam*: hoc est, amisisse quidem *vim obligandi*; non tamen fuisse ritus à Mose traditos prorsus *illicitos*, sed liberæ observationis; ita ut fas esset homini cuivis, prout res postularet, (habitâ interim *prudentiæ* & *charitatis* justâ ratione,) ipsis pro arbitrio vel uti vel non uti. Quam fuisse B. *Pauli* mentem, ex ipsius constanti tùm *doctrinâ* tùm *praxi* manifestius est

quàm

quàm ut probari debeat. *Post eversionem Templi* denique à plerisque dici solere, non *mortuam* solum esse hanc legis Mosaicæ partem, sed & *mortiferam*. Quod subvereor ne ingeniosiùs dictum deprehendatur quàm solidiùs : nisi dextrè explicetur & cum adhibitâ distinctione. Non enim sunt omnia *Cæremonialia* pari loco habenda : sed illa quæ sunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Christum *figurabant*, prudenter separanda. *Cæremonias* illas *figurativas*, quæ à Deo institutæ sunt, ut essent typi *Christi redemptoris* in carne venturi, cujusmodi fuere *Circumcisio*, *Sacrificia*, & alia nonnulla similia, certum est ex quo *Christus* omnia illis ceremoniis *typicè figurata* reipsâ adimpleverit, & omnia ritè esse adimpleta universo orbi per *Evangelii* sui præcones sufficienter annunciaverit, nullum jam ultrà usum habere posse, proinde non solùm ut *emortuas* & puditas è medio tollendas esse, sed ut *pestiferas* & exitiosas ab omni verè Christiano summoperè fugiendas. Illud præsertim studiosissimè cavendum ne cum aliquâ *necessitatis* opinione observentur : juxta illud, *Gal.* 5. 2. *Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Christum vobis nihil profuturum esse.* Ast illæ *Cæremoniæ*, quæ ad externum tantùm *decorem* & cultus divini *solennitatem* quandam pertinebant, etsi præstaret fortasse non usurpari, ubi saltem subesse potest justus *Scandali* metus ; non sunt tamen simpliciter damnandæ, ut *illicitæ*, hoc solo nomine quòd *pædagogiæ Mosaicæ* pars fuerint.

XXX. Dico *Tertio*, utut nonnulli distinguant inter *Leges Mosis Politicas* eas quæ erant *Juris Communis*, quarum etiam notas quasdam assignant & κατήνεια, & eas quæ erant *Juris particularis* ; non esse necessarium ista sic distingui : imò rotundè affirmari posse, ex iis *Legibus Mosis* quæ *Politicæ* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omninò

Obligare

Obligare Chriſtianos Magiſtratus in utramvis partem: quin ut ipſis liceat, pro arbitratu ſuo, & prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videbitur expedire, eandem apud ſubditos ſuos ſancire, vel non ſancire.

XXXI. Dico *Quarto*, *Legem Moralem*, à Moſe traditam, hoc eſt, *præcepta Decalogi* obligare omnes Chriſtianos, pariter ac Judæos, ad eam obſervandam. Et hoc quidem omnes, quod ſciam, *Proteſtantes* uno ore confitentur: quod majorem nobis injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *in eo ponere Chriſtianam libertatem, ut nulli legi ſubjecti ſimus in Conſcientiâ, Moſes autem cum ſuo decalogo nihil ad nos pertineat.* Viderit quomodo ſe calumniâ liberet; ſuóſque (ſi nos in hac culpâ,) eodem crimine. Agitatur enim hæc controverſia inter ſuos *Scholaſticos*, teneantúrne Chriſtiani *præceptis Decalogi* quatenus ſunt declarativa *Legis Naturæ* tantùm, an etiam quatenus ſunt *Moſi* à Deo, Deiq; juſſu *à Moſe* populo Dei tradita, & in ſacros Codices relata: aliis utrumque affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus? Eſt & in noſtris Eccleſiis eandem reperire hac de re *ſententiarum*, (ſi tamen *ſententiarum*, & non *verborum* potius) diverſitatem. Cæterum cum & illi inter ſe, & nos cum illis in eo quod rei caput eſt, hactenus conſentiamus; habere *moralem legem* eam, quæ à Moſe tradita eſt, & in *præceptis Decalogi* continetur, *vim obligandi* noſtras Chriſtianorum conſcientias: fortaſſe non eſt operæ pretium, *unde* illam *obligandi vim* obtineat, multum litigare. Conſultiùs tamen mihi loqui videntur, qui dicunt *Legem* illam *Moſis* non obligare Chriſtianos *formaliter* & quà talis, hoc eſt quatenus à *Moſi* tradita eſt; ſed tantùm *ratione materiæ*, quatenus declarativa eſt *legis Naturalis:* & proinde vim ſuam obligandi omnem non ab authoritate

Bellarm. 4. de Juſtific. 5.

thoritate *Moſis* eam ſive ferentis ſive tradentis derivare, ſed ab ipſo *naturalis legis* dictamine, quam Deus mentibus noſtris & inſevit in primâ creatione, & ut voluntatis ſuæ monitorem in iiſdem etiam poſt lapſum voluit permanere. Hæc de *Lege vetere, & Moſaicâ.*

XXXII. *Lex Nova ſive Chriſti*, hoc eſt, *Evangelium* tria iſta continet: *Myſteria fidei* credenda, ſub quo capite complectôr & *Promiſſiones* Dei gratuitas; *Inſtituta Sacra Cerimonialia* & Eccleſiaſtica; & *Præcepta* demum *Moralia*. De quibus dico, & *Primùm* de omnibus univerſim, *Evangelium non obligare niſi vocatos*, id eſt, eos ſolos quibus annunciatum eſt. Quia ubi *Lex non eſt, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt: moraliter autem præſertim in ſupernaturalibus idem eſt *non eſſe*, & *non apparere*, ſive non ita ſufficienter proponi, ut poſſit iis innoteſcere. Diſertè Servator ipſe, *Joh.* 15. 22. *Si non veniſſem, & locutus eſſem eis, peccatum non haberent*: i. e. non rei eſſent *ſpreti Evangelii*. Obligare tamen omnes quibus prædicatum eſt, ad obedientiam tùm *fidei* tùm *vitæ*, ita ut teneantur omnes quibus *Evangelium* annunciatum eſt, & *in Chriſtum credere ut redemptorem*, & *ipſi ut Legiſlatori parere*: quod utrumq; ni fecerint, in neglecti officii ſupplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundò*, obligari Eccleſiam Chriſtianam ad *Inſtituta Sacra*, (hoc eſt, ad *Verbi* prædicationem, *Sacramentorum* adminiſtrationem, *Miniſtrorum* Evangelii ordinationem, & *Clavium* tùm ſcientiæ, tùm Poteſtatis, exercitium,) in iis omnibus quæ ad ipſorum *eſſentiam* pertinent, juxta *inſtitutionem* Chriſti & Apoſtolorum: ita ut non liceat ei, multò verò minùs particulari alicui *cœtui* aut *perſonæ*, inde quicquam ſponte vel imminuere vel immutare. Cæterùm *externas* Sacrorum Inſtitutorum *circumſtantias* ita eſſe *liberas*, ut

ut possit *Ecclesia* quævis particularis, pro ratione *locorum* & *temporum*, prout ex usu fuerit populi Dei, & ut *ædificationi* videbitur expedire, ita de eis statuere.

XXXIV. Dico *Tertiò*, *Novi Testamenti Moralia Præcepta*, eadem esse quoad substantiam cum *Moralibus Veteris Testamenti*: & utraq; ad *Legem Naturalem*, quæ in *decem præceptis Decalogi* continetur, esse revocanda; sicut omnia entia reasu revocantur ad *decem Prædicamenta*. Esse tamen *præcepta Christi* in *Lege novâ*, ut Sancti Ecclesiæ *Patres* ubique testantur, *præceptis Mosi* in *veteri Lege*, quoad aliqua multò præstantiora. Non eo solùm respectu, quòd pleniùs, clariùs & explicatiùs proponuntur: sed quatenus etiam altiùs assurgunt, & ad eminentiorem perfectionis gradum Christianos provocant; idque efficacissimis utrinque† θελκτηρίοις, proposito scilicet eis ex unâ parte *Exemplo Christi* præterito, ex alterâ amplissimo *regni cœlestis* futuro *præmio*. Ut in duobus illis magnis *vitæ Christianæ officiis* vel maximè patet, *de diligendis inimicis*, & *tollendâ cruce*, in lege novâ imperatis. Neque enim sunt illa, sicut aliqui somniarunt, eo duntaxat loco habenda, acsi *Consilia* tantùm essent *vitæ perfectioris*; quæ sint omnibus proposita quidem sub conditione præmii amplioris, neminem tamen *obligent sub peccato*, nisi siqui se *voto* ad ea observanda obstrinxerint. Quin imo verè *Præcepta* sunt, eaque propriè dicta, & *universaliter obligatoria*: ad quorum observationem, sub gravissimi peccati culpâ (abnegati sc. Christi,) & æternæ damnationis (ni resipiscant) pœnâ *obligantur*, quotcunque Christi fidem nomenque profitentur. Et hæc de *secundo mentis lumine* dicta sunto.

† delinitivis allurements.

XXXV. *Ter-*

XXXV. *Tertiùm* restat, quod *Lumen Acquisitum* diximus. Quod sanè nihil aliud est, quàm *Incrementum* quoddam & incrementum illius luminis (sive *Naturæ*, sive *Revelationis*) quod antè menti inerat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum sc. *Voluntas Dei*, cujus cognitio mentibus nostris hactenus illuxit, (sive internè impressa in *lege naturæ*, sive externè in *verbo* revelata,) aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *institutione*, clariùs adhuc nobis innotescit. Cujus media præcipua sunt; *Discursus Rationis*, & *Authoritas*, (hoc est, judicium & praxis,) *Ecclesiæ*: de quibus nec patitur tempus, ut multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipsa postulat. *E Lege Naturæ* deducuntur per *discursum Rationis* ad usum Conscientiæ, multæ particulares de quibus agendis *Propositiones*; velut *Conclusiones* ex suis *Principiis*. Quâ in re, nisi a *primo ad ultimum* ritè procedatur, proclive est *errare*; ut antè dictum est. Quare diligenter videndum, ut in singulis partibus *discursus* legitimus fiat *processus*; utq; posteriora quæq; à prioribus aptè pendeant, & ex eis necessariò consequantur: ut *Conscientia* in errorem prolapsa voluntati aliud aliterve, quàm oportuit, *dictet*. Periculum itidem est, ne in applicandâ sacrâ Scripturâ ad usum *Conscientiæ* similiter erretur; nisi & *Rationis* justa ratio habeatur, & *Authoritati* sua constet authoritas. *Pontificii*, dum in illam partem omnia studia sua conferunt, ut nequid Ecclesiæ suæ *authoritati* decedat, parum deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex adverso, dum rejectâ omni *Authoritate* fidem sola *ratione* metiuntur, id tandem agunt ut *cum ratione insaniant*. Unus utriq; *Error*: sed variis illudit partibus. Vitabitur uterq; scopulus non aliter commodiùs, quàm si cum ratione *Authoritas*, cum authoritate *Ratio*, scitè & prudenter conjungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in sacrâ Scripturâ dextrè

† effectus quidam.

dextrè *explicandâ*, ritéq; *applicandâ*, locum habere debeat; non eſt præſentis aut temporis aut inſtituti plenè diſſerere. Agendum paucis. *Rationi* circa Scripturam duplex potiſſimum eſt uſus: *Collativus* ſc. & *Illativus*. *Collativus*; ut nempe diverſa *Scripturæ loca*, ea præſertim quæ inſignem aliquam invicem aut *cognationem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus*: *Illativus*; ut eruta è verborum proprietate, contextu & ſcopo, documenta debitè & artificioſè *inferamus*. Memores interim, humanæ rationi in *rebus agendis* tantò plus tribuendum eſſe, quàm in *credendis*: quantò plus naturalis ingenii captum ſuperant *fidei myſteria*, quàm *officia vitæ*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus uſus eſt, ad retundendam *Hæreticorum & Impoſtorum* audaciam, qui clariſſimis *Scripturæ* teſtimoniis tenebras offundunt, earúmq; vim diſtinctiunculis & ſubtilitatibus ſuis eludunt. Quibus non opponiùs os obturabitis, aut ſaltem voſmet ipſos aliosq; ab ipſorum contagione illæſos efficaciùs conſervabitis, quàm ſi *judicium* & *praxin*, non unius aut paucorum hominum, non unius anguli aut ſectæ *Eccleſiæ*, ſed *Catholicæ* (hoc eſt, diffuſæ per totum orbem) omnium locorum & temporum *Eccleſiæ*, ipſorum ſtrophis & ſophiſmatis opponatis. Sic olim priſci illi fidei Chriſtianæ advocati *Irenæi*, *Tertullianus*, *Vincentius*, reliqui, *præſcriptionis jure* cum adverſariis agendum judicarunt: quod quantum orbi Chriſtiano profuerit, eventus docuit. Sed iſta omnia, pleniore tractatione digna, meum temporis meiq; & veſtri, omittere cogor, & quæ de *Legum humanarum obligatione* proximè dicenda ſunt in aliud tempus remittere.

PRÆ-

PRÆLECTIO QVINTA.

In quâ, de *Legum Humanarum Obligatione in genere, Quæstio pertractatur.*

ROM. XIII. 5.

Quare Subjici necesse est, non solum propter iram, sed etiam propter Conscientiam.

I. DE *Obligatione Conscientiæ Passivâ* tractationem exorsus superiori Termino, hactenus progressus sum, ut retectis antè rejectisq; illis *latibulis*, in quibus inesse aliquid præsidii ad *Conscientiæ* suæ sive *fructum* quoad jam *facta*, sive *securitatem* quoad *facienda*, frustra sibi blandiuntur vulgus hominum (boni sc. finis *Intentione*, & alieni *Exempli judiciive* authoritate,) propriam illam & *adæquatam Conscientiæ regulam*, cui se absolutè & simpliciter conformare teneatur, investigarem. Ubi 1.
ostendi *Primò*, Deum solum in *Conscientias hominum* merum & *directum imperium* habere : *Secundò*, 2.
Conscientiæ Regulam proximam & immediatam esse *Lumen menti* pro tempore præsens, sive (quod idem est,) *(a) ultimum Judicium intellectus practici*. *Tertiò*, *Verbum Dei Scriptum* esse quidem 3.

(a) ἡ τελευταῖα πρότασις κυρία τῶν πράξεων. Aristot. 7. Ethic 5.

suprematn & *primariam*, non tamen *adæquatam*
4. *Conscientiæ Regulam*. *Quartò*, propriam & adæquatam Conscientiæ *Regulam* esse *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, sive (quod etiam idem est) *Legem* à Deo rationali creaturæ impositam. Dixi insuper, ut quænam esset illa *Dei voluntas* pleniùs & distinctiùs intelligeretur, Deum Opt. Max. Voluntatem suam humano generi triplici me-
1. dio, velut *Lumine*, patefecisse. *Lege* sc. *Naturæ*, quæ constat ex quibusdam *Principiis practicis* per se notis, quæ & *Lex Dei Scripta in cordibus* nostris dicitur, *Rom.* 2. 15. velut *Lumine Interno* & men-
2. tibus *innato*: *Verbo Dei Scripto*, quod in sacris utriusq; Instrumenti voluminibus continetur, velut
3. *Lumine Externo* supernaturaliter *revelato*, & mentibus *illato*: Scientiâ deniq; ex utroq; priore, aut propriâ *meditatione*, aut aliena *institutione* erutâ, velut *Lumine acquisito*; cujus iterum *Media* præcipua sunt, *discursus Rationis*, & *Authoritas* (i. e. *Judicium* & *Praxis*) universalis *Ecclesiæ*.

II. Quin & illud submonui, (quò futuræ tractationi viam saltem aliquam præstruerem) præter *Dei Legem*, quæ *per se* absolutè & i propria omnium hominum *conscientias obligat*, idq; in *summo gradu*; esse & alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, sed summo illo inferiorem: ut quæ non primariò & *per se*, sed secundariò & *ex consequenti*; non *absolutè*, sed *relativè*; non vi propria, sed virtute divini alicujus præcepti sive instituti in quo fundantur, *obligant* conscientias. Quæ tametsi in eo conveniant omnia, quòd quamcunque habent *obligandi* vim, eam ex toto *divinæ Legi* acceptam debeant; *(Primum enim in unoquoq; genere est causa reliquorum*; nec esset divina Lex *adæquata conscientiæ Regula*, quod jam antè positum est, si extra ipsam aliquid *obligaret*, quod non ipsius virtute *obligaret*:) differunt

runt tamen inter se singula: quemadmodum *Specie*, propter diversitatem *Materiæ*; sic & *Gradu*, quantùm ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in triplici potissimùm discrimine. Quædam enim *constanter obligant*, quorum rursus sunt duo genera: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex *potestate* alterius, ut *Leges humanæ*, mandata parentum, Dominorum, *&c.* Alterum eorum quorum *obligatio* oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis electione*, ut Vota, Juramenta, Pacta, Promissa & his similia: quædam verò *ex accidenti* tantùm obligant, & velut ambulatoriè, *pro hîc & nunc*, secundùm exigentiam circumstantiarum; ut Lex sive *Ratio Scandali*. 1. 2. 3.

III. Postulat ordinis ratio, ut à *primo* illo genere ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Humanæ*. ● De quarum *obligatione* quæ à nobis dicenda erunt, ad duas hasce quæstiones revocari possunt universa. *An.* sc. *obligent conscientias* Leges humanæ? & *Quatenus obligent?* Casuum plerorumq; particularium determinatio ad *posteriorem* quæstionem magis pertinet; de quâ (si Deus annuerit) instituentur futuræ aliquot prælectiones: *priorem* solam hoc tempore attingemus, hanc sc. *An Leges Humanæ obligent Conscientias?* Subjectum quæstionis non indiget multâ explicatione. *Lex*, sive *primò* à (a) *legendo*, i. e. eligendo dicta *active*, ut *Ciceroni* placuit, quòd Legislatores ea quæ Reipublicæ magis utilia fore judicabant *eligerent*: sive quod alii malunt, *secundo*, *à legendo* item, sed in alia significatione, eáque *passive* acceptâ, quod oporteret *Leges* mox ubi latæ essent æneis tabulis incisas, aut aliàs perscriptas & columnis appensas proponi in publico, ut à populo *legerentur*; sive denique ex aliorum mente *tertiò*, à (b) *ligando*, quòd subditos ad eos observandum *obligarent*: in genere nihil aliud est quàm *regula agendi* 1. 2.

(a) *Delectus vim in Lege ponimus.* Cic. 1. de Legib.

(b) Aquin. 1. 2 qu. 90. art. 16. Biel. 3. distinct. 37. art. 1.

ſubdito à ſuperiore poteſtatem habente impoſita. Dicuntur autem *Humanæ leges* per oppoſitionem ad *Divinas.* Sicut enim *Divinæ* appellantur eæ *Leges*, quæ Dei ipſius authoritate immediatè conſtitutæ ſunt, ſive eæ *Naturales* ſint, ſive *Poſitivæ*: ſic *Humanæ* dicuntur eæ *Leges*, quæ, etiamſi per authoritatem ipſis à Deo derivatam, ab *hominibus* tamen immediatè imperatæ & ſubditis impoſitæ ſunt.

(a) 1. 2. quæ. 90. art. 4.

IV. Definitur porro *Lex Humana* ab Aquinate, *(a) Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata:* ab aliis aliter; quoad verba, ſed ferè in eundem ſenſum. Et quidem rectè: ſiquidem convenit iſta definitio *Legi publicæ*, quæ eſt notiſſima & uſitatiſſima ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per ſe poſitum* (ut dici ſolet) *pro famoſiore ſignificato ſtatu præſumitur.* Sed in præſenti quæſtione, & quod noſtrum inſtitutum attinet, ſub nomine *Legum Humanarum* intelligendæ veniunt, non tantùm *Leges publicæ* Communitatum (licet eæ potiſſimùm & primariò,) ſed & *mandata* particularia parentum, dominorum, aliorúmve quorumcunque *prælatorum* ſive *ſuperiorum*, filiis, ſervis aliiſve *ſubditis* ſuis imperata. In hoc enim uno inter *Legem* propriè dictam & *Mandatum* diſcrimen præcipuè cernitur, quùm utrumq; ſit Præcepti ſpecies; quòd *Mandatum* ſive *Juſſum* ſit perſonæ privatæ privatam authoritatem habentis *Præceptum*, *Lex* autem Præceptum commune perſonæ publicæ poteſtate præditæ: Cætera fere ſunt paria. Certè ad *obligandi vim* & effectum quod attinet, qua de re nunc agitur, quum ex hujus Capitis verſu 1. conſtet, omnem omninò *legitimam poteſtatem*, quæcunq; demum illa fuerit, non *publicam* modò, (de qua tamen ſola fateor inibi ex inſtituto loqui *Apoſtolum,*) ſed & *privatam*, à Deo conſtitutam eſſe; & ſic

mandatum

mandatum patris filio, non minùs quàm *lex principis* subdito, *agendi regula*: quæ de *obligatione Legum Humanarum* à me dicenda erunt, ita intelligi par est, (quod semel præmonuisse sufficiet) ut unà cum publicis *legibus* privatorum etiam *mandata*, cum *politicis constitutionibus œconomica* quoque *jussa*, aliaq; id genus similia (quatenus saltem fert *analogiæ* ratio) complectantur. Et hæc de *Subjecto Quæstionis*.

V. *Prædicatum* est, *Conscientiæ obligatio*. Quid sit *(a) Conscientia*, quid item in genere *(b) Obligatio*, fuit à me dudum fusè satis explicatum; nec opus est repetitu: Legem autem *obligare* cum dicimus, nil aliud volumus, quàm quòd Lex imponit subdito *necessitatem parendi* ipsámque observandi. Sciendum est enim *Legem* ex sui naturâ, & quatenus *lex est*, duplicem habere vim, sive effectum necessarium: vim sc. *dirigendi*, unde & *κάνων* dicitur seu *Regula*, quatenus *notificat* subdito voluntatem superioris, & ostendit quid superior ab eo fieri velit; & vim *obligandi* (per quam differt à *Concilio* & *Monito*,) quatenus *imperat* ut voluntati suæ à subdito mos geratur, & ipsum ita ad imperata facienda obstringit, ut si non pareat peccet. Siquidem nihil aliud est *Peccatum*, quàm aberratio, sive recessus à *regulâ illa* sive *Lege* quam sequi debemus, (ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία:) sicut *monstra*, propter recessum ab ordinaria *Naturæ Lege* dicuntur *Peccata Naturæ*. Sciendum tamen *secundò*, Legis hunc effectum, vim sc. *obligativam*, fundari in *Voluntate* & *Potestate Legislatoris*: ita ut propriè loquendo, non tàm *Lex* ipsa, quàm *voluntas & Potestas Legislatoris*, obliget *effectivè*; causando sc. vel inducendo obligationem per modum *Causæ efficientis*. Dici tamen potest & solet Lex obligare *terminativè*, sc. ut terminus obligationis, & per modum *Causæ exemplaris*: quia est id ad

(a) Prælect. 1. suprà
(a) De Juram. prælect. 1. Sect. 11. &c.

1.

peccatum est discrepantia a lege.

2.

quod obligatur quis, ut ex ejus præscripto operetur; sicut *artifex* in operando dirigitur ab exemplari sibi proposito. Sciendum *tertiò* quòd obligare *Conscientiam*, est ita astringere aliquem ad obediendum *sub mortali* (ut loqui amant Scholæ Magistri) hoc est, sub *culpâ mortali*; ut si non pareat, non solum *pœnæ temporali*, aut legibus constitutæ, aut ex arbitrio superioris inferendæ, obnoxius sit, sed & à propriâ Conscientiâ velut neglecti *officii*, contractæq; inde *offensionis Dei* reus merito redarguatur. 3.

VI. Sensus itaq; Quæstionis est, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conscientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expositum est modo? Negant è Protestantibus *Calvinus*, (ut ipsi fatentur) (a) objicit *Bellarminus*) *Beza*, & alii nonnulli: (a) Bellarm. 3. de Laic. 9. Pontificiis *Gerson* (fatente etiam *Bellarmino*,) *Almain*, & (ut aliqui volunt) *Navarrus*. Affirmant Protestantibus *Musculus*, *Ursinus*, & alii: & è Pontificiis, *Jesuitarum* & *Scholasticorum* plurima turba. Sunt qui distinguunt; ut (b) *David Pareus*, & alii. Et sanè fatendum est, si non ἀμέλεια τις ἀνθολκῆς, & nimio contradicendi studio utrinque peccatum esset, jamdudum è medio tolli potuisse istam controversiam. In istiusmodi disputationibus subinde mihi veniunt in mentem, quæ apud *Aristotelem* adolescentem me legisse memini, δῆλον ὅτι πῶς μὲν δεῖ, πῶς δὲ οὔ. Ubi disputat *an Principia sint contraria? An detur Infinitum?* &c. Et θεωτητὸ δὴ (siquidem est illa vera illius loci lectio 3. *Phys.*) *Arbitro* nimirum potiùs opus est, qui utramq; sententiam *(specie* magis pugnantem quam *re)* in unum conciliet; quàm *Judice*, qui dum statuit alteram partem, alteram damnet. Quod fortassis in non paucis earum *controversiarum*, quæ in orbe Christiano magnâ cum animorum contentione styliq; acrimonia jamdiu inter (b) ad Rom. 13.

inter partes agitantur, obtineret; si tam *studio pacis* & charitatis, quam *odio partium* agerentur, qui *Theologica* tractant. Equidem in præsenti quæstione, quantum ex paucorum eorum lectione, quos mihi & aliàs occupato, & parùm firmæ valetudinis, in hac temporis angustiâ consulere licuit, judicare possum; demptis utrinque quæ expressit contentionis æstus, neutri mihi pessimè sentire videntur. Existimo tamen eos qui *affirmativè* definiunt, (ut apertè quid de totâ re sentiam eloquar) & commodiùs ad *vitæ* institutionem, & cautiùs tutiúsq; ad vitandum *errandi* periculum, & ad *formam sanorum verborum* propiùs locutos, quam qui *negativè*. Cæterùm, ut quid hac in re (ut mea fert sententia) statuendum sit, distinctiùs vobis ob oculos ponam; rem universam quàm potero breviter & dilucidè quibusdam *Conclusionibus* complectar; sententiam meam, ubi opus est, aliquot *rationibus* confirmabo, & quæ afferri solent ex adversa parte *objectiones* diluam.

VII. *Conclusio Prima. Leges humanæ injustæ non obligant ad obediendum.* Manifesta res, modò verba recte intelligantur. Nequis tamen ea secus quàm par est interpretetur, animadvertendum est, posse *Legem* aliquam *injustam* dici; vel ratione *Finis*, *Modi*, aut *Circumstantiæ* alicujus Legi ipsi extrinsecæ, vel ratione *Materiæ* sive *Objecti* ipsius Legis: Distat enim, imperetúrne quod manifestè *injustum* est; an quod aliàs fortasse non sit injustum, *injustè* tamen imperetur. Tollit obligationem id *injustitiæ* genus, quod Legi ipsi *per se* adhæret respectu *rei imperatæ*: non tollit id genus, quod *extrinsecus* ei advenit & *ex accidenti*, vitio sc. imperantis. Esto enim Princeps lege latâ *juberet* aliquid fieri quod non esset *ex se* factu *illicitum*, vel fieri *prohiberet* quod non esset *simpliciter necessarium*; nulla tamen justa subesset causa cur aut illud *juberet*, aut hoc *prohiberet*, sed aut *turpis*

lueri cupiditate, aut exercendæ *tyrannidis* meâ libidine, aut pravo alio quocunq; animi *affectu* adductus: *injusta* quidem esset Lex *ex parte imperantis*; subditus tamen ad parendum nihil ominus obligaretur. Ratio est, quia *injustitia* illa tenet se *ex parte imperantis* tantùm, non autem *ex parte rei imperatæ*. Adeo ut, quamvis non possit *Princeps* sine peccato ejusmodi legem *ferre*, poterit tamen *subditus* quod eâ lege imperatum est sine peccato *facere*. Et quicquid potest ab ipso sine peccato *fieri*, id omne *subditus* si postuletur ex *obedientiæ debito* tenetur præstare. Quâ *intentione* quóve *consilio* Princeps legem tulerit, ipse viderit: id meâ qui *subditus* sim nihil interest, nec siquid ille ea in re peccaverit, mihi imputabitur: Imputabitur, modò nihil *imperetur* nisi quod à me *licitè* fieri poterit, si officio meo defuero, nec paruero.

VIII. Quin & illud insuper adjicio, si Lex ipá etiam ratione *Materiæ* sive *Objecti* sit fortè *injusta* & subditum gravet, ut exempli gratia, si imperet pensionem *gravioris tributi* quam res postulat, non tamen propterea continuò solvi *obligationem*. Sed hic iterum opus est distinctione. Potest enim aliquid esse *injustum*, vel eo solùm nomine quòd sit *perpessu iniquum*, vel eo quòd sit etiam *factu illicitum*. Illo modo si *injustum* sit, quod Lege imperatur, hoc est, si *iniquum* sit tantum & non *inhonestum*, & tamen fiat; unius *imperantis* culpa est: tamen abest à culpa qui *obsequitur* imperio, ut omninò peccaret si *non obsequeretur*. At posteriori modo siquid imperetur *injustum*, hoc est, si quod postulatur sit non solùm *grave perpessu*, sed etiam *factu turpe*, & tamen à subdito fiat; utrinq; peccatur: à *prælato*, quòd *rem iniquam* postulaverit; à *subdito* quòd rem *illicitam* effecerit. Sensus ergo Conclusionis est, ubicunq;

Lex

Lex imperando aliquid *prohibet* fieri quod est ita *necessarium* ut non possit à subdito omitti sine peccato, vel *imperando jubet* aliquid fieri quod est ita *illicitum* ut non possit ab eodem sine peccato fieri, *Legem* illam *non obligare* in Conscientia.

IX. *Ratio Prima*, quia *rei illicitæ* (ut *(a)* aliàs fuse ostendimus) *nulla potest esse obligatio.* *Secunda*; quia (ut ibi etiam dictum est) *Obligatio prior præjudicat posteriori*, ita ut ei non possit superinduci *Obligatio* nova contraria: At Lex *jubens rem illicitam* ut homicidium, perjurium, Sacrilegium, *&c.* aut *prohibens officium necessarium*, ut cultum veri Dei, debitum Principibus & parentibus obsequium, *&c.* id exigit quod contrarium est *obligationi priori*, quâ virtute præcepti divini subditus jam ante constrictus tenebatur. Proinde Lex humana istiusmodi non potest inducere subdito *obligationem.* *Tertia*, quia nemo potest simul *obligari ad contradictoria.* Sed si *Lex* ejusmodi esset *obligatoria*, obligaret ad id *faciendum*, ad quod *non faciendum Lex Dei* eodem tempore obligaret: *facere* autem & *non facere* sunt contradictoria. *Quarta*; ab exemplis piorum, qui ex fidei suæ principiis sic instituti semper fuerunt, ut *Imperatorum jussa* (tametsi *gravia*, si non *inhonesta*,) alacri animo capesserent, obirent, exsequerentur: at siquid abs eis vel *Lege* latâ exigeretur, quod esset *contra fidem* aut *bonos mores*, vel cum *honesto* quomodo libet pugnaret, palam & constanti animo imperium detrectarent, & præ Dei timore *Leges* & institutta quævis humana contemnerent. Lege lata *Babylonica* ut audito musico concentu aureum grande simulachrum quod erexerat potentissimus Monarcha, singuli adorarent, idq; severissima propositta siqui secus facerent pœna; non se passi sunt ea *Lege obligari* tres *Hebræi* adolescentes, *Dan.* 3. Quia scilicet jubebatur *res illicita*,

(a) de Juram. præl. 2. Sect. 13.

1.

2.

3.

4.

cita, cultus Idoli. Lege itidem *Persica* lata, ne quis per aliquot dies à quoquam Deo vel homine præterquam ab uno *Persarum Rege* quicquam peteret, non paruit *Daniel*, sed eo ipso quo solitus erat more, statis temporibus Deum precatus est, *Dan.* 6. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultra loquerentur in nomine Jesu, *Act.* 4. non solùm non paruerunt imperato, sed & fidenter responderunt: *Utrum justum sit coram Deo vobis potius obaudire quàm Deo, ipsi judicate.* Nimirum quia utrobique quæ *prohibebantur* erant *res necessariæ*: illic cultus veri Dei, hîc concredita ipsis Evangelii prædicatio.

X. *Conclusio Secunda.* *Lex Humana prohibens* rem simpliciter *malam*, ut furtum, adulterium, sacrilegium; aut *jubens* rem *bonam & necessariam*, ut cultum Dei, solutionem debiti, honorem parentum; inducit *novam obligationem* in Conscientia. 1. *Ratio prima*; quia posita *Causa* propria, sequitur *effectus* ejus necessarius, nisi aliunde impediatur. *Obligatio* autem est *Legis effectus* ita necessarius, ut aliqui existimârint ab hoc *ligandi* effectu ipsum *Legis* nomen (sicut antè dictum est) originem suam traxisse; nec videtur hîc aliquid assignari posse, quod istius effectus consecutionem 2. impediat. *Ratio secunda*, à minore ad majus. Obligat omnium confessione *Lex prohibens* rem aliàs *licitam*, aut *jubens* rem aliàs *liberam*: ergo multò etiam magis *prohibens* rem *illicitam*, vel *jubens* rem *necessariam*. Est tamen quod utrique huic rationi ex adverso opponi posse videtur: Scilicet, *Non esse multiplicanda entia sine necessitate*, obligari jam antè unumquemq; vi *Legis Divinæ* ad faciendum quicquid est *necessarium*, & ad non faciendum quicquid est *illicitum*, quæ obligatio excludit eam quam ex *Humana Lege* consequi supponimus, ut superfluam, sicut præexistens in vase

pleno

pleno *liquor* impedit infusionem *novi liquoris*: Nec videntur admitti posse *duæ obligationes* ad eandem rem in eadem *Conscientia* magis quàm *duo accidentia* ejusdem speciei in eodem *subjecto*. Sed respondeo, dici quidem solere & quidem verè *Obligationem priorem præjudicare posteriori*, (quo argumento & ipsi paulò antè usi sumus in firmamentum superioris *Conclusionis*;) sed hoc dictum in iis tantùm *Obligationibus* locum habere, quæ sunt invicem *destructivæ*, & quarum effectus tantum habent inter se contrarietatem & repugnantiam, ut posita alterutra necessariò tollatur reliqua: hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* accedere possit *altera*, quæ sit ejusdem rationis, & possit cum ea consistere. Neque est simile quod de *liquore* affertur in vase pleno: quia impedimentum ne vas plenum *novum liquorem* admittat, non stat *ex parte liquoris*, sed provenit ex *incapacitate vasis* & natura *Loci*, qui non potest simul recipere plura corpora. Et *accidentia* nihil prohibet esse in eodem subjecto ejusdem speciei *plura*, modò sint *relativa*, non *absoluta*: ut in *Socrate*, suppoposito quòd *decem* haberet *filios*, *decem* essent quoque *paternitates*: Quia *relationes* multiplicantur ad multiplicationem suorum *terminorum*: & modò diximus *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo quot sunt *Leges*, (quum sit omnis *Lex*, ex natura sua & quatenus *Lex* est, inductiva *obligationis*,) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut suis *terminis* correspondentes. Neque verò hoc est *multiplicare entia sine necessitate*: quia multiplicatis *causis*, necesse est multiplicari *effectus* illarum causarum. Imo hoc ipsum, ne cui incredibile videatur, aut quod huic persimile est, quotidie contingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & sensui evidens est, posse aliquem ad columnam duobus vel *trivus vinculis* alligari: ut

Petrus,

Petrus, Act. 12. 6. *Cubavit* Ἀναμέσον δύο στρατιωτῶν. Nec potest cuiquam esse dubium, quin possit aliquis ad id officium quod ipsi ex *Lege Divina* præstandum incumbit, non obstante illa obligatione, denuo se obligare *Voto*, vel *juramento*, vel *promissione*. Quemadmodum vovit *Jacobus Patriarcha*, *unicum sibi Deum fore Jehovam*, Gen. 28. 21. Et *David juravit justa se Dei judicia custoditurum*, Psal. 119. 106. Et quotquot sumus *Christiani*, cùm sacro fonte tingeremur, novo nos *fœdere baptismali* obstrinximus ad *fidem* in Christum; ad *abrenunciandum* Satanæ, Seculo, Carni; ad *observanda* Dei mandata: ad quæ tamen omnia præstanda nos antè *Obligatos* fuisse certissimum est.

XI. *Conclusio Tertia. Leges Humanæ*, (sive illicita imperentur, sive necessaria, sive adiaphora,) *latæ à persona vel communitate non habente legitimam potestatem, non obligant in Conscientia.* Ut si *Prætor urbanus* Leges ferret huic *Academiæ*; aut vicinus *paterfamilias* servum meum juberet boves meos jungere, segetes suas occare, *&c.* Aut si collecta hominum seditiosorum manus in aliquo *Angliæ Comitatu*, (quod in agro *Norfolciensi*, Edvardo sexto regnante sub *Ketto* duce, alibiq; aliàs multoties factum est) incolis certam pecuniæ summam, aut operarum servitutem sibi indebitam publicatis edictis imperaret, cósq; *vi & armis* ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè liceret (posito quòd resistendo pares non essent) *imperata facere*; ejusmodi tamen *jussa* neminem certè ad ea observanda *obligarent in conscientia*. Tùm quia ejusmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, & *æquivocè Leges* sunt, re autem *(a)* verâ *Violentiæ magis quàm Leges*: Et *causa æquivoca* non infert effectum; sicut non obligat partes lata à *non-Judice* sententia. Tum quia *vis obligandi* (ut etiam

(a) Aquin. 1. 2. qu. 96. art. 4.

etiam modò dictum est) non causatur *effectivè* ab ipsa *Lege*, sed à conjunctâ cum *potestate Legislatoris* voluntate. Ergo ubi deficit *Potestas*, deficit & *Causa* propriè *efficiens* istius obligationis: & *causâ propriâ* deficiente, *effectum* ejus deficere necesse est. Quod ipsum ex hoc ipso *Apostoli* loco colligere licet, qui necessitatem ἀνυπολογήτως, debitum sc. *Obedientiæ* ex parte *subditi*, deducit ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, à *Potestate Jurisdictionis* in *prælato*: unde efficitur non teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non habet *jus imperandi*.

XII. Si dicas, colluviem ejusmodi qualem jam dixi hominum factiosorum habere *imperandi potestatem*, quia possunt eos in quos imperium exercent ad faciendum *imperata cogere*: Respondeo, *Potestatem* de qua loquimur, & à qua pendet *Obligatio*, non esse *potestatem* illam quam Græci Δύναμιν vocant, hoc est, *potestatem*, (seu *potentiam* potiùs, quâ voce libentiùs in ea notione pleriq; utuntur) *physicam*, sive *de facto*, per quam quis *potens* est id quod intendit ita effectui dare, ut finaliter non impediatur: sed eam *potestatem* quam ἐξουσίαν vocant, hoc est, *potestatem legitimam* sive *de jure*, quæ sc. ei competit jure aliquo *Naturæ*, *Gentium*, aut *Civili*, ratione personæ quam gerit, & per respectum ad eos qui ipsi quoquo modo subsunt. Hanc ἐξουσίαν in præsenti argumento ita premit *Apostolus*, ut eam trium commatum spatio *quinquies* nominaverit: de Δυνάμει interim ne χὺ quidem.

XIII. At certum est, inquies, eos qui *Romæ* principatum gerebant illo Apostolorum ævo, nec *hæreditario* jure, nec liberis *populi suffragiis*, nec legitima aliàs *vocatione* ad imperii culmen conscendisse, sed aut *vi* aut *dolo* aut *militari* tumultu imperium usurpâsse: quibus tamen & ἐξουσίαν, ut legitimis magistratibus, distertim tribuit Apostolus;

&

& ſubditis parendi neceſſitatem [ἀνάγκη ὑπηρέτεσθαι] imponit, idq; non ſupplicii metu tantùm, ſed & *propter conſcientiam*. Primos illos poſt everſam Remp. *Imperatores Romanos* ſanè fatendum eſt non optimo jure imperium adeptos; habuiſſe tamen *jus gladii* & *legitimam* ἐξουσίαν, ſive *juriſdictionem*, cui ſubeſſe deberent quotquot *Romanæ* ditionis eſſent homines, fatendum eſt pariter. Neque enim quiſquam erat ſingularium hominum, qui eam *poteſtatem*, ut ſibi potiore jure debitam, vindicare poſſet; & *Senatus populuſq; Romanus* penes quem noviſſimè & ab aliquot retrò ſeculis ſummâ fuiſſet poteſtas, quà metu quà obſequio, juri ſuo utcunq; ceſſerant, eóſq; qui imperium *malis artibus* quæſiviſſent, pro ſuis tamen *legitimis principibus* agnoverant. Hoc dato, quod mihi certè omninò concedendum videtur, de *obediendi neceſſitate* nulla poteſt reliqua eſſe dubitatio. At in caſu dubio, quod ſit Chriſtiani hominis officium, an & quatenus obligetur *in foro Conſcientiæ* tempori cedere, præſentibus moribus ſe accommodare; *legibus*, edictis, aliiſq; juſſis ejus qui *de facto*, nullo tamen *jure* (ſuo ſaltem judicio) ſummæ rerum præeſt, obtemperare: non peræquè facile eſt dijudicare; nec prudentis eſt in re tàm gravi, tàm arduâ, quicquam temerè definire.

XIV. Nihil itaq; ſtatuo. Ne tamen aut officio meo, aut veſtræ ſaltem expectationi defuiſſe exiſtimer, ſi quam in medium produxeram quæſtionem intactam prorſus relinquerem; quid mihi de tota hac re ſeriò cogitanti viſum eſt rectæ rationi maximè conſentaneum (niſi ſi fortè, ut in iſtiuſmodi deliberationibus fere contingit, aliud ſuadeant περιστάσεις) paucis exponam. Dico igitur *Primò*, Eum qui *de facto* ſummum in civitate imperium obtinet, etſi *malis artibus* poteſtatem illam ſibi quæſiverit, civi tamen pro *legitimo principe*

cipe habendum esse, eiq; ut legitimo principi *ex Conscientiæ obligatione* esse obtemperandum, modò nulla subsit in contrarium justa dubitandi ratio. Videtur autem ea sola esse in hoc casu justa & idonea dubitandi ratio, cum civi aut certò constet, aut saltem valde sit probabile, aliam esse aliquam *personam* cui *summa potestas* meliori jure debeatur. Hoc ni fuerit, non poterit civis bonâ conscientiâ *possidentis* imperium detrectare. Neque enim ad *civem* pertinet (ordinariè,) *quo jure possideat* qui possidet curiosiùs inquirere: sufficit ei ad conscientiæ securitatem quòd *de facto possideat*, nec sit alius quispiam (saltem quod ipsi cognitum sit,) qui *de jure possidere* debeat. Huc facit, præter jam dicta de *Romanis Imperatoribus* oppressâ Rep. rerum potitis, universa penè *Israeliticorum Regum* historia. Quorum pleriq; nullo *juris* pretextu nixi, sed *vi injusta*, & *nefario scelere*, regnum consecuti, simulac (extincta funditùs *regia* antecessorum *sobole*, nequis supereſſet qui in jura paterna aut avita succederet) thronum conscendissent, *Regnum* deinceps quasi pleno & *proprio jure* administrarunt: præstitáq; est eis à populo, haud secùs ac si *optimo jure* imperium obtinerent, *obedientia*. Neq; verò id ipsis vitio versum uspiam legimus: quin potiùs suadebat *recta ratio* sic fieri oportere. Intererat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad Reipublicæ gubernacula sederet: nec civium rerúmque suarum incolumitati satis aliàs prospectum fuisset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum esset *potius*, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et ex *jure gentium*, quæ nullius sunt transeunt in *jus occupantium*.

XV. Dico *Secundò*, In regno *hæreditario*, ubi inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite* adhuc *pendente*, & interim dum res aut amicâ *tractatione* aut *bello* cernatur, boni civis officium esse,

ei

ei qui in imperii possessione sit, ut *legitimo principi* parére. Cujus Casus occurrunt passim in histor plurima exempla. Inter illustriora sunt, quæ co tigerunt inter competitores *Regni Lusitaniæ* co plures post mortem *Sebastiani Regis*; & *Regni So tiæ* etiam (sex ad minimum) post mortem *Reg Alexandri* de Regno lites; & inter nobilissimas fa milias *Eboracensem* & *Lancastrensem* de succession *Anglicani Regni* acris admodum & diuturna co tentio. Omnium toto Orbe populorum consen *Jura* ubiq; faviſſe certum est *possidenti*: & in ist usmodi casibus obtinuit semper celebre illud Juri consultorum pronunciatum, *In rebus dubiis melior est conditio possidentis.*

XVI. Cæterùm, ubi quis *pulso* vi & armis *legi timo principe* regniq; hærede, vel ita *oppresso* ut ju suum persequi non possit, eo tamen adhuc supe stite, imperii habenas arripit, & se pro *Rege* gen quum sit verius *Regni invasor* quàm *Rex*; ita ut jam non sit ultrà *jus dubium*, sed *aperta injuria*: si quæris quid in hoc casu bono civi faciendum est censeam qui *fidelitatem* legitimo principi fortas *juravit*; aut si non juravit, non minus tamen e debet, quàm si juratus esset: Dico *Tertiò*, mihi vi deri, non solùm licere bono civi, *legibus* ab eo qu summum imperium *de facto* sed *non de jure* possid latis parére, aliáq; ab eo *imperata* (modò non sit *facto turpe* aut *injustum* quod imperatur) facere: verùm etiam, postulante humanarum rerum con ditione, cò necessitatis deveniri posse, adeóque sæpissimè deveniri, ut ni sic fecerit, defuisse of ficio suo existimandus sit. Atqui dictum est modò, *Leges* à non habente *legitimam potestatem* latas non *obligare* in conscientiâ. Dictum sanè, & quidem verè dictum: nec, ut opinor, ista pugnant. *Obli getur* licèt subditus ad faciendum quod lege cave tur, non tamen *Legi* obligatur, sed *sibi* & *Patriæ*.

Legi,

Legi, quæ verè Lex est, de se & quatenus Lex est, annexa est *Obligatio*; eámque sequitur necessariò, ut *effectus* suam *causam*. At legem à jus non habente latam diximus non esse verè sed *æquivocè legem*; proinde nec *obligandi vim* habere. Quæcunq; ergo subdito hac in re incumbit *obligatio*, aliunde exurgit, & non ab ipsâ *Lege*: cui *extrinsecùs* advenit ut obliget, & merè *per accidens*; ut si musicus ædificet.

XVII. Quæres: Si non ex *Lege*, unde tandem oritur ista *subditi obligatio?* Respondeo, Cùm sit pii & prudentis viri, non solùm quid *liceat* attendere, sed & quid *ipsum deceat* videre, & quid *aliis expediat*: posse bonum civem obligari ad id faciendum in sui & concivium suorum commodum, ad quod faciendum aliàs & de jure non tenetur. Oritur ergo ista *obligatio* ex duplici illâ parte officii, quâ *sibi* quisque debitor est, & quâ *Patriæ*. Se quod attinet imprimis, viri & *prudentis* est, sibi rebúsque suis in futurum prospicere; & *honesti*, quâ sit præsenti conditione cogitare. Dandam esse unicuiq; operam (omnibus viis & modis *licitis* & *honestis*) se vitámq; suam tueri, atq; ita se gerere ut possit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, possessiones suas sibi habere, eorúmq; qui ipsi & vitam & facultates cum libuerit eripere possunt, offensionem devitare, nemo est (nimirum *Natura* id dictante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* parendi *necessitas*, quam propterea non tàm urget noster Apostolus quàm supponit, velut cujus unicuique à natura insitus est sensus, *(a)* οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν: Quasi hominis esset parùm sanæ mentis, ejus qui *gladii potestatem* habet *iram* temerè provocare, & ejus offensam contumacia sua, nulla postulante necessitate, incurrere. Ipsius igitur interest, in *salutis suæ* compendium, iniqua nonnulla pati, legibus obtemperare, & (quoad sine pecca-

(a) Rom. 13. 5.

to fieri potest) ταῖς ὄσαις ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι : Sicq; *jugum*, quod excutere non potest, *beneferendo* levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

XVIII. Sed & alterâ insuper, eâque fortiore, quæque ad *Conscientiam* propiùs pertingit *Obligatione*, ad hoc idem faciendum semet obstrictum sentiet, quisquis quæ ex *politico regimine* civibus proveniunt bona attentè cum animo suo cogitaverit. Et ita sanè *Chrysostomus* illa Apostoli verba διὰ τὴν συνείδησιν hoc loco interpretatur, ut ad illius *protectionis beneficium* quam præstat subditis *civilis dominatio*, potissimùm respexisse putet Apostolum, Quasi diceret, *Conscius* cùm sit quilibet civis, quàm multis beneficiis fruatur sub *principatu politico*, sciat se, in tot & tantorum *beneficiorum compensationem*, ad deferendam vicissim ei qui principatum tenet debitam *obedientiam*, quadam quasi *gratitudinis lege* teneri : ἵνα μὴ ἀγνώμων δόξῃ περὶ τὴν εὐεργέτην, ut ibi loquitur *Chrysostomus*, à mente *Apostoli* alieno, (ut mox videbimus,) ast sensu aliàs haud multùm incommodo. Fateor equidem, (quod est à *Tacito* observatum) *raro fieri, ut quis imperium flagitio quæsitum bonis artibus exerceat* : pleraque enim quibus artibus parantur iisdem & conservanda esse videntur, & *scelere tuendum est scelus*. Posse tamen id fieri, *Hieronis Siculi, Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non optimè acquisitum modestè tamen administrarunt, satis testantur. Sed utcunq; rem gerat qui *principatum* tenet, non poterit unquam sic *abuti* sua potestate, ut non interim sit θεοῦ διάκονος εἰς τὸ ἀγαθὸν ut loquitur Apostolus istius capitis *commate quarto*. Nec enim ulla tàm mera tyrannis esse potest, *quæ non speciem aliquam justæ dominationis retineat*, & non aliquâ saltem ex parte *subsidio*

fidio ad tuendam hominum societatem, ut etiam rectè ad hunc locum admonuit *Calvinus*. Cùm itaque, quòd rerum noſtrarum *Domini* ſumus, quò *tuti* à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipſum quòd *vivimus*, *ſummis poteſtatibus* debeamus; (abſque quibus eſſet, nullum nobis adverſus ſceleratorum hominum libidines, furores, injurias, aut *præſidium* eſſet aut *remedium*;) æquiſſima res eſt, ut pro tot tantiſq; beneficiis aliquid ſaltem ipſis viciſſim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima *æqui boni Lex*) vetus illa commutationum formula, Δός τι, ϗ λάβε τι. Et profectò perverſiſſimæ mentis eſt, ſub illius *dominationis patrocinio* velle vivere, cui *parère* nolis: & cujus *protectione* gaudeas, ejus *imperium* detrectare.

XIX. Porrò cùm nemo *ſibi ſolùm* natus ſit, ſed humano generi & publicæ utilitati: hinc oritur *tertia parendi neceſſitas* præſenti poteſtati, quocunq; jure ipſam adepti ſunt qui rerum potiuntur. Unde etiam aliquo modo conſtare poterit, quis modus ſit ſtatuendus, & qui fines, illi *obedientiæ*, quæ imperium injuſtè poſſidenti, *ex Conſcientiæ debito*, à cive præſtanda eſt. Quicquid enim *finis alicujus gratiâ* faciendum eſt, eatenus fieri oportet, in quantum *ei fini conſequendo* neceſſarium vel utile videbitur. Civilis autem regiminis, ejuſque quæ ipſi debita eſt obedientiæ, finis eſt, *humanæ ſocietatis ſalus & tranquillitas*. In quantum igitur illius *ſocietatis*, cujus ipſe membrum & pars eſt, *ſalus & tranquillitas* exigit, eatenus civis unuſquiſq; imperiis ejus, qui *de facto* in illa ſocietate ſummæ rerum præeſt, obtemperare tenetur. Sunt autem *conſervandis* humanis *ſocietatibus* tria hæc imprimis neceſſaria: *I. Defenſio patriæ*, adverſus externam vim & hoſtium conatus. *II. Adminiſtratio Juris*, ut ſua bonis civibus præmia, improbis ſupplicia, prout legibus conſtituta

sunt, reddantur; quod *Justitiæ distributivæ* munus est. III. Quod ad *Justitiam commutativam* spectat, *Commercii cura* & mercaturæ; de rebus emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His *tribus* rebus ita continetur incolumitas humani generis, ut nisi ista adsint, fieri non potest, quin protinus pessum eant universa; omnia rapinis, cædibus, fraudibus, injuriis repleantur; innocentissimorum civium vita, conjuges, fortunæ, *potentiorum* libidini prædæ sint & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur, malorumque petulantia maturè coerceatur; unicum remedium erit, si boni cives suum esse meminerint, eorum *legibus* & *imperiis*, quorum *gladio* & *authoritate* à sceleratorum injuriis defenduntur, in omnibus quæ ad *publicam salutem* faciunt, obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis ista quæ dicta sunt secùs quàm par est interpretetur) ut simul meminerint, ad hanc obedientiam præstandam se non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei salus* postulat: Et observanda esse *Leges* potestatem injustè possidentis, non quasi ullo imperantis jure *obligatorias*, sed (ut rectè *(a) Aquinas)* ad vitandum *scandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo casu (inquit ille) debet quis *jure suo cedere*: quod & probat ex illis Christi verbis, *Matt.* 5. 40, 41. *Ei qui vult tecum litigare, & tunicam tuam capere, dimitte & pallium: Et qui te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo.* Potest ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, sed multò ergo magis *publicæ tranquillitatis* causâ, *jure suo cedere*; & ei, qui imperandi jus non habet, parere. Sed & hic iterum cauto opus est, idque vel maximè: ut scilicet in *jure suo* cedat, ne quid eo pacto *juri decedat alieno*. Id justè & prudenter cavit *Abraham*, Gen. 14.

( ) 1 2. qu. 96. art. 4.

Dum

Dum Regi *Sodomorum* sic gratiam fecit partis suæ *acrothiniorum*, quæ sibi ex devictis quinque regibus *Jure Belli* in prædam cesserant, ut & *sacerdoti* sua decima, & tribus *belli sociis* ad suas portiones jus integrum remaneret. Proinde *regni invasori* sic præstandum est obsequium, ut fidelitas *legitimo hæredi* debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat in juris sui præjudicium.

XXI. At quî hoc fieri potest? inquies. Quod regni invasori gratum est, non potest *legitimo principi* non esse ingratissimum. *(a) Nemo potest duobus dominis servire*, tàm adversa spectantibus; quorum omnia vota, studia, consilia, pronis in mutuam perniciem affectibus, in contrarias partes feruntur. Respondeo, ritè subductis rationibus, non esse cur putemus, *legitimo principi*, sed extorri, ingratum omninò forè, *injusto imperii possessori* præstitum à cive, eo quo dictum est modo; & intra dictos fines, obsequium: quin potius *ipso consentiente* sic fieri oportuisse præsumendum est. Siquidem ejusmodi obsequio, non tàm injustè dominanti, quàm toti *communitati*, hoc est, *Reipublicæ*, serviisse existimandus est: quam salvam esse, *justi hæredis* nihilo minùs interest, quàm illius qui *de facto* in eâ dominatur. Fortassean & multo etiam magis, quò sinceriùs patriam diligere censendus est, & ei bona omnia velle, qui genuinus *patriæ pater* est, quàm qui eo excluso in ipsius ædes se ingessit, & in *familiam* ipsius jus & imperium exercet; & quò puriores & vehementiores in liberos *matris* affectus sunt, quàm *novercæ*. Ut in celebri illâ *(b)* duarum mulierculârum coram *Rege Salomone* altercatione, quæ verè *mater* erat, puerulum quem suum esse sciret, salvum utcunque cupiit, maluitque *alterius* esse, imò *adversariæ*, quàm perire: Sic *civium* salutem, quos etsi sub alieno jugo, *suos* tamen interim agnoscit, & sibi olim utiles fore confidit,

(a) Mat. 6. 24.

(b) Reg. 3. 26.

confidit, *legitimo hæredi* majori esse curæ & verisimile est & meritò præsumitur, quàm ei, qui quum
3. imperium injustè usurpaverit, de *stabiliendâ* recens quæsitâ *dominatione suâ* quàm de *salute civium procurandâ*, par est esse magis sollicitum; adeòque malle ipsum, ut *præsentibus rebus*, quò sibi sint, se quà licet modestè *accommodent*, quàm ut *potentiori* in certam suam perniciem semet intempestivè *opponant*. Atque ita habetis meam de gravissimâ hac & arduâ admodum quæstione sententiam; nihil interim temerè statuentis, sed eam, ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in ipsius castra transire.

XXII. Hactenus hæc: sequitur *CONCLUSIO QUARTA. Leges humanæ de rebus non illicitis Conscientias obligant per se & directè in generali.* Quod est dicere, Hoc *præceptum generale*, ut subditi obtemperent *legibus humanis* ritè constitutis, *est per se & directè obligatorium.* Id quod ipse etiam *Calvinus*, qui non solet humanis constitutionibus nimium tribuere, agnoscit: qui 4. *Instit.* to. *Sect.* 5. ita distinguendum esse monet inter *genus & speciem*, ut licet negandum sit *leges in speciali* obligare conscientias, concedendum tamen sit eas obligare *in generali*. Ratio perspicua: quia hoc *præceptum generale* ad ipsam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars est *per se & directè*, & non ex consequenti solùm, *obligatoria* conscientiarum. Pertinet autem ad *divinam legem* duplici nomine. Tum, quia *rationalis ratio*
1. dictat, non posse pacem & ordinem, quæ animæ est Rerumpublicarum & omnis humanæ societatis, conservari, nisi *legibus* ritè constitutis obediatur.
2. Tùm, quia in *sacra Scriptura* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præstituit præsunt, subjiciamur; ut ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις pareamus, nec iis resistamus, hujus capitis *vers.* 1. &

2. nec

2. nec eorum jugo colla noſtra ſubducamus, eo ſcilicet prætextu, quod *meri homines* ſint, & *creaturæ*, ſicut & nos, *(a)* κλίσις ἀνθρωπίνη, filii Adæ, mortale genus, iiſdem omninò affectibus, perpeſſionibus, infirmitatibus, caſibus, quibus & nos obnoxii. Quin potiùs memores, *Deum Opt. Max.* eos nobis cum delegatâ poteſtate velut *ſuos* in terris *Vicarios* præfeciſſe, ipſoſque propterea tanto honore dignatum eſſe, ut eis & *nomen ſuam* quaſi viſibilibus & mortalibus quibuſdam *Diis*, communicaverit *(b)* [*Ego dixi Dii eſtis:*] par eſt ut eos ſumma cum reverentia colamus, honorenus, obſequamur. Etſi non *ipſorum gratia*; qui, ut *homines* ſunt, pari nobiſcum conditione ſunt nec *de meliore luto* efficti: at *Divinæ* tamen *ordinationis* intuitu, qui eos quà *principes* ſunt, ſublimiore loco eſſe voluit quàm reliquos homines, & ſuæ poteſtatis aliquatenus participavit. Διὰ τὸν κύριον, ut alibi *Petrus*; & ex conſequenti διὰ τὴν συνείδησιν, ut hîc loquitur Apoſtolus *Paulus*.

(a) 1 Pet. 2. 13.

(b) Pſal. 82 6.

XXIII. *CONCLUSIO QUINTA. Leges humanæ vitè conſtitutæ, etiam in particulari*, etſi non directè & per ſe, *ex conſequenti tamen & virtute generalis præcepti Divini, obligant ſubditorum conſcientias.* Dico *primò*, *Leges vitè conſtitutas.* Id eſt, & ratione *Cauſæ efficientis*; ab eo, qui legitimâ poteſtate præditus eſt, latas: & *ratione Materiæ*; nil illicitum, inhoneſtum, turpe, aut officio hominis Chriſtiani quomodo libet contrarium, imperantes. Jam enim diximus eas Leges, quæ utrovis nomine peccant, non obligare. Dico *ſecundò*, *In particulari*: id eſt, quantum ad determinationem *particularem* in rebus mediis aliiſque. Ut *quale* & *quantum tributum* ſit ſolvendum; *Quas merces* liceat aut non liceat è regione exportare; In Academia *qui habitus* quibus gradibus

1.

2.

competant; *Quæ statuta* sint dispensabilia, qua
3. non, &c. Dico *Tertiò, Leges ejusmodi non obligant*
1. *per se & directè*. Probatur *primò*, quia Deus unus est *Legislator*, qui in Conscientias hominum merum & directum imperium habet. *Unus est Legislator, qui servare potest & perdere*, Jac. 4. 12. Deum autem supponimus de rebus ejusmodi *mediis & adiaphoris*, quæ ferè sunt *materia Legum humanarum*; nullam Legem tulisse in *particulari*; sed ea omnia eorum arbitrio, qui ipsius in terris
2. vices gerunt, permisisse. Probatur *secundò*, quia illa tantùm obligant *directè & per se*, quæ obligant ratione *Materiæ* velut internæ causæ, citra respectum ad causas externas, *Efficientem* sc. & *Finem*: i. e. quæ obligarent, etsi ab hominibus mandata non essent. At res *mediæ & adiaphoræ* lege humana positiva & particulari determinatæ, quæ sunt ita natura sua comparatæ, ut ante illam determinationem liberè possent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiæ*; ergo nec *per se*.
3. Dico *tertiò, ejusmodi leges obligare tamen* in particulari *ex consequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. Et quia in hoc ultimo dicto totius controversiæ quasi cardo vertitur, propono *Conclusionem*, jam statim pluribus confirmandam, aliquantò explicatiùs, sic. *Leges humanæ positivæ* rite & legitimè constitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circa res medias, in se adiaphoras, & antequam sic determinarentur *liberas ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti divini*, quo tenemur iis parere qui nobis à Deo præpositi sunt, ita *obligant* subditorum conscientias ad præstandam eis obedientiam, ut sub peccato mortali & metu offensionis Dei teneantur ejusmodi *legibus obtemperare*; & ni sic fecerint, accusantis conscientiæ murmura & ictus perferre.

XXIV. Firmatur

XXIV. Firmatur hæc *Concluſio* multis rationibus: quarum *prima* ex præſenti Textu deſumitur, *Quare ſubjici neceſſe eſt, non ſolum propter iram, ſed & propter conſcientiam.* Verba ſunt ſatis perſpicua. Urſerat nempe Apoſtolus ſuperioribus verſibus aliquantò fuſiùs *Chriſtianæ ſubjectionis* neceſſitatem, *duobus* potiſſimùm *argumentis: altero*, ab inſtituto & *ordinatione Dei*, duobus verſibus primis; totidem ſequentibus, ab humani *ſupplicii metu*, altero. Utrumque argumentum ὡς ὃν ἀνακεφαλαιώσεως τρόπῳ breviter recolligit & repetit *quinto hoc verſu:* idque (qui ferè mos eſt ſacræ Scripturæ,) *ordine inverſo*, repetitionem exorſus à membro poſteriore, & proximiore. Quaſi dicat, Utrinq; vobis incumbit gravis *parendi neceſſitas*; ſive vos *pœnæ metus* tangat, ſive pulſet *officii conſcientiâ*. Si quod malum eſt feceritis, ſpretâ nimirum poteſtatum & legum authoritate: cogitate eum qui vobis præeſt Magiſtratum *Dei miniſtrum* eſſe, ἔκδικον εἰς ὀργὴν, neglecti officii vindicem; *gladium* ſibi à Deo concreditum ſtringere paratum, ad infligendum legum ſuarum contemptoribus debitam pœnam corporalem. Sin vos iſta parum moveant, quod ſperetis fieri poſſe, ut ipſius brachium aliquà evadatis: *Aſt ſperate Deum memorem fandi atque nefandi*; hunc timete juſtum judicem; veremini *Conſcientias* veſtras, ſeveros *accuſatores*, *teſtes* veraces, importunos *tortores*. Hos nullis poteſtis aut latebris effugere, aut artibus eludere. Ex hujus ergo loci ſcopo ſic ſtruitur argumentum. Quæ violata conſcientiam *lædunt*, ea conſcientiam *obligant*, quia omnem conſcientiæ *læſionem* ſive gravamen ex alicujus *obligationis* ſenſu oriri neceſſe eſt, ſicut omnes alii *effectus* conſequuntur ſuas *cauſas*. At violatæ leges humanæ *lædunt* conſcientiam. Id enim ſibi volunt iſta verba, *Neceſſe eſt ſubjici propter Conſcientiam:*

i. e.

i. e. Non potestis conscientiam integram & illæ conservare nisi subjiciamini. Ergo *Leges humanæ obligant conscientiam.*

XXV. Ad hujus argumenti vim enervandam sunt qui *Conscientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chrysostomi* authoritate se præcipuè tuentur : acsi non alia hîc *Conscientia* intelligenda veniret, quàm illa *Beneficiorum*, quæ subditis obveniunt à *regimine politico* ; sensu à nobis priùs allato ; pio quidem illo (fateor, & nos antè laudavimus,) sed, ut arbitror, parùm genuino. Contra
1. enim, *Primò*, singularis penè est inter veteres in eâ interpretatione *Chrysostomus*, quem secuti è tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recensendis testimoniis nullo numero habendi sunt ; quia *Chrysostomi* vestigiis ita semper insistunt, ut universi tres unum
2. tantùm faciant testem. *Secundò*, nec potest affirmari locus aliquis, in quo *D. Paulus*, aut alius quis sacrorum scriptorum *Conscientiæ* vocabulo in eo sensu usus sit, quem hic sibi fingit *Chrysostomus*. *Ter-*
3. *tiò*, adducere voluit *Apostolus*, ut res ipsa clamat, aliquid quod esset gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *supplicio temporali* : cujus rei aptius certe fuerat eos injecto *offensionis Divinæ* metu perterrefacere, quàm *accepti* ab hominibus
4. *beneficii* admonuisse. *Quartò* denique, concludere hic voluit Apostolus, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, suam de *Christiana subjectione* dissertationem : adduxerat autem duobus primis versibus hujus capitis rationem, non à *beneficiis*, sed ab *Officii Conscientiâ* desumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda* ; ab usu & fine *Legum*. Quas condi, conditásq; observari, ad societates humanas in pace & publicâ tranquillitate conservandas, perneccessarium est : aliàs nulla esset

certa

erta contractuum *regula*, nulla fidei & justitiæ ivilis *mensura*, quæ sunt civitatum & societatum rmissima vincula. *Lex* enim *Dei*, & *Naturalis* & *cripta*, licet sit in suo genere utraque vel seorsim erfectissima, complectatúrq; conjuncta tùm quæ sunt *idei supernaturalis* singula, tum etiam *rerum agen-darum* principia generalia ad omnes vitæ partes egendas accommoda : Neutra tamen ad omnia ta *particularia* descendit, quæ ad conservandam n civitatibus & politiis *pacem* & *ordinem* possunt esse, & plerumq; sunt, necessaria. Exempli gratia. *Lex Rationis*, quæ naturæ Lex est, dictat, & *Scriptura* etiam hujus capitis *versu proximo* docet, ad alendos principes, ad bellorum sumptus, ad alios usus publicos, *Tributa esse pendenda*. Sed nisi Lege latâ definiatur *quantum* sit solvendum, & *quotâ proportione*, & *à quibus*, & *quo temporis spatio*, & id genus alia : aut nihil omninò pendetur, aut non tempestivè satis, aut quod non satis sit ad usus Reipublicæ. Si dicas, hoc argumento probari quidem *Legum necessitatem*, at non item statui *obligationem* : posse enim pœnis propositis adigi subditos ad officium : Fatendum id quidem esset, si hic staretur ; sed si illud insuper cogitetur, dum præceps fertur *(a) ad vetitum nefas*, quàm sit *audax omnia perpeti gens humana*, quámq; officii *infidelis custos sit metus*, ni adsit etiam *Religionis* sensus aliquis qui homines in officio contineat : facilè constabit quàm providè à sapientissimo rerum moderatore *Deo Opt. Max.* consultum sit rebus humanis, quòd indiderit *Conscientiis* hominum, quæ cum ipso Rationis usu simul adolescereet, religiosam quandam *Legum Reverentiam*. Unde factum ut apud *Ethnicos* veri Dei ignaros, vix repertus fuerit è priscis *Legumlatoribus*, qui quas condebat *Leges*, non eas ab aliquo *Numine* sibi traditas mentiretur. De *Numa*, *Zaleuco*, *Lycurgo*, cæteris,

(a) Horat. 1 carm.

ris, quæ in hanc rem tradunt Historiæ, non o-
pus est ut recenseam, quum sint omnibus no-
sima.

XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum e
propter Dominum, ad id faciendum obligamur i
Conscientiâ. Sed *Legibus Humanis* ritè constitu
i. e. à supremâ potestate, vel his qui ab eâ ad i
delegati sunt, latis, subesse tenemur *propter Do-
num*, 1 Pet. 2. 13. *Subditi estote omni huma-
næ creaturæ propter Dominum, sive Regi* ὡς ὑπερ-
χοντι (quod satis explicat quid sit *Paulo* ἐξουσι
ὑπερεχούσαις istius capitis versu primo) *sive pr
fectis ab eo missis*, &c. Ubi illud διὰ τὸν κύριον pr
pter Dominum, Conscientiæ obligationem signifi-
1. care, constat *primò* ex usu similium alibi locutio-
num, ut *Eph.* 6. 1. de officio liberorum erga pa-
rentes, *Liberi, obedite parentibus vestris* ἐν κυρίῳ
in Domino; Et de servorum officio erga Domino
ibid. vers. 7. Cum benevolentiâ δουλεύοντες τῷ
κυρίῳ, *Domino servientes & non hominibus*, quod
Col. 3. 23. est ὡς κυρίῳ, *ut Domino & non homi-
nibus*: quasi dicat, *propter conscientiam, & non so-
lùm propter iram*, vel ex timore Dei magis quam
2. ob metum hominis. Constat id ipsum *secundò* ex
verbis sequentibus in illo Petri loco *vers.* 15. ὅτι
οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα θεοῦ, *quia sic est voluntas
Dei*: uti *Paulus* etiam jam laudato *ad Ephesios ca-
pite vers.* 6. de servorum officio locutus, hortatur
ut Dominis suis obsequantur in simplicitate cordis
ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *facientes voluntatem
Dei à corde.* Est autem *Voluntas Dei* ipsissima
illa, quam adæquatam diximus, *Conscientiæ re-
gula.*

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod *Naturalis Ratio*
ita dictat esse faciendum, ut si non fiat, *culpa* &
reatus contrahatur, ad id faciendum procul dubio
obligamur in Conscientiâ. Quum enim ad *Con-
scientiam*

ientiam pertineat *ſenſus peccati*, & exinde natus *pplicii metus*; quicquid rectè mens judicat *cul-am* inducere, & *pœnæ reatum*, id omne & *Conſci-ntiam obligare* cenſendum eſt. Naturalis autem ratio (cujus judicium non poteſt eſſe non rectum) *legibus humanis* parendum eſſe ſic dictat; ut ſi non fiat, quod imperatum eſt, ipſi mox *conſcii* nobis ſimus, merâ id *noſtrâ culpâ* contingere quòd non fiat.

XXIX. *Ratio Quinta.* Cujus violatio *Legis Dei* violationem neceſſariò ſecum trahit, id *obligat Conſcientiam*: quandoquidem nemo poteſt illæsâ conſcientiâ violare *Legem Dei*, quæ eſt *Regula Conſcientiæ*. Violatio autem Legis cujuſcunq; particularis ab hominibus ritè conſtitutæ, neceſſariò ſecum trahit violationem *Legis Dei*: illius nempe *præcepti generalis*, quo Deus præcipit *obedientiam* prælatis. Ergo, *&c.*

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in Conſcientia ad non faciendum id, quod ſi fiat perinde eſt ac ſi Deo reſiſteretur. Obligamur enim *ſubjici Deo*, & proinde ei *non reſiſtere*, quum ſint *Subjectio* & *Reſiſtentia* ſibi invicem contraria, nec poſſit aliquis eidem perſonæ ſimul & ὑποτάσσεσθαι & ἀντιτάσσεσθαι. Aſt *legibus humanis* ritè conſtitutis non obtemperare, eſt *(interpretativè) Deo reſiſtere.* Qui enim *legibus* non obtemperat, *poteſtati* Magiſtratus *Legiſlativæ* obſiſtit: quod qui facit, quum ſit illa *poteſtas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* ſe opponit, adeoque conſequenter & *interpretativè* ipſi *Deo*; quod eſt ipſius *Pauli* poſtulatum *verſ.* 2. hujus capitis, ex quo legitimè concludit *ſubjectionis neceſſitatem* διὰ τὴν συνείδησιν in hoc verſu.

XXXI. Ex his quæ dicta ſunt, non erit difficile quæ ex adverſo adduci ſolent *argumenta* diſſolvere. Quorum primum & præcipuum eſt illud

quod

quod à *Christianâ libertate* petitur : cui con-
mando, pleraq; Scripturæ loca quæ ad astruen-
illam *libertatem* spectant, magna cum pompa
medium afferuntur, & objectiones inde varie
formantur. Scriptum est, inquiunt, à Paul
1 *Cor.* 7. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hom-
num*; Gal. 5. 1. *State in libertate in quam
asseruit Christus, nec rursus jugo servitutis implic-
mini*; Cor. 2. 16. *Ne quis vos judicet in cibo
potu*, &c. his similia. Disputant etiam non esse
risimile, Christum ita nos demum liberasse à
ipsius *legibus positivis*, quæ fuerunt certè justissim
ut tamen nos *Legum Humanarum* vinculo obstrict
relinqueret.

XXXII. Ad singula loca respondeo. Sed
antè prænonitos velim, quum sint multa *Chris-
anæ Libertatis* capita, cavendum esse diligent
ne ea temerè confundantur, néve illa *Scriptur*
loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* per-
nent, ad *aliud genus* quò non spectant imperi
trahantur. Quæ μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, tum
Antinomis solùm & *Anabaptistis*, sed & aliis pl-
risque istius ævi *Reformatoribus* perpetuum & fa-
tenne vitium est : ut aliàs sæpissimè, ita vel ma-
ximè, ubi de *ritibus Ecclesiasticis* instituitur di-
puratio. Quod admonuisse sufficiat : nunc pro-
piùs ad rem. In illo *ad Corinthios* loco horta
voluit *Apostolus* fideles, ut quisque quo ipsum loco
Deus constituerit quibúsq; donis ornaverit, con-
tentus statione sibi *intra debitos fines* se modest
contineat, & *donis* ac *vocatione Dei* se metiatur,
vitamq; & actiones ad illa accommodè instituat,
sive *servus* sit, sive *liber* : nec ita se conscientiam-
que suam cujusquam hominis aut *Judicio* aut *Im-
perio* manciper, ut ab ejus *Opinione* aut *Voluntat*
totus pendeat ; Sed memor se *Dei* & Domini
Jesu Christi servum esse, sic *hominibus placere* stu-
deat,

dear, & ipsorum affectibus aut imperiis inservire, ut nihil indignum faciat eo homine, qui se *servum Dei & Christi* profiteatur. Quæ cum sit Apostoli in totâ illâ perioche certissima mens, rectissimè hinc concludi poterit, non debere nos *dominorum, parentum, principum*, aliorúmq; quorumcunq; mortalium *hominum placitis* morem gerere, siquid à nobis fieri postulent quod *impium illicitumve* sit: quia hoc esset pro *Dei servo* servum se hominum præstare. At qui justis, honestis & utilibus *hominum constitutionibus* ex Conscientiâ obtemperat, tantum abest ut propterea *servus hominum* censendus sit, ut à duobus summis Apostolis disertè dicatur *Domino Deo servire, & non hominibus*, Ephes. 6. 7. Colos. 3. 23. & 1 Pet. 2. 16. id est, (particulâ negandi, ut fieri amat, *comparativè* sumptâ,) *Deo potius quàm hominibus:* quia *Deo* propter se, *hominibus* propter Deum. *Hominibus servit* quidem, quatenus quod imperatum est facit: *Deo* autem *servit*, quatenus ex officii conscientia id facit.

XXXIII. Locus ille alter *ad Galatas*, ex totius *Epistolæ scopo* optimè intelligitur. E Judæis aut Judaizantibus Christianis *Pseudo-Apostoli* quidam in *Ecclesiis Galatiæ*, Gentiles ad fidem conversos, contrà quàm Apostoli in *Concilio Hierosolymitano* constituerant, non *baptizari* modò sed & *circuncidi* debere contendebant; multósq; (ut solent *impostores* obtentu pietatis, & improba diligentia apud credulum vulgus mirum quantum proficere) in eum errorem induxerant, ut nisi se *circuncidi* paterentur, existimarent æternam se salutem consequi non posse. Pessimam hanc & prosperam impostu̇ram non ferens *B. Pauli* spiritus, crassum illum errorem, ne ultrà serperet, majore quàm solet indignatione tota ferè Epistola insectatur. Atque inter alia argumenta admonet Gala-

tas

tas ejus *libertatis*, qua Christus Ecclesiam ab i[illegible] utili jam post ipsius adventum, *Mosaicarum Ce[illegible]moniarum*, onere & jugo liberaverat; hortatur[illegible] ut partam Christi morte *libertatem* constanter [illegible]antur, nec *jugo servitutis* colla denuò subd[illegible] quod omninò facerent, si emortuæ jam *Legis* [illegible]*tuum* observationem sibi ducerent esse necessari[illegible] Quod quàm incongruè ad *Leges Humanas* utiles [illegible] Reipublicæ necessarias accommodetur, à qu[illegible] nullibi Scripturæ docent nos Christum liber[illegible] cæcus sit oportet, qui non videat.

XXXIV. Tertius item locus ex *Epistolâ ad Co[illegible]lossenses* non ad *Leges Humanas* de rebus med[illegible]ritè constitutas pertinet; sed ad *Doctrinas Impo[illegible]rum*, qui populo Dei aliqua *dogmaticè proponebant ut necessaria* quæ Deus non præceperat; (qui [illegible]mos *Pharisæorum Traditionariorum*, quos eo nom[illegible]ne reprehendit Christus, *Matt.* 15. *Quòd docen[illegible] doctrinas mandata hominum*;) vel è contrà aliqu[illegible] *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus [illegible]quam vetuerat, dicentes non licere hoc vel ill[illegible] *tangere, gustare, attrectare*. Monet Apostolus, c[illegible]veant sibi à *dogmatizantibus* hisce doctoribus Co[illegible]lossenses, nec *Conscientiis suis laqueum* injici sin[illegible] ab eorum imposturis. Non ergo peccant *Magi[illegible]stratus politici*, qui in rebus mediis aliqua subdi[illegible] *præcipiunt* aut *prohibent*, utilitatis, ordinis, aut ho[illegible]nestatis & decori gratiâ; citra tamen *opinionem necessitatis* ex utravis parte, quod ad rem ipsa[illegible] *præceptam* vel *prohibitam* spectat. Peccant poti[illegible] *Ministelli* illi (*Magistellos* rectiùs dixerim, ita *Ma[illegible]gistraliter* omnia pronunciantes) qui innoxias *Ma[illegible]gistratuum Leges* importunè sollicitant, *dictaturam in Conscientias* populi exercent, & quod non sapi[illegible] ipsorum palato, id omne aut *impietatis* damnan[illegible] extemplò, aut saltem *superstitionis*.

XXXV. Quod

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd nos Christus liberavit à *legibus Dei positivis*; ergo multò etiam magis à *Legibus Humanis*: non uno modo peccat. Imprimis non illud verè dicitur, Christum nos liberasse à *Legibus Dei positivis*; quibus scilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim *positivæ*, sive Dei, sive Hominum, non *obligant* nisi eos duntaxat *quibus positæ sunt*. Dei autem *Leges* illæ, quas *positivas* vocant, & à quibus nos per Christi mortem liberatos volunt, sive *Rituum*, sive *Judiciorum*, *Judæis* tantùm positæ sunt; nobis, hoc est, *populo Christiano*, non item. Deinde, ubi quid Deus *fieri velit* satis constat, non est nostrum ex *collatione comparatorum* importunius statuere, quid *fieri debuit*. Constat autem utrumq; Deum voluisse: & ut *Leges ipsius positivæ* Hebræo populo à *Mose* traditæ non obligarent *Christianos*: & ut *Leges Humanæ* à Magistratibus ritè institutæ *subditos* obligatent. Non animadvertunt denique qui ista objiciunt, eo argumento, si quidem valeret, tolli *Legum Humanarum* non *obligationem* solùm, sed & omnem penitus *usum*. Non enim aliter nos Christus liberavit à *Legum Mosaicarum obligatione*, quàm earum *usum* ita tollendo ut non amplius essent nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem modo voluerit nos liberos esse ab *obligatione Legum Humanarum*, voluisse eum quoque necesse est, ut nullæ extarent amplius *Humanæ Leges*. Quod est *Anabaptistarum* & fanaticorum hominum delirium, nec ab ipsis admittitur qui ista objiciunt. 1. 2. 3.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apostoli, *Unus est Legislator*, &c. *Jac.* 4. *Deus* sc. & *Christus*, qui solus Dominus est Conscientiarum. Juris igitur *Christi* invasor est, & se in *Dei Thronum* ingerit, quisquis sibi potestatem assumit *obligandi* aliorum Conscientias. Respondeo, *Legislatorem* unum esse tantùm *Supremum*, qui merum & *directum imperium*

habet in Conſcientias hominum, ut eas obligare poſſit *per ſe*, & virtute ac authoritate propria: *Deum* nempe & *Chriſtum*: quod voluit Apoſtolos. Quod tamen non impedit, quò minùs ſint & alii *Legiſlatores* inferioris ordinis & gradus, qui per conceſſam ſibi & *derivatam* à ſummo illo Legiſlatore *poteſtatem*, jus habeant & ipſi *Leges condendi*, quæ ex *conſequenti* conſcientias obligent. Proinde ut *Rex*, qui ſolus habet in Regno ſuo *Poteſtatem Legiſlativam* αὐτοκρατορικὴν, poteſt tamen per chartam ſuam alicui *Communitati* vel *Collegio* jus dare *condendi Leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra; non *Virtute propriâ*, ſed vi *donationis Regiæ* & ex poteſtate ſibi à Rege conceſſâ. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nôſtis, *Academiæ* noſtræ, ut poſſint in legitimâ Convocatione *Leges* (quæ *Statuta* dicimus) rogare; *pœnas* delinquentibus irrogare; eadem *Statuta*, ſi ſic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus poteſtatis exercitium nemo tamen ſanæ mentis exiſtimaverit *Juri Regis* νομοθετικῷ ullatenus derogare, vel ei fraudi eſſe poſſe aut præjudicio, niſi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quin potiùs eximium eſt & ſingulare *Regiæ* αὐτοκρατορείας indicium, quòd *Legiſlativam poteſtatem* non tantùm ipſe habeat, ſed & aliis etiam (ſalvo tamen ſuo jure) infra certos limites habendam utendam concedere poſſit.

XXXVII. Reliquæ *Objectiones* quum uno eodemq; ferè nitantur fundamento, unâ proinde eodémq; operâ ſolvuntur. Attingam ergo breviter.

3. Objiciunt *Tertio*, poteſtatem civilem eſſe merè *temporalem*; non ergo pertingere ad *Conſcientiam* quæ res eſt quædam *ſpiritualis*.

4. *Quarto*, finem Legum Humanarum eſſe *pacem Reipublicæ externam*, non internam *Conſcientiæ*: ergo & Leges ipſas *exteriorem hominem* tantùm obligare, non item, quæ intus eſt

&

& latet, *Conscientiam.* *Quintò*, Magistratum *Conscientias Judicare* non posse, ergo nec *Leges* eis ferre: cùm sit ejusdem potestatis *Leges dare* & *Secundùm Leges Judicare.* *Sexto*, Magistratum *Legem ferendo* non habere *intentionem obligandi Conscientias* subditorum, sed tantùm *obligandi* ad id præstandum quod Lex imperat; quod si præstetur, perinde esse ad utilitatem Reipublicæ sive id ex *officii Conscientiâ* fiat, sive non: & *effectus actionum* sat esse si commensurentur *intentioni agentium*, nec ultra extendi debere. 5. 6.

XXXVIII. Respondeo: & primùm *Universim.* His omnibus argumentis id tantùm effici, Leges humanas non obligare *directè & per se*, aut vi propriâ; quod nos ultro largimur: qui *Obligationem* non aliam asserimus, quàm quæ ipsis obvenit *ex consequenti*, & virtute generalis *præcepti Divini* de præstandâ sublimioribus potestatibus obedientiâ. Deinde ex hoc fundamento ad singulas Objectiones respondeo. *Ad Tertiam* dico, *Potestatem Civilem*, cùm sit merè *Temporalis*, habere non posse *ex se*, & respectu *Objecti* circa quod propriè & immediate versatur, *effectum spiritualem*; proinde nec inducere ex se *obligationem spiritualem*: posse tamen habere effectum spiritualem *ex consequenti*, per derivationem à potestate superioris alicujus causæ in cujus virtute operatur. Operatur autem *Magistratus*, quoties concessam sibi divinitùs *Potestatem Legislativam* rite & debito modo exercet, in *Virtute Dei* ipsius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipse *Spiritus* est, & ut *spirituum Dominus* & pater, imperium habet in *spiritus hominum.*

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Etsi *pax* communitatis sit *res externa*, internam tamen conscientiam obligari ad eam omnibus modis licitis & honestis pro virili procurandam & conservandam: Eò quòd præcepit nobis Deus, *Conscientiæ Dominus*, ut

pacem, cùm privatam, tùm multò adhuc magis publicam *diligamus* & *ſectemur*. Nec inconvenit, *Conſcientiam*, etſi ſit *internum* quid, obligari ad *rem externam*: ſiquidem conſurgit *obligatio* Conſcientiæ, non ex *Naturâ* vel aliquâ conditione *rei* ſive *objecti* in quod fertur, ſed ex *voluntate* ejus qui habet *jus obligandi*, i. e. unius Dei.

XL. Ad *Quintam* dico, Poteſtatem νομοθετικὴν & κριτικὴν, *Legiſlativam* ſc. & *Judiciariam*, eidem perſonæ competere *originaliter*; nempe τῷ ὑπερέχοντι, ei qui *ſupremam* habet in ſubditos jurisdictionem: poſſe tamen *diſpenſativè*, ex voluntate ſupremi Magiſtratus, ab aliis perſonis adminiſtrari, vel utramvis vel etiam utramq; prout ipſi collubitum eſt. Deus ergo, etſi ſolus habeat in Conſcientias creaturæ *poteſtatem* αὐτοκρατορικὴν, tùm *Leges ferendi*, tùm *judicandi*, jure originali, proprio & abſoluto: *diſpenſationem* tamen utriuſque poteſtatis poteſt ipſe aut alteri *delegare*, aut ſibi *reſervare*, pro beneplacito ſuo. Proinde non eſſet hac ex parte abſurdum, ſi quis concederet Deum Magiſtratui *poteſtatem obligandi conſcientias* quadantenus delegaſſe, *judiciariam* verò in eas poteſtatem ſibi integram reſervaſſe. Sed nulla nos cogit neceſſitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ ſit leni interpretatione juvanda. Neq; enim illud dicimus, Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem obligandi* legibus ſuis ſubditorum Conſcientias: ſed hoc potiùs (quod eſt aliquantò cautius & commodius loquendi genus,) Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem Leges ferendi*, quæ (ex ſolâ tamen authoritate ipſius Dei) obligent ſubditorum Conſcientias. Non enim, propriè loquendo, *Magiſtratus obligat* conſcientiam ad parendum *Legi*, ſed *Deus obligat* conſcientiam ad parendum *Magiſtratui*.

XLI. Et per hoc patet reſponſio ad *ultimam objectionem*.

objectionem. Concedo quidem *effectus actionum* non debere extendi ultra *intentionem agentium.* Ubi tamen sunt plura *agentia subordinata*, nihil impedit effectum actionis extendi ultra *intentionem inferioris agentis*, dummodo non excedat *intentionem agentis principalis.* Sicut in generatione monstri, (ut ex *Aristotele* pueri didicimus) effectus, qui est productio monstri, est *præter intentionem secundæ causæ*, sive naturæ naturatæ (ut loquuntur;) hoc est, *generantis:* sed non est *præter intentionem primæ causæ*, sive Naturæ naturantis; hoc est, *Omnipotentis Dei.* Licèt ergo Magistratus ferendo Legem nullam habeat *explicitam intentionem obligandi* conscientias; attamen instituendo Legem instituit id, quod ex intentione & *ordinatione Dei* habet *implicitam* & sibi necessariò conjunctam *vim obligandi.* Atque hæc dicta sunto de *obligatione Legum humanarum* in generali. Ad quæstiones, sive *Casus dubios* particulares progrediar, (si Deus permiserit & per ambiguam valetudinem licuerit,) sextâ feriâ proximâ.

PRÆLECTIO SEXTA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Materialis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. QUæ de *Legum Humanarum obligatione* dicenda propoſui, ad duas quæſtiones generales, velut capita, revocavi. Alteram, *An Leges Humanæ obligent ſubditorum Conſcientias?* de quâ quid mihi ſentiendum videbatur, ſuperiore prælectione expoſui: Alteram *Quatenus obligent?* Quò pertinere dixi plerorumq; *Caſuum* & *Dubiorum*, quæ in hac materiâ occurrunt, deciſionem. Quæ, quoniam nec pauca ſunt, nec unius generis; ad vitandam rerum confuſionem, & ut vobis aliquis qualiſcunq; *dicendorum ordo* & ratio conſtet: non ab re fore judico, totius inſtitutæ tractationis rudem quendam σχηματισμὸν & *diagraphen* ὡς ἐν τύπῳ vobis ob oculos proponere. Quod autem in prioribus illis meis de *Juramenti obligatione* exercitationibus factum pleriq; veſtrum meminiſtis, idem mihi nunc denuò imprimis cenſeo faciendum: ut ſc. quæ ad

quatuor

quatuor causarum genera commodè referri posse existimem, eò reducantur singula. Sed quoniam restare video adhuc nonnulla, quæ istis finibus non possunt ita facilè concludi: sunt & illis suæ quoq; classes assignandæ. Æque potissimùm duæ: de *Personis*, quæ istiusmodi Legum obligationi subjacent, altera; altera de collatione *virtutis obligatoriæ* quæ *Legibus humanis* inest cum eâ quæ oritur ex *Conscientiæ judicio*, ex *Voto*, *Juramento*, *Promissione*, vel *Contractu*, ex *scandali* lege, aut siquid aliud sit aliunde *obligatorium*: quoties repugnare videntur invicem istæ *obligationes*, utra scilicet utri cedere debeat. Tertia enim classis ut addatur, propter *Legum species* quasdam, quæ videntur continere in se aliquid singulare, (quales sunt *Leges Ecclesiasticæ*, *Leges* quæ *Pœnales* dicuntur, *Collegiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*, *Privilegia*, &c.) non erit fortasse admodum necessarium: cum possint ista ferè ad aliquod è *quatuor Causarum generibus* aliquo modo reduci; si non ita appositè, ut istarum rerum curiosis satisfiat, at quantum sufficit instituto nostro, qui dum *quid rerum agitur* auditores intelligant, de *methodo* non ultrà laborandum semper existimavimus. Agendum itaq; (si Deus ad ea quæ proposui perficienda vitam, valetudinem, opportunitatem concesserit) primo loco de *Legum obligatione* quoad 4. *Causarum genera*; proximo, de *personis* quæ ad Leges observandas obligantur; novissimo, de *obligationum* invicem pugnantium *comparatione*: Præmissis tantùm unâ & alterâ distinctione, quæ in toto hoc negotio permagni erunt usus.

II. Sciendum ergo *primò*, quum sit ad *ordinis politici* finem in iis qui præsunt *duplex potestas* necessaria; *Directiva* sc. ut subditi quæ sibi facienda sint intelligant, & *Coercitiva* (sic enim potiùs dicendum ex Analogiæ ratione quàm *Coerciva*) sive

Coactiva, ut ad imperata facienda, si ultrò noliet, compellantur: (quarum utraq; in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *pœnarum sanctione* cernatur;) exurgere ex duplici illâ *prælati potestate*, duplex etiam, quod utrique potestati respondeat, *subditi debitum*; ὑπακοὴν sc. & ὑποταγὴν. Debitum *Obedientiæ*, respectu potentiæ *directivæ*; & debitum *Subjectionis*, respectu potentiæ *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligo propriè dictam; nempe *generis* appellatione, ut aliàs sæpè fit, ad unam certam *speciem* restrictâ: Nam & *Obedientia* species est *Subjectionis* latè sumptæ. Utrumq; hoc debitum simul complexus est Apostolus, *Heb.* 13. 17. & duabus illis vocibus significavit, πείθεσθε καὶ ὑπείκετε. *Obtemperate præpositis vestris, & subditi estote.* Quarum illa [πείθεσθε] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, sive *faciendi* quod à legitimo superiore *præcipitur*: hæc [ὑπείκετε] ad debitum *Subjectionis*, sive *patiendi* quod ab illo *infligitur*. Porrò ut ex *duplici potestate duplex* oritur *debitum*: sic ex *duplici debito duplex* oritur *obligatio*. Nam & omne *debitum* trahit *obligationem*: & omnis *obligatio* supponit *debitum*. Est ergo *obligationis* humanæ legis genus unum, quo tenentur subditi *parère præceptioni* ipsius Legis; alterum, quo *subesse* tenentur *potestati* ipsius Legislatoris. Illa *obligatio* ad ὑπακοὴν est, hoc est, ad *obedientiam activam*: ista ad ὑποταγὴν, sive ad *obedientiam* quam vocant *passivam*; nos *subjectionem* dicere maluimus.

1. obedientia
2. subjectionem.

III. Jam si quæratur, Quatenus *Leges Humanæ* obligent conscientias subditorum? Dicendum *primò*, *Leges* omnes ab habente legitimam potestatem latas *obligare* utcunque ad ὑποταγὴν, ad *subjectionem*: ita ut subdito non liceat supremæ potestati *vi & armis resistere*, sive is justa præceperit sive injusta. Perpetua hæc fuit mens & praxis *Christianorum*

Diatorum in primis Eccleſiæ ſeculis, ſub graviſſimâ hoſtium Chriſtiani nominis tyrannide degentium; idque (ut *Naturæ* ductum interim taceam & *rectæ rationis* lumen,) ex apertiſſimâ utriuſque ſummi *Apoſtoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circumciſionis Apoſtolus *Judæos*, ſic Gentium doctor *Paulus* ſuos *Gentiles* ſedulò inſtituit. Ille 1 *Pet.* 2. Ubi *ſervis-familiâs* præcipit *dominis ſuis* ὑποτάσσεσθαι *non ſolùm bonis & æquis, ſed & ſeverioribus* illis, qui plagas ipſis nihil tale commeritis inferrent. Hic *Rom.* 13. Ubi *ſubjectionis* neceſſitatem pluribus urget, *reſiſtendi* verò licentiam, quocunque in caſu, quocunque ſub prætextu, nemini concedit. Dicendum *ſecundo*; *ſubjectione*, utut ſimpliciter neceſſariâ, non tamen ſatisfieri officio, niſi & *obediatur* legis imperio, ubi id ſine peccato fieri poteſt: & proinde ſubditum & ad ὑπακοὴν obligari in conſcientiâ in rebus omnibus licitis & honeſtis. Hinc toties ab Apoſtolo diſertim inculcatur illud ὑπακούειν, *Eph.* 6. *Col.* 3. & alibi. Dicendum *tertiò*, ubi obſervari non poteſt *Legis* præceptio ſine peccato, *ſubditum* ſi patienter ſe *ſubjecerit* poteſtati *Legiſlatoris*, officio ſuo & debito feciſſe ſatis; nec obligari in conſcientiâ *ad faciendum* quod *Lex* præcipit: imò obligari *ad non faciendum*, quum ad illicita nulla poſſit eſſe obligatio. Semper igitur neceſſe eſt *ſubjici*, [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι:] non ſemper neceſſe eſt *obedire*. 2. 3.

IV. Porro, quum utrumq; certum ſit, tùm *Conſcientias* hominum *liberas* & eſſe, & eſſe debere, *(a) libertati* nulla poteſtas humana præjudicare aut poſſit aut debeat; tùm etiam *obligationem* quoddam *vinculum* eſſe, & *neceſſitatem* aliquam inducere, quæ videtur cum juſtâ *libertate* pugnare, (neque enim aut omninò *liber* eſt, qui *vinctus* eſt; aut *ad utrumlibet liber*, qui ad alterutrum *neceſſitate* aliquâ arctatur:) ut liquidò conſtet conſiſtere poſſe cum

(a) *Servitus in totum hominem non deſcendit.* Sen. 3. de benef. 20.

cum juſtâ *Conſcientiarum libertate* hanc de quâ nunc agimus *Conſcientiarum obligationem*, neceſſariò nobis adhibenda eſt altera adhuc diſtinctio : Scilicet *præceptionem Legis humanæ* poſſe ſumi dupliciter : vel *formaliter*, pro ipſo actu præcipiendi ; vel *materialiter* pro re præceptâ. Legiſlator ergò ſi intenderet *obligationem* ſive parendi *neceſſitatem*, quam ſubdito imponit, à *præceptione* ſuæ legis *materialiter* acceptâ deducere ; hoc eſt, à neceſſitate ipſius *rei præceptæ*, quæ tamen in rei veritate ante *legem* illam latam non eſſet *neceſſaria* : Vim ſanè faceret ipſo facto *Conſcientiæ* ſubditi, quæ ipſius *libertati* adverſaretur. Quod ſi *obligationem* eam non aliunde ducat, quàm à *præceptione* ſuæ legis *formaliter* acceptâ, hoc eſt, à ſua *præcipientis* legitimâ authoritate, *(rei* ipſius *præceptæ* morali *ἀδιαφορείᾳ* in medio interim relictâ, & in eodem ſtatu quo ante legem latam fuerat permanente :) etſi *obligatio* ſequatur, quæ parendi *neceſſitatem* conſcientiæ imponat, illæſa tamen & integra manet interna *Conſcientiæ libertas*.

V. Exemplo res, ſi cui *obſcura* videatur, clarior evadet. Lege civili latâ, *nequis carnes totâ Quadrageſimâ comederet* : ſi Legiſlator in *proœmio* vel *corpore* ipſius Legis alicubi ſignificaret, hoc ſe propterea ſubditis imperare, quòd *impium* ſit aut *illicitum* eo tempore carnibus veſci ; eſſet hoc quidem ſubditorum *conſcientiis* laqueum injicere, earúmq; *libertatem*, quantum in ipſo eſſet, labefactare. Quod ſi expreſsè ſignificaret *Legiſlator*, ſe de re aliàs & *in ſe* liberâ, ad Reipublicæ aliquam commoditatem ſic ſtatuiſſe, aut ut inde populus Chriſtianus ad veteris Eccleſiæ exemplum occaſionem caperet *aſcetices diſciplinæ* utcunque exercendæ ; vel ſi ex verbis Legis aut alicunde conſtare poſſet, *Legiſlatorem* eâ lege non intendiſſe aliquam *neceſſitatis* opinionem *rei ipſi imperatæ* affigere : nulla

ſubditorum

subditorum *conscientiæ*, ejúsve *libertati*, hoc pacto fieret injuria. Longè enim alia res est, cum quid propterea à Magistratu *præcipitur*, quòd putetur esse *necessarium*; aut *prohibetur*, quia putatur esse *illicitum*: alia, cum quid tum demum incipit haberi *necessarium*, postquam est à magistratu *præceptum*; aut *illicitum*, quia est ab eo *prohibitum*. *Prior* illa *necessitas*, quæ se habet *antecedenter* ad Legem, & ab ea supponitur, ut ejus *causa* aliqua, *conscientiæ libertati* repugnat: at *posterior* ista, quæ *consequitur* se habet ad legem, & ab ea oritur ut *effectus* ejus, non repugnat. Cujus discriminis ratio est; quòd *necessitas* illa *antecedens* quam lex supponit, necessario requirit assensum aliquem *judicii practici*: ad *necessitatem* autem *consequentem* quæ ex lege oritur sufficit consensus *voluntatis* ad faciendum id *opus externum* quod lege præcipitur. *Actus* autem *voluntatis* non potest *libertati conscientiæ* præjudicare, sicut præjudicat *actus judicii*: quia *voluntatis actus* sequitur conscientiæ *dictamen*, ut *effectus* sequitur suam *causam*; *actus* verò *judicii* præcedit illud dictamen, ut *causa* præcedit suum *effectum*.

VI. His distinctionibus præmissis, ad *Dubia* pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad *Materialem causam* pertinent, hoc tempore sola discutienda. *Dubium* itaq; *primum* esto de materia *Impossibili*. De qua dico *primò*, Legem de re prorsus *impossibili* ferri non debere: si feratur; tyrannicam esse, & de jure nullam, nec quenquam obligare in conscientia. Ratio *prima*: quia leges feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui est *liberum agens*: *libertas* autem dicit *potestatem ad utrumlibet*: sed in rebus *impossibilibus* non est libera *potestas ad utrumlibet*, ut per se patet. Ratio *secunda*. Nemo potest jure *obligari* ad id faciendum, cujus *omissio* non potest ei imputari *ad culpam*, 1. 2.

pam, nec debet ei imputari *ad pœnam*; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* est, aut ad *pœnam*, vel etiam utramq;:) Sed *rei impossibilis omissio* non potest alicui imputari ad *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pœnam*: ergo, &c. Sed quòd *rei impossibilis* nulla possit esse obligatio, (sive ea fit ex *naturâ rei*, sive ex *circumstantiis*, sive alio quocunq; modo *impossibilis*) est à me jamdudum ex hoc loco satis confirmatum, (a) Prælect. 3. Sect. 12. cum de *(a) Juramenti obligatione* disserui; nec opus est repetitu.

VII. Dico *secundo*, Legem de re plerisq; *possibili*, sed quæ videtur multis, aut paucis aut uni fortè alterive *impossibilis* futura, posse quidem si fit ex usu Reipublicæ licitè ferri; non tamen nisi admodum gravis subsit causa, & postulet manifesta *necessitas*: latam verò, omnes eos *obligare* qui eam servare possunt, reliquos autem *non obligare*. Ut si *tributum grande* in necessarios Reipublicæ usus imperetur, cui solvendo aliqui *subditorum* non sint pares: qui pauperiores sunt quàm ut solvere possint summam lege imperatam, non obligari in conscientiâ ad id faciendum quod ab ipsis fieri non potest, ex jam dictâ *hypothesi* certum est. Obligantur tamen apud eos qui præsunt, tenuitatem suam *apertè*, sed *sincerè* id & sine mendacio, profiteri: & nisi possint ab eis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ saltem summæ imperatæ partis *remissionem* mereri, quantum possunt conferre in publicum. Quia qui non potest quod debet, *(a) debet* tamen quod potest.

(a) μηδ' ὅτι τῆς ἀξίας λείπῃ, τὸ πᾶν ἰδιάζῃς. Nazianz. Orat. 9. *Debeone omittere quod possum, quoniam quod debeo minime possum?* Bernard. Epist. 175.

VIII. *Dubium secundum.* De re lege imperatâ, non *impossibili*, sed valde tamen gravi & *onerosa*, & quam subditus præstare non potest sine summo suo incommodo, damno, vitæ discrimine, vel totius rei familiaris ruina. *Dico primò* Legislatorem, si prævideat hoc futurum, debere aliqua *cautione* in ipsa *lege ferenda*, quàm commode fieri potest, providere

1.

providere huic malo aliquod remedium. Id si non possit ita commodè fieri in ipsa *Legis formula*, (ne vafris hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quâ evadant & *vim legis* eludant:) illud saltem, quantum in ipso est, procurare debere, ut in *lege* (a) *exequendâ* aliquis modus adhibeatur, ne *lex* aliàs *utilis* & *necessaria* honesto cuiquam civi *fraudi* vel *nocumento* sit. *Dico secundò*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientia *legi obedire*, etiam cum ruina totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliqua evidens & necessaria id postulet. Ut si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes per aliquot milliarium à litore spatium devastentur; omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset aliò deportari, exuratur; *ædes suburbanæ* diruantur; *prata* immissis fluminibus submergantur: obligatur omnino unusquisq; civium ei *legi* parére, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum jactura *rei privatæ* redimat *salutem publicam*. Idque non ea solùm ratione, quod certum sit, prodita hostibus (intempestiva frugalitate) *patria*, calamitatem in *privatos quosq;* cives propediem emanaturam: sed ex *officii* quoque *conscientia* vel maximè, quod sit omni viro bono *bonum publicum* privato anteferendum. *Dico tertiò*, subditum, nisi insignis aliqua appareat *necessitas*, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri *valde onerosæ legi* parére, cum certâ rei domesticæ ruina, aut capitis periculo: Teneri tamen, ut antè generatim dictum est, (quod & in omnibus ferè casibus observandum moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id *æquo animo perpeti*, nec eis ullatenus *resistere*.

(a) χρὴ τοὺς νόμους μὴ τιθέσθαι ὀρθῶς, πρὸς ἅπαν ἢ κολάζοντας ἐν οἷς ἐκείνοις χαλεπόν. Isæus ap. Stob. λογ. μς. 2.

IX. *Dubium*

IX. *Dubium Tertium*, de re *Necessariâ*. Si Lex Humana aliquid *præcipiat*, quod fuit antè *necessarium* & Lege Dei præceptum; aut *prohibeat*, quod fuit antè *illicitum*, & lege Dei prohibitum: quæ fit *Obligatio?* Respondeo breviter, subditum illi 1. *luge* simpliciter obligari. Nam *primo*, obligatio quæ præfuit vi *Legis Dei* non impedit effectum *Legis Humanæ*, excludendo *obligationem novam*: quum possit quis ad idem officium *pluribus vinculis* obligari, ut superiore lectione satis ostendimus. 2. Cui rationi & illa adjicienda est *secundo*, *Legem humanam* addere plerunq; aliquid *Legi Divinæ*: determinando sc. actum (quoad substantiam suam, *Lege Dei* imperatum, proinde & *necessarium*,) quoad *modum*, *quantitatem*, aut aliam sui *circumstantiam*, quæ fuit antè *libera*; vel etiam adjiciendo *Legi Divinæ* prohibenti *rem illicitam* determinationem aliquam, quoad *gradum criminis*, vel *pœnæ genus*, ejúve mensuram, aliáque ejusmodi. Exempli gratia, *Cœtus publicos* ad officia sacri cultus peragenda haberi, Divini juris est: at quibus *horis*, quo *loco*, populo sit conveniendum; quâ *verborum formâ*, *quo situ corporis* in singulis sacrorum officiorum partibus sit utendum, cæteraq; similia, *constitutionibus humanis* definienda restant. Sic ne *furtum* fiat, *Lex Divina* prohibet: sed quod *furti* genus quo *supplicii* genere sit puniendum, à *Lege Humana* est. Habet utique ex hac *determinatione* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex Humana*, quod subditi conscientiæ inducere possit *novam obligationem*, ab illa priore obligatione non modò *numero* diversam & ratione *termini*, in quantum aliunde pendet, sed *specie* quoque diversam, & ratione *materiæ*, qui versatur circa aliud objectum. *Prior* enim illa obligatio, quæ à *Lege Dei* oritur, est ad rem ipsam quoad *substantiam*: hæc *posterior*, quam superinducunt *Leges Humanæ*, ad

rei

rei *modum* est, aut aliquam ejus *circumstantiam*.

X. *Dubium Quartum*, de re *turpi* & *illicitâ*, quod est sanè magni momenti dubium, & multos casus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ ad legem ritè constituendam requiruntur, ad unam *(a) Justitiam* reducuntur. Non ob eam duntaxat rationem, quòd *universalis Justitia (b)* συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι, omnes virtutes suo ambitu complectatur: sed ob id etiam præsertim, quòd *Justitia particularis*, & speciatim illa quæ *Legalis Justitia* dici solet, præ reliquis virtutibus omnibus, præcipuum sit & quasi unicum *Rerumpublicarum* & omnium humanarum societatum columen. Circa hoc dubium quæritur *primò*, *An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injusta?* Dicitur in eâ fuisse sententiâ *Nic. Machiavellus*, ut diceret Legum debitam *materiam* esse eam, sive *justam* sive *injustam*, quæ *statui politico* conservando augendóque esset commodissima. Quum enim *potestatis civilis* (ex ipsius sententiâ) finis sit *sui conservatio*, & imperii *amplitudo*; nec possit ea potestas strenuè *conservari*, multò autem minùs *proferri* imperium, si leges omnes, omnia Principum consilia, ad exactam *justitiæ* & *honesti* normam essent exigenda: eorum qui præsunt interesse videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram partem *honesti* regulam, ut *utilitati publicæ* possit inservire. *Finem* enim in omni re, optimam esse *mensuram mediorum*. Utut sit de *Machiavello*, fuit illa certè sententia magni nominis olim apud *Lacones* viri, qui palàm id esse *honestum* pronunciavit quod esset *Spartis utile*. Affertur firmandæ huic sententiæ dictum illud *Horatianum*. (c) *Ipsa utilitas justi propè mater & æqui*: Exemplum etiam *Turcarum*, quod quàm ipsis salutare fuerit res ipsa comprobavit, atque eventus; qui hoc nixi principio Imperii sui fines longè lateq; per *Asiam*, *Africam*,

(a) πάντα τὰ νομιμά, ἐστί πως δίκαια. Aristot. 5. Ethic 3.

(b) Theognis.

(c) 1 Satyr. 3.

fricam, *Europam*, feliciſſimè produxerunt. Quo peſſimo principio niſi reipsâ niterentur qui tamen ſe profitentur *maximè* (penè dixeram *ſolos*) *Chriſtianos*, & purioris Religionis inſtauratores audire geſtiunt; ſub tot *ſacrilegiis*, *perjuriis*, *ſeditionibus*, *bellis*, *tumultibus*, *tyrannide*, non ingemiſceret hodie paſſim *orbis Chriſtianus*.

XI. Sed contrà. Non debent *principes terræ* uti eâ poteſtate quam à Deo acceperunt contra ipſius *voluntatem*, aut aliorſum quam ipſe intendit. Neque enim tàm data eſt illis ea poteſtas ut *Dominis*, quam à Deo *credita* ut *adminiſtris*: [λειτουργοὶ θεοῦ & διάκονοι, *Rom.* 13. 4, 6.] *Credita* autem eo fine, ut *juſtitiam* colerent, non ut *tyrannidem* exercerent & injuſte dominarentur. Quod vel ex propoſito textu manifeſtum eſt: *Per me Reges regnant, & Principes juſta decernunt*: acſi id demum eſſet *regnare*, & verè *principem agere*, quod juſtum ſit, hoc tantùm *decernere*. Quin & Prophetæ paſſim ſeveram Dei iram & vindictam proclamant adverſum *Reges* & *Principes*, qui *(a) iniqua decreta* ſtatuerant, & meditati erant *(b) iniquitatem* ſicut *Legem*. Neque verò eſt, quem hujus mundi *Politici* dicunt, poteſtatis civilis finis, *Imperii dilatatio*: ſed conſervatio populi *in pace & tranquillitate, cum omni pietate & honeſtate*, 1 Tim. 2. 2. Eſt autem *Juſtitia* publicæ pacis, ſiqua alia, conſervatrix optima. Ut enim *juſtitia fidei* pacem conſcientiæ internam, ita *juſtitia legalis* pacem Reipublicæ externam & parit & conſervat. *(c) Erit fructus juſtitiæ pax*, inquit Propheta: imò & Thebanus Vates *(d)* *φίλη ἀσυχία δίκας θυγατὴρ. Neque *Horatiani* dicti ea mens eſt, quaſi cenſuiſſet merâ *utilitate* metiendum eſſe *honeſtum*, qui longe aliud ſpectavit eo verſu; nimirum *utilitatis publicæ* & communis boni intuitu adductos initio homines rudes adhuc & vagos, ut in

(a) Eſai. 10. 1.
(b) Pſalm. 94. 20.
(c) Eſai. 32. 17.
(d) Pindar.

* amica [illegible] juſtitiæ filia.

in unum coirent, *ſocietates* colerent, juſtis *legibus* & *pœnis* vim, ſcelera, injurias coercerent. Quæ denique à *Turcis* ducuntur (quos videtur Deus eo poſſimum fine excitaſſe, ut eo quaſi *flagello* ſummam Chriſtianorum perfidiam aliáque peccata corrigeret,) aut aliàs à proſpero *rerum ſucceſſu* trahuntur in *malæ cauſæ* præſidium argumenta, *Alcoranum* magis ſapiunt ſpurci nebulonis, quàm puritatem *Evangelii* Servatoris Chriſti.

XII. *Quæſtio ſecunda*, Lex *Injuſta*, etſi fieri non debuit, ſi tamen lata fuerit, an *obligat Conſcientiam* ſubditi, ita ut eam teneatur obſervare? Multa enim quæ *fieri non debent*, *facta* tamen *valent*: & fieri poteſt, ut quod non potuit ſine peccato *præcipi*, poſſit tamen ſine peccato *præſtari*, ut in præcedentibus lectionibus abunde confirmavimus. Ratio dubitandi eſt, quia vera *obedientia* non eſt *diſputatrix*. In hoc enim propriè conſiſtit *obedientiæ* ratio, ut ſe quis alterius *voluntati* ſine aliqua diſceptatione ſubjiciat. *Nimis delicata eſt obedientia*, ut ſcitè *Bernardus*, *quæ tranſit in genus cauſæ deliberativum*. Reſpondendum tamen breviter, ſubditi conſcientiam ejuſmodi lege non teneri: quæ fuit ſuperioris Prælectionis *Concluſio prima*, & ibi etiam pluribus confirmata. Et poteſt etiam, ſiquis adhuc plura deſideret, inde ulteriùs probari, quòd nulla *poteſtas inferior* poteſt obligare contra voluntatem *ſuperioris poteſtatis*, ergo quum ſit *Dei poteſtas* omni *humanâ poteſtate* ſuperior, non poteſt ulla cujuſcunq; *hominis poteſtas* obligare contra *voluntatem Dei*, qui lege ſuâ prohibuit omnia prava & turpia. Unde *Auguſtinus*, *Legem non videri* ait, *quæ juſta non fuerit*. Et per hanc rationem ſolvitur argumentum à ratione *obedientiæ* ductum, concedendo ſubditum debere ſe *voluntati ſuperioris* ſine diſceptatione ſubjicere; *Superioris* nempe *ſupremi*, in cujus voluntatem ultimatè re-

solvitur *obedientia:* non tamen *superioris subditi*-
nati, si voluntatem ipsius voluntati supremi illius
(a) *Quod jubet homo, prohibet Deus: & ego audiam hominem, surdus Deo?* Bernard. Epist. 7.
constet adversari. Est autem Deus (a) absolutissimus *Imperator:* cujus utiq; nuda *voluntatis* significatio sufficit ad inducendam *parendi* obligationem; præsertim cum sit certissimum *voluntatem* ipsius non posse esse *injustam*. Paruit itaque *Abrahamus* Deo ea mandanti, quæ nisi præcepisset ipse Deus, videri potuissent non dura solùm & *iniqua*, sed & *impia* sceleriſq; plena. Scilicet ut patre, patriâ, cognatione relictis, in terram longinquam pariter & incertam, pauper, exul, hospes proficiscereturr: imo ut *filii unigeniti*, in quo uno reposita essent non omnia modo solatia subsidiaq; senectutis suæ, sed & spes omnis promissionum Dei, propriâ manu jugulum solveret, eúmque aris impositum victimam offerret tam sæva imperanti Deo. Rectè ille quidem, & ut virum decuit, qui dici mereretur *fidelium pater*, & esset universo orbi inconcussæ fidei probatissimum exemplar; qui se Dei dicto sine hæsitatione audientem præbuit. Aſt *hominis* cujuscunq; imperata, quum sit *erroni* & *peccato* obnoxius omnis homo, possitq; ejus voluntas esse prava, fas est, imo & ubi justa subest suspicandi causa, opus est, examini subjicere. Monitum illud Apostoli, 1 *Thess.* 5. 21. *Omnia probate: quod bonum est retinete*, ad *superiorum* justa non minus idoneè, quàm ad *placita doctorum*, de quibus tamen peculiaris ibi sermo est, accommodari jure optimo poterit. Apage ergo τὸ καλλιεπὲς ἐκείνων ἐπίταγμα illa, *Sic volo, sic jubeo.* Apage illam *Papicolarum*, cùm turpem *adulationum*, qui nefas ducunt civis homini *Jovis sui Latrani* effata quovis prætextu sollicitare: tùm *cæcam* illam *obedientiam*, quâ voto se se obstringunt Religionem ingressi, superioribus sui ordinis in omnibus & singulis, *sine discretione* (sic enim loquuntur) obedire.

XIII. Quæ-

XIII. Quæritur *tertiò*, Liceátne ſaltem ſubdito *cedere jure ſuo* hac ex parte, & quamvis non *obligetur*, legi tamen iſtiuſmodi *ſponte ſuâ* parére? Reſpondeo, ne hoc quidem *(a)* licere: quia *Lex Dei* ſimpliciter obligat ad *non faciendum* aliquod *turpe*, vel *illicitum*. Injuſta ergo Lex, *(injuſtam* intellige eo ſenſu, in quo nunc loquimur, injuſtam *ex parte materiæ)* non poteſt *licitè ſervari*: quia non poteſt Deus *licitè offendi*. Quicquid enim *Legi Dei*, aut *Naturæ Lumine* notæ & cordibus inſcriptæ, aut in *verbo ſcripto* revelatæ, adverſatur, non eſt ob quodcunq; vel *detrimentum* proprium, vel proximi *ſcandalum*, vel prælati ſive *gratiam* promerendam, ſive declinandum *odium*, viro Chriſtiano admittendum. *Da veniam, Imperator: tu carcerem, ille gehennam*: Sic olim veteres illi Chriſtiani. Sic ante eos Domini Jeſu Chriſti Apoſtoli, *(b) Oportétne vobis magis obaudire quàm Deo, ipſi judicate*: & ante eos etiam Hebræi adoleſcentes, *(c) Notum ſit tibi Rex, quòd nolumus adorare imaginem auream quam tu erexiſti.*

(a) *Mala, ut nunquam juſtè fuerit, ſic nec licuit poſſunt fieri.* Bernard. Epiſt. 7.

(b) Act. 4. 19.

(c) Dan. 3. 18.

XIV. *Quæritur Quartò*, Quæ *Lex* ita *injuſta* cenſenda ſit, ut non ſolùm non obliget, ſed & ei patére non liceat? Reſpondeo, *Legem* poſſe eſſe *injuſtam* ex multiplici causâ. *Primò*, ex parte *cauſæ Efficientis*: Si feratur à non habente legitimam poteſtatem. Et iſta eſt *injuſta*, ob defectum *juſtitiæ commutativæ*: quia plus ſibi aſſumit, *lator*, quàm debet, aut ei ex æquo convenit. Propterea nec ſubditum *obligat* ad obediendum: poteſt tamen ſubditus, ſi ipſi videbitur expedire, nec aliunde impediatur, *cedere jure ſuo*, & legi obedire. *Secundò* ex parte *cauſæ Finalis*: Si non tendat in *bonum publicum*,, nec conſervet jura communitati debita. Ita eſt *injuſta*, ob defectum *Juſtitiæ* quam *Legalem* vocant, quæ ſemper intendit *bonum commune*, & ne quid Reſpublica detrimenti capiat.

1.

2.

Sed enim, *injusta* ut sit, *obligat* tamen subditum: quia *subditus* non est legitimus & idoneus judex *Justitiæ Legalis*. Et si ex ipsius *obedientiâ* sequatur aliquid quod sit Reipublicæ incommodum vel noxium, non est *id (a) ei* imputandum, qui quod suarum erat partium ritè obivit; sed *prælato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. *Tertio*, ex parte *causæ Formalis*: Si Lex onera & favores, præmia & pœnas iniquâ proportione, & non pro civium merito dispenset. Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiæ distributivæ*: quæ omnia jubet ex æquo singulis, prout quisque commeritus est, tribuere. Et ista etiam quantumvis *injusta*, *obligat* tamen; pariter ut illa quam proximè dixi: idque ob eandem rationem, Quia sc. istarum rerum dispensatio ad *subditi* officium non spectat, sed *prælati*. *Quarto*, ex parte *Causæ Materialis*, de quâ nunc agimus: si lex jubeat rem turpem, inhonestam, vel quovismodo illicitam. Ista *injusta* est ob defectum *Justitiæ* quæ dicitur *Universalis*, quæ debitam rectitudinem in omni actione requirit. Hæc sola tàm non obligat subditum *ad obediendum*, ut omninò obliget *ad non obediendum*.

(a) Ὄυτι ὑμμὲς ὑπάτιοι, ἀλλ' Ἀγαμέμνων. Ὃς σφῶϊ πρεσέει. Homer. Iliad. α.

3.

4.

XV. *Quæritur Quintò*, Quænam *justitia* requiratur, vel quanta sufficiat, ad hoc, ut *Lex* aliqua dicatur *justa*, & censeri debeat *obligatoria*? Pro responsione *dico Primò*, non necessariò requiri, ut id quod lege imperatur sit *justum positivè*, quod Philosophi honestum dicunt; hoc est, ut sit actus alicujus *virtutis*: sed sufficere si sit *justum negativè*; id est, non injustum vel turpe, quales sunt actus omnium *vitiorum*. Aliàs non possent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris*; quæ tamen, ut mox patebit, sunt *materia legum* aptissima. Dico *secundò*, dato quòd *Lex* aliqua sit *injusta* ex parte causæ vel *efficientis*, vel *finalis*, vel *formalis*, aliquo eorum quo jam novissimè dictum est modorum:

1.

2.

rum: si tamen nullus sit *justitiæ* defectus ex parte *Causæ Materialis*, id est, si actus ex vi & imperio Legis à subdito exercendus talis sit, ut possit ab eo præstari sine aliquo suo peccato; sufficere istiusmodi *justitiam* ad inducendam *obligationem*.

XVI. Cæterùm ne *subditus*, quò se licentiùs vinculo *Legis* subduceret, *inobedientiæ* suæ scrupulum aliquem prætexeret, (quo paralogismo mirum quantum se facilè patiuntur decipi plurima hominum turba:) videri sibi nimirum *Legem iniquam*, & cui bonâ cum conscientiâ obedire non possit, ac proinde nec debeat. (Hoc etiam esset, inquiunt, *dubitante conscientiâ* obedire; quod autem fit *dubitante conscientiâ* sine peccato fieri nequit, docente Apostolo, *Rom.* 14. 23. Omne *quod non ex fide est peccatum esse:*) necesse est ut alteriùs quæratur & *Sextò*, Quæ certitudo quòd *Lex* aliqua sit *injusta*, requiratur ad hoc, ut *subditus* possit esse securus in conscientiâ, se eâ lege *non teneri*. Pro responsione dico *Primò*, si Lex sit manifestè & *notoriè injusta*, certum esse posse subditum, se eâ lege non obligari. 1. Quod idem dicendum est, si vel *morali certitudine*, (post adhibitam in veritate disquirendâ debitam diligentiam,) judicet eam esse simpliciter *injustam*. Dico *Secundo*, si ex errore aliquo judicii obfirmato, & quem non sit facile deponere, existimet legem esse *injustam*, cùm non sit; obligationem tamen legis manere, errore illo mentis non obstante, ita ut peccati non sit immunis, si non obediat: gravìùs tamen peccaturum, si errore illo nondum depositò obediret. 2. De quo *Casu*, cum ad collationem utriusq; obligationis deventum erit, (si Deo permittente eò perveniatur,) opportunior erit disputandi locus. Dico *Tertiò*, si ex levi aliquo injecto *scrupulo* aut *objectiunculâ* suspicetur tantùm legem fortè esse *injustam*; 3.

justam; contemnendum esse ejusmodi *scrupulos*, & omninò *Legi* parendum: à quâ parendi necessitate frustrà fuerit, quisquis se *tenuræ conscientiæ* obtentu satis excusatum iri existimaverit.

4. XVII. Dico *Quartò*, (quod utinam satis intenderent, quibus crassam suam inobedientiam *tenuis conscientiæ* prætextu tueri mos est,) si, ob apparentes utrinque *rationes probabiles*, nesciat subditus nec facilè apud se statuere possit, justáne sit Lex an secus, ità ut mens quasi *in æquilibrio* pendula hæreat, *incerta* utrò se potiùs inclinare debeat; *obligari* in eo casu subditum ad actualiter *obediendum*, ita ut peccet, si non obediat; si obediat, non peccet. 1. *Ratio prima*, Quia ex regulâ juris, *In dubiis potior est conditio possidentis*. Ergo ubi de jure lis est inter *Legislatorem* & *Civem*; nisi occurrat ratio aliqua idonea in contrarium, semper præsumendum est *pro Legislatore* ut qui est *in possessione juris*, contra civem: ut autem sit aliqua talis idonea ratio in contrarium, fieri non potest in casu proposito, quia esset *contra hypothesin*; supponimus enim, aliàs *æquo* inter eos *jure* contendi. 2. *Ratio secunda*, ex aliâ itidem juris regulâ, *Quia in re dubia tutior pars est eligenda*. Et omninò tutius est dubitante conscientiâ *obedire*, quàm dubitante conscientiâ *non obedire*: quia tutius est in honore superioribus exhibenda *excedere* quem debeas modum, quàm ab eo *deficere*. 3. *Ratio Tertia*, ex eadem etiam regulâ, quia generaliter tutius est, ut quis se *obligatum* judicet qui *liber* est, quàm ut *liberum* se credat, cùm sit reverâ *obligatus*. Cùm enim ex innatâ cordis humani pravitate, à *nimiâ audaciâ* sæpiùs quàm à *nimio metu* peccetur; aut; ad *carnis licentiam* procliviores quàm par est, & ad *ferendum jugum* minùs patientes simus omnes: ni firmo animi proposito nobis antè stetterit, legibus quæ non sunt evidenter *injustæ* parendum esse,

esse, suggeret nobis subinde *prudentia carnis*, accedente etiam serpentis astu, eas *excusationes*, quæ nos ab officio hac in parte præstando sæpissimè impediant. Et hæc de *dubio quarto*.

XVIII. Sequitur *Quintum, de Lege Permissivâ mali: An sit licita, & quatenus?* Et an & quatenus *obligatoria?* Ubi imprimis observandum est, Lege *permitti* posse rem malam tripliciter: *privativè*, scilicet, *negativè*, & *positivè*. *Privativè permitti*, idem est quo à Legislatore *prætermitti*: sic omnia illa *permittuntur*, de quibus vel prohibendis vel puniendis jura nihil statuunt. *Negativè permittitur id*, cujus exercitium jura certis limitibus definiunt, intra quos qui se continuerint extra noxam sunt, qui verò eos excesserint sunt lege puniendi: Sic *usuram* exerceri permittunt pleraque nationum jura. *Positivè id permittitur*, cujus, sub certâ tributi cujusdam pensione, exercitium *toleratur*: Sic Romæ permittuntur *meretricum prostibula*. 1. 2. 3.

XIX. Hac distinctione præmissâ, Dico *Primò*, *Privativè* multa mala in omnibus Rebuspublicis necessariò *tolerari*: Impossibile enim est ut ad omnes species *actuum vitiosorum* jura se extendant, aut ut omne peccati genus legibus humanis coerceatur. Habet hoc *Dei Lex* peculiare & eximium, ut ea sola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugienda *prohibeat*. Sed in istiusmodi *permissione* nullum esse *obligationi* locum: quia oriri necesse est omnem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex *actus privatione* sive *non-actu*. Dico *secundo*, *Permissionem mali negativam* posse esse *licitam*. Si enim *malum* aliquod non possit sine gravi incommodo publico penitus tolli; ad *prudentiam politicam* pertinet, ipsius usum ita moderari, & certis finibus circumscribere, ut possit *utilitati publicæ* inservire. Idque Dei ipsius exemplo, qui populo 1. 2.

Israelitico permisit *uxorum repudia* : eo consilio, uti exponit optimus Legis interpres Christus, ne ex (a) *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum in conjuges asperitate & sævitiâ graviora pullularent incommoda. Dico *tertiò*, ejusmodi tamen lege neminem (b) *obligari* ad faciendum id quod Lex *permittit* : Finis enim *permissionis* est, non ut *id fiat* quod lege permittitur, sed ne *ultra* id quod leges permittunt *fiat*. Proinde, sicut *permissio* ipsa *negativa* tantùm est, ita *obligationem* inducit non nisi *negativam* : hoc est, *obligatur* subditus, si ipse libuerit facere quod Lex *permittit*, præstitutos sibi à lege fines *non excedere*. Dico *quartò*, *permissionem mali positivam*, si plura aut graviora sint *mala* quæ ex ejusmodi *permissione* consequuntur, quàm sint ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, ut plerumq; fit, non esse *licitam* : præsertim si *permissioni* rei turpis accedat, ex impositio tributo, *turpis* etiam *lucri* suspicio. Dico *quintò* neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur ; imò aliunde obligari unumquemque, non obstante legis permissione, *ad id non faciendum*. Ratio est ; Quoad priorem partem, quia est contra naturam *permissionis*, ut sit *obligatoria* : cùm permissio det *libertatem*, & omnis *obligatio* sit *vinculum* quoddam. Quoad posteriorem partem, quia supponimus id quod lege humanâ sic *permittitur* esse ex se *malum* ; & lege Dei obligamur *ad non faciendum malum*. Permissio itaque mali, quatenus *nuda permissio* est, neminem obligat *ad faciendum*, quatenus autem *mali permissio* est, unumquemque obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

(a) Mat. 19. 8.

(b) *Aliud est indulgere, aliud jubere.* Tert. de Mono. cap. 14.

XX. Atqui dictum est jam antè sæpiùs, omni *Legi* adesse vim *obligativam*, quæ eam ità individuè comitatur, ut posità *Lege* necesse sit sequi *obligationem*, & *obligatione* sublatâ unà tolli & *Legem*.

gem. Ergo *Legem permissivam*, aut negandum est esse *Legem*, aut fatendum est *obligare*. Huic objectioni ut occurratur, nulla nos cogit necessitas eò confugere, ut *Legem permissivam* negemus esse *Legem*; quam non modò *Legem*, sed & *legem propriè dictam* esse fatemur. Certè Lex illa Mosaica de repudio, cujus, *Matt.* 19. 6. mentio facta est, ut *permissionis* nomine venit [Μωσῆς ἐπέτρεψεν] illius capitis *versu octavo*, sic ejusdem capitis versu *septimo* mandatum dicitur, sive *præceptio*; [Μωσῆς ἐνετείλατο.] Quid quod ei *Legis & nomen* passim tribuitur, & *definitio illius nominis* æque congruit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel vetanti: ut omninò concedendum sit *Legem* de his omnibus, ut suis speciebus, per modum generis & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum erit, civem ejusmodi lege *obligari?* Omninò concedendum reor. Quod ut cum his quæ *de lege permissivâ* hactenus dixi, quàm non malè cohæreat, rectiùs intelligatur,

XXI. Dico *sextò*, *Legem* omnem hujusmodi *permissivam*, quatenus *Lex* est, *obligare* subditum in conscientiâ ad sui *observationem*. Ratio manifesta: quia *obligatio*, ut sæpè dictum est, est *Legis effectus* necessarius, nec ab eâ separabilis. Quod ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta sunt: duo ista sunt observanda, quæ propterea signanter sunt à me enunciata. Alterum, quòd dixerim *Legem permissivam* obligare ad *sui observationem*: aliud est autem obligari subditum ad *observandum Legem*, quod nunc assero; aliud verò obligari subditum ad *faciendum quod Lex permittit*, quod & antè negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd dixerim *Legem permissivam* obligare, quatenus *Lex* est, quod verum est: non dixi obligare quatenus *permissiva* est, quod est falsum. Sciendum est enim *Legis permissivæ* vim, quatenus *Lex* est, non consistere

1.

2.

sistere in ipsâ *permissione*, quæ cùm legis *differentia divisiva*, necesse est ut sit *lege posterior*, sicut omnis *differentia divisiva* est naturâ *posterior genere* quod dividit, & ipsum supponit: sed in illâ præceptione, quæ est *Legis* quasi constitutiva & formalis differentia, & in ipsis *Legis verbis*, ut plurimùm expressè, aut virtualiter saltem continetur. Hæc enim *(præceptio*, inquam,) illud est, à quo primum oritur subditi *obligatio*, & ad quod ultimè terminatur ejus *obedientia*. Exemplo rem ostendo. Legislator ob *mutuandi* necessitatem permittit *usuram*, moderatâ quadam proportione inter cives exerceri: propositâ etiam pœnâ in qui *modum fœnoris* lege definitum excesserint. Sitne *usura* simpliciter & de toto genere *illicita*, necne, nihil hic demio, nec ad præsens negotium quicquam interest: hoc interim certum est, utut vel maximè licita esset *usura*, neminem tamen illi *permissione* ad eam exercendam obligari. Sed in istiusmodi lege, præter istam *permissionem*, quæ neminem obligat; duo sunt alia, quæ quum ad *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde ex intentione Legislatoris *vim obligandi* omnes cives ad ea observanda. Quorum alterum *formaliter* & disertis verbis præcipitur, nequis sc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat: alterum *ex consequenti* & *virtualiter*, nequis ob exercitam prout ea lege permittitur *usuram* puniatur. *Legis* ergo *permissivæ*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permissio* neminem.

XXII. *Dubium Sextum, de rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Mediæ* sive *adiaphoræ* sunt, quarum tota species nulla *Divinâ Lege (naturali* vel *positivâ*) aut *præcipitur* aut *prohibetur*. Quæ proinde sunt ex se & suâ naturâ, circa circumstantiarum considerationem, & *licitæ* observatio-

nis,

nis, quatenus non *prohibentur*; & *liberæ* tamen observationis, quatenus *non præcipiuntur*. Fuere qui existimarent, non debere *Legis Humanas* ferri de *rebus adiaphoris*, sed de his tantùm quæ sunt *Juris Naturalis* aut *Divini*; & proinde *Legis Civilis* dicerent non tam esse novi juris *Constitutivas*, quàm antiqui *Declarativas*, velut Divinæ voluntatis explicationes quasdam & evolutiones. Sed quid opus est refutare opinionem, tàm ab omni sana ratione alienam, ut potiùs ex adverso rectè judicari debeant *res istæ adiaphoræ Legum Humanarum* propriissima & maximè idonea *Materia?* Quandoquidem ad eorum, quæ *Deus mandavit*, observationem obligamur, vel *tacentibus*, imò etiam vel *contradicentibus*, quorumcunque hominum imperiis: ad ea verò quæ *à Deo vetita sunt*, non faciendo obligamur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* hominum legibus. Restant ergo sola *adiaphora*, velut campus in quo se exerceat, exsérátq; vim illam suam inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit, *potestas humana*. Planè ut constet, posse magistratum civilem in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipsius actum *liberis ad utrumlibet*, statuere aliquid in utramlibet partem, (*determinando* illam *ἀδιαφορίαν*,) quod *obligét conscientias* subditorum ad obediendum. Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in dando item & accipiendo, *prudentia Ethica* personæ privatæ, præstituendo sibi quandam *Mediocritatem*, sic evehit *actus* illos naturales & *indifferentes* ultra statum suum & nativam conditionem, ut exinde incipiant esse *actus virtutum*, *Temperantiæ* scilicet & *Liberalitatis*: Sic personæ publicâ authoritate præditæ *prudentia politica*, præstituendo subditis suis certos circa *res medias & liberas* mediocritatis fines, sic evehit *actus* illos quos legibus præcipit ultra pristini sui status gradum, ut incipiant esse deinceps *actus virtutum*, *Obedientiæ* scil. & *Justitiæ Legalis*.

XXIII.

XXIII. Res aperta nec habitura adversarium, si non nostri seculi, imò & gentis, *Reformatores* quosdam rinxisset tàm manifesta veritas: qui quò sibi ad illam, ad quam anhelabant, *ἀδιάφορον *reformationem* viam struerent; maluerunt contra communem hominum sensum *ἀδιαφορίαν omnem è rebus penitus sublatum ire, quam ullam magistratui de *ritibus* statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem *nodum*, quem nullâ arte *dissolvere* potuit, gladio *dissecuit*. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in aliis non paucis, genuini *Discipuli*; qui sapienti nihil docuerunt esse *indifferens*, cùm omnia, etiam minutula quæque, usque *ad digiti exsertionem*, rectâ ratione agat. Illi tamen ἀδιαφορίαν è rebus ità sustulerunt verbis, ut eam re ipsâ, adversariorum rationibus adacti, tandem concederent; distinctiunculas quasdam commenti προηγμένων & ἀποπροηγμένων, &c. quibus *errorem* suum, ne viderentur *errasse*, honestiùs occultarent. At reperti è nostris, qui hoc tàm putidum, & extritum jamdiu è scholis dogma γυμνῇ τῇ κεφαλῇ publicatis scriptis, idque rigidiùs multò quàm olim *Stoici*, tueri ausi sunt: Duo præsertim; alter, alicujus nominis apud suarum partium homines, *Theologus*; alter, è Proceribus regni, *Laicus*: uterque ante aliquot annos mortuus. Quibuscum cùm interiisse simul putem illud suum *dogma*, nec facilè apud viros cordatos *fidem*, nedum *patronum* reperturum: non existimo operæ fore pretium, ei refutando immorari.

*falsò nomine: tam indifferentium

XXIV. Esse igitur & *res* & *actiones indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & *in specie* (quod ne Στωϊκώτατον quenquam negaturum opinor) accipio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum est. Actum *suâ naturâ*, (i. e. respectu *materiæ* sive *objecti*,)

justi,) indifferentem; si lege *præcipiatur*, è bono & *licito* fieri honestum & *necessarium*: si lege *prohibeatur*, è bono & *licito*, malum fieri & *illicitum*. Quod non contingit ex aliquâ *immutatione* circa *rem* ipsam factâ, quæ seu jussa seu vetita, ut *physicè*, ita & *ethicè*, eadem permanet quæ antè fuit, *(respectus* enim *non mutat naturam:)* sed ex *obligatione* illa obvenit, quam *Lex* inducit. Unde factum, ut quod antè fuit, sicut *Naturâ* & *ex se*, sic *usu* etiam & *quoad nos liberum ad utrumlibet*; Legis accedente authoritate evadat *usu* & *quoad nos* non liberum ampliùs, sed pro legis exigentiâ vel *illicitum*, vel *necessarium*.

XXV. Si quæratur, cùm videatur *Lex* parem habere vim in utramque partem, quî fiat, ut possit *Lex vitando* actum facere ex bono & *licito* malum & *illicitum*, non item possit *Lex* (id enim antè negavimus) *jubendo* actum reddere ex malo & *illicito* bonum & *licitum?* Respondeo, rationem discriminis esse manifestissimam ex notissimo illo axiomate, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu.* Actus ergo de suâ *specie* & respectu *objecti malus*, necesse est ut semper sit *malus*, nec potest in aliquo sui exercitio, quibuscunque accedentibus circumstantiis fieri *bonus*: propter defectum bonitatis *ex parte objecti*, qui defectus sufficit ad totum actum vitiandum. At actus de *suâ specie bonus*, aut saltem non malus, si vel una aliqua accesserit *circumstantia* minùs recta, totus redditur *vitiosus*: propter defectum sc. debitæ *rectitudinis* in illâ *circumstantiâ*. Unde consequitur aliud etiam discrimen inter legem humanam *affirmativam* & *negativam*, sive præcipientem & vetantem: quòd *Lex affirmativa* non dat actui quem præcipit *bonitatem*, si fit aliàs aliquâ ex parte *malus*; Sed *Lex negativa* dat actui quem prohibet, etsi sit aliàs ex omni parte *bonus*, *malitiam*. *Præceptum*

ceptum ergo humanum *affirmativum*, quod invenit bonum, facit esse *necessarium*; *negativum*, quod invenit bonum, facit esse *illicitum*: utrumq; quod invenit *malum*, malum etiam sicut invenit, reliquit. Utrumque tamen *obligat*, suo sc. modo, & *quoad nos*: illud *ad faciendum*, quod præcipiendo jam factum est *necessarium*; hoc *ad non faciendum*, quod vetando jam factum est *illicitum*.

XXVI. Restat *Dubium Septimum*, de *Legibus Ecclesiasticis* in speciali, *Leges* autem *Ecclesiasticas* hic intelligo, non quæ *à personis Ecclesiasticis* sunt magistratus civilis authoritate constitutæ sunt, (quæ schola non est hujus loci, sed ad alterius generis *causam*, *Efficientem* scilicet, pertinet:) sed quæ à quacunq; demum legitimâ potestate latæ circa *res Ecclesiasticas* versantur: de *materiali* enim *causâ* solùm ad præsens disputamus. Non mihi adhuc videre contigit, præter duos illos antedictos, qui *ἀδιαφορίαν* omnem negaret, aut qui *Magistratui politico* aliquam in rebus *adiaphoris* merè *politicis* potestatem non concederet. At qui hominibus potestatem omnem adimunt, *ritus* & *ceremonias* in publico Dei cultu instituendi, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in Evangelio perscriptæ, occurrit ubique magna *Novatorum* seges. Verùm enim vero, (ut quod res est profitear,) dum, ut mihimetipsi aliisque hoc in negotio satisfaciam, multa à multis (nostratibus præsertim) in eam sententiam congesta volumina excutio; nusquam reperi, qui justam aut justæ similem *discriminis rationem* in medium afferret, cui determinandi & statuendi circa *res adiaphoras potestas*, non in *Ecclesiasticis* æquè obtineat, atque in *Politicis*. Quæ enim *à Scandalo*, *à Libertate Christianâ*, & aliis ejusmodi *Locis communibus*, opponi solent argumenta, adversus *utriusque generis* leges & constitutiones æquo Marte militant; & aut utrasque

traſque pariter evertunt, aut neutras. Quæ peculiarem aliquam vim adverſus *Leges & ritus Eccleſiaſticos* habere exiſtimantur, *quatuor* omninò ſunt, ſingula (pro temporis ratione) breviter & ſuo ordine examinanda: *Chriſtus Legiſlator*, *Perfectio Scripturæ*, *Natura ſacri cultus*, & *veteris Eccleſiæ Exemplum*.

XXVII. Objiciunt *primò* illud Apoſtoli, *Jac.* 4. 12. *Unus eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* Hoc novatorum argumentum, ut totius cauſæ ſuæ baſin, regnante *Elizabethâ*, plurimi fecêre qui tunc erant *Diſciplinariæ factionis* Coryphæi. *Chriſtum* nimirum unicum eſſe *Eccleſiæ* ſuæ, ut *principem*, ita & *Legiſlatorem*. Quas ille dedit *Leges*, Eccleſiam teneri in perpetuum *obſervare*; alias verò non admittere debere, nec alium *Legiſlatorem* agnoſcere. Quicunque *Leges Eccleſiæ* ferre, præter eas quæ ſunt à Chriſto latæ, præſumpſerit, *Antichriſti* partes agere, & ſe prodere *Regii Chriſti muneris* temerarium invaſorem. Hunc *Apoſtoli* locum aliquoties antè, ut res poſtulabat, tractavimus: præſertim ubi probandum fuit *Deum* ſolum & ejus *Chriſtum* in *Conſcientias* hominum merum & *directum imperium* habere. Sed obtinere hoc in *legibus politicis* nihilo minùs quàm *Eccleſiaſticis*, cæcus ſit oportet qui non videat. Cur enim obligatio *Legum Humanarum* in rebus *civilibus*, cum *Legis-lativâ* unius Chriſti *poteſtate* conſiſtere poſſit, non poterit conſiſtere eadem in *Eccleſiaſticis*; quis ullam *diſcriminis* vel tenuiſſimam umbram ex illo Textu eliciat tandem? Eſto *Eccleſiæ Chriſtianæ* Legiſlator Chriſtus! Annon & *Reipublicæ Chriſtianæ* pariter? Neque enim meminit Apoſtolus in toto illo commate *Eccleſiæ*; nec de *rebus Eccleſiaſticis* omninò diſputationem illam inſtituit: quinimò nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* ibi agitur, ſed de *privatorum hominum cenſuris*. Voluit

luit ille fideles admonitos, ut *Christianæ Charitatis* memores, à fratribus temerè judicandis abstinerent: Deum enim unicum esse *Conscientiarum Judicem*, qui solus *Legem* dedit, ex quâ in die ultimo *judicandi* essent singuli. Hic verus illius loci scopus; hæc Apostoli mens. Quid hoc, quæso, ad *Leges Humanas* damnandas; aut si damnandæ; cur *Ecclesiasticas* magis, quam *Politicas?* Quarum neutræ, saltem non unæ magis quàm alteræ, à nobis asseruntur *per se & virtute suâ* obligare Conscientias.

XXVIII. Objiciunt *Secundo Perfectionem Sacræ Scripturæ*. Regulam hanc esse vitæ & morum; *Legem perfectam*, & quæ *sapientem* reddere possit *hominem Dei ad omne opus bonum*; cui quisquis de suo quicquam *addiderit*, insignem Deo injuriam fecerit, & sibi gravissimas accersiverit pœnas. Certissima omnia. Quòd si Scriptura sit regula vitæ & agendorum omnibus numeris absoluta; idque (si novis his *Stoicis* fides) usque ad res quasque leviculas, ut nec *festucam tollere* liceat nisi ex verbi Dei præscripto: an non tàm *rebus civilibus* regulandis sufficiet, quàm *Ecclesiasticis*; aut qui magis derogabunt perfectioni Scripturæ *Ecclesiæ* Leges, quàm *Reipublicæ?* Aut quis eum rectè dixerit *addidisse* verbo Dei aliquid, qui *Leges Ecclesiasticas* condidit *ordinis & honestatis* causâ: quum nec ille *Leges* suas populo proponat ut *Dei verbum*; & Deus in verbo suo præceperit, ut omnia in Ecclesiâ *ordine* & *honestè* fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò naturam Cultus*. Nempe *Cultum Dei* esse rem sacram: in eo *cultu* omnia ex *Dei præscripto* esse peragenda: procul illinc abigendas, ut *superstitiosas*, imò planè *idololatricas*, quascunque *humanas adinventiones*, & ritus ἀγεόδους. Est profectò res sacra *cultus Dei*: nec fas est homini *cultum* aliquem instituere, præter eum

eum quem ipse Deus præstituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, distinguendum est de *Cultu Dei*: tripliciter enim accipitur ea vox. Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, est internus ille *Animi Cultus*, qui consistit in exercitio virtutum internarum, *Fidei, Spei, Dilectionis, Invocationis, Fiduciæ*, &c. *Secundo, actus* illi *externi*, quibus internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjuvatur & fovetur; cujusmodi sunt *Protestationes publicæ, Gratiarum actiones, Psalmodiæ, Auditio verbi, participatio Sacramentorum*, &c. suo quodam modo, id est, reductivè & minùs propriè, dici etiam possunt & solent *Cultus Dei*: in quantum sunt illius propriè dicti cultus externa sive *testimonia*, sive *adminicula*. *Tertiò*, cùm sit impossibile *actionem* aliquam *externam*, præsertim si sit solennis, sine *circumstantiis* quibusdam, (pluribus aut paucioribus,) *locorum, temporum, gestuum*, &c. præstari; inde fit ut ipsæ illæ *circumstantiæ* (quæ, si aut *legibus* aut *moribus* stabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem accipiant: sed id impropriè admodùm, & propter eam concomitantiam solùm quam habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipse impropriè quoque *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum primarium & propriè dictum *cultum*, ita Deum solum authorem agnoscere, ut nulli homini fas sit, aut *novum cultum* instituere, aut à Deo institutum alicui alteri præterquam ipsi Deo exhibere. *Externum* quoq; *cultum*, quoad *substantialia*, à Deo solo institui. Ast *circumstantiarum*, quæ sunt huic *externo cultui* accessoriæ, & ipsum comitantur, (si quis eas quoq; voluerit *cultus* nomine dignari,) longè aliam esse rationem. Quum enim non possit *externus* Dei *cultus sine circumstantiis* præstari, nec tamen Deus in Evangelio suo certas particulares *circumstantias* in sacris conventibus perpetuò ob-

1.

2.

3.

ſervandas tradiderit, ſed generatim duntaxat præceperit, ut *ordini*, *honeſtati*, & *ædificationi* ſervatur: neceſſariò ſequitur ejuſmodi *circumſtantiarum* determinationem, quæ ſunt ipſi *cultui accidentales*, & pro locorum, temporum & occaſionum ratione *mutabiles*, ad eos qui ſub Chriſto regendarum Eccleſiarum jus & poteſtatem habent pertinere. Quas, & ab iis qui publicâ authoritate in ſingulis Eccleſiis prædicti ſunt *præſtitui*, & præſtitutas ab omnibus earundem Eccleſiarum membris religioſè *obſervari*, ſacri cultus non natura prohibet, ſed exigit potiùs ſolennitas & decor. Quid quòd iſti ipſi homines, qui in *Canones* & *Conſtitutiones Eccleſiaſticas* tam ſeverè & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Chriſto aut ejus Apoſtolis nuſquam præſcriptis, quoties ipſis collibitum eſt, utuntur: ut *manus levatione* in juramento præſtando, *capitis denudatione* in ſacra ſynaxi, aliiſque compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus, non opus eſt recenſere.

XXX. *Objiciunt Quartò*, Veteris, (hoc eſt *Judaicæ*,) Eccleſiæ *exemplum Moſis*, datum à Deo Hebræo populo Legiſlatorem, non *ſubſtantialia* tantùm cultus Judaici, ſed (quâ erat fidelitate) & minutiſſimas quaſque *circumſtantias* lege ſuâ definiviſſe; & in conſtruendo *tabernaculo* (qui futurus erat *Eccleſiæ Chriſtianæ* typus) ad *exemplaris ſibi in monte propoſiti* ideam omnia ad amuſſim perfeciſſe. Chriſtum utique *Novi Teſtamenti Legiſlatorem*, niſi omnia & ſingula quæ in *cultu Eccleſiaſtico* peragenda ſunt, uſq; ad minutiſſimas quaſq; *circumſtantias* præſcripſiſſet, meritò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt) *minùs fidelem* in domo Dei fuiſſe quàm fuerat *Moſes*. Chriſto proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam; ſiquî *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *Authoritate Humanâ* in Eccleſiam inferantur,

aut

nut à plebe Christianâ recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant qui ista objiciunt, hoc argumento non minùs *Leges humanas politicas* everti quàm *Ecclesiasticas*. *Moses* enim ex Dei mandato *Hebræo* populo legem dedit certam & definitam, non eorum *rituum* solùm quæ ad *cultum Dei*, sed & eorum *judiciorum* quæ ad *civilis regiminis* administrationem pertinebant.

XXXI. Deinde & illud *Secundo* mirum est eos non animadvertisse, collatione ejus *fidelitatis* quæ fuit in utroque *Legislatore*, *Mose* & *Christo*, vix aliquid ab eis adduci potuisse importunius, quod causæ suæ majori esset nocumento, & quod sententiam nostram validiùs confirmaret. Sicut enim ex eo quòd *Moses*, & in *ritualibus* & in *judicialibus*, populo Judaico *Leges plurimas* tulerit; rectè colligimus voluisse Deum populum *Judaicum*, sub illa pædagogiâ & disciplinâ *Mosaicâ*, quasi quodam servitutis jugo, sic in officio contineri, ut paucissima essent illis *libera*: Ita ex eo quòd *Christus*, paternæ voluntatis fidelissimus interpres, Ecclesiæ Christianæ *paucissimas Leges* tulerit *Ceremoniarum*, rectè colligimus Deum voluisse, ut Magistratus & *populus Christianus* in istiusmodi rebus *libertati* suæ permitteretur. Ita ut jam liberum sit & *privato cuique homini* sponte suâ (nullo interveniente *superioris potestatis* imperio vel interdicto,) quod sibi consultius visum fuerit facere: & *singulis Ecclesiis* earumque gubernatoribus ea præscribere & sancire, quæ sibi pro temporum & locorum conditione, *ordini*, *honestati*, *ædificationi & paci* maximè inservitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitasse debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipsis quidem *Judæis*, sub illâ *Mosis* pædagogiâ, ita omnem ademptam fuisse *rituum libertatem* in rebus ad *Dei cultum* pertinentibus, ut non illis liceret propriâ

authoritate & *observare* & *instituere*, quæ nullibi constat fuisse vel ab ipso Deo, vel à Mose Dei ministro præcepta. Accipite instantias è multis paucas. 1. *Primò*, *Paschatis* Solennitatem ex Lege *Moſis* *septiduo* observandam, Speciali Lege *Rex Hezekias* (qui tamen singulare pietatis suæ testimonium à Deo ipso accipere meruit) ex populi consensu in alterum *septiduum* continuari decrevit. Cujus rei 2. historia exstat, 2 *Paralip*, 30. *Secundò*, festum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti sub Persarum Rege *Assuero* contigerat, annuatim celebrari instituerunt *Ester & Mardocheus*, Est. 9. *Tertiò*, cùm Moses diem *solennis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo menſe*, observandum præcepisset; Reges & Magistratus illius populi (quibus de causis non satis constat, sed ut par est credere, in memoriam insignium aliquot judiciorum Dei) *annua solennia jejunia* authoritate suâ instituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum Prophetarum *quatuor* observarentur *annua jejunia*: videlicet, præter illum *Septimi mensis*, tria alia; mensibus *quarto*, *quinto*, *& decimo*; quorum omnium 4. fit mentio, *Zachar.* 8. 19. *Quartò*, festum *dedicationis Altaris*, quod *Encænia* dicitur, ab *Asamonis* sine aliquo Dei mandato institutum, (cujus historia ex 1 *Mac.* 4. 59. petenda est,) Christus ipse non tantùm comprobasse, sed & præsentiâ suâ cohonestasse, plurimorum eorúmq; melioris notæ interpretum judicio, existimatur, *Joh.* 10. 22. *Quintò*, ut in solennibus jejuniis & luctu pœnitentiali 5. *sacco* *sacro* se inducrent, & *cineres* crinibus inspergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judæos* tamen, longo per aliquot retrò secula usu ita moribus receptum est (*consuetudine* diuturnâ, ut fieri amat, *vim legis* obtinente,) ut Christus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis, sine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties usus fuerit:

ut

ut *Matt.* 11. 21. *Sextò*, è scriptis Rabbinorum constat, *Judæis* illud etiam in morem positum fuisse, ut ante *cœnam Paschalem* pater-familiàs pedes suorum incurvatus *lavaret*: quod, etsi nullâ Dei Lege imperatum, à Christo tamen observatum liquet ex historia Evangelicâ, *Joh.* 13. Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem sacrorum conventuum per oppida & vicos ubiq; extructas; aliásq; compluria, quorum ingentem farraginem suppeditant *Judæorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud fatem efficitur: si *Judæis* sub illo severioris disciplinæ jugo tàm multa licuerint ad *Dei cultum* pertinentia, quæ nullo *Speciali Dei mandato* niterentur: non posse ab illius populi exemplo, ad evertendas *Leges Humanas Ecclesiasticas*, idoneum peti argumentum. 6.

PRÆLECTIO SEPTIMA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Efficientis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. DE *Legum Humanarum obligatione* egimus ſuperiore Termino: cùm *in genere*, Quòd nimirum *Leges Humanæ* ritè conſtitutæ *obligent* ſubditorum conſcientias ad obediendum: tùm etiam *in ſpecie*, quoad illa *dubia* quæ ad *Cauſam Materialem* propiùs pertinere videbantur. Quatenus ſcilicet obligent latæ Leges, primò de rebus *impoſſibilibus*; ſecundò, de *poſſibilibus* ſed multùm onerofis; tertiò, de *neceſſariis*; quartò, de *illicitis* & inhoneſtis; quintò de *malis permittendis*; ſextò, de rebus mediis & *adiaphoris* in communi; ſeptimò, de *ritibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. In quibus omnibus, eorum quæ dicta ſunt, (ne, dum ſingula repeto, moleſtus ſim,) ſumma huc redit: *obligari* ſubditos ad parendum *Legibus Juſtis*, ad parendum *injuſtis non obligari*; juxta quod in Textu propoſito exigit à Legum conditoribus *Salomon*, ut non niſi quæ *juſta* ſunt decernant. Pergendum

porrò

porrò ad eorum reliqua quæ sunt antè à me proposita persequenda : In quibus tractandis, utar quâ potero, & res feret, *brevitate*, ut rem universam, saltem quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo tempore absolvam.

II. In *Causarum* ordine, pro observatâ mihi aliàs methodi ratione, *Materiam* proximè sequitur *Efficiens :* excipit hanc *Forma :* ultimum agmen ducit & claudit *Finis.* De Legum causâ Efficiente, quum in *Quintæ Prælectionis Conclusione tertia* satis ostensum fuerit, Leges Humanas nisi *à personâ legitimam potestatem habente* latas non obligare : illud nunc imprimis discipiendum restat, penes quos sit Ἐξουσία νομοθετικὴ, hoc est, justa & legitima *Leges ferendi potestas* ; sive quinam sint *Legum conditores* illi, quibus ex mente *Salomonis* justa decernendi jus competit. Huic *Dubio primo* & in hoc causæ genere longè præcipuo, ut plenè respondeatur, duo interim supponenda sunt. Suppono itaque *primò*, potestatem *Legumlativam* esse potestatem alicujus *Superioris*, sicut *præcipere*, (*præceptionis* appellatione *prohibitionem* etiam complector) qui est *actus Legis* proprius, est *actus Superioris.* Distare non parùm hac ex parte animadvertere est tria hæc : *Promissionem*, *Petitionem*, *Præceptionem.* Commune est omnium indiscriminatim, *Superiorum*, *Inferiorum*, *Æqualium*, *promittere.* Potest enim *promittere* aliquid, & *Pater* filio, & *Filius* patri, & *Frater Vicinúsve* fratri aut vicino. *Petere* autem propriè est *Inferiorum*, *Parium* etiam aliquatenus ; ut *petit* sibi dari veniam, vel gratiam fieri, à patre *filius*, & à vicino *vicinus :* non item *superiorum*, nisi impropriè admodum, & per quandam συγκατάβασιν. At *Superiorum*, & in aliquâ ὑπεροχῇ vel dignitatis præeminentiâ constitutorum adeò peculiare est *Præcipere*, ut omninò ridiculus esset, quisquis *superiori*, vel etiam *pari*, ali-

1.

2.

3.

quid faciendum *par* aut *inferior* serio *præcipere*. *Actus* enim omnis requirit *principium* sibi proportionatum: & *par in parem non habet potestatem*.

III. De *Obligatione* autem, quoad ista tria, sic
1. statuendum. Qui abs alio *petit* quid, *petendo* neutrum obligat; nec se, nec eum à quo petit: quia *Petitio* est actus *indigentiæ*, non *potestatis*; cujus *effectus* cùm aliunde pendeat, & non procedat ab ipso *agente*, (petente sc.) non potest inducere ali-
2. quam *obligationem*. Qui autem alteri aliquid pollicetur, *promittendo* se quidem *obligat*; eum verò cui facta est promissio non obligat. Quum enim *promissio* sit actus liberæ voluntatis; potest quivis homo in quantum est *liberum agens* & ἐξουσίαν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος (ut loquitur Apostolus, 1 *Cor.* 7. 37.) jus illud & potestatem quam habet in propriam voluntatem *in semetipsum* exercere; at non propterea & *in alterum*. Quia ex vi liberi arbitrii, homo est *dominus voluntatis* propriæ, &
3. actuum *suorum* tantùm, non item *alienorum*. E contrà verò qui alteri *præcipit*, si præcipiendi jus habet, cum cui præcipit *præcipiendo* obligat; seipsum non obligat. Eò quod *præceptio* est actus potestatis, authoritatis & juris in *alterum*: estque ex se aptus natus, nisi aliquid impediat, inducere *obligationem*. Si *Pater* filio, *Dominus* servo, *Imperator* militi, *Rex* populo, *Deus* homini, ut *Superior*, facienda *præcipit* cum authoritate; & *præcipiendo* ad imperata facienda *obligat*.

IV. Suppono *Secundo*, potestatem *Legumlativam* esse potestatem *publicæ Jurisdictionis*. Neque enim sufficit ad *potestatem leges ferendi*, ut quis in alios jus qualecunque habeat & *imperium*, ut possit eis facienda *præscribere*: nisi & *potestate* sit prædi-
tus *externâ*, ita ut possit eos ad imperata facienda *cogere*, & nolentes *supplicio afficere*. Τὸ γὰρ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν inquit *Aristoteles Ethic.*

10. Distin-

10. Distinguunt igitur *Scholastici* ἐξουσίαν sive *potestatem* eam quam habet *superior* in inferiorem, in potestatem quam vocant *Dominativam*, & potestatem *Jurisdictionis*: Quarum illa minor est, privata magis, & *externæ Jurisdictionis* expers; hæc major, & ἀναγκαστικωτέρα. Distant enim inter se non parum duæ istæ *potestates*: idque triplici potissimùm discrimine. magis coalit. vel.

Primò ratione *Materiæ* sive *Objecti*, quia *potestas dominativa*, versatur propriè circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *domum*, *Scholam*, *familiam*: *potestas* verò *Jurisdictionis* circa perfectiorem & magis publicam, ut *Civitatem*, *Exercitum*, *Rempublicam*. 1.

Secundò, ratione *Finis*, quia *Potestas dominativa* per se & *primario* ordinatur ad utilitatem *personæ* eam potestatem habentis, id est, *Domini*; in bonum verò communitatis *secundario* tantùm & consequenter: quatenus nimirum utile est familiæ ut *patri-familias* diteſcat. *Potestas* autem *publicæ jurisdictionis* ordinatur *primario* in *bonum publicum* ipsius communitatis: in bonum verò *personæ* tali potestate præditæ, id est, ipsius Magistratus, non nisi *secundario* & consequenter; quatenus nimirum utile est *Principi*, ut Respublica floreat. 2.

Tertiò, ratione *efficacis administrationis*; quæ in potestate *Jurisdictionis* Major est quàm in *Dominativâ*, propter Majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non potest tàm efficaciter procurare *pater-familias*, ut jussa sua executioni mandentur à *filiis* aut *servis* suis, quos ei non licet nisi *virgâ* aut *fuste* corrigere; quàm potest *Magistratus Civilis* à subditis suis, quos *carcere & exilio* punire, bona eorum *fisco* addicere, *capitis* etiam *supplicio* in ipsos animadvertere, pro jure suo potest, ἡ πατεικὴ πρόσταξις οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον, inquit loco proximè laudato idem *Aristoteles*. Ergo ad *Legis condendas* non sufficit quævis *superioritas*; 3.

rioritas; sed præter *Dominativam* illam, requiritur etiam δύναμις ἀναγκαστικὴ, sive *potestas Jurisdictionis* propriè dictæ: ita ut *Leges* ferri non possint, nisi à personâ habente *publicam coactivam potestatem*. Intelligitis ut opinor, ne sit necesse me vos illud admonere, quæ sunt à me jam dicta ad *Leges* κυρίως dictas *absolutè* pertinere; ad reliquas, non nisi κατ' ἀναλογίαν, suo quodam modo & *proportione*: prout earum unæquæq; ad istarum perfectionem aut accedunt propiùs, aut ab ea longiùs absunt.

V. His duabus *Hypothesibus*, quæ quorsum tendant ex his quæ statim dicturus sum facilè intelligetis, addo jam tertio loco *Conclusionem* respondam; hanc scilicet: Potestatem νομοθετικὴν esse potestatem αὐτοκρατορικήν. Hoc est, jus ferendi *Leges* quæ obligent totam communitatem esse penes eum solum (sive sit is *singularis persona* ut in statu regiminis Monarchici, sive *plures* ut in aliis) qui cum *summâ potestate* toti communitati præest. Hanc *Conclusionem* explico primùm, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* sciendum *primò*, ad societatum humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. administrationem, ordinis authorem *Deum Opt. Max.* non *regimen* modò *politicum* instituisse, ut essent qui populo præessent Magistratus; sed & in ipso regimine *ordinem* etiam *politicum* instituisse, ut vel inter ipsos Magistratus essent διαιρέσεις διακοσιῶν, varii quidam cùm *Dignitatis*, tùm *Potestatis* gradus. Fortassis illud τεταγμέναι ἐξουσίαι, quo *militari verbo* usus est Apostolus, *Rom.* 13. 1. eò respicit, ut Magistratuum à Deo non *Ordinationem* solùm, sed & *subordinationem* (qualis in *militari acie* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum *secundò*, in rebus omnibus, inter quas est aliquis ordo, ne fiat (quod natura horret)

in

in infinitum processus, necessariò tandem perveniri ad aliquod in suo ordine *primum* & summum, in quo sterur. *Magistratus* ergo ejusdem communitatis cum sint alii aliis dignitate & potestate *superiores*; oportet ut sit inter eos aliquis ita reliquis *sublimior*, ut ab illo reliqui pendeant, ipse autem à nullo: ut *Caput* in corpore, *Gubernator* in navè, in exercitu *Imperator*: Supremus scilicet Magistratus; *solo Deo minor*, quique in gubernando commisso sibi populo *nec superiorem habet nec parem*: Quem *Apostoli*, *Petrus* ὑπερέχοντα, *Paulus* ἐξουσίαν ὑπερέχουσαν, & τὸν ὡς ὑπεροχὴν ὄντα appellant; & Scholastici ferè *Caput communitatis*: Cujus est αὐτοκρατορεία & *Imperii Majestas*; & cui inferiores omnes *Magistratus* universam illam quâ apud populum pollent potestatem suam acceptam ferunt, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπόμενοι, 1 *Pet.* 2. 13.

1 Pet. 2. 13. Rom. 13. 1. 1 Tim. 2. 2.

VII. Sciendum *Tertiò*, pro diversâ Rerump. formâ *supremam* hanc *potestatem*, quam *Majestatem* vel αὐτοκρατοειαν dicimus, vel in *unâ* aliquâ personâ, vel in *pluribus* positam esse. In statu popu- 1.
lari, quam *Democratiam* vocant, summa Imperii est ferè penes *Magistratus plures* popularibus suffragiis annuatim, aut per alia certa temporum intervalla delectos: qui fuit olim status *populi Romani*, cum à *Consulibus*, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Ædilibus*, aliisque annuis Magistratibus regerentur. Unde frequentes occurrunt apud *Ciceronem* & alios istiusmodi locutiones; *Populi Romani Majestas*, *Læsa populi Majestas*, *Visum est Senatui Populóque Romano*, &c. In statu *Aristocratico* eadem 2.
Majestas est penes *Optimates* quosdam, quos alibi *Illustrissimos* vocant, alibi regni *Proceres*, alibi aliis eos titulis & appellationibus pro more gentis insigniunt. Quorum, etsi *unus* aliquis fortassis (ut in *Resp. Venetâ*) vel etiam *plures*, possunt habere

præ

præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam *ordinis primatum*, (qui fuit olim *Romani Episcopi*, & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos:) nemo tamen est ita reliquis potestate *Superior*, ut aut possit de eis singulis authoritate suâ *judicium ferre*, aut non possit abs eis universis ipse *judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcunque *Majores & Aldermanni* in villis nostris; *Collegiorum Præfecti & Socii* in Academiis, etsi leviter admodum, aliqua tamen tenus repræsentatam nobis exhibent. At in statu *Monarchico* (ut vel ipsum nomen indicio est) unius *Regis* personæ inhæret summa potestas. Unde *Petrus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum Christianum, ut *Regi* pareant (a) ὡς ὑπερέχοντι: Nequis ultra dubitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum* ταῖς ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις, *Rom.* 13. 1. *Samuel* etiam, ut propheta Dei, ita *Regiæ potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit, 1 *Sam.* 8. Ut siquis *Rex* in suo Regno *Supremus*, singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nulli subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet; etsi non esset ἀναμάρτητος, nec peccato careret apud Deum: esset tamen ἀνυπεύθυνος, nec deberet à populo coerceri; diciq; propterea mereretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem quid potest aut certiùs constare aut liquidiùs, (nisi siqui in sole meridiano cæcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam serenissimam *Majestatem Regiam* supremam trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere? Quem & *Majestatis* titulo, nòn modò ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis* & actionibus, insignire solemus; & *omnium personarum causarúmque in suis regnis supremum, imò & solum*

3.

(a) 1 Pet. 1. 13.

reddendis rationibus non obnoxius.

lum ſupremum Moderatorem, ſolenni præſtito juramento (tactis ſacroſanctis Dei Evangeliis) agnovimus.

VIII. Sciendum *quartò*, Cùm dicimus penes unum *Regem* eſſe jus condendarum *Legum*, non id ita intelligendum, quaſi vellemus quicquid *Regi* libuerit jubere id continuò *Legis* vim obtinere: nam & *populi conſenſum* aliquem, aliáq; nonnulla ad *Legem conſtituendam* requiri mox oſtendam. Quin hoc eſt quod volumus, quòd ſcilicet *Plebiſcita*, *Senatus-conſulta*, cæteræque *Procerum*, *Plebis*, aliorúmque quorumcunque *rogationes*, niſi *Regiâ* inſuper authoritate muniantur, non *obligent* ſubditos, nec habeant *vim Legis*: quibus tamen maturè & ritè præparatis ſimulac *Regis* acceſſerit conſenſus, *Legis* nomen, formam & authoritatem protinus accipiunt, incipiúntque ſtatim ac promulgatæ fuerint, ſubditos *obligare*. Cum igitur illa ſola cenſenda ſit cujuſque rei *cauſa Efficiens* principalis & ſufficiens, quæ *per ſe* & immediatè *producit*, & in materiam præparatam *introducit* eam *formam*, quæ illi rei dat *nomen & eſſe*; etſi ad productionem ipſius effectus alia etiam *concurrere* oporteat, vel *antecedere* potiùs, ut *prævias diſpoſitiones* quò materia ad recipiendam formam ab agente intentam aptior reddatur: omninò conſtat, quotcunq; demum ea ſint quæ ad *Legem* rectè conſtituendam *antecedenter* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* (ex cujus unius *arbitratu* & juſſione omnes *Legum rogationes* aut *ratæ* habentur aut *irritæ*,) eſſe ſolam & adæquatam *publicarum Legum efficientem cauſam*.

IX. His præmiſſis, confirmatur *Concluſio* multiplici argumento. Imprimis teſtimonio Sacræ Scripturæ, 1. *Gen.* 49. 10. in celebri illo *Jacobi Patriarchæ* jam morituri teſtamento, *Non auferetur Sceptrum de Juda, & Legiſlator de femore ejus*, vaticinium 1.

nium est de futurâ in illâ tribu *Regia dignitate*: quam περιφραστικῶς describit pius senex, adhibitis in eam rem potestatis regiæ & notissimo insigni, *Sceptro* [Σκηπτοῦχοι βασιλῆες] & potissimâ
2. prærogativâ; *Jure Legislativo*, 2. Deut. 33. 4, 5. Moses eo nomine fuisse dicitur quasi *Rex in Israele*, quòd congregatis principibus populi & tribubus *Le-*
3. *gem* eis præceperit; 3. *Psal.* 60. 7. *Judah Legislator meus*, id est, *Rex*: sicque ibi vertit vulgatus
4. interpres, *Judah Rex meus*. 4. In *Textu* demum proposito, *Prov.* 8. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.* Ubi (quod solenne est *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine, ut versus pars posterior prioris, aut *exegesin* contineat, aut *antithesin*,) iidem ipsi, qui in priore commatis parte, *Reges*, in posteriore ἐξηγητικῶς
5. *Legum conditores* dicuntur. 5. In novo etiam Testamento νόμου βασιλικοῦ meminit *Jacobus* Apostolus, *Jac.* 2. 8.

X. Confirmatur *secundò*, Philosophorum, Historicorum, & *Juris* cùm *Civilis*, tùm nostri Anglorum *municipalis* Consultorum, quæ passim occurrunt frequentibus testimoniis: Nos paucissimis, ut in re manifestâ, contenti erimus. Legem *Principis* opus esse asserunt *Aristoteles*, *Plutarchus*, aliiq; innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre est illud *Ulpiani*, quod in Jure Romano habetur, *Quod Principi placuit Legis habet vigorem.* Quod, ne simpliciter ἁπλῶς & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam struere videatur, sic olim explicuit *Bractonus* nostrâs: *Quod Principi placuit*; id est, non quicquid est à Rege temerè & ex animi perturbati impetu quodam & æstu præsumptum, sed quicquid ex *Magnatum suorum consilio* (Regio assensu authoritatem præstante) & *habitâ super hoc deliberatione & tractatu* (sic enim ille loquitur) *rectè fuerit definitum.* Quin & in

Jure

Jure nostro, & in quotidianis processibus juridicis in foro contentioso, ex solenni formulâ *Regiæ Leges* dici solent [The Kings Laws:] non aliam ob causam, ut nos docuerunt Juris nostri periti, quàm quod *Reges Angliæ* sint *Fons Justitiæ & Legum*; & Legibus ipsis (ipsis legibus id ipsum αὐτολεξεὶ profitentibus) *ut pro Legibus habeantur* vim omnem imponendi habeant concessam sibi à Deo (a) αὐτοκρατορικὴν potestatem. Ut nihil sit opus, in pluribus congerendis testimoniis operam collocare non necessariam.

XI. Sed enim & istis supersederi potuisset, si non tàm claræ luci nebulas offundere conatus esset, putidissimo suo & ante hæc infelicia tempora inaudito figmento, de *coordinatâ* nescio quâ *potestate*, ἀνώνυμος nescio quis tenebrio. Qui ut νεωτεριζόντων quorundam nefariis consiliis & conatibus supparasitaretur, (quæ cùm omni *Juris* præsidio destituerentur, specioso tamen aliquo tibicine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro tempore suffulcienda;) edito libello id agit sedulò, ut populum dedoceat inanem illam philosophiam, quâ hactenus ei impositum est ab iis qui negant *contradictoria posse simul esse vera*. Regem scilicet & *supremum esse*, id est, *non habere parem*; & *habere parem*, id est, *non esse supremum*. Fuisse tamen, qui hoc tàm ridiculum commentum, ut cœlitùs delapsum σοφὸν φάρμακον, (nimirum quòd ipsorum intererat hæc vulgo credi) avidè arriperent, & ambabus ulnis amplexarentur, non tàm mirandum est; quàm dolendum reperiri potuisse, qui tàm crasso sophismate sibi persuaderi paterentur, ut turpissimo se interim perjurio alligarent. Quid enim *perjurium* dici mereatur, si hoc non sit manifestissimum *perjurium*; quem *solum esse supremum in suo regno moderatorem* conceptis verbis juraveris, ei *parem* aliam in suo regno

(a) Cui αὐτοκρατορικὴν *Legibus ipsis Legum vim imponendi potestatem Deus dedit.* Finch. Nomotech in Epist dedic.

de verbo ad verbum imperialem

res novas molientium.

no *potestatem* constituere & agnoscere? Apage ergo cum suis portentosis strophis *Coordinatorem* nostrum, qui nobis hanc remoram injecit: & pergamus.

XII. Confirmatur dicta *Conclusio tertia*, *Ratione*. Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit *potestatem*: *Actus* enim omnis, cum sit exercitium alicujus *potentiæ*, supponit in agente *potentiam* sibi proportionatam. Est autem νομοθεσία, sive *Legumlatio*, actus gubernationis supremus & præcipuus. Non ergo potest exerceri nisi à *persona* habente, aut saltem in virtute & ex authoritate habentis *supremam potestatem* & jurisdictionem in communitatem sibi subjectam. Cùm enim *Jurisdictionis* sive *Potestatis politicæ* duæ sunt nobilissimæ & præ reliquis præcipuæ sive species sive partes, νομοθετικὴ & κριτικὴ, Potestas scilicet *Legumlativa*, & Potestas *Judiciaria*; harum utraque in *jure dicundo* consistit: unde & *Jurisdictionis* nomen. Sed cum hoc discrimine, quòd Jurisdictio *Judicis* sit *Juris* tantùm *dati dictio*; Jurisdictio verò *Legislatoris* sit *Juris* etiam *dandi dictio*: Unde sequitur multò angustiorem esse illam *Judicis* potestatem, augustiorem hanc *Legislatoris*. Illius est *Jus Populo dicere*, & ex *Legi* jam latâ sententiam ferre: hujus vel ipsi *Judici Jus dicere*, & quæ sit ipsi judicandi norma *Legem* de novo condere. Ille ex præscripto *Juris Constituti* pronunciare tenetur: hic ex plenitudine potestatis *præscribit* & constituit *Jus*, quod non minùs *Judex* ipse inferior, quàm reliquus *populus*, tenetur in posterum observare. Non est igitur inconveniens, *potestatem judiciariam*, cùm sit inferioris generis potestas, ab *inferiore* etiam personâ ordinariè exerceri: at *suprema* illa & *architectonica Leges ferendi Potestas* omninò expedit, ut non nisi à personâ cujus sit *Suprema Potestas* exerceatur.

ceatur. Atque de *Dubio Primo* hactenus.

XIII. *Dubium Secundum* est, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi consensus?* Ex jam dictis enim possit fortassis aliquis existimare *potestatem ferendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex nostrâ sententiâ *subditorum* nullæ essent omninò hac in re partes, nec, siquid ille statuerit, populo quicquam superesset aliud quàm jussa capessere, & colla jugo subdere. Et sanè videntur pro dominantium libidine, illud *Sic volo sic jubeo*, apud prisci seculi *Reges* ita obtinuisse, dum mera *Principum arbitria pro Legibus* erant: ut ipsum *Tyranni* nomen innocens initio & honestum, ex tàm salutaris potentiæ fœdo abusu, in contumeliam jamdiu abierit, & horrendum aliquid auribus nostris, quoties auditur, inferre putetur. Atqui *populi* saltem *consensum* aliquem requiri, & antè prænonui; & ab omnibus, quos mihi videre contigit, probatissimis scriptoribus conceditur. Adeò ut ipsi *Jesuitæ*, qui sunt *Oecumenicæ* & nullis conclusæ finibus *Pontificis* sui *Omnipotentiæ* assertores acerrimi, excusandos tamen ob non servatas *Concilii Tridentini & Bullæ Cœnæ Leges*, eo solo nomine putent in *Germaniâ* & alibi multos, quòd in iis gentibus nunquam fuerint illæ Leges *usu receptæ*. Dico igitur, & est communis sententia, institutas & propositas à capite communitatis seu *Principe* Leges; non *obligare* subditos, nec *vim Legis* habere, nisi ab ipsâ *communitate* recipiantur, & utentium vel *suffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demostheni Lex est πόλεως συνθήκη κοινὴ, *Communis sponsio civitatis*: cujus siquem minùs moveat hac in causâ authoritas, quòd in *Athenienssium Rep. Populari* versaretur; accedat *Juliani Jurisconsulti* authoritas, qui sub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus; cujus verba sunt, *L. 32. ff. de Legibus; ipsæ Leges nullâ aliâ ex causâ*

sâ nos tenent, quàm quòd judicio populi recepta sunt.

XIV. Sed enim istius *receptionis* sive *consensûs* necessitatem, etsi omnes agnoscant, non tamen ex eodem fonte omnes accersunt. Sunt qui putent, *populi consensum* in condendis Legibus propterea requiri, quòd *Principes* potestatem suam omnem *à populo effluxam* habeant; quâ si *abusi* fuerint (*abuti* autem potestate suâ censendi sunt, si eam longius latiúsve proferre & extendere velint quàm populo visum fuerit,) poterit *populus* pro jure suo *potestatem* quam ipsis antè concesserat denuò *resumere*. Periculoso admodum errore, & quem meritò abominari debeant, quotquot non sunt humani generis & publicæ tranquillitatis hostes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debili utroque & ab omni sanâ ratione alieno: altero, *Principes* totam potestatem suam *populo acceptam* ferre; altero, *potestatem* quisquis alteri *concesserit*, posse eam cum ipsi libuerit *revocare*. *O egregium Sophistam*, si hæc ita essent. *Samuelem* magis, qui ut populum Θεοκρατίας jamdiu pertæsum à perverso *rerum novandarum studio* absterreret, *Regiæ Potestatis* amplitudinem eis ob oculos proposuisse satis habuit? an magis *fatuum popellum Israeliticum*, qui sui Juris ignarus pati se potuit tàm futili sophismate sic βινδς ἀνὴρ, ut planè obmutesceret? Adeóne omnes bardos & stupidos, nulliúsque aut *mentis* aut *animi*, ut nec unus aliquis in tàm magnâ populi coronâ reperiri potuerit, cui tantum inesset *acuminis* & *audaciæ* ut ad ista omnia promptè responderet? cùm tàm facile fuerit *Samueli* sic peroranti statim regessisse, "Pueris hæc mi-"nare & qui nihil sapiunt: nos, si sic dominari "cœperit Rex noster, *jure nostro* utemur; *auste-*"*rimus* ei mox eam quam antè *dedimus potestatem*. Quàm brevi responso totum negotium confecissent

&

& os prophetæ in æternum obturaſſent, ſi retrioribus illis ſeculis tàm credita fuiſſent hæc novorum Magiſtrorum figmenta, quàm ſunt ab illis fidenter diſcipulis ſuis obtruſa, & à temerariâ plebe lubenter excepta.

XV. Sed ut ſeriò agamus, & ad rem ipſam accedamus propiùs, *Dico primò*, Præſidendi in Rep. *poteſtatem*, quocunq; tandem *modo* ad eam perveniatur, *ab* (a) *ipſo Deo* eſſe, *ſolo & immediatè*, nullatenus autem à *populo*. Apertiſſima ſunt in hanc rem Sacræ Scripturæ teſtimonia. *Per me Reges regnant*, Prov. 8. id eſt, meâ unius, non humanâ aliquâ authoritate. *Quæ ſunt, à Deo ſunt*, (non à populo,) *conſtitutæ poteſtates*, Rom. 13. 1. Ipſi *Magiſtratus* qui populo præſunt, *Dei* ſunt *adminiſtri*, Θεοῦ λειτουργοὶ, Θεοῦ διάκονοι, *Ibid. verſ.* 4. 6. *Dii* propterea dicti, *Pſal.* 82. 6. quòd ipſius *Dei* in terris (b) vices gerant, idque *Deo* ipſis conferente hanc poteſtatem, non *populi* ſuffragiis, *Ego dixi Dii eſtis*, Poteritne *populus* aliquis ſine turpis *idololatriæ* crimine *ſibi Deos conſtituere*, cum ſit uniuſcujuſq; hominis, ei qui ipſius vices gerat, *poteſtatem vicariam* ſuâ *authoritate* demandare, non alieno *arbitratu?* Audebitne quiſquam mortalium id juris ſibi arrogare, ut qui *Dei* in terris *Miniſter & Vice-Deus* futurus ſit, omnem illam ſuam *Authoritatem* & *Poteſtatem* ab ipſo ſibi collatam agnoſcat? Utut fortaſſis poterint eſſe *populi* circa *perſonam* ut poteſtatis *ſubjectum* partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in *generatione* rerum naturalium, ſunt aliquæ *præviæ alterationes*, quæ præparent & diſponant *materiam* ad recipiendam *formam* introducendam: *collatio* tamen *Poteſtatis Regitivæ*, ſive applicatio ejus ad perſonam non eſt *populi* opus, ſed *Dei* ipſius *immediatè*; ſicut *productio formæ* in ſubjectam materiam eſt *immediatum* opus *agentis* ſive *generantis*.

(a) Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. Homer. in Hymn.

(b) *Non aliis animo populus rectorem ſuum intuetur, quàm ſi Dii immortales poteſtatem viſendi ſui faciant.* Senec. 1. de clem. 19.

Scitum est illud Irenæi, *(c) Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & Reges constituuntur.*

XVI. *Dico Secundo,* (ut digitum ad fontes intendam) *dominationem politicam* ab initio non nisi *patriæ potestatis* propaginem fuisse. Ipsa rerum primordia quibus otium est paulò diligentiùs rimari, gentes deprehendent olim non ex *mutuâ populorum consentione* in *Regna* & *Resp.* coaluisse; sed inter *Noachi* posteros aliquandiu omne *imperium* intra *paternæ authoritatis* metas constitisse. Nondum *Reges* erant; sed nec *Reguli* quidem; nedum amplissimarum ditionum *Monarchæ*: multò autem minimè *Aristocratici* vel *popularis status* regimina; inaudita priscis sæculis toto orbe nomina; & in *Græcia* primùm, gente *levi* & *cupidâ novitatis,* καινοτομούντων quorundam libidine vel furore, introducta. Penes *(a) familiarum capita* stetit adhuc omnis dominatio, in quibus qui *(b) primogenitus* erat cujusque familiæ, sine suffragiis aut electione aliquâ quodam quasi naturæ jure, & *sacrorum* & *civilis administrationis antistes,* & totius cognationis *princeps* habebatur. Qui *pro suo arbitratu* delinquentes *moderatis* primò *pœnis* castigabat; mox excrescentibus in magnam multitudinem familiis, *gravioribus suppliciis* nocentes coercuit: donec tandem, auctâ indies hominum multitudine, & succrescentibus unà vitiis, irrogandi sceleribus *capitalia supplicia* accessit necessitas. Inde factum ut *pater* in liberos totámque familiam *jus* olim haberet *(c) vitæ & necis:* cujus juris, etiam post constitutos plerisq; in gentibus *Reges,* manserunt tamen diu vestigia quædam. Hinc illa notata *Aristoteli,* (sed improbata) *patriæ potestatis* apud *Persas* nimia severitas: & vetus illa quæ apud *A. Gellium Noct. Attic. lib. 5. cap. 19.* extat arrogandi liberos solennis Romanorum formula, [*UTI. EI. VITÆ. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS.*

(a) Lib. 5. contra hæres. cap. 20.

(a) ἐν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ πολιτείας, καὶ οἰκείου, Aristot. 7. Eudem. 10.

(b) πᾶσα οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου. Id. 1 Polit. 2.

(c) *Pater jussi. Hoc nemen omni lege majus est. Jus nobis vitæ necisq; concessum est.* Quintil. declam. 6.

POTESTAS. SIET. UTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST.] Ab his initiis, per incrementa *familiarum*, pullularunt paulatim ubique terrarum *Regna*: quibus qui præerant, & *Reges* dicti sunt, & in suis ditionibus, exiguis illis quidem (unicâ fortassis *urbeculâ* cum paucis adjacentibus *pagis* & *viculis*) *merum* tamen *imperium* exercuerunt. *(d) Principio rerum, gentium nationúmq; imperia penes Reges erant*: sic historiam suam orditur Justinus. Et ante eum Cicero, *(e) Omnes* inquit *antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*. Et utroque antiquior *(f)* Aristoteles eas *Civitates* testatur quæ suo tempore *liberæ* habebantur (*Græcas* nimirum & earum exempla secutas intelligit,) sub *regio* primitùs *imperio* fuisse. Hujus quam dixi *Originis*, inter alia plurima, hoc quoque argumentum est non leve, quòd tàm arctis finibus claudebantur olim *Regum ditiones*, ut in unâ *Canaanitide*, regione non magnâ, *triginta & unum Reges* ab Israelitarum Duce *Josue* debellatos habeamus, *Jos. cap.* 12. quibus tamen superstitem reliquisse cum istiusmodi *Regulorum* numerum duplo ferè majorem, non improbabili conjecturâ vel ex eo mihi colligi posse videtur, quòd non multò post ipsius *Josue* excessum *Adoni-bezekum* in *septuaginta Reges* à se devictos barbaro more sæviisse legimus, *Jud.* 1. 7. Quid multa! Magnæ familiæ *principem* inter, & angusti territorii *Regem*, tàm exile discrimen est, ut *nomine* & *(g) mole* magis, quàm *re* & *potestate*, distare inter se videantur: ita ut nemini possit esse dubium, siquidem rationes ritè subducere velit, *patriam dominationem* procedente tempore, paulatim & imperceptibili actu, in *regium nomen & imperium* adolevisse; nec aliunde quàm ex hoc capite petendam esse *summi imperii originem*. Et hactenus sanè in conferendâ *Regiâ Potestate*, nullas fuisse, nec quidem esse potu-

(d) Justin. 1 Hist. 1.

(e) Cic 3. de Leg b.

(f) τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Arist. 1. Polit.

(g) οὐ τῷ ὅλῳ καὶ παντὶ ἀλλὰ τῷ πόσῳ μόνῳ διαφέρει. Gregor. Presb. in vita Greg. Nazianzeni.

isse, *populi* partes, certo certius est.

XVII. Ex his, ut opinor, satis conficitur (ut illud obiter adnotem, quod dignum est observatu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius *familiæ primogenitus* in jura paterna succedit ut *propinquior hæres*, meritò cæteris præferendam esse; cùm ob alias plurimas nec contemnendas rationes, tùm vel hac unâ de causâ maximè, quòd *origini* suæ, ad quam homines natura ipsa quodammodo instituisse videtur, optimè respondeat. A quâ *antiquissimâ* & naturæ congruentissimâ *formâ* simul abscessum est, (impotenti scilicet & effræni *dominandi libidine* alias sibi vias quibus ad *imperii culmen* ascenderetur moliente,) *tyrannidi* pariter & *popularibus studiis* opportuniora exinde facta sunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ successione* imperium obtinent, uno è tribus modis ad regna promoveri necesse est: aut *apertâ vi*, & militaribus armis; aut *fraudibus* & astu; aut liberâ demum *electione*. Qui vi & armis sibi quæsiverunt imperium, sive *merâ usurpatione* sine aliquo juris prætextu id factum fuerit, sive *Bello Justo* hostibus à quibus injustè lacessiti sunt illato, (utrovis enim modo fieri contingit:) hos etiam certum est, authoritatem suam nihilo magis *subditis* suis debere, quàm qui *Jure Hæreditario* in regna avita succedunt. Quin multò etiam minùs: in quantum isti *volentibus civibus* & jugo assuetis, illi *invitis* & (si resistendo pares essent) repugnare paratis dominantur. Ergo nec hactenus apparent in conferendâ *summâ potestate*, populi ullæ partes.

XVIII. At in stabiliendâ eorum potestate, qui *tyrannidem per dolum occupant*, negari non potest, *populum* suas habere partes, eásq; præcipuas. Solent enim qui *tyrannidem* affectant, animum imprimis ad *favorem popularium* conciliandum intendere;

dere; (a) *potentiam ex vulgi adulatione quærentes.* Affatim hujus rei exemplorum ſuppeditant pluri-marum gentium hiſtoriæ. Apud unum *Trogi* abbreviatorem, quibus artibus (b) *Piſiſtratus* Athenienſium, (c) Heraclienſium *Clearchus*, (d) *Dionyſius junior* Siculorum, alii aliorum populorum turbam in ſuas partes pellexerint, reperire eſt. *Invidioſis orationibus* credulæ multitudinis animos adverſus *optimos* quoſque *cives* concitare: nonnulla *publicè laudanda* & quæ ſpeciem haberent *Clementiæ*, *Juſtitiæ*, & in plebem *benignitatis*, facere; omne genus *blanditiis* ac *delinimentis*, quibus decipi amat & ſolet *vulgus*, in civium affectus ſe inſinuare, velut *publicæ libertatis* unicos futuros aſſertores, vindices & patronos; *ſimulatio* officii, crebræ *pollicitationes*, injecta *ſpes* feliciorum temporum & mutandæ in melius publicarum rerum adminiſtrationis: hæ nimirum ſunt egregiæ *illæ artes*, quibus qui ad imperium per *fraudes* affectant viam, (e) incautum & leve vulgus ſollicitant, inflectunt, quà libet impellunt, ἐυχαίνουσιν λόγοις πρὸς κέρδος ἴδιον. Et quidem *perraro hæc alea fallit.* Fit enim plerunque ut *populi favore* ſuffulti, ipſorúmque ope & *operâ* adjuti, ad ſummum illud *honoris* & *imperii* culmen, quò jamdiu anhelabat eorum *ambitio*, tandem conſcendant.

(a) Juſtin. 13. 5.

(b) —2. 8.
(c) —16. 4.
(d) —21. 1.

(e) *Nihil eſt facilius, quàm in eos vera quæ mihi affectum meum vere populum.* Quinctil. declam. 11. Euripid. in Supplic. act. 2.

XIX. Verùm enim vero iſta omnia quàm parùm habeant momenti ad probandam legitimam *populi* in conferendo ſummo imperio *poteſtatem*, facilè providebit, quiſquis cogitaverit. Imprimis *à facto ad jus* debile ſemper habitum eſſe arguendi genus. Deinde, quæ à populo hunc in modum facta legimus, non fuiſſe *judicio* facta, ſedatóque & ſereno, ſed concitato & perturbato affectibus animo. Quinetiam, ubi reſederit paulùm illa *animarum tempeſtas*, & aſtu deceptum ſe ac ludificatum

1.

2.

3.

dificatum populus tandem, sed serò nimis, deprehenderit; facti sui semet pœnitere, pudere nimiæ credulitatis; temeritatem suam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ *libertatis* spe inducti, suâ se operâ in *servitutem tyrannicæ dominationis* ultrò tradiderint. Spirant hæc omnia meram *impotentiam*, & animorum *infirmitatem*: ita ut mirus artifex sit oporteat, qui se hinc aliquod sobrii *juris* aut legitimæ *potestatis* argumentum elicere posse confidat.

XX. Reliqua est igitur unica duntaxat *Reip.* species, in quâ *popularis* in constituendo principe *Juris* aliqua saltem apparet imago; *Regnum* scil. *Electivum*, ubi in demortui Regis locum novus succedit *Rex* liberis populi suffragiis *eligendus*. Esse hic *populo* suas partes, eásque legitimas & jure bono sibi competentes, prolixè fatemur: non tamen & illud ullatenus largiendum censemus, totam propterea sic *electi Regis potestatem* à populo pendere, aut *populo acceptam* ferri debere. Aliud enim est *potestatem* aliquam instituere; aliud *personam* qui eam potestatem exerceat eligere: nec *aliud* solùm, sed & (plerumque) *alterius*. *Prætor urbanus* istius villæ ab oppidanis & comburgensibus suis quotannis *eligitur*: electus, *Jurisdictionem* quandam exercet, quam nisi sic *electus* fuisset non licuisset ei exercere, infra pomœria istius urbis. Penes *Collegiorum* etiam *Socios*, quoties præfecturam vacare contigerit, jus est *eligendi Præfectum*; ad quem sic electum & virtute dictæ electionis, spectat totius *Collegii regimen*. Eligentium utrobique jus universum in solâ *personæ designatione* versatur, quæ *potestatem* muneri suo competentem non ab *eligentibus* derivatam, sed aliunde sibi contessam, exerceat. Neque enim *Prætor Jurisdictionem* quam in urbe exercet *concivibus* suis qui ipsum ad gerendum magistratum elegerunt, acceptam

fert;

fert; sed *Chartæ Regiæ*, qui pro suo beneplacito indulsit urbi tale privilegium: nec *Collegii præsectus* quam obtinet in Collegio authoritatem accepit à *sociis* quorum suffragiis *electus* est, sed à *fundatore* ejúsque statutis, qui istam ei authoritatem concessit. In summâ, ubi *Principis electio à populo* aut legibus aut moribus recepta est, ibi populus *personam regentis* designat quidem, ast Deus unus confert *regendi authoritatem*.

XXI. Sed donemus istis vulgi palponibus (ut eorum importunitati tantisper gratificemur) suam hanc *hypothesin*: nec hilum promoverint tamen, nisi & illud insuper largiamur, quod cùm solidè probarè debuissent, sumere maluerunt; quisquis alteri contulerit potestatem, ei jus esse *collatam potestatem*, ubi ipsi visum fuerit opportunum, eidem *adimere*, & in manum suam *resumere*. Contrà stat ratio, & omnia jura, omnia fora reclamant. Scilicet, *Legitimâ pacta* non esse rescindenda; *Donationem* absolutè nec interpositâ conditione factam non posse *revocari*, vel in totum vel ex parte; *Jus* quod ante electionem plenum fuit in *eligentibus*, *electione* jam peractâ ipso facto *(a)* transire in *personam electam*: aliáque in eándem rem plurima naturæ sunt & rationis toto orbe receptissima dictata, & omnium gentium consensu, ut ex usu quotidiano satis constat, firmata & comprobata. *Septem Germaniæ Principes eligendi* Imperatorem plenam habent potestatem; *electum* autem imperio submovendi, nullam. Singulorum *Angliæ Comitatuum* & *Burgorum* communitas plebis, hoc est, incolæ & *liberi homines* (ut nostrates loquuntur) quotquot sunt infra majoris nobilitatis gradum, *Equites* & *Burgenses*, communibus suffragiis *eligendi jus* habent, quos ad *Comitia Parlamentaria* velut legatos suo nomine mittant cum *fiduciariâ potestate* de publicis regni negotiis ipsorum vice tractandi: ast

(a) *Populus in eum omne suum imperium & potestatem transtulit.* Ulpian. F. de constit. princip.

ast abrogandi imposterum jam *electis* demanda, tam semel potestatem, etiamsi fortè votis *eligentium* parùm respondenerint, nullum jus habent. Eadem ratio est eorum, penes quos *Prætorem urbanum*, *Collegii præfectum*, aut alterius ejusmodi communitatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus est; qui peractâ *electione*, non habent ultra quod agant, jure nimirum & authoritate præsidendi *in personam electam* translatis, cujus potestati deinceps subesse tenentur, & in *electione* quam ipsi fecerunt acquiescere; nec, si *electus* indignum se Magistratu præbuerit, aliis id quàm sibimetipsis imputare.

XXII. Potuerunt ista, fateor, longiùs porrigi: & quidem dignum esset operâ pretium, liberiùs excurrere in istam probationem, & tàm noxiæ ac in seditionem pullulantis radicis fibras omnes ex animis hominum penitùs evellere, nisi me temporis & instituti mei ratio, eò unde egressus sum, revocaret. Nec fortassis multùm opus est hac in re longiori excursu; cùm & ex his quæ jam dicta sunt satis constare posse arbitrer, quàm temerè simul & periculosè hæc tàm vasta populo *potestas* attribuatur; & aliæ suppetant idoneæ rationes, quæ ut in ferendis legibus *populi* etiam *consensus* accedat & approbatio, vehementer persuadeant. *Primò*, quia *Lex* debet esse *(a)* νῦς ἄνευ ὀρέξεως, *Mens cupiditatis expers*: jussa autem *Principum*, in aulicorum & adulatorum gratiam temerè & inconsultis subditis emissa, sunt ferè μετ' ὀρέξεως, pravis nempe impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata. *Secundò*, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur subditis, non probantur, *moraliter loquendo* præsumuntur esse aut *injustæ* in se, aut subditis *onerosæ* nimis, aut saltem *inutiles* bono publico; & proinde ejusmodi, ut expediat eas non sanciri, quum sit Reipublicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges* sine necessitate. *Tertiò*, quia *Leges* jam

1. (a) Aristot. 3. Polit. 16.
2.
3.

ben legitimè constitutas ita abrogari posse constat per *contrariam consuetudinem*, ut ultrà obligare desinant: quæ *consuetudo* nihil aliud est quàm conjuncta *populi consensio* eam legem ut inutilem observare negligentis, & *consensio principis* observationem ejus non exigentis. Ergo quum sit ejusdem potestatis *construere* & *destruere*, videtur *Legum vis* ex approbatione & *consensu populi* non minimùm pendere. *Quartò* & præcipuè, quia 4.
hoc ipsum (scilicet ut ad Leges condendas concurrat unà cum *Principis potestate consensus* etiam *populi*) & ad publicam totius *Regni* pacem, & ad salutem securitatémque *Principis* in tantum conducit, ut nihil magis. Omnino enim verisimile est *subditos* universos, *Regibus* qui ipsorum consensum expectaverint, & *Legibus* in quas ipsi consenserint, promptè & alacriter, nec gravatè parituros. Neque verò imminutum iri isthoc pacto supremam *Principis* νομοθετικὴν *potestatem* (quod unum objici ex adversâ parte solet) verendum est. Posse enim duo hæc, (*populi* inquam *consensum* & *supremam Principis* in ferendis Legibus *potestatem*) simul & amicè satis consistere, (præterea quòd in rebus ipsis nulla videtur esse repugnantia,) vel inde constare potest quòd *Angliæ* nostræ *Reges*, quorum *supremam potestatem* ante infelicissima hæc tempora omnes hujus Regni incolæ prolixissimè semper agnoverunt, nunquam tamen *Legislativam* suam *Potestatem* ita exercuerint, ut sine *subditorum* suorum *consensu* leges aliquas ipsis imposuerint.

XXIII. Concedendum ergo putamus, ad *condendas Leges* quæ subditos obligent in conscientiâ, requiri aliquem saltem *(a) populi consensum*. Sed porrò dubitari potest non immeritò, estóque igitur hoc *Dubium Tertium, qualis quantúsque* populi consensus requiratur ad hoc, ut *Principis*

(a) ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστι. Aristot. 1. Polit. 6.

cipis placitum habeat vigorem *Legis*. Respondeo, considerari posse in isto de quo nunc agimus *populi consensu* duo hæc; Consentiendi scil. & *Tempus*, & *Modum*: & horum rursus utrumque bifariam. Vel enim consentitur in Legem, quoad *Tempus*; *ante* ejus † permulgationem rogationémve, vel *post*: quoad *Modum*; consensu expresso, sive *suffragiis*; vel consensu tacito, sive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *popularis consensus* modi sive *gradus*.

† pro

XXIV. *Primus*, isque omnium minimus & infimus, *gradus* est, *consensus tacitus ante rogationem Legis*; cum scilicet populus aliquis se suáque omnia sic in *victoris* potestate posuit, aut longâ parendi consuetudine ita in integrum permisit *Principis Arbitrio*, ut quicquid is statuerit, id ipsis ratum esse debeat. Utrovis enim modo id contingat, tantundem est: siquidem *ex Jure Gentium*, justa est illa *Principis potestas*, quæ aut *Justo Bello* parta est, aut *diuturnâ possessione* quasi quodam præscriptionis jure confirmata. Et iste quidem *gradus*, etsi populo non multùm sit profuturus, si *Principi* libuerit potestate suâ in *tyrannidem* abuti: sufficit tamen ad hoc, ne queri possit *populus* sibi factam injuriam, si *Principem* gravius aliquid in ipsos, (quod fortè non sit injustum, sed quod ipsi tamen nollent,) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importunè (ut solent) & iniquè è *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam; cùm quos oporteret à *parochianis* ad id munus vocari, à privatâ aliquâ singulari *personâ*, aut *Collegio*, sub *patroni* nomine sine ipsorum consensu præsententur. Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod *populus* olim habuerit, (quæ tamen incerta

res

res est, & quam si negetur nunquam probare poterunt) ex justâ certè aliquâ causâ ab initio, sed longi temporis præscriptione jam ignoratâ, ad *beneficiorum patronos* quos vocant jamdudum transisse, adeóque in factâ à *Patronis* electione involvi *virtualiter* & contineri *populi consensum*. Quod si homines dogmatum suorum nimiùm pertinaces non permoveat; ast illud saltem submonendi sunt, quod vel importunissimo adversario faciat satis, *Jura Patronatus* & *Ecclesiarum advocationes* Authoritate *Parliamentariâ*, hoc est, communi & pleno totiùs *populi consensu*, dudum sancita esse; & proinde quod à legitimo *Patrono* hoc in casu fit, *populum* ut id ei facere liceret *consensisse*.

XXV. *Secundus gradus* est, *tacitus populi consensus* in Legem, *post ejus promulgationem*. Cùm scilicet *(a)* populus *Legi* à Principe latæ & promulgatæ non contradicit, sed eam potiùs *moribus* & *factis* comprobat; conformando se voluntati *Principis*, & id observando, quod *Lege* imperatum est. Si enim qui *vel tacet* duntaxat, *consentire* videatur, multò magis *consentire* præsumitur qui & *facit*. De quo consentiendi gradu sic iterum *Julianus*, ubi supra; *Quid interest* (inquit) *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus & facto?*

(a) *Leges constituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* Distinct. 4. Sect. In istis.

XXVI. *Tertius gradus* est, *expressus Populi consensus* in Legem à Principe rogatam & sibi propositam, *post factam rogationem*. Cùm scil. *Princeps* Legis materiam domi antè præparatam, & ex consilio virorum prudentium, si non perfectè expolitam, aliquatenus tamen exasciatam, & *in concepta verba* quædam redactam, nequid quod palàm esset absurdum aut incommodum contineret, subditis suis ulteriùs examinandam & expendendam permittit: postulans, ut ipsi aut pleraque ipsorum pars eandem si futuram putent

Rati-

Reipublicæ salutarem, aut saltem *bono publico* nihil incommodaturam, suffragiis suis confirmare, ut ipsis etiam consentientibus abeat in *Legem*. Qui ferè fuit apud *Romanos* olim, stante adhuc Rep. *rogandarum Legum* mos: unde & *Rogandi* vox obtineat, cujus apud *Romanorum rerum* scriptores frequentissima mentio est.

XXVII. Ultimus & *supremus gradus*, (quæ est ipsissima illa *Populi Libertas*, quâ tandiu sub optimis *Regibus* ad invidiam usque felices fuimus *Britanni*, & nisi stupidè ingrati nimiùm nos indignos præstitissemus tantâ felicitate, adhuc felicissimis esse licuisset) est *consensus expressus aut rogationem Legis*. Cùm scilicet *Legis formulâ perscripta*, habità priùs inter ipsos justâ & de *rebus* & de *verbis* deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis suffragiis comprobata, *Regiæ* tandem *Majestati*, cui uni competit *Legum ferendarum summa potestas*, exhibetur, ut ipsius calculo, si id ipsi commodum visum fuerit, confirmata, *Legi* exinde habeat *vigorem*, aliàs irrita sit penitus, nec pro Lege habeatur. Quæ *Legum sanciendarum* ratio, à Majoribus nostris prudentissimè excogitata, & ad nostra usque secula per tot Regum & annorum series traducta, omnium retriorum ætatum experientiâ usuque comperta est adeò *Reipublicæ* salutaris: ut si de movendis loco suo veteribus terminis non essent intempestivè satis (nequid durius dicam) capi cœpta consilia, floruissent adhuc fortassis, ut Dei olim beneficio, quæ nunc justissimo ipsius judicio pessum ierunt, cúntque magis magisque indies *Ecclesiæ*, *Academiæ*, *Rex*, *Populus*, *Respublica*, *Res* cujusque *privatæ*. Quandoquidem non posse arbitror humano ingenio facilè excogitari, ad moderandam hinc *Regum Potentiam*, illinc

licentiam

lentiam populi continendam coercendámque, *Legum ferendarum* ratio aliqua magis opportuna.

XXVIII. Sequitur *Dubium Quartum* De *Legibus minorum Communitatum*; ut exempli gratiâ, *civitatum*, *Academiarum*, *Collegiorum*, *Scholarum*, aliarúmque quas *Corporatas* vocant *Societates*: quæ præter *Leges* omnibus Regni subditis *communes*, suis etiam *privatis* gaudent *Legibus*, *Juribus*, & *Statutis*. Ad quas nimirum personas pertineat ejusmodi *Legum ferendarum Potestas*? & latæ quos & quoad *obligent*? Nec est difficilis responsio. Dico ergo *Primò*, Quum omnes 1.
hujusmodi *sodalitates*, *corpora*, sive *collegia minora*, magni sint corporis (hoc est, *Regni* sive *Reipubliçæ*,) membra, & in eo contineantur ut *Colorum orbes inferiores* in superioribus, non licere cuiquam *Collegio*, societati, eorúmve moderatoribus, aut inspectoribus, *Leges privatas* in usum sinum condere, quæ publicis totius *Regni Legibus* adversentur, aut ullo modo præjudicent. Dico *Secundò*, Quum ex concessione *Principum*, 2.
idque ex gratiâ speciali (ut loquuntur) corporentur istiusmodi *Societates*, nec aliis gaudeant *juribus*, *privilegiis* vel *potestate*, extra ea quæ vel ex diuturna temporis *præscriptione*, vel ex chartis *diplomatibúsque Regiis* constare potest fuisse sibi concessa: *Potestatem* proinde quæ in ipsis est *μοναρχικὴν* omnem *derivatam* esse *potestatem*, non autem *primitivam*, atque in supremam *Regiam Potestatem*, ut veram sui *Originem*, ultimatè resolvi; & propterea non posse ejusmodi *Societates* earúmque magistratus pro arbitrio suo constituere, aut *Potestatem* aliquam in legibus ferendis actualiter exercere, nisi ad modum & mensuram indultæ sibi *à Principe* facultatis. Dico *Tertiò*, 3.
Leges à privatis *Collegiis* & *Societatibus Corporatis*

tis juxta tenorem facultatis sibi à Principe concessæ *legitimè latas*, *obligare* omnia membra earundem *societatum*, & quotquot earum jurisdictioni seu regimini subduntur, eósque solos, *per se*, *directè* & vi suâ: ast virtute supremæ *Majestatis Regiæ*, cujus authoritate nituntur, & à quâ vim suam omnem & authoritatem accipiunt, *obligant* aliquatenus & *indirectè* universos & singulos totius Regni subditos. Sed utriusque *obligationis* nec eadem ratio est, nec gradus idem. *Obligant* enim hæ *Leges*, *suos* quidem, ut eas diligenter *observent*: *reliquos* verò hactenus tantùm *obligant*, ne eas aliquo modo *violent*, *imminuántve*, aut earum observationem impediant.

XXIX. *Dubium Quintum*, de *Legibus Ecclesiasticis in specie*. Posse de novo condi *Leges* de ritibus, *rebus* & *personis Ecclesiasticis*, omnibusque sacri cultus externi *circumstantiis* ad ordinem, honestatem & ædificationem spectantibus, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in sacris literis traditæ; adeo manifesta res est & rationi consentanea, ut perversi judicii obstinatique animi se suspicione ægrè liberaverit, qui siccus & sobrius negaverit. Sed cujus sit *Ecclesiasticas Leges* condere, ex quo in diversa studia abiere
1. *Theologi*, parum inter partes convenit. *Pontificii*, qui clericos ab omni *civilis Magistratus* Jurisdictione *exemptos* volunt, (de quâ controversiâ non est nunc disputandi locus,) *Episcopis* solis, inque eis summo *Pontifici* maxime, quem *Oecumenicum Episcopum* prædicant, hoc juris asserunt, ut ipsis *Leges* condere liceat, quæ non *Clericorum* modò sed & *Laicorum* conscientias obligent; etiam sine consensu vel licentiâ *Magistratus Politici*. *Papismi* hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantùm *personâ*, *dogmate* non mutato,)

tuo,) amplectuntur, qui se tamen *Papismi* acer- 2.
rimos hostes profitentur, sed omnia interim novi
inturbant Davi, *Disciplinarii* nostri *Reformato-*
ris: qui omnem Potestatem, Authoritatem, *Ju-*
risdictionemque Ecclesiasticam Regibus ademptam,
sibi unis suisque *Classibus* & *Conventibus* vendi-
cant. *Erastiani* ex adverso, *Reformatores* quoque 3.
non minùs & hi (Deus bone! sub specie *Refor-*
mationis quot nominum & opinionem monstra,
nisi quòd sunt *deformia* pariter, aliàs immane
quantum invicem *difformia*, parturivit, peperit,
duit, fovit prodigiorum ferax *novissimum hoc sep-*
timum!) *Erastiani* inquam, *clericis* omni *Juris-*
dictione Ecclesiasticâ penitus exutis, *Externi Ec-*
clesiæ regiminis jus universum *Magistratui Civile*
ex asse & in solidum attribuunt.

XXX. Non est mihi animus, sed nec otium,
(nisi vobis plus æquo molestus esse vellem) cum
utriusvis generis adversario manum conferere.
Hic, ut aliis plerisque in rebus usuvenit, *verior* esse
videtur, & est certè *tutior*, quæ inter duas extre-
mas *media* interjacet *sententia*: in quam vestris
omnium pedibus eò lubentiùs itum iri confido,
quòd & Doctrinæ *Ecclesiæ Anglicanæ*, & *Regni* in-
simul *Legibus* maximè sit consentanea. Nempe,
Jus condendi *Leges Ecclesiasticas* esse penes *Epi-*
scopos, *Presbyteros*, aliásque personas à totius Regni Clero rite electas, & in *legitimâ Synodo* ritè congregatas. Ita tamen ut ejus juris sive *potesta-*
tis exercitium in omni Rep. Christianâ, ex Authoritate Supremi *Magistratus Politici* pendere debeat. Idque & *à parte antè*, (ut loqui solemus) & *à parte pòst*: Videlicet, ut nec eis statuendi *Canones Ecclesiasticos* causâ liceat convenire, nisi aut ipsius mandato & jussu ad id negotii convocatis, aut ejus saltem authoritate, veniâ

niâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, nuntiis; nec *Canones*, in quos illi sic convocati nuntiique consenserint, rati sint, aut vim aliquam habeant *obligandi*, quoad Supremi Magistratus assensus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate simulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi sunt, & *subditos obligant*. Atque hæc de *causâ Efficiente* dicta sufficiant.

PRÆ-

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Causæ Formalis : *Ubi*

De { Promulgatione Legum. / Legibus Pœnalibus.

ESR. X. 7, 8.

7. *Ita promulgarunt per* Judah *&* Jerusalem *omnibus filiis captivitatis, ut se congregarent* Jerosolymis,
8. *Et quisquis non veniret infra triduum—— sub anathemate ut essent omnes facultates ejus.*

I. DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad earum *Causas Materialem* & *Efficientem* pertinet, in his quæ jam antè nobis tractata sunt, satis pro instituti nostri ratione vidimus. Dicendum proximè de his, quæ ad *Causæ genus Formale*, (etsi fortassis non admodum propriè, siquis velit ista ad accuratam methodi normam exigere, haud tamen prorsùs incommodè, ut mihi saltem videtur,) reduci possunt.

sunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; de adjunctâ eis *pœna* delinquentibus irrogandâ alterum. Quarum utraque ut in propositio *Textu* expresè continetur, *Promulgatio* versu septimo, *Pœna* versu octavo: ita est utriusque, & ex ipsâ *Legis* naturâ, & ad *effectum Legis* consequendum, usus perneccessarius. Quum enim *Lex*, ex naturâ suâ, & quatenus est *regula* quædam rerum agendarum, *duplicem* habere debeat *vim*; vim scil. *dirigendi*, ostendendo subditis quid sit *faciendum* vel *non faciendum*, & vim *obligandi*, ingerendo animis eorum parendi necessitatem: non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exerere, nisi & subdito innotescat, quæ sit *Principis voluntas*, quod fit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appositâ *pœnâ*, quantum suâ refert eam præstare.

II. De *Promulgatione* Legis, *Dubium primum* est, *An Promulgatio sit de ratione Legis?* quod est quærere, An ad hoc ut *Lex* habeat vim *dirigendi* & *obligandi*, ita necessariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat nisi promulgata sit? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo quoad usum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos Scriptores*, sed juxta receptum morem loquendi *Scholasticorum* & *Canonistarum* posteriorum seculorum. Illa enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* Lex adhuc ferenda, ut populo probaretur: at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* est ipsa *publicatio Legis jam latæ*, ut populo innotescat. Ad dubium ergo propositum respondeo breviter, *Promulgationem* ita esse de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici possit ejus *Forma*, adeóque apud plerosque authores ingrediatur ejus definitionem: & proinde simpliciter esse necessariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *Officium*

ſcium Legis, quod eſt, *dirigere* & *obligare* ſubditos; quos ne *dirigere* quidem poteſt, multò autem minus *obligare*, quantumcunque ſit juſta & optima authoritate lata, niſi ſit illis *cognita*, & cognita eſſe non poteſt niſi *promulgetur*. Illud enim quod propriè inducit obligationem, eſt *voluntas* & authoritas præſidentis ſive *principis*, non ut eſt *perſona ſingularis*, ſed quatenus ſuſtinet *perſonam publicam* & eſt caput communitatis. Atqui niſi ſuam illam voluntatem publica aliqua ratione populo patefieri & proponi curaverit, non poterit de aliqua *Lege* (juris ſaltem interpretatione) certò conſtare, quòd ſit ipſius *voluntas*, & ab eius authoritate prout *publicam perſonam* ſuſtinet profecta. Hinc illud juris Canonici, *(a) Leges conſtituuntur, cum promulgantur*: itémque illud alterum juris civilis effatum, *Leges quæ conſtringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent*. Quod quùm omnium Doctorum communi conſenſu; ratione ſcilicet ſic dictante, comprobetur: nihil opus eſt ei firmando aut *Dei* ipſius exemplum in medium adducere, *Legem* ſuam populo Hebræo de monte *Sinai* ſolenniter *promulgantis*; aut florentiſſimarum toto orbe *Rerump.* & *civitatum* praxin, quæ *Leges* ſuas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* inciſas, aut inſculptas *ligneis*, in locis maximè publicis, civibus inſpiciendas propoſuerunt. Notiſſima ſunt illa vocabula quæ paſſim apud authores occurrunt. & ad hanc claſſem pertinent, *Athenienſium* [1] Ἄξονες, [2] κύρβεις, [3] ἄξονες, XII. Tabulæ Romanorum, aliorumque populorum alia: de quibus conſulant, quos vacat eſſe iſtarum rerum curioſis, utriuſque linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad alia pergendum.

(a) Diſtinct. 4. Sect. In iſtis.

1. pugillares
2. Tabulæ triangulæ.
3. Axes, sive tabulæ ligneæ sectiles, ex præſertim, quibus leges inciſæ.

III. Poſitâ promulgandæ Legis *Neceſſitate*, exoritur *dubium ſecundum, qualis* debeat eſſe *promulgatio Legis*, ut legitima cenſeatur, & inducat *obligationem?*

gationum? Pro respondione dico *primò, promulgandi* legem modum & rationem, quoad particulares *ritus* & *circumstantias*, pro more cujusque gentis variari posse; in eo tamen consentire omnes, ex communi usu requiri, ut *Legislator* voluntatem suam curet ita proponi & manifestari subditis *externo* aliquo *signo*, ut eis publicè innotescat, nec aliquis eorum qui tenentur legem observare, possit *(moraliter loquendo)* esse ignarus ejusmodi legem esse latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinseca est & essentialis: non autem possunt *subditi* actiones suas secundum Principis sui voluntatem *dirigere*, nisi cognoscant hanc esse ejus *voluntatem*; nec id scire possunt, nisi fit ipsis *externo* aliquo *signo* (puta voce, scripto, sculpturâ, similive alio) sufficienter *proposita* & manifestata.

IV. *Dico secundo*, ad *promulgationem Legis* ità ut obliget subditos non sufficere quòd *Legislator* voluntatem suam eis publicè significet; sed ulteriùs etiam requiri, ut solenni aliquo adhibito *ritu* id fiat: aut saltem ita fiat (quod *solennis ritus* instar habet, & tantundem valet) ut satis testatum sit subditis *Legislatorem* intendere, ut illa ipsius voluntas *vigorem legis* habeat, & eos *obliget*. Cujus ratio est, quia non omnis *voluntas superioris*, etsi subdito cognita, continuò & ipso facto eum *obligat*; nisi etiam constet *superiorem intendisse* ut obligaret. Omnis enim *superior* Legislativâ potestate præditus, quum *duplicem* sustineat *personam*; unam privatam quâ *homo singularis*, alteram publicam quâ *legitimus superior*: potest idcirco duplicem subire considerationem sive respectum. Peperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauspicata quorundam solertia *novam distinctionem*, de Regis nempe *capacitate*, (sic enim loqui placuit) *personali*, & *politicâ*; præsenti negotio

(meo

meo saltem judicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquantò commodiorem. Nimirum sic est: *Voluntas Principis*, si consideretur princeps *in capacitate sua personali*, hoc est, ut *persona singularis* & quasi privata, non habet rationem *Legis*, nec obligat *subditos* ut secundùm eam *dirigant* actiones suas. Ergo ad *obligandum subditos* non satis est, ut *Princeps* quocunque modo eis significet hoc vel illud se *velle*: nisi etiam alicunde constare possit, eum idipsum velle ut *in capacitate suâ Politicâ*; hoc est, quatenus *Princeps* est, & caput communitatis, & ut *personam publicam* sustinet cum *Legislativâ potestate*. Quod quum ex simplici *voluntatis* suæ significatione satis constare non possit, opus est ut aliquâ magis publicâ & *solenni cæremoniâ* iis quorum id scire interest testatum fiat: nequis possit excusandæ suæ *inobedientiæ* putidum illud & vulgare *Non putâram* obtendere.

V. Dico *Tertiò*, in amplioribus imperiis, quæ multas continent *Provincias*, utile saltem esse ut *promulgatio* novæ Legis fiat in singulis imperii *Provinciis*. Sunt quibus hoc videtur simpliciter necessarium, & requiri ex naturâ *Legis*, quæ non obligat nisi à *populo* acceptetur: & proinde si *Lex* in *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut primariis aliquot *civitatibus* solùm promulgetur, non sufficere ejusmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis & provinciis remotioribus degunt. Sed utut non sit hoc simpliciter necessarium, (nec videtur enim natura *Legis* id requirere, & ex alterâ parte stat cùm *communis opinio* Doctorum, tùm *communis* plerarumque gentium *praxis*) utile tamen est id fieri, ut *Lex*, quâ *singuli* tenentur, ad *singulorum*, quoad fieri potest, notitiam perveniat. Quod quantò faciliùs nostro seculo, quam prioribus illis (nondum adinventâ *arte Typographicâ*) præstari potest, tantò inexcusabilius

negligitur. Ne longè abeam; quæ est apud nos usu recepta, non modò sufficiens, sed & facillima videtur esse *Legis Promulgandæ* & commodissima simul ratio: ut scilicet *Leges in Comitiis Parlamentariis* totius Regni Ordinum consensu à *Rege sancitæ*, finitis jam *Comitiis* mox typis mandentur, idque à *Typographo Regio* & *noto charactere*, ita ut nemo possit esse dubius, leges eas & legitimè *latas* esse, & sufficienter *promulgatas*.

VI. *Dubium Tertium.* Supposito quod Lex fuerit sufficienter *promulgata, quando incipiat obligare* subditos: an statim post *promulgationem* factam? An post aliquod temporis intervallum? Pro re-
I. sponsione dico *primò*, quod & extra controversiam est, *Leges* illas, in quibus definitum est certum *tempus obligationis*, quamprimum illud tempus advenerit, *statim obligare* incipere, & obligare deinceps in omne tempus futurum, nisi aut *terminus obligationis* ipsis illis legibus definiatur, aut ipsæ leges vel novâ *lege* vel contrariâ *consuetudine* abrogentur. Unde ex communi juris civilis sententiâ *Leges Imperatoriæ* de novo constitutæ non obligant Imperii subditos, nisi post *duos menses* à promulgatione factâ: quia id tempus *Authenticâ quadam in Novellis*, ut in omnibus legibus observandum, universaliter definitum est, idque eo consilio, quòd præsumitur facillimè posse *duorum mensium* spacio notitiam leges ad omnes subditos pervenire.
B. Dico *Secundò*, in Regnis & Rebuspublicis, ubi nihil certi de *tempore* quo Leges de novo latæ incipiant obligare aut *Jure* definitum est, aut *moribus* receptum, *Leges* in quibus non apponitur certum tempus obligationis, obligare in conscientiâ, quam primùm sunt pro consueto regionis more *promulgatæ*, omnes illos ad quorum notitiam pervenerint, aut quibus per *Legislatorem* non steterit, quò minùs innotescere potuerint. Quum enim *obliga-*

tio

tio *Legis* ex voluntate *Legislatoris* pendeat, non ex scientiâ *subditi*: sequitur vigere *obligationem Legis*, quando Legislator voluntatem suam *subditis externo signo* sufficienter expresserit, sive id singulis *subditis* cognitum fuerit, sive contigerit ut aliqui fortè idipsum ignorent. Positâ siquidem *Lege*, ponitur *obligatio*; quæ convenit legi quatenus Lex est, & eam necessariò sequitur, sicut omnis necessarius *effectus* sequitur propriam suam *causam*, út à nobis sæpè antè dictum est. Ergo quum *Legi* quamprimum *legitimè lata* est & *sufficienter promulgata*, nihil ultrà desit quod ad complendam ejus essentiam requiratur; omninò consequitur *legem* sic latam & promulgatam *statim* inducere obligationem. Neque inconvenit nasci posse in nobis *obligationem* per voluntatem & factum alterius solùm, nobis etiam nescientibus; si *obligatio* illa habeat rationem *debiti moralis*, ut loquuntur: etsi in *obligationibus* & debitis quæ oriuntur *ex contractu*, aliter se res habeat.

VII. *Dubium Quartum*; quatenus *Lex* afficiat eos, quibus, postquam *sufficienter promulgata* est, aut post elapsum tempus lege constitutum, *actu* tamen non innotescit? Quod est quærere, an cui *Lex actu cognita non est*, aut *culpæ* reus sit, ita ut peccet si contra *legem* faciat, aut *pœnam* propterea mereatur, quam *Lex* delinquentibus irrogat? Ratio dubitandi est, ex unâ parte, quia frustrà est *obligatio*, vel potiùs nulla, quæ nec ad *culpam* obligat, nec ad *pœnam*. Ex alterâ parte, tùm quia absurdum videtur, ut quis *obligetur ad Impossibile*, at certè legem servare quam nescias, *impossibile* est: tùm etiam quia è duobus *Legis* quæ diximus officiis, necesse est *dirigendi* illam vim, ut naturâ priorem, alteram illam *obligandi* vim antecedere, ita ut Lex nequeat *obligare* nisi quem *dirigit*, *dirigere* autem non potest nisi sit *cognita*. Hoc imprimis

primis ſuppoſito, quod nullam admittit dubitationem, ſubditum cui Lex actu cognita eſt, obligari & *ad culpam*, & *ad pœnam*: quòd ad *ignorantes legem* attinet, pro reſponſione ad dubium propoſitum, *Dico primò*, qui legem ignorat ex *craſſâ negligentiâ*, quum id ſuo vitio & *latâ culpâ* contingat ut eam neſciat, nihilo aut ſaltem non multo minus, & *peccati* reum eſſe, & *pœnam* mereri, quàm eum qui cognitam legem violat. *Ignorantia* enim *craſſa* ejus quod quis ſcire debet & poteſt, neminem excuſat: nec multum diſtare videntur (juris interpretatione) *dolus malus*, & *lata culpa*.

VIII. Dico *ſecundò*, eum qui *Legem* propterea *ignorat*, quia aliquantò *incurioſior* aut *negligentior* in eam partem fuerit, quàm in re tàm gravi oportuerat; etſi *culpâ*, quam Juriſconſulti *levem* vel etiam *leviſſimam* dicunt; quia & *culpâ* tamen, & *ſuâ*, id factum conſtat, non prorſus immunem eſſe à *legis obligatione*. Ratio eſt, quia iſtiuſmodi *ignorantia* fuit *vincibilis*: ſi enim ſubditus tantam diligentiam adhibuiſſet, quantam & rei ipſius dignitas poſtulabat, & adhibere ſolent in gravioribus ſuis negotiis homines cauti, potuiſſet (id enim jam ſupponimus) certus fuiſſe de *legis promulgatione*. *Vincibilis* autem ignorantia ejus *juris*, ſecundum quod tenetur quiſque *dirigere actiones ſuas*, non poteſt non eſſe *culpabilis*: ſi verò *culpabilis* in quocunq; demum gradu, eatenus etiam & *inexcuſabilis* eſt. Quo tamen *levior culpa* eſt, eò & in utroque foro *excuſatior* eſt *ignorantia*, & facilius apud æquos rerum æſtimatores *veniam* meretur. At lege antea *obligatum* fuiſſe, licet eam *ignoraret*, vel exinde patet, quòd quamprimum ex teſtimonio viri alicujus fide digni intelligit *legem promulgatam* eſſe, ſe protinùs eâ *legi obligatum* judicat: at nulla oritur de novo ex illius viri teſtimonio *obligatio*, (neque aut *teſti* ipſi, aut ipſius *teſtimonio*,

nalis, vis aliqua ineſt *obligandi*;) ergo proculdubio jam antea *lege obligabatur*, etſi nec *Legis* notitiam antè haberet, nec conſcientiam *Obligationis*.

IX. Dico *Tertiò*, eum qui *bonâ fide* & *invincibiliter*, ex caſu aut impedimento aliquo fortuito, nullâ tamen ſuâ negligentiâ, culpáve, legem promulgatam *ignorat*, (ut ſiquis *infaniâ*, aut gravi & diuturno *morbo* laboraverit, aut nuperrimè ab exteris regionibus reverſus fuerit, nec quicquam de *lege promulgatâ* aut inaudiverit, aut audire potuerit,) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam eâ *lege obligari*: poſſe tamen eâ *lege* quam invincibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœnam impropriè dictam*, hoc eſt, ad *damnum* aliquod, ſuſtinendum. Probatur hujus aſſertionis pars prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam* meretur, qui non *peccat*: at qui legem non ſervat quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: ſi enim peccaret, *obligaretur ad impoſſibile*: ergo nec meritò *culpari* poteſt, nec juſtè *puniri*. Quod tamen poſſit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege* ſuſtinendum, quæ ſuit noſtræ aſſertionis altera pars, exemplo adducto clariſſimum evadet. Eſto *Lex prohibens* certum aliquod genus *contractus*, quâ lege inter alia decernitur omnes ejuſmodi *contractus* poſt unum menſem *à legis promulgatione* initos, *irritos* prorſus eſſe & *nullos*: ſiquis legis iſtius *bonâ fide* & *invincibiliter ignarus* menſe jam elapſo *contractum* ejuſmodi fortè inierit: immunis quidem erit à *culpâ*, propter invincibilem ignorantiam; immunis etiam conſequenter debet eſſe & à *pœnâ*, quæ nemini juſtè debetur niſi propter *culpam*: *damnum* tamen, ſiquod ex *nullitate initi contractus* emergere contigerit, non ſolùm ſuſtinebit, ſed & ſuſtinere tenetur, etiam ſecundùm conſcientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ,

bitæ, & ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem ſtatuendum eſt, & in aliis quibuſdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabilitatur* perſonæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temperantur* fœnora, quibus certa rerum venalium pretia *conſtituuntur*, & ſimilibus; de quibus fusè tractant *Canoniſtæ* & *Theologi*. Nec debet hoc cuiquam videri iniquum: etſi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit *per Analogiam* tantum, valde *improprié*. Nam aliàs *pœnæ* propriè dictæ, & *damni*, longè diverſa ratio eſt. *Pœnâ* ſi quis inſons afficiatur, fit ei injuria: & *damnum* innocenti citra injuriam ſæpiſſimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum noſtro inſtituto ſufficiat, dicta ſunto.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. Ubi miſſis eorum pleriſque, quæ ſolent à *Caſuiſtis* multis & inutiliter diſputari, quæque magis ad *forum externum* & litigioſum, (idque ferè ex jure *Canonico & Pontificio*, quod noſtrâ non multum intereſt,) quàm ad *forum Conſcientiæ internum* pertinent: contenti erimus pauca quædam & præcipua delibaſſe, quæ propiùs *ad conſcientiæ regimen* conducere judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *Legis* eſſentiam aliquo modo pertineat *pœnæ conſtitutio?* Reſpondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinſecè* requiſitum ad complendam *legis eſſentiam*, ita ut *Lex* niſi appoſitâ pœnâ non eſſet *Lex*: ſed *conſecutivè* tamen, ut aliquid neceſſarium ad hoc ut *Lex* finem quem intendit efficaciter conſequatur. *Forma* enim & *eſſentia legis* in *præceptione* conſiſtit (*Præceptionem* hic intelligite latiùs ſumptam, ut *prohibitionem* ſimul complectatur: quomodo in Scripturis accipi ſolent voces מצוה & ἐντολὴ, & *Theologis* communiter tàm *negativa mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur.) Et ab hac

præceptione

præceptione solâ pendet utraque illa *vis*, quam *Legi* esse diximus, *dirigendi* scilicet *actiones*, & *obligandi conscientias* subditorum. Habet enim subditus sufficientem *normam* secundum quam *dirigere* debet actiones suas, & ad cujus observationem, nisi velit officio suo deesse, astringitur in *Conscientiâ*, simulac rescierit legitimum superiorem suum, hoc vel illud *lege præcipisse*, sive sit illi *legi* apposita aliqua *pœna*, sive non. Non ergo ex naturâ ipsius *legis*, quæ in merâ *præceptione* consistit, exurgit hæc *pœnam* apponendi necessitas: sed, (ut *legis præceptio* quæ nuda non *(a)* sufficeret, suum cum vigore sortiatur *effectum*,) ex duplici aliâ *hypothesi*: *subjecti* nempe, & *finis*. Expedit enim ut leges sanctissimè observentur, quæ est *hypothesis ex parte finis*: suppositâ tamen humani cordis innatâ pravitate (quæ est altera *hypothesis ex parte subjecti*,) fieri vix ac ne vix potest, quin contemptui habeantur vel utilissimæ *leges* (quæ est plerorumque mortalium quâ *negligentia*, quâ *pervicacia*,) ni *(b)* *metu* saltem contineantur utcunque in officio, qui ludos faciunt *Conscientiæ dictamen*. Hinc factum, (ex *duplici* inquam hac *hypothesi*,) ut Reip. salutare, & sibi necessarium semper judicarint prudentissimi quique *Legislatores*, sancire *pœnis* legum observantiam. Idque *Dei* ipsius exempto, cui visus est eam quam primam dedit homini *legem*, non sine *pœnæ* interminatione edicere, *Gen.* 3. Aliquot fortassis *boni cives*, quorum parcissima ubique seges est, solâ *officii* conscientiâ, patriæque & *virtutis amore* adducti, etsi nulla esset proposita *pœna*, ultrò legibus obtemperarent; ast plurima turba solâ *formidine pœnæ* adiguntur ad *officium* faciendum. Patet igitur quæ sit in condendis legibus *pœnarum Constituendarum* necessitas.

(a) Tacitè permittitur, quod sine ultione prohibetur. Tert. 1. contra Marcion. 26.

(b) Qui ratione traduci ad meliora non possunt, solo metu continentur. Quintil. 12. Instit. 7.

XI. *Dubium*

XI. *Dubium secundum* est, de *Obligatione legis pœnalis* quoad extensionem: utrum scilicet *Lex pœnalis* obliget ad *pœnam* tantùm, vel etiam ad *culpam?* Quod est quærere, an subditus *legi* & officio suo ita faciat satis, si paratus sit *pœnam legi* constitutam subire, ut non sit peccati reus etsi *legis præceptionum* non observet; aut annon etiam *obligetur* in conscientiâ ad præstandum illud quod *lege præcipitur.* Cui dubio ut distinctiùs & clariùs respondeatur, quia magni momenti quæstio est, & cujus frequentissimus usus est in vitâ communi: explicandæ rei gratiâ, non erit alienum, nonnulla quæ prægnoscì utile est, præmittere. Sciendum igitur *primò*, *legem* humanam positivam eam solam *pœnalem* dici, quæ ex arbitrio Legislatoris expresè statuit in transgressores *pœnam* aliquam *temporalem:* adeóque in totâ hac tractatione, quoties occurrit *pœnæ* mentio, non aliam intelligi pœnam nisi *temporalem.* Dupliciter autem sumitur *Temporalis;* aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut *Æternæ.* Accipiuntur enim ferè in communi sermone ut membra invicem contradistincta: nunc *Spirituale, & Temporale*; nunc *Æternum & Temporale.* Quin ergo *tria* sunt omninò *Pœnarum genera*; sive quis *species*, aut *modos*, aut *gradus* dicere malit. Quicquid enim *Pœnæ* nomine venit,

1. aut est *primò Pœna spiritualis*; qualis est amissio sive carentia gratiæ & *amicitiæ Dei*, sive *gaudii interni* & consolationis quæ ex ejus gratiæ amicitiæque sensu oritur. Aut est *secundo Pœna Æterna*, quæ consistit partim in æternâ *carentiâ beatificæ visionis* Dei & Christi, partim in æternis *inferni cruciatibus.* Aut est *tertiò Pœna Temporalis*, ab utraque priori distincta; quæ & pertinet ad statum *præsentis vitæ*, & circa *corpus* ac *res externas* tantùm versatur; nec tollit ex se & necessariò aut *sensum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *spem:* cujusmodi

jusmodi sunt *amissio pecuniæ, exilium, carcer, infamia, minutio capitis, flagella,* & quæ sunt ejusmodi alia, ipsa denique *mors corporalis.* Ejusmodi pœnarum quæ præcipuæ habentur, & frequentioris sunt usus, ad 4. capita revocantur, *Ezr.* 7. 26. *Mortem* scilicet, *Exilium, Amissionem bonorum, & Carcerem.*

XII. Sciendum *secundò*, *Pœnam*, ut *culpæ* oppositam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *Materialiter* accipitur prout ei opponitur *oppositione contrariâ*; id est, ut species altera condividens idem genus. Et sic omne *malum* quod culquam obvenit, quod non est *malum culpæ*, *Pœna* dicitur, vel *malum pœnæ*, etiamsi non infligatur ei qui id ipsum patitur propter aliquam antecedentem *culpam*, sed aliunde (ut casu fortassis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inopinus, *pecunia* furto ablata, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amissa bona*, omne denique *damnum* aut *nocumentum* quod perpessu grave est, inter *Pœnalia* numerari solent; & sub *Pœnæ* appellatione venire. Quandoque etiam restrictiùs accipitur *Pœnæ* vocabulum, & quasi *formaliter*, prout Culpæ opponitur *oppositione relativâ*; id est, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam*: ut siquis ob rem alterius *furto* sublatam multetur *quadruplo*, aut *exulare* jubeatur propter *seditionem*. Et hæc est propria, prior illa impropria, vocis *Pœnæ* significatio: impropriè enim *Pœna* dicitur, quam non præcessit *Culpa*. Unde illa notissima *Pœnæ* definitio, quòd sit *Supplicium, quo quis propter delictum afficitur.* Secundum utramque vocis significationem loqui intendimus, in præsenti disputatione prout res postulabit. Sed posterior hæc præcipua est: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tàm respectu *damni* aut nocumenti, quod alicui potest occasione *Legis*, (idque

que fortassis justè, sine aliquâ tamen suâ *culpâ)* contingere; quàm respectu illius *supplicii*, quod ex *Legis* determinatione constitutum est eis qui eam transgrediuntur.

XIII. Sciendum *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, aliam esse *purè Pœnalem*, aliam *mixtam*. *Lex purè pœnalis* est, quæ simplici ordinatione *pœnam* apposuit tantùm, nec tamen quicquam, expressè aut *jubendo* præcipit aut *vetando*. Exempli gratiâ, *Lex* sit quæ potestatem faciat popularibus alicujus *urbis* vel *oppidi*, eligendi quotannis unum aliquem ex honestioribus civibus in *Prætorem*, cum adjectâ hujusmodi clausulâ, "*Qui civium electus præturam* "*urbanam recusaverit, centum aureos in commune* "*pendito.* Hæc Lex *purè pœnalis* est: quia *pœnam* constituit quidem recusantibus id munus suscipere; nulli tamen idipsum aut suscipere *præcipit*, aut *prohibet* recusare. *Lex pœnalis mixta est*, quæ aliquid fieri *præcipit* aut *vetat*, adjectâ insuper *pœnâ* transgressoribus irrogandâ. Exempli gratiâ, ponamus *Legem* sub hoc aut simili formâ promulgari, "*Nemo merces domesticas extra regnum exportato,* "*aut peregrinas merces advectas intra regnum di-* "*vendito, nisi consuetum vectigal antè solverit:* "*qui secus fecerit mercium amissione luito.* Lex *pœnalis* est, quia appositam habet *pœnam*: non tamen *purè* pœnalis, sed *mixtè*; quia (sub illâ *pœnâ*) *præcipit* vectigalia solvi, *vetat* efferri aut distrahi merces vectigali insoluto. Sunt qui *duabus* his *tertiam Legis pœnalis speciem* addendam putant: scilicet, quæ *præceptionem* simul contineat & *pœnam*, neutram tamen positivè & specialiter, sed *sub disjunctione* ἀδιαφόρως alterutram. Exemplo sit *Lex* sub tali forma, "*A popularibus electus, aut præ-* "*ram gerito, aut centum pendito.* Atqui nihil opus est ob hanc causam addi *speciem novam*. Nec enim multiplicandæ sunt rerum *species* sine necessi-

tate:

tare, & *disjunctiva* hæc forma proponendi legem ad *purè pœnalem* referri debet, quia *præceptionem* reipsa nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum rerum, etsi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen alterutram: facile regeram, at *præcipere indefinitè*, & sub disjunctione, non magis *præcipere* est, (siquidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pictus* est *homo*. Est ergo *disjunctiva* hæc *Lex*, *purè* (ut dixi) *pœnalis*: quod vel ex collatâ utriusque exempli formâ manifestum est. Sive enim edixerit Legislator illo modo, *Qui electus præturam recusaverit centum pendito*; sive hoc altero, *Electus aut præturam gerito, aut centum pendito*: tantundem est. Utrobiq; *sensus* idem, eadem *verborum vis*, par *obligatio*.

XIV. Sciendum *Quartò*, inter obligationem ad *culpam* & obligationem ad *pœnam temporalem*, non esse necessariam connexionem; aut certè non ita necessariam ut sit etiam *reciproca*. A *pœnâ* quidem *temporali propriè dictâ* ad *culpam* necessaria est consecutio: validum proinde est hoc argumentum, *Petrus ex lege puniendus est*, ergo *culpam admisit*. Sed à *pœnâ temporali minùs propriè dictâ*, putà *damno* aut re simili, non necessariò infertur *culpa*: potest enim aliquis *sine culpâ* sua obligari ad *damnum*, ut aliquoties antè diximus. Neque etiam à *culpâ* ad *pœnam temporalem reciproca* est consecutio; quia fieri potest ut quis obligetur ad *culpam* ut interim non obligetur ad *pœnam*: pœnam nimirum temporalem; nam *spiritualis* & *æternæ pœnæ* longè alia ratio est. Verbi gratiâ; siquis *culpam* admiserit (puta si *mendacium* dixerit, si amici *arcana consilia* prodiderit, si proximi *famam suffurris* læserit, aut aliud simile) cui *lege humanâ* nulla sit *pœna* constituta: non poterit sine injustitiâ ab homine, neque verò necesse est eum à Deo affici *pœnâ* aliqua *temporali*. Cæterùm, ne quis sibi im-

probus nimis adblandiatur, peccétque ista licentiùs, quòd putet se exsortem fore *pœnæ temporalis*: expedit ei subinde meminisse, obligatum se nihilominùs ad *pœnam* multò graviorem, *spiritualem* scilicet, & *æternam*. Quæ utraque *pœna* cum omni *culpâ* ita necessariò & *reciprocè* conjuncta est, ut *pœna* semper supponat antecedentem *culpam*, (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* necessariò tandem consequatur (nisi succurrat Dei clementia, culpam remittentis in Christo, per fidem & pœnitentiam,) commerita *pœna*.

XV. His ita præmissis, ut dubio proposito respondeatur, pono aliquot conclusiones. *CONCLUSIO PRIMA*. Quatenus *Lex pœnalis* obliget subditum in Conscientia, ex mente & *intentione Legislatoris*, si de eâ certi aliquid constet, imprimis judicandum est. Hoc est, si certò constet *Legislatorem* intendisse obligare subditos *ad culpam* etiam, & non solùm *ad pœnam*; certum est eos obligari ad *observandum* id quod lege *præcipitur*, nec satisfacere officio, si parati sint *pœnam* lege constitutam *subire*. Quòd si manifestum sit eum non intendisse obligare nisi *ad pœnam tantùm*; subditos etiam certum est *ultra pœnam* non obligari. Ratio est, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut aliàs ostendimus,) est *Legislatoris* potestatem habentis *voluntas* sufficienter manifestata: Ergo ubi *voluntas Legislatoris*, quæ est adæquata *mensura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit, manifesta est; de *obligationis mensurâ* non est quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortasse, quæ *certitudo* sufficiat ad hoc, ut subditus aliquis possit esse securus in Conscientiâ, sibi satis constare quæ fuerit mens & *intentio Legislatoris?* Respondeo, frustrà expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumstantiarum varietatem

varietatem & incertitudinem rerum humanarum, *certitudinem* quam vocant *Mathematicam*, quæ demonstratione constat, & cui impossibile est subesse falsum. Haberi tamen potest de *Legislatoris intentione* plerumque *certitudo* quædam *Logica*; quæ scilicet colligitur ex ipsis *Legis verbis*: è quibus ita perspicuè claret quandoque ipsius *intentio*, ut non sit opus ulteriore evidentiâ. Elucescit autem *mens Legislatoris*, partim ex formâ & *modo præcipiendi*; partim ex *pœnæ* appositæ *gravitate*: sed præcipuè ex *proœmio ipsius Legis*; in quo, ut acceptior sit populo *Lex*, solet *Legislator* consilii sui de eâ Lege ferendâ *causas* & rationes exponere, quàm sit *Lex justa*, quàm fuerit tollendis incommodis & abusibus *necessaria*, quàm futura sit *Reipublicæ utilis*. Ex quibus omnibus debitè expensis, unà cum *circumstantiarum* etiam justâ collatione, non erit difficile ut plurimum viro probo & prudenti intentionem *Legislatoris perdiscere*, & habere de eâ *certitudinem sufficientem*, id est, *Moralem*; (in moralibus enim sufficit *certitudo moralis*;) ita ut possit concludere *Legislatorem* hoc, vel diversum, indubiè *intendisse*. Quòd si subditus non sit tanti acuminis vel judicii, ut omnia possit rationum ex utrâque parte momenta rite expendere; aut si vereatur, (quum sit unusquisque in *causâ propriâ* parùm *idoneus judex*,) ne in sui ipsius gratiam, *Legislatoris* mentem *favorabilius* interpretetur quàm oporteret: consultissimum erit subdito in utroque casu, si negotium sit tanti, (hoc est, si futurum sit ei valde incommodum & onerosum id observare quod *Lege* præceptum est) ad virum aliquem probatæ pietatis & peritiæ negotium deferre, ei rem totam nudè, simpliciter & sincerè aperire, & in ipsius demum judicio & sententiâ acquiescere.

XVII. Sed quia fieri poteſt, nec rarò fit, ut poſt adhibitam omnem diligentiam de *mente Legiſlatoris* ex ipsâ *Lege* nulla habeatur certitudo, aut non tanta ut in eâ tutò acquieſcat viri boni conſcientia: quærendum ulteriùs eſt, in tàm dubio caſu, utram *interpretationem* magis expediat ſequi; *benigniorémne* quod nonnullis viſum, an ut alii ſuadent, *ſtrictiorem?* Dicitur vir magnæ inter *Canoniſtas* authoritatis *Martinus Navarrus* in eâ fuiſſe ſententiâ, ut putaret nullam *Legem Pœnalem* obligare *ad culpam* per ſe, ſed tantùm *ad pœnam*. Alii è diverſo docuerunt, omnem *Legem pœnalem*, niſi de Legiſlatoris mente conſtet in contrarium, obligare *ad culpam*. Fateor mihi ſemper ſuſpectas fuiſſe *extremas* quaſque *ſententias*: & fieri poteſt, ut quemadmodum illi nimis *laxè*, ſic iſti nimiùm *rigidè* pronunciârint. Ut ergo in re tam dubiâ, certi aliquid quod ſequamur habeamus: eſto hæc *CONCLUSIO SECUNDA. Lex purè pœnalis, per ſe & ordinariè, obligat tantùm*
1. *ad pœnam, non item ad culpam.* Dico *primò, Lex purè pœnalis:* ſive ea categorice enuncietur, ſive
2. disjunctivé. Dico *ſecundò, Per ſe:* quia per accidens, & ex ſuppoſitione *prioris obligationis* poteſt obligare & ad culpam. Cum ſcilicet *Lex pœnalis* eo fine lata eſt, ut *metu pœnæ* ſubditi cogantur ad *officium*, ad quod antè obligati erant *Legi* aliquâ priore, *Divinâ*, *Naturali*, aut *Humanâ*. Sic iſtæ pœnales. [“*Qui hominem occiderit, capite*
“ *plectitor. Qui merces exportat, aut vectigal antè*
“ *ſolvito, aut merces amittito,*] obligant *ad culpam:* ita ut conſcientiam non liberaverit ſiquis *pœnam* ſubierit, niſi & *præceptioni Legis* paruerit. Non tamen *per ſe & virtute propriâ* ſic obligant, ſed vi *obligationis præcedaneæ* ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat ſubditus, dictis legibus ex hypotheſi noſtrâ nondum

dum latis, & *Lege Divinâ* ne perpetraret *Homicidium*; & *Lege Patriâ*, ad *vectigalia* imperata solvendum. Dico *tertio Ordinariè*: quia fieri potest *extraordinariè*, rerum præsentium statu & conditione sic exigente, ut quod aliàs *liberum* esset potuisséque omitti, evadat *pro hîc & nunc* ita factu *necessarium*, ut peccet & officio suo desit qui idipsum non fecerit. *Ordinariè* tamen, & extra casus ejusmodi singulares; qui paratus est *pœnam* legi appositam subire, lege illâ, si sit *purè pœnalis*, non ultrà tenetur;

XVIII. Ratio totius *Conclusionis* est, quia *Legislator* non obligat nisi *præcipiendo*: proinde *simplex ordinatio*, qui nihil præcipit, non magis *ex se obligat*, quàm amici *consilium*, aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *consilium*, aut eum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri, non tamen eum ut id faciat *obligat*, sed nec obligare intendit: haud aliter *Legislator* eâ lege, quâ nihil subdito *præcipit*, sed tantùm ostendit quid ab eo sub propositæ *pœnæ* conditione fieri velit, præsumendus est non habuisse voluntatem eum ulteriùs *obligandi* quàm ad propositam *pœnam*. Quia si intentionem habuisset obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuisset, additâ duntaxat *præceptione* suam illam intentionem significare. Ergo cum nec simplex & *nuda ordinatio* ex se obliget *ad culpam*, nec possit additio *pœnæ temporalis* ex se obligare nisi *ad pœnam temporalem* subeundam; manifestum est *Legem purè pœnalem*, quæ præter ista duo (simplicem dico *ordinationem*, & adjectam *pœnam tempopalem,*) nihil in se continet, quorum neutrum est *obligatorium ad culpam*, non posse ex se *ad culpam*, sed *ad pœnam* tantùm obligare. Et est simile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus*: quo exemplo libentiùs utor, quòd conclusionem nostram

ſtram non confirmet modò, ſed & egregiè illuſtret. Cui etiam addi poſſit *Teſtatoris Voluntas*; & alia nonnulla, quorum eſt (quod ad *obligandi vim* ſaltem attinet) ratio omninò conſimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi Leges* propriè dictas poteſtate carent, in *curiâ Domini manerii* (ſic enim ex uſu forenſi loquendum eſt) aut alibi *extra curiam*, de rebus quibuſdam ad pacem & juſtitiam inter vicinos conſervandam conducentibus inter ſeſe *paciſcuntur*, multâ etiam pecuniariâ *nomine pœnæ* iis conſtitutâ, qui ſic inita *pacta* violaverint. Cujuſmodi *conventiones*, noſtratibus vernaculo ſermone Burlaws dicuntur, hoc eſt, *Incolarum Leges*: (Bur etenim priſca Saxonum Lingua *habitationem* ſignificare notant Antiquariæ rei peritiores viri docti:) nos cum aliis, docendi cauſa, *Leges Conventionales* dicemus. Etſi enim *pacta* ſint ſolùm, & *Conventiones* inter privatas perſonas, & non *Leges* (ſiquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *Leges* tamen dici ſolent propter ἀναλογίαν illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos ſæpè dictos *Legum effectus*, *dirigendi* ſcil. & *obligandi*. Nam ſicut *Leges* ſubditos; ſic iſtæ *Conventiones* perſonas conſentientes & *dirigunt* in agendo, & *obligant* ad officium. Certum eſt autem in iſtiuſmodi *Conventionibus*, perſonas contrahentes non intendiſſe ſe mutuò obligare *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm, exempli gratiâ, "*Paciſcuntur inter ſe incolæ alicujus villæ, ſingu-*
"*los patresfamilias menſe Maio quotannis tridu-*
"*anam operam reficiendis viis publicis perſonali-*
"*ter collocaturos: qui non fecerint* (ſupponamus
"autem ſingulas diurnas operas decem denariis
"æſtimari) *viginti denariorum multâ luituros.* Hâc *Lege conventionali* certum eſt perſonas contrahentes illud imprimis *intendiſſe*, ut *viæ publicæ* quotannis

Camden, in Britan. p. 403.

quotannis reficerentur, quin & illud insuper voluisse, ut unusquisque paterfamilias *personalem operam* in rem tàm utilem conferrent: aliter enim dupli multam secùs facientibus non constituissent. Cæterùm non minùs ex alterâ parte certum est, eos non *intendisse* se mutuò ulteriùs *obligare* quàm ad *multam* solvendam; sicui ipsorum aut per alia negotia non liceret, aut quacunque aliâ de causâ non liberet, *personalem* suam *operam* præstare. Sic in re testamentariâ (nam & *(a) Testamentum* instar *Legis* est, executorem & *(b)* legatarios *dirigendo* pariter & *obligando*) "*Caius vult ut Caia uxor* "*quoad vidua remanserit ædes cum fundo vicino* "*quas à Titio emit retineat; si alteri nupserit,* "*tas amittat.* Constat id voluisse *Caium*, ut uxor vidua remaneret, nec alteri nuberet, ea enim intentione *conditionem* illam apposuit, ut uxorem tanti *damni metu* à secundis nuptiis arceret. Nec tamen apponendo talem conditionem intendit (imò ne potuit quidem intendere) uxorem obligare *ad culpam*, ita ut peccaret si alteri nuberet.

(a) *Imperia mortuorum.* Senec. 3. controv. 9.

(b) *Legatum est, quod legis modo testamento relinquitur.* Ulpian. Instit. cap. 26.

XIX. Ast, inquies, *ad culpam* & *Pacta* obligant, & *Testamenta* obligant. Nam & is *peccat*, qui *pactum* conventum non servat: & peccat *legatarius*, si aliter fecerit quàm testamento cautum est. Respondeo, longe aliud esse, si quis *conventa*, *testamentum*, aut *leges* violet: aliud si quis contra *ejus quicum contraxit*, *Testatoris* aut *Legislatoris voluntatem* fecerit *sub conditione* latam vel prolatam. Quid interfit, quæ antè adduximus exempla optimè docebunt. In *legem illam conventionalem*, de triduanâ operâ præstandâ sub multâ pecuniaria; non continuo *peccat*, qui operam non confert, nisi & *multam* solvere recusat: stat enim *pactis* si alterutrum fecerit, idque secundum *intentionem pacisentium*, qui intendebant ad illam

operam præstandam se mutuò *obligare* quidem, non tamen simpliciter & absolutè sed *sub conditione* prædictâ. Sic & in *lege* illa *Testamentaria, Caia*, si *Caio* defuncto alteri nubat, *non peccat* nubendo, etsi certum sit *maluisse Testatorem*, proinde & *voluisse* (nam *qui mavult vult*) ne id fieret : *peccaret* tamen proculdubiò, si alteri jam nupta, legatas *testamento sub eâ conditione* ædes cum fundo sibi retineret nec hæredi restitueret. Ratio utriusque exempli eadem est ; scil. quia *obligatio* utrobique non fuit pura, *simplex & absoluta*, sed *conditionalis* tantùm obligatio : *conditio* autem semper & ex sui naturâ suspendit *obligationem*, ita ut *conditione* præstitâ, ipso facto, quasi jam soluto vinculo, cadat *obligatio*. In *Legibus* item *purè pœnalibus* eodem omninò modo se res habet, quantum *ad obligandi modum & mensuram* : quod facilè intelligent, quibus ista inter se conferre vacat & libet ; ut non sit nobis opus his explicandis diutiùs immorari.

XX. Sed instabit adhuc fortassis quispiam : *primò*, non posse quenquam obligari *ad pœnam*, quin obligetur etiam *ad culpam* : quia non potest justè alicui *pœna* irrogari, nisi propter antecedentem *culpam*, juxta illud Augustini, (a) *Omnis pœna si justa est, peccati pœna est. Secundo*, de ratione legis esse, ut aliquid *præcipiat* : ergò *legem* illam, quam dicimus *purè pœnalem*, aut non habere rationem *Legis*, si nihil præcipiat ; aut si contineat in se saltem implicitè aliquam *præceptionem*, obligare & *ad culpam* : cùm sit *culpa* nihil aliud, quàm *justæ præceptionis transgressio* sive violatio.

1.

(a) August. 1 Retract. 9.

XXI. Ad prius *objectum* variè responderi potest. Verè enim dici potest *primò*, *Pœnam* quidem *æternam*, in quantum perfectam habet pœnæ rationem, non potest aliter considerari nisi *sub ratione pœnæ*, propterea necessariò supponere *culpam*

pæna aliquam antecedentem quæ eam promerita sit, & propter quam, sine ullo alio respectu, qui *culpæ* reus est, eâ *pœna* afficitur : at *pœnæ spiritualis*, nìm etiam multò magis *pœnæ temporalis*, non esse eandem per omnia rationem. Etsi enim supponat utraque quatenus *pœna* est antecedentem aliquam *culpam* tali *pœna* dignam (aliàs utique non esset *justa* :) quia tamen potest utraque aliter considerari quàm *subrationè pœnæ*, per respectum scilicet ad *finem* à puniente intentam, (hoc est, quatenus ordinatur non tàm ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram ;) inde fit, ut nec Deus, cum hominem *pœnâ*, sive *spirituali* sive *temporali* affligit, nec homo, cum hominem *pœnâ temporali* afficit, semper eorum *peccata* aut *culpas* respiciant, sed habeant sæpissimè propositos sibi alios *fines*. Quò pertinet responsum illud domini nostri Jesu Christi Discipulis interrogantibus de *homine cæco nato*, suâne an paternâ culpâ id ei accidisset, ut *cæcus nasceretur*, Joh. 9. 3. *Nec iste peccavit*, inquit, *nec parentes ejus* (scilicet ut cæcus nasceretur) *sed ut opera Dei manifestentur in eo*, hoc factum est. Ratio est ; quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æstimatio, itémque & denominatio, à *causâ finali* potiùs sumi debet, quàm à *causâ efficiente meritoriâ*.

XXII. Deinde *secundò* dici potest, *pœnæ temporalis* relationem ad *culpam* in eâ duntaxat *pœnâ* propriè spectari, quæ culpæ *relativè* opponitur ; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantùm opponitur, quæ est laxior ejus vocis significatio & minùs propria. Hanc distinctionem antè explicuimus in *secundo* hujus *dubii præcognito* ; nec opus est multis repetere. Sufficerit meminisse pœnam *legi purè pœnali* appositam, non strictè & propriè, sed impropriè & latè *pœnam* dici, prout significat

nificat alterum *mali* genus *à malo culpæ* diversum. Quale genus *pœna* potest sine injustitiâ legali alicui inferri *propter finem utilem*, (ut, verbi gratiâ, ad vitandum aliquod incommodum publicum) citra peccatum personæ patientis. Sic enim accepta *pœnæ* appellatio, omnia *Infortunia*, *Damna*, *Adversa*, aut quicquid homini accidit quod mallet non evenisse, complexu suo continet.

XXIII. Ista si cui vestrum minùs satisfecerint, (nec ego sanè multùm contendero,) ast illud tantem imprimis dignum est observatu, quod *tertio loco* nunc subjicio, quum & totam hanc exhauriat *dubitationem*, & alteri simul *objectioni* apprimè occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc sub incude est, quum utrumque intendat, & *obligare* subditum scil. & tamen *non nisi conditionaliter* obligare; *dupliciter* posse considerari, vel
1. *tripliciter* potiùs. *Primò*, præcisè quantum *ad id, ad quod* sub tali conditione præstandum intendit
2. obligare: *Secundò*, quantùm ad *conditionem* illam præcisè, sub quâ intendit obligare; quorum illud *legis ordinationem*, hæc appositam ei *pœnam* con-
3. tinet: *Tertiò*, quoad *totum aggregatum*, hoc est, *legem* ipsam totam, quæ ex utriusque complexione consistit, simul sumptam. Hâc positâ distinc-
1. tione, dico *primò*, legis partem illam quæ *conditionem* sive pœnam tantùm continet, *per se* non obligare *ad culpam: nuda* enim *conditio nihil ponit in esse*, ut omnes concedunt, & est ex se manifestum. Non ergo *peccat*, imò officio suo optime defungitur, qui *legis pœnam* vitat, modò id
2. quod Lex *ordinat* præstiterit. Dico *Secundò*, nec illam legis partem quæ *ordinationem* continet, per se obligare *ad culpam*. Quia nulla Lex obligat ultra intentionem *Legislatoris*: *Legislatorem* autem non intendisse eâ legis parte *per se* obligare subditum *ad culpam* certum est; tum enim intendisset

dísset eum *simpliciter obligasse*, quia illa pars per se & præcisè sumpta nullam continet in se *conditionem*; at ex additâ in alterâ parte legis *conditione* patet eum non intendisse *simpliciter obligare* ad id præstandum quod Lex ordinat, sed *sub conditione* in lege expressâ. Dico tamen *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, integrè & conjunctim sumptam, obligare & *ad culpam*. Hoc sensu, ut nimirum *culpæ* reus sit & *peccet* contra legem, qui cum *alterutram* ejus partem præstare debeat, *neutram* præstat. Sicut enim apud *Dialecticos* veritas propositionis *disjunctivæ* pendet ex veritate *unius alicujus partis*; ita ut *tota vera* sit cujus *altera pars* est vera, *falsa* autem non sit nisi *utraque pars* sit falsa: sic in *moralibus*, legem *disjunctivam* (omnis autem *Lex purè pœnalis* disjunctiva est, aut *formaliter*, aut *equivalenter*,) Legem, inquam, disjunctivam *observat*, qui facit è duobus propositis *alterutrum*; non *violat* nisi qui *utrumq;* negligit. 3.

XXIV. His satis, ut opinor, explicatis, quæ de *legis purè pœnalis* obligatione dicenda videbantur, ad *legem pœnalem mixtam* transeamus. De quâ sit *tertia* nostra *Conclusio*; *Lex pœnalis mista* (quæ scilicet apertè aliquid *præcipit*, observari, & quò diligentiùs observetur quod præcipitur, *pœnam* transgressoribus constituit,) *& ad culpam obligat, & ad pœnam:* ita ut nec *legi* satisfaciat, nec *conscientiæ* suæ, qui *pœnam* sustinet, nisi & illud fecerit quod *lege* imperatur. Ad *pœnam* obligare ejusmodi *legem* nemini potest esse dubium: alias quis usus esse posset *adjectæ pœnæ?* Obligare autem & *ad culpam* inde patet, quòd manifestam continet *præceptionem*; & omnis præceptio obligat *ad culpam:* siquidem nihil aliud est *Culpa*, quàm præcepti alicujus transgressio, ἡ γὸ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. Nec potest probabiliter dici, quod tamen sensisse videtur *Navarrus*, Legislatorem

nam peccatum est dissensio a lege.

rem apponendo *pœnam* voluisse significare, se non habuisse intentionem obligandi nisi *ad* illam appositam *pœnam* tantùm. Animadvertite quæso, quàm perversum sit *pœnæ* constitutionem, quam certum est eo fine appositam esse *præceptioni*, ut ipsa *præceptio* ejus *pœnæ* metu sanctiùs & diligentiùs observaretur, sic interpretari, ut *præcepti obligationem* invalidet & tollat? Infinitæ sunt per orbem terrarum, adjectis insuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, aliosque nefarios & sceleratos cives, *leges:* tulit etiam *legem* Deus Creator protoplastis hominibus, quâ eis *esum ligni* quod erat in medio paradisi *interdixit*, appositâ si comederent *mortis pœnâ*, Gen. 2. Adeóne reperiri quenquam sanæ mentis inopem, ut existimet obligatum lege hâc divinâ *Adamum*, obligatos legibus illis humanis *alios*, *ad pœnam* tantum, non etiam *ad culpam?* Quis dixerit, (ut illas alteras omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* Adamum non fuisse *obligatum in conscientiâ*, ut à fructu vetito *abstineret*; sed ad hoc tantùm, ut si comederet paratus esset *mortis sententiam* subire? Rejectâ ergo *Navarri* sententiâ, (si ea fuerit ipsius indubiè sententia, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculosa est, & ab omnibus ferè reprehenditur; dicendum est, *Legem pœnalem mixtam*, quum & *pœnalis* sit, & *præceptiva*, obligare & *ad pœnam* & *ad culpam: ad pœnam*, quatenus *pœnalis* est, & *ad culpam*, quatenus *præceptiva* est.

XXV. Restat *Dubium tertium.* An & quatenus teneatur *legis pœnalis transgressor*, ad pœnam lege constitutam *ipso facto* subeundam? Festinato opus est; ideóque rem paucis absolvam. Dico igitur
1. *primò*, si *pœna* lege constituta ejusmodi sit, ut non imponat transgressori aliquid ab ipso *faciendum* vel *patiendum*, sed consistat potiùs in quadam *inhabilitate*

habilitate ad faciendum aliquid quod facere esset ipsi *commodum*, aut in *incapacitate* recipiendi aliquid quod esset ipsi *gratum* vel *utile*; teneri legis violatæ reum *ipso facto* pœnam subire. Multæ sunt *Leges* quæ prohibent transgressores hoc vel illud facere; ut leges civiles propter certas causas impediunt *translationem Dominii*. Sunt etiam multæ *leges*, quæ delinquentes decernunt ad aliquod temporis spacium *incapaces* alicujus *muneris* vel *dignitatis*: ut si prohiberetur statuto Academiæ *perturbator pacis*, ne liceat ei infra biennium post crimen admissum in domo Congregationis *gratiam suam* proponere. In his aliisque similibus casibus, ubi *pœna* in solâ *inhabilitate* vel *incapacitate* consistit; quia ad ejusmodi pœnam sustinendam non requiritur aliqua personæ puniendæ *cooperatio*, sed operandi potiùs *cessatio* quædam: tenetur sine dubio qui legem violavit, eam *pœnam*, etiam non requisitus, ultrò sufferre. Dico *secundo*, si *pœna* lege constituta sit ejusmodi, ut ad *legis executionem* necessariò requiratur *cooperatio* aliqua personæ delinquentis; hoc est, ut qui *puniendus* est ipse aliquid *faciat*: non teneri reum *(ordinariè)* ad ejusmodi pœnam *ipso facto* subeundam, ante latam à judice sententiam; sive, quod idem est, priusquam à personâ legitimam authoritatem habente ea *pœna* ab ipso exigatur. Tenetur quidem reus *pœnas dare*; sed si reposcantur: aliàs non tenetur. Dico *tertiò*, reum, post latam à judice *sententiam*, aut à personâ legitimam authoritatem habente *requisitum*, ad pœnam *sponte* susciendam teneri, etiam cum aliquâ suâ *cooperatione*; si ejusmodi *cooperatio* non sit contra *humanitatem*, etsi aliàs fortasse admodum gravis & onerosa. Exempli gratiâ, si jubeatur pœnæ nomine grandem *pecuniæ summam dependere*, *regno exire*, *&c.* tenetur reus vi legis id facere. Quòd si *pœna* 2. 3.

imposita

impoſita non *grave* ſit tantum, ſed aliquid etiam in ſe contineat quod ſit *inhumanum*, ut ſi quis jubeatur *ſe flagellare*, *dextram ſibi præcidere*, *cicutam bibere*, &c. dico *quartò* in ejuſmodi caſibus

4. neri quidem reum, ad *pœnam* eam, quam ſcivit lege conſtitutam, quámque culpâ ſuâ commeruit, *paſſivè ſubeundam* ; non item obligari *ad activè cooperandum* in eâdem. Et hæc de *Legum promulgandarum neceſſitate*, & de *Legum Pœnalium obligatione*, quæ ad legum *cauſam formalem* aliquo modo pertinere videntur, dicta ſunto.

PRÆ-

PRÆLECTIO NONA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Causæ Finalis.

1 TIM. II. 2.

——Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate constituti sunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honestate.

1. DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad *Causas Materialem*, *Efficientem*, *Formalem* attinet, prout res tulerat (fusius alicubi fortassis, alibi contractiùs, quàm par erat,) egimus utcunq; superioribus prælectionibus: supereſt ut ad ea quæ *ad Legum causam Finalem* pertinent dubia pertractanda pergamus porrò. Sed antequam ad illa dubia dissolvenda perveniam, illud interim præmittendum est, & ut res indubia supponendum, *Legum ultimum finem esse Bonum communitatis*, sive pacem & tranquillitatem publicam. Probatur hoc *primò*, ex ipsis istis Apostoli verbis, [ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, *ut vitam quietam & tranquillam agamus.*] Hortatur nimirum hîc Apostolus, 1.

lus, ut fiant cùm privatim, tùm vel maximè in *publicis cœtibus*, (sic enim, cum optimis quibusq; interpretibus, hunc locum intelligendum existimo,) *obtestationes, preces, postulationes, & gratiarum actiones*: ut pro omnibus in universum hominibus *primò* (ex intuitu *Charitatis*, & in ordine *ad finem spiritualem*, felicitatem scil. æternam in vitâ futura,) in quantum sunt omnes homines, aut *actu*, aut saltem *potestate*, membra *Corporis Christi Mystici*; ita *pro Regibus aliisque supremâ potestate præditis* in specie (ex intuitu etiam *Prudentiæ*, & in ordine *ad finem Temporalem*, felicitatem scil. æternam in vita præsenti,) in quantum sunt præcipua membra *Corporis Politici*. A quorum potestate, *Lativâ Legûm* & *Executivâ*, prout utraq; rectè aut secus administraverint, plurimùm pendet reliquorum membrorum, adeóque totius corporis, vel *felicitas* summa, vel summa *infelicitas*. Proinde quum sit *Legum-latio*, ut jam antè diximus, *Supremæ Jurisdictionis Politicæ actus præcipuus*: qui est supremæ illius *Jurisdictionis* totiusque Politici Regiminis, idem est & *Legum* ferendarum supremus *Finis*; *bonum* scil. *Communitatis*.

2. Probatur *secundò*, à naturâ *Finis*, quasi demonstratione à Priori. Is est rei cujusque *Finis* in suo ordine *ultimus*, ad quem omnes illius rei *actus reducuntur*, tanquam ad *primum principium* sui regulativum; & *ad quem referuntur*, tanquam ad id *cujus gratiâ* ultimatè fiunt: unde *causa Finalis* Aristoteli ferè τὸ οὗ ἕνεκα appellatur. Sed omnes *(a) Legum actus à Bono Communi* regulantur, tanquam à primo suo *Principio* & *Canone*; & *ad Bonum Commune* referuntur, tanquam ad *ultimum id cujus gratiâ* fiunt: ut patet discurrendo per singulos actus: ergo, &c. Quorsum enim res, aut bonæ *præcipiuntur*, aut malæ *vetantur*, aut *permittuntur* mediæ & neutræ? Aut quorsum hominibus,

(a) Ὅτι νομοθετικαὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Aristot. 8. Ethic. 11.

tibus, vel de Rep. benè meritis *præmia* decernuntur, vel legum violatoribus constituta sunt *supplicia*, vel indiscriminatim utrislibet in judiciis *jura* dicuntur? quorum sunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formæ*: isti *remotiores*, & per modum *Effectûs*. Annon eo demum *fine*, ut Respublica in *pace* & *tranquillitate* floreat; & ut privati etiam cives *publicæ felicitatis* participio, pro suo cujusque modulo & mensurâ, gaudeant & fruantur? hoc est, uno verbo, ut *communi utilitati* inserviatur. Probatur denique *tertiò*, à Posteriori, 3.
ex omnium hominum sensu consensúque. Nam & qui *(b) justa decernunt* Legumlatores, reverâ videntur; & qui *(c) meditantur malum sicut Legem*, videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* non tàm *suam*, quàm *communem utilitatem* respexisse. Ἔιτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, sive id sincerè *intendant*, sive subdolè *obtendant*, qui *Leges* aliis dicunt; propositum fuisse sibi in ferendis Legibus *Bonum Publicum*, profitentur utcunque universi.

(b) Prov 8. 15
(c) Psal. 94. 20.

II. Hoc ita jacto disputationis fundamento, Legum finem esse *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* pergo. Quorum esto *primum*, an sit *Legum Humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico,) classe concedendus locus, nisi hoc nobis facesseret negotium, *Anabaptistarum*, aliorúmque cum ipsis juxta sentientium, vesanus error. Ex quorum principiis, (quum negent licere viro Christiano *Magistratum* gerere, *bello liteve* contendere, *jurare* aut alteri juramentum deferre, aliáque consimilia:) consequi videtur, omninò nullam esse *Legum Humanarum* necessitatem. Nec enim erit, sublatâ *Jurisdictione*, qui *Leges* ferat: Nec, sublatis *Judiciis*, qui reformidet. *(a) Quid tristes querimoniæ, si non supplicio culpa reciditur? Quid vanæ sine mo-*

(a) Horat. 3 Od. 24.

vibus Leges proficient? Concidat necesse est *Directiva*, nisi ei accedat, quæ ipsam tibicinis in morem suffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi est: quòd sufficere videatur *hominibus Gentili Naturæ Lex*, quæ dictat *Peccata esse vitanda, Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa si forte deficit; sit tamen *homini Christiano* ad manum *Lex* altera sublimior & perfectior, *Lex* nempe *Dei, Justitiæ, & Charitatis*, ab eo quem *(b) Jacobus* unicum agnoscit *Judicem & Legislatorem*, Christo servatore lata. Premit acriter, ut quidem mihi videtur, isthæc ratio *Novatoris* nostri; è quorum puteis pleraque sua dogmata hauserunt *Anabaptistæ*: dum ex illo *Jacobi* testimonio colligunt, extra *unum Christum* nulli hominum fas esse *Leges Ecclesiasticas* condere. Quum enim nullo modo constare possit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & scopo, Apostolum ibi de *Ecclesiasticis* rebus legibúsve magis locutum, quàm de *Civilibus*: nisi videri malint prius judiciis agi, quàm ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet; quorum penes ipsos optio esto. Scilicet, aut rectâ in *Anabaptistarum* castra concedant, tollántque è rebus humanis omnem omnino *Legum*, etiam *Civilium*, ferendarum potestatem: aut prælatis concedant, ut par est, *Legum* etiam *Ecclesiasticarum* ferendarum potestatem.

(b) Jac. 4. 12.

III. Verùm isti fratres nostri, ut abs *Anabaptistarum* telis se tuturi sint, nostrâ non multùm interest: ipsi viderint. Nos facilè respondemus, esse quidem *Legem Naturæ* cordibus inscriptam; esse & *Legem Christi* in Evangelio revelatam; utramque in suo genere *perfectissimam*: ita tamen ut sua constet *Legibus Humanis*, non solùm *utilitas* permagna, sed & *usus* etiam *necessarius*. Quia Leges illæ divinæ *generalia* tantùm rerum agendarum

rum *principia* continent : è quibus, ut ex suis principiis *conclusiones*, deducendæ sunt *Regulæ* magis *speciales*, ad publicarum societatum & singularium hominum mores rectè instituendos accommodæ. Neque verò omnino verendum est, ne *Legis Divinæ* perfectioni isto pacto quidquam derogetur. Non enim id agunt *Legum Humanarum* conditores, ut locupletissimo illi *Divinæ Legis* thesauro aliquid *addant* divitiarum : imo *promunt* inde potiùs eruúntque, quod sibi suisque judicent usui fore, & in commune utile. Ergo *Leges Humanæ*, si quidem justæ sunt, nihil aliud sunt quàm *Legis Divinæ* ἀποφυάδες quædam & ἀποπαρασμάτια : hoc est, *Regularum Generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacræ literæ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro locorum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratiâ ; Docet *Lex Naturæ* in genere, *nulli faciendam esse injuriam* : & *qui alteri injuriam fecerit, ad eam compensandam* teneri. Ast in specie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plaustrúmve egerit, *injuriam* vicino fecerit ; & quæ sit debita pro eâ injuriâ *compensatio* ; non utique ex *Naturæ Lege*, sed ex *Civili Jure* statuendum est. Et *sceleratos* esse à magistratu *supplicio* efficiendos apertè docet sacra Scriptura, *Rom.* 13. 4. & alibi. Sed quæ tandem *scelerum* genera punire debeat Magistratus ; & quo *supplicii* genere, quáve *mensurâ* ; lege Dei nullibi definitum est : permissâ nempe *Principibus* & *Legislatoribus* à Deo potestate, ut pro suâ prudentiâ quod Reip. commodum & salutare videbitur ipsi *Legibus* ritè constitutis definiant. Sunt itaque *Dei Legislatoris*, & *Judicis* distincta, & sua cuique propria, jura sive munera, eáque optimo ordine sic disposita ; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit & indeterminata,

1 Appendices.
2. particula avulsa.

minata, *Legislator* ad certas *personarum* & *actionum* species *determinet* & accommodet: *Judex* demum à *Legislatore* sic legibus determinata, ad singulares *personarum* & *actionum* causas cum effectu *applicet*. Ita ut, si *Legislator* Legem constituerit, quæ *præceptis Dei* non sit congrua, *Legem iniquam* tulisse; & si *Judex* in aliquâ particulari causâ sententiam protulerit, quæ constitutis à Principe *Legibus*, non sit congrua, *jus iniquum* dixisse, censendus sit.

IV. *Dubium Secundum* est, an *Legislator* teneatur, si possit, omnes omnium *virtutum actus* & officia *præcipere*, & omnia cujuscunq; generis *peccata prohibere?* Aut si non possit *omnia*, an saltem teneatur quot possit utriusque generis præcipere, & prohibere? Ratio dubitandi est, quia ad proprium Legum finem, (quod est *Bonum Commune*,) nihil videtur esse conducibilius, quàm ut, quantum fieri potest, omnes Cives sint *boni*, nulli autem *mali*. Ergo Legislatoris est, qui hunc unum sibi *finem* propositum habere debet, *Communem bonum* procurare quantum in se est, *præcipiendo* omnes omnium *virtutum actus*, ut omnes Cives sint *Boni*, & *prohibendo* omnia *peccata*, nequi sint *Mali*. Id quod postulare videntur à *Magistratu Politico* uterque magnus Apostolus: *Paulus* Rom. 13. 3, 4. *Fac bonum, & habebis laudem: sin malum feceris, time; quia vindex est in iram τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι, ei qui malum fecerit*, i. e. cuivis homini qui quodvis malum fecerit. Et Petrus, 1 *Pet.* 2. 14. *εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, in vindictam malè agentium, & laudem benè agentium*, i. e. omnium male agentium, & omnium bene agentium. Ubicunque enim *indefinitè* enunciatum æquipollere *universali*, & Regulæ Dialecticorum consonum est, (in *materiâ* scil. *necessariâ*,) & voluntati Dei, qui magistratui *πρόνοιαν* interdixit. V. Pro

1. personarum descriptionem.

V. Pro respondione dico *primò* & generaliter, *Legislatorem* teneri pro virili suâ parte procurare, ut omnes Cives sint *Boni*, nulli autem *Mali*; & per consequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio *principii* ex quo, & *finis* propter quem operatur; amplius verò non teneri. *Principium* enim & *Finis*, in operationibus omnium sive naturaliter sive liberè agentium, adæquata sunt *mensura actuum* omnium intermediorum; in quantum *actus* illos conformes esse decet & proportionatos, cùm *principio* à quo procedunt, tùm *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, cæterique, in quibus consistit *Legumlativæ jurisdictionis* exercitium, proportionati sint oportet & *principio* suo, in cujus virtute fiunt; *potestati* scilicet ὑπερεχούσης ἐξουσίας à Deo concessæ: & *fini* suo, in cujus gratiam fiunt; *bono* scil. *communi*. Debet proinde Legislator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, cæteráque quæ sui sunt muneris præstare; quatenus convenit *potestati* sibi à Deo concessæ, & commissæ sibi à Deo *communitati* expedit. *Potestatibus supereminentibus.*

VI. Sed *Generalia* hæc sunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* proposito satisfiat, addatur aliquid oportet quod sit magis *particulare* quòd huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *secundo*, actus virtutum & vitiorum, quum sint alii *interni*; cujus generis sunt actus voluntatis eliciti (*Velle*, & *Nolle*,) motus affectuum (ut *amare*, *odisse*, *dolere*, &c.) & siquæ sint aliæ cogitationes & intentiones cordium & mentis: alii *Externi*, cujusmodi sunt omnes actus *voluntatis* imperati, & deliberati *Affectuum* motus, qui per *organa corporea* exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliique innumeri: potestatem legislativam circa *actus externos* versari solùm, non item *internos*. Potest ergo Legislator, *præcipere* solutionem debiti, restitutionem

stitutionem furti, cultum Dei externum; *prohibere* item furtum, adulterium, homicidium, blasphemiam, &c. At non potest *præcipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi; nec *prohibere* cupiditatem rei alienæ, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheismum cordis. Ratio est: quia statuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fini* propter quem operatur *Legislator*, proportionatum est. Deus enim Opt. Max. *externi* tantùm *hominis* regimen Magistratui permisit: *internorum actuum* cognitionem & judicium, *cordiumque* inspectionem & dominium, uni sibi reservavit. Idem enim est *Legislator* & *Judex*, ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* testimonio antè ostendimus: & omninò inefficax esset ad intentum *finem* suum consequendum *legumlativa potestas*, si *directiva* tantùm esset, non
1. item *coactiva*. Quum ergo non possit *imprimis horum externum* de *actibus internis* cognoscere &
2. judicare; & stultum esset *secundò* id lege latâ *præcipere* vel *prohibere*, quod ubi peccatum fuerit, *punire* nequeas; &
3. actuum denique bonorum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, sufficiat ad *externam* Reipublicæ felicitatem: sequitur *legumlatorem*, nec prudenter posse, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *præcipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut & aliis plurimis, infinities superat *Leges Humanas* vel præstantissimas *Lex Dei & Christi*; quæ veritatem, puritatem & sinceritatem exigit in intimis præcordiis, & primos levissimósque pravæ voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibérque; & *meditata* scelera tàm punit quàm *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei Lex perfecta & immaculata*, Psal. 19. & alibi non semel. Estque Lex ipsa Christi, qualis & ipse ejus lator describitur, *Heb.* 4. *Sermo vivus & efficax, penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens*

ingens usque ad divisionem animæ & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.

VII. Dico tertiò, posse Leges Humanas *de Jure præcipere* omnes omnium virtutum *actus externos*, & externa omnia peccati opera *prohibere*; sed *de facto* non posse. Ratio prioris membri est: quia nullus est virtutis vitiive *actus externus*, de totâ sui specie & naturâ ita comparatus, ut non possit quandoque ejus *præceptio* vel *prohibitio* esse, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in *bonum publicum*. Ergo non *Justitiæ* propriè dictæ solùm, (quæ nonnullorum sententia est,) sed & cæterarum *virtutum* quarumcunque *actus*, possunt esse debita *legis materia* sive *objectum*. Quod & *Aristotelem* alicubi observasse memini; & instantias etiam (si rectè memini) dare in actibus *Fortitudinis* & *Temperantiæ*. Ut si *lege militari* sanciatur, nequis militum audeat in prælio *fugere*, aut *arma abjicere*: vel si *lege sumptuariâ* cohibeatur *conviviorum luxus*; aut modus statuatur, quem nemini civium in *vestitu*, *famulatu*, *supellectili* excedere liceat. Ratio posterioris membri est: quia unta varietas est, (etiam quoad ipsas *species*, multò etiam magis quoad *gradus*,) tùm officiorum *virtutis*, tùm operum *peccati*; ut si de singulis cavere legislatores curarent, ipsa *legum multitudo* gravamen esset Reip. non ferendum.

VIII. Dico *quartò*, legislatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ potest mala *prohibeat*, vel bona *præcipiat*. Sufficit enim, utriusq; generis graviora quæq; *legibus* contineri; & quæ sunt cum insigni aliquâ *utilitate publicâ* ita conjuncta, ut nisi de eis aliquid statueretur, sequi necesse esset grave aliquod malum, quod toti Communitati esset valdè incommodum. Neq; enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præstigias,

gias, ingenia hominum tàm varia & omnigenùm vitiorum feracia. *Remp. Platonicam* vel *Utopicam* somniare fas est. Præclare nobiscum agi putandum est, si non hæreamus in ultimâ (ut dici solet) *fæce Romuli*. Necesse est itaque in omni Rep. aliqua *mala* non *prohiberi*, sed *tolerari*; multa *bona* non *præcipi* sed cujusq; arbitrio *permitti*; utriusque generis plurima legibus *præterivi*, & in medio relinqui: ne ex unius mali succidendi intempestivo studio, succrescant fortasse alia mala *plura* aut *maiora*.

IX. *Dubium tertium*, de *Intentione Legislatoris*: An & quatenus requiratur ad effectum *obligandi*? Quod est quærere, si princeps nullo justitiæ aut *publici boni* intuitu, sed *odio* aut *gratiâ* privatâ, sed *ambitione* & merâ dominandi libidine, sed *avaritiâ* aliâve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, *legem* tulerit subditis; an illi ad parendum *legi obligentur* in conscientiâ? Facilis responsio, *obligari*; si non sit aliud impedimentum: id est, si qui legem tulit habuerit *legitimam potestatem*, & Lex ipsa sit aliàs *justa*, pro more gentis legitimè *rogata*, & sufficienter *promulgata*. Dico igitur *primò*, sicut in artificialibus non est semper idem *finis operis & operantis*; ut in domo ædificandâ, *finis operis* (id est *domus*,) est, ut sit commoda domino habitatio; *finis operantis* (id est *Architecti*) est, ut ipse ex labore lucrum percipiat: ita in Rep. fieri posse, ut *Legislator* intendat *commodum proprium*, & ipsa tamen *Lex* tendat in *bonum commune*.

X. Objicies fortasse, *finem* sive intentionem minùs rectam semper vitiare *opus*: ergo & *Legislatoris* pravam intentionem vitiare *legem*, quod est ipsius opus. Ut huic objectioni occurratur, dico *secundo*, intentionem malam semper vitiare *opus*, prout opus dicit *actionem operantis*; non semper vitiare

riare *opus*, prout opus dicit *effectum operationis*. Differunt enim non parum duo ista inter se, etsi eodem *operis* nomine utrumque soleat appellari, *Actio* scil. ipsa, & *actionis* ἐνέργεια: prorsus ut ποίησις & ποίημα, *effectio & effectus*. Architecti *opus* dicitur, & ipsa *ædificatio* domus, & ipsa *domus* ædificata: etsi sit illa *actio transiens*, hæc autem *res* post finitam actionem *permanens*. Intentio ergo prava vitiat *opus Legislatoris*, id est, suam ipsius legem condentis *actionem*; quæ ob defectum *boni finis* non caret peccato: non tamen vitiat *opus Legislatoris*, id est, *legem* ipsam ab eo conditam, si quod lege imperatur sit referribile in *Bonum Commune*. Sicut valida est, non obstante prava *Judicis* intentione, sententia ex *gratiâ* vel *odio* lata, modo sit ipsa *sententia* per se considerata non *injusta*. Potest enim, ut rectè *Augustinus, ex libidine imperanti sine libidine obtemperari*.

1. effectus.

XI. Dico *tertiò*, supposito quod Lex non malâ tantùm intentione lata, sed & *publico inutilis*, imò & aliquantulum *noxia* sit; obligari tamen subditum ad parendum *legi* justa authoritate latæ, modò sit ipsa *materia legis*, sive *res imperata*, istiusmodi, ut possit sine peccato præstari. Ratio est, quia debet unusquisque quæ suarum sunt partium ea sedulò curare; in eis quæ alienarum sunt, non esse anxiè & religiosè sollicitus. *(a) Unusquisque enim suum portabit onus.* Si *Legislator* officio suo defuerit, quid ad te? *Tolle quod tuum est, & vade.* De *intentione* suâ, rectáne fuerit an secus, viderit ipse; qui omnium *actionum*, etiam & *intentionum* suarum redditurus est Domino suo rationem: tu videris, nisi parueris, ut sis eidem Domino *inobedientiæ* tuæ rationem redditurus.

(a) Gal. 6. 5.

XII. *Du-*

XII. *Dubium quartum*, de *legum mutatione*, § videantur Reip. *inutiles* aut *noxiæ*: An & quamnus earum *mutatio* sit vel à *principe* tentanda, vel à *populo* postulanda & urgenda? Ratio dubitandi est. Ex una parte, quia in *corpore civili* haud minùs quàm in *naturali*, omnis *(a) mutatio* (præsertim si aut *subita* sit, aut *magna*) periculosa est: ex altera parte, quia Reip. interest ut *leges* sint *moribus & temporibus* accommodæ; hisce proinde mutatis, ut & illæ mutentur. Pro responsione dico *primò*, certum esse *leges mutari* posse, interdum & debere. Nam & antehac *immutatæ* sunt cum magna utilitate publicâ: ergo & nunc *immutari* possunt, & posthac poterunt, si res postulet, & ex usu sit Reip. id fieri. Quod enim olim *licuit*, cur non & olim *licebit*? Novi ad hæc subinde emergunt *casus*, nova succrescunt indies *mala*, nova *incommoda*; quibus nisi novis occurratur *legibus*, nullum erit remedium. Et quarum omnes, inquit *(b) Aristoteles*, ἀ τὸ πάτριον, ἀλλὰ τ' ἀγαθὸν. Et si *legem* olim propterea *fuisse* expedivit, quòd tunc visa est *Reip. utilis*; postquam ex mutatâ temporum & morum conditione comperta est *Reip. inutilis*, cur non expediat eam nunc *tolli*?

(a) μεταβολὴ πᾶσα μόσει ἐχόντων. Aristot. 4. Phys. text. 138.

(b) Arist. 2. Polit. 8.

XIII. Dico *secundò*; Legum, etiam particularium, *immutationem* non carere periculo: ideóque non esse nisi ex gravi admodum & evidenti necessitate tentandum. Varias rationes adducit *Aristoteles*, acutè & breviter, ut solet, 2 *Polit.* 8. (apud eum videte,) in his, *tres* præcipuas hasce. *Primò* ἀδυνᾶ ποιῆ τὸν δῆμον. Derogant nimirum plurimum & *Legum* authoritati, & *latoris*, crebræ mutationes. Sicut *levem* & infirmi hominem judicii existimamus eum, qui nullâ solidâ & evidenti ratione permotus facilè *mutat* sententiam. *Secundò*, τὸ ἐθίζειν ἐυχερῶς λύειν τὰς νόμους, facilè

1.

2.

nus, (*Aristotelem* iterum auditis.) *Petacem* facit populum, ne dicam *petulantem*, (res ipsa clamat, experti sumus nimirum jamdiu;) & cuncta movent, si *Legislatorem* facilem hac ex parte, & ad vota libidinémque populi jure suo cedentem repererint. Reprehendit igitur jure merito & graviter, ibidem summus Philosophus Legem *Hippodami* cujusdam *Milesii* Legislatoris; 'εὐόφθαλμον illam quidem, primo aspectu speciosam satis, & plausibilem vulgo, ut *qui aliquid utile civitati* *evenirent*; *publico præmio afficerentur*; sed si penitiùs intueare, nec *prudentem* omninò, nec *salutarem*. Quid enim ferè excogitari potest ad publicas res turbandas opportunius, quàm quòd *proposito præmio* invitentur homines factiosi, vafri & turbulenti ingenii, εἰσηγεῖσθαι νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθὸν, ut sub specie *boni publici*, non eversionem modò *legum* inducere, sed & totius *civilis administrationis* formam, sub incudem revocatam, & in novam ideam pro suo lubitu refictam, civitati obtrudere studeant? *Philosophúmne* obsecro videmini vobis audire suis temporibus illustrem; an *vatem* potiùs, eorum qui nunc sunt morum hominúmque præscium ac prænuncium? *Tertio*, quum *Legum Immutatio* tollendi præsentis alicujus *incommodi* gratiâ instituatur; & fieri possit, ut ex istâ *immutatione* suboriantur (imò vix fieri possit ut non suboriantur,) & emergant tandem, utut fortassis occulta initio, plura & (a) graviora *incommoda*: ἐατέον ἐνίας ἁμαρτίας, inquit idem gravissimus Philosophus. Omnino satius esse judicans, aliqua *incommoda*, eáque non levia, in Rep. *tolerare* & perferre; (quod idem & de *Ecclesiâ*, quæ & ipsa *Respublica* quædam est, statuendum est:) quàm obtentu *Reformationis* sive *Ecclesiasticæ sive Politicæ*, vetera instituta sollicitare, leges refigere, τὰ ἄνω κάτω sursum vorsum

'oculis et aspectu gratam.

3.

(a) *Graviora inferre vulnera dum minoribus mederi desideramus.* Ambros. 2. Offic. 2.

sum omnia versare, & versando pervertere. Longè alia mens fuit prisci seculi prudentium virorum, quorum hæc & hujusmodi fuisse dictata accepimus. Ἀρχαῖα ὄδη κρατοῦντα. *Malum benè positum non movendum. Imperiti medici est, pejus malo remedium adhibere.*

XIV. Dico *Tertiò*, Legum *immutationem*, etiamsi ex gravi & evidente causâ videatur esse necessaria, non esse tamen à *populo*, invito *Principe*, tentandam, sed ab eo modestè petendam & patienter expectandam. Quod ut ex *Capitis & Membrorum* analogiâ colligi potest, (quàm enim è monstri simile esset, & toti corpori exitiale, si *brachia*, *pectus*, *pedes*, capitis sibi vel *locum* arriperent, vel *officium*?) Sic est in iis, quæ de *Causâ Legum Efficienti* haud ita pridem disseruimus, cumulatè satis demonstratum. Nimirum civilis *Jurisdictionis actum præcipuum* non posse exercere nisi ab eo qui totius *communitatis caput* & princeps est: Legum proinde *constitutionem*, *abrogationem*, & quamcunq; *immutationem*, quæ sunt omnes *summæ Jurisdictionis* actus è præcipuis, non posse *ad populum* pertinere, (nisi ubi *populus Princeps* est, ut in statu *Democratico*;) sed ad eum solum qui toti communitati *cum summo imperio* præest; hoc est, in statu saltem *Monarchico*, ad unum *Regem* αὐτοκράτορα & simpliciter ὑπερέχοντα. In tàm gravi negotio, hæ sunt *populi* partes: justa *gravamina* sua (siqua sunt) apertè & sincerè, sed cum omni debitâ reverentiâ *Principi* exhibere; quibus remediis præsentibus malis commodissime occurri posse censeant fideliter *proponere*; supplices *rogare*, ut votis *subditorum*, prout ipse ea Reipublicæ salutaria & in commune utilia judicaverit, annuere dignetur, & eorum postulata grata ratáq; habere; is denique si rogatus usque recusaverit, *abstinere* in id tempus à proposito, rebúsque & legibus

bus præsentibus *contentos esse:* idque sine omni *vimurmutatione*, nedum *vi*; quoad is aut *amicorum* precibus & hortatibus permotus, aut *rationum* momentis perductus, animi pertinaciam illam remiserit, & *subditorum* postulatis annuerit.

XV. *Dubium quintum.* Quandoquidem non *Lagan* modò, sed & totius *politici regiminis* finis est *bonum commune*; An liceat, ex aliquo boni communis sive obtentu sive intuitu, præsentem *reipublicæ formam* immutare, aut ejusmodi immutationem attentare? & quatenus id liceat, & quibus? Exempli gratiâ, liceátne populo *Regimen Monarchicum* mutare in *Aristocraticum*, vel *Democraticum*; aut è contra? Dubium *periculosæ planum aleæ:* his præsertim temporibus, & moribus. Esto ergo hic suum cuique liberum judicium: Ego quid mihi *sentiendum* videtur sine fuco exponam; *assentiendi* nulli legem impono. Suppono tantùm, quod à plerisque conceditur, nec facilè negari potest, *Monarchiam hæreditariam*, sive *Regnum successivum*, inter omnes *Rerump. formas* esse ἁπλῶς & absolutè præstantissimam, & duabus reliquis multis nominibus anteponendam. Hoc posito, Exístimo *primùm*, posse Populum (si ipsis visum fuerit) *regimen Democraticum* in *Aristocraticum* vel *Monarchicum* commutare. Imprimis, quia videtur esse *commutatio melius*. Accedit quòd in *Democratiâ* summa Imperii est penes ipsum *Populum*; ita ut possit *populus* de se prout sibi libitum est pro suo jure statuere, dummodo nulli fiat injuria. Injuriam denique à populo istiusmodi imperii immutatione nulli mortalium fieri, certissima res est: non alteri cuiquam, quia *jus non habenti* non fit injuria; nec ipsis sponte mutantibus, quia *(a) volenti* non fit injuria. Exístimo *secundo*, ob omnes eásdem rationes, posse Optimates *regimen Aristocraticum*

1.

(a) ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. Aristot. 5. Ethic. 11. 2.

craticum in Monarchiam commutare: nam & mutatio est *in melius*, & ipsi *jus* habent hoc faciendi, nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipsis liceat *Aristocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facilè dixerim: quia licet & ipsi *jus* habeant faciendi, & res ipsa citra cujusquam *injuriam* fieri possit, non tamen videtur esse ista *commutatio in melius*. Existimo *tertio*, posse commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam (fortasse quamlibet) regiminis formam, præsertim verò in *Regnum hæreditarium* sive successivum: idque ob easdem ferè rationes: Non tamen id fieri debere, *primo*, nisi regno per mortem ultimò regnantis vacante, (aliàs enim *præsenti Regi* fieret *injuria*;) nec *secundo*, nisi ex conjuncto consensu procerum Regni & Populi, eorúmque personarum quæ jus habent eligendi. *Existimo quarto*, *Monarchiam hæreditariam*, in regnum Electivum, aut alterius regiminis quamcunque formam, non posse legitimè commutari: vel à solâ *plebe*; vel ab universo *populo subditorum*, hoc est, à plebe & proceribus junctim; vel etiam à *toto populo* in maximâ suâ latitudine, id est, *à plebe, proceribus & Rege* simul consentientibus: Nisi fortè sicubi ita penitùs defecerit *Regalis prosapia*, ut nemo supersit, qui Regnum sibi ut jure hæreditario debitum vendicare possit.

1. Cujus sententiæ rationes sunt, *Primò*, quia ex nostro supposito ista esset *commutatio in deterius*.
2. *Secundò*, quia istiusmodi commutatione legitimo
3. hæredi fieret *injuria*. *Tertiò*, quia videtur non ipsa commutatio tantùm, sed & omne ejus desiderium & conatus, verbis illis *Salomonis* adversari, *Prov.* 24. 21. *Fili mi, time Deum & Regem; nec sit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus student.* Quod tamen ante dixi, nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut litem super hac re cuiquam movem si aliter sentiat.

XVI. Dubium

XVI. Dubium *Sextum*, Quomodò sit intelligendum id quod dici sôlet, *Salus Populi Suprema Lex?* Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio proposuimus & probavimus, Legum finem esse *Bonum Publicum*. Hinc sequi videtur, ex unâ parte, à *Legum* strictâ observantiâ pendere *Reipublicæ salutem*; ex alterâ parte, *saluti Reipublicæ* cedere debere omnium *Legum* observantiam. Hinc etiam fidenter satis, nec minùs perversè colligunt, qui hâc paucos hosce annos novam unà cum *Theologiâ Politiam* in *Ecclesiam & Remp.* invexerunt, *Libertatem*, hoc est, *Jus subditorum*, (sic enim illi *Populi salutem* interpretantur,) & *Regum prærogativis & Legum Sanctionibus* anteferendam esse; & proinde posthabendas præ illa omnem, & potestatem *Regum*, & *Legum* authoritatem. Pro solutione *dubii*, sciendum est, totam ferè hac in re deceptionem ex *æquivocatione*, quæ in terminis latet, ortam esse; præsertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum sit *corpus* quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi potest, sicut & ipsum *corporis* vocabulum: *Collectivè* scil. prout significat totam *Reipublicæ Communitatem*, id est, Regem & subditos simul; & *Discretivè*, prout significat *subditos* præcisè, & seorsim à Rege, ut cum dicimus, *Rex & Populus*. Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* simul cum capite, ut cum dicimus *Animam & Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluso capite, ut cum dicimus *Caput & Corpus*.

XVII. Dico igitur *Primò*, malignè & pessimo consilio, detorqueri id, quod de *populo* in priore sensu dictum est, ut accommodetur *populo* in posteriore acceptione. *Salutem populi*, id est, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unà cum *subditis* complectitur, *supremam Legem* esse, nemo sanæ

sanæ mentis negaverit: ut *salutem populi*, id est, *subditorum* excluso Rege, supremam esse Legem quis dixerit, nisi aut *fatuus*, aut *impostor*? *Fatuus*, si ipsi sibi sic dicenti fidem habeat; si non habeat, *impostor*. Sed enim quisquis ipsius *Aphorismi originem* attentiùs inspexerit, lubentiùs concessurum arbitror, de salute *Principis* præcisè intelligi debere, quàm de salute *Subditorum* præcisè. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc usurpatum, cùm maximè floreret *Respublica* sub statu populari. Non est autem quòd quis miretur, fuisse illis *salutem populi supremam Legem*, quibus ipse *Populus* erat *suprema potestas*. Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphorismi* hujus primi authores extiterunt, judicio, *supremæ potestatis* salus suprema Lex: *Populi* nimirum in Democratiâ, at in Monarchiâ *Principis*.

XVIII. Dico *secundò*; dato non concesso, *Aphorismum* hunc de *Populi*, id est, *subditorum salute* propriè intelligi: adhuc tamen perversè detorqueri in Regiæ dignitatis præjudicium, qui vel sic potestatem ejus ampliorem reddit & illustriorem. Hoc sensu scilicet. *Regem* qui populo *Leges & Jura* dedit, non ita se voluisse *Legum* vinculis astringi, ut non liceret ipsi, ubi *Reipublicæ salus* palàm periclitaretur, regni populique sibi à Deo commissi *saluti* consulere, etiam contra *verba Legis*. Non quòd liceat *subditis*, tuendæ *libertatis* obtentu, *Legum* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regiam* authoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare: Sed quòd *Principi* liceat, tuendæ suæ subditorumque *salutis* causâ, strictam *Legum* observantiam ad tempus seponere, & *arbitrario jure* aliquantisper uti; ne ex nimiùm superstitiosâ & intempestivâ *Legum* reverentiâ, seq; & subditum sibi populum, ipsâsq; etiam *Leges*, in hostium potestatem devenire patiatur.

XIX. Dico

XIX. Dico *tertiò*; dato adhuc ulteriùs, nec conceſſo tamen, licentiam aliquam ipſis *ſubditis* eo Aphoriſmo concedi, ut poſthabitis *Legibus*, ita poſtulante neceſſitate, *ſalutí publicæ* conſulant: non tamen inde effici, quod nonnulli voluerunt. Non quaſi ſubditis liceret, ubi *libertatem* ſuam in aliquâ re læſam aut ſentiunt, aut ſentire ſe vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula disjicere, & inconſulto *Principe* arma rapere, tumultibúſque & ſeditionibus omnia complere. Sed quòd pro *ſalute Principis & ſuâ* adverſus externos hoſtes aut perduelles domeſticos tuendâ, (ubi tàm gravis premit neceſſitas, ut vir pius & prudens non poſſit dubitare *Legiſlatorem* ipſum, ſi præſens eſſet, Legis ſibi gratiam & relaxationem conceſſurum.) liceat *ſubditis*, communis utilitatis, quæ *Suprema Lex* eſt & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quàm *Legum* particularium, quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent.

XX. Summa eſt, *Salutem Reipublicæ*, hoc eſt, Principis & ſubditorum, *Supremam* eſſe *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inſervire debent; ut poſtulante præſenti neceſſitate, *Principi* fas ſit, ex poteſtatis ſuæ prærogativa, imò & ſubditis fas ſit, ex rationabiliter præſumpto *Principis conſenſu*, à verbis *Legum particularium* quandoque recedere, ut periclitanti *patriæ* ſubveniant, ejúſque *Salati*, velut *Supremæ Legi*, conſulant. Ita tamen, ut ſub prætextu *Publicæ Salutis* libertatiſve, niſi ex voluntate & conſenſu *Supremæ Poteſtatis*, vel expreſſo, vel (ut dixi) rationabiliter præſumpto, non ſit aliquid, quod Leges non permittunt, attentandum.

XXI. Reſtant adhuc *Dubia* non pauca, ad cauſam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; ut de *Privilegiis*, de *Diſpenſationibus*, de *relaxatione*

tione obligationis in periculo vitæ, aliisque ejusdem generis : quæ fortassis quibusdam videbuntur cum *Fine Legum Humanarum* non usquequaque convenire. Quorum solutionem consultiùs duxi in aliud (longinquum licèt) tempus rejicere ; quàm nimiâ prolixitate tàm benevolos auditores fatigare.

PRÆ-

PRÆLECTIO DECIMA.

In quâ, pervulgatissimum illud dictum (*Salus Populi Suprema Lex*,) ut sit rectè intelligendum, paulò *fusius examinatur & explicatur.*

1 TIM. II. 2.

———*Pro Regibus, & omnibus qui in Sublimitate constituti sunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honestate.*

1. INstitueram ex hoc loco, si forte meministis, benevoli auditores, de utrâque *Conscientiæ obligatione*, passivâ, activâque justam tractationem. In priore illâ explicandâ, post excussam primo loco & Scholastico more *conscientiæ definitionem*; in pervestigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conscientiæ regulâ*, cujus ex præscripto omnes & singulos suos tum *dictandi* tum *judicandi* actus exercere debeat, operam insumpsi. Ostensum ibi tunc esse quidem *Scripturam Sacram* ejus quam quærebamus *Regulæ* præcipuam partem: nisi adæquatam esse *voluntatem Dei*, (quam *signi*

vocant,) cuivis homini qualitercunque patefactam. Sive *primùm lumine innato*; ex principiis practicis in Syntereſi conſervatis & per ſe notis: quas Philoſophi [1]κοινὰς ἐννοίας, & [2]προλήψεις συνοικὰς, Apoſtolus *Legem Dei in cordibus noſtris ſcriptam* dixerunt. Sive *ſecundò, lumine illato*; per externam revelationem: partim *extraordinariam* & privatam ſingularibus quibuſdam perſonis per *viſiones, ſomnia*, &c. [3]πολυμερῶς καὶ [4]πολυτρόπως, partim *ordinariam* & publicam univerſo generi humano in *verbo ſcripto*. Sive denique *lumine acquiſito*; per concluſiones ex *principiis* illis practicis, aut è *verbo Dei* ſcripto, vel propriâ meditatione, vel inſtitutione alienâ ritè & legitimè erutas.

II. Iſta omnia & ſingula *Conſcientias* hominum *obligare* dixi; eáque ſola, abſolutè, *primariò, per ſe*, & virtute propriâ: quia ea omnia & ſola voluntatem Dei exhibent, cujus unius eſt in hominum *Conſcientias* merum & directum imperium. Eſſe tamen admonui præter hæc, & alia nonnulla; quæ *ſecundariò, relativè*, & in virtute legis ſive voluntatis Divinæ in quâ fundantur, ſuo modo *Conſcientias obligant*. Convenire inſuper illa omnia in hoc, quòd quam habent *obligandi* vim, eam omnem *Divinæ Legi* acceptam debeant, (non eſſet aliàs *Divina Lex* adæquata *Conſcientiæ* regula:) differre tamen inter ſe ſingula; cùm *ſpecie*, propter diverſitatem materiæ; tùm etiam *gradu*, quantum ad vim obligandi. Eſſe porrò eorum quæ
1. ſic obligant *gradus tres*; *Primum* eorum, quorum obligatio oritur ex *authoritate alterius* jus habentis;
2. in quorum numero ſunt *Leges Humanæ*. *Secundum* eorum, quorum obligatio oritur ex actu libero *propriæ voluntatis*: qualia ſunt *vota, juramenta, promiſſiones, & pacta* ſpontanea. *Tertium*, eorum
3. quorum obligatio oritur ex intuitu *fraternæ Charitatis*;

+ ea pars animæ quæ vitiis adversatur.
1 communes cogitationes.
2. antici[2]pationes naturales.
3. multifariā
4 multis modis 3.

ritatis; in quâ classe censetur Lex sive *ratio scandali*.

III. De *Obligatione Legum Humanarum*, multo mihi plura jam antè dicta sunt, quàm initio proposueram: multo tamen fortasse pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus est in vitâ quotidianâ usus longè frequentissimus, aut postularet dubiorum, quæ possent mentibus hominum scrupulum injicere, copia & varietas. In quibus dissolvendis, superioribus Terminis eò progressus sum, ut post emensas eas difficultates quæ ad *Legum causas Materialem, Efficientem, & Formalem* haud incommodè revocari existimarem, ultimâ prælectione ad eas tractandas, quæ ad *causam* earundem *Finalem* propiùs pertinerent, devenerim. Ubi jacto imprimis hoc totius disputationis velut fundamento, finem legum humanarum esse *Bonum Communitatis*, vel (quod idem est) pacem & felicitatem publicam: responsum est, quâ licuit brevitate & perspicuitate, sex istis quæ sequuntur quæsitis. *Primò*, An sit in Rep. in ordine ad *bonum commune legum humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? 1. *Secundò*, quum interfit Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur, An *Legislator* possit *præcipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere*? Quòd si non possit, An saltem teneatur, utriusque generis quotquot potest *præcipere & prohibere* legibus quæ obligent subditos in conscientiâ? 2. *Tertiò*, An & quatenus ad effectum obligandi subditos requiratur, ut *intentio Legislatoris* feratur in bonum publicum? 3. *Quartò*, si videbuntur leges jam antè latæ bono publico minùs utiles, An & quatenus earum *mutatio* sit vel à principe tentanda, vel à subditis urgenda? 4. *Quintò*, quum sit *finis legum*, adeóque ipsius regiminis, *bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipsam totius regiminis formam 5.

mam immutare? Vel ejus immutationem tentare?
6. Et quatenus? *Ultimò*, illud solenne dictum, *Salus Populi Suprema Lex*, quomodo sit rectè & sanè intelligendum?

IV. Hæc ego altiùs repetenda duxi, ut apud vos, post tam diuturnum Academicarum exercitationum justitium, totius instituti mei atque ordinis ratio meliùs constaret, & ut capita earum rerum, quas summâ cum humanitate jam olim auditas, tàm longo temporis intervallo excidisse facilè credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut institutum cursum currerem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua sunt *dubia* dissolvenda rectâ pergerem, de *privilegiis* scilicet, & *dispensationibus*, aliisque ad *causæ genus fatale* quomodolibet spectantibus. Fateor sane, & mihi visum sic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc sunt hominum intolerandam pervicaciam postulare potiùs, ut quo illi (perversiùs haud facilè dixerim, an fidentiùs,) abuntur in publicam perniciem *Aphorismo*, eum ersi ultimâ superioris Termini prælectione novissimo loco explicuerim, sub incudem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus sensum pleniùs aliquantò quàm est à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc est, me interprete, (additâ duntaxat nonnullâ verborum pompâ) ut *actum agerem*, & coctam jam antè *cramben recoctam* vobis apponerem. Visa mihi parùm æqua postulatio: illi interim contrà, instare sedulò, prolixè rogare, ut facerem tamen. Vestræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis concesserim: præsertim argumento usis ad flectendum animum meum longè efficacissimo; & vestrum plerisque, hoc ipsum si facerem, gratum fore se non dubitare.

V. Quid

V. Quid ergo ſibi velit pervulgatum illud axioma, *Salus Populi Suprema Lex*, & quomodo ſit intelligendum expedire, præſentis eſt negotii. Excuderunt intra paucos annos homines non optimè feriati, & in *Kemp.* etiam tandem, ut antè in *Eccleſiam*, invexerunt, novam unà cum *Theologia Politicam*. Qui, ut ſub obtentu *Libertatis Chriſtianæ* (ſive Conſcientiæ,) totius regiminis *Eccleſiaſtici*; ita ſub obtentu *Libertatis Civilis* (ſive ſubditorum,) totius regiminis *Politici*, non modò vim omnem ſubnervare, ſed ipſam quoque fabricam ab imis fundamentis revulſam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione ſtrenuè hactenus conati ſunt; hodiéque pergunt, cum ſummo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties conculcatæ ſub pedibus *Regiæ dignitatis*, ſpretæ ſanctarum *Legum Authoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis exercitæ in concives effrænis & infandæ *tyrannidis*, affectatæ in Eccleſia, in Rep. (ſublato omni natalium, honorum, ſtatuum diſcrimine) *paritatis*, aliarúmque ex *Anabaptiſtarum* puteis hauſtarum impietatum, poſtulantur: hoc unico, velut clypeo, ſeq; ſuóſque mores tuentur, *ſalute populi*; hanc *legibus, regibus, juribus, moribus*, utpam univerſis anteponendam ſcilicet.

VI. Ex hoc tàm laxo & periculoſo vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, ſeditionibus, & omne genus licentiæ populari, non jam lata feneſtra, ſed decumana planè porta aperiatur; manifeſtum eſt, qui hoc clypeo nefaria ſua ſcelera tuentur, non ſimplicem & genuinam ejus dicti ſententiam amplecti, ſed alienam ei affingere, quæ pravis ſuis conſiliis & cauſæ non bonæ præbeat, ex coactâ interpretatione, ſpeciem aliquam patrocinii. Quotus enim quiſque eſt hominum, qui ſi (ut *avaritiæ, ambitioni, odio, iræve*

suæ inserviat) res novas moliri, & per fas nefasque latrociniis, rapinis, & concussionibus omnia complere libuerit; non proclive erit facinoribus suis & inceptis quibuscunque nefariis *salutem populi* prætexere? Excutite quæso omnia quà patet orbis Annalium & historiarum monimenta; sacrarum, prophanarum, veterum, recentiorum, exterarum, nostratium; invenietis hoc ipsum usque & usque factitasse, sub eodem *libertatis & salutis popularis* prætextu, omnium temporum, omnium locorum *Catilinas & Cethegos*: ut (a) *peponem cordis loco habere* videatur (*Tertulliani* locutio est) qui sibi tàm tenui fuco os sublini patiatur. Sed quò me, dum justæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempestas? Reprimo igitur me jam, ne videar τὴς ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, & pro disputatore declamatorem agere: & ad rem ipsam accedo.

(a) a Contra Marcion 40

quæstione proposita excidere

VII. Ubi illud imprimis expendendum est, quid in dicto axiomate *salutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, siquis aut *dignitatem* suam aut *libertatem*, in re aliquâ leviculâ, vel etiam fortassis admodum gravi, læsam sentiat aut sentire se putet; illico *salutis* se jacturam fecisse, aut de *salute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut personæ, non *læsio* quævis, aut *nocumentum*, sed *interitus* opponitur: ut Græcis τῇ σωτηρίᾳ ἡ ἀπώλεια. Quinimò pariter omnino se res habet (servatâ utrinque debitâ analogiâ) in *corpore politico*, & *in Rep.* sicut in *corpore humano* & personâ singulari. Præ contrariarum qualitatum in *humano corpore* pugnâ, ex aliquo interni calidi aut humidi *excessu* vel *defectu*, & extrinsecus accidentium variâ immutatione, vix fieri potest ut quis tàm integrâ valetudine usque perfruatur, quin ut sæpiculè aliquâ saltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod

Saluti exitiu

ei

ei *molestiam* afferat: fieri etiam potest ut ex *podagrâ*, *odontalgiâ*, *calculo*, aut alio partium morbo acutissimos sentiat *dolores*, vel etiam *toto corpore* afflicto æger decumbat: ut interim non sit opportunum, nedum necessarium, ut extrema quæque remedia, ut in aperto vitæ *salutisque* discrimine, confugere. Sic in *Rep.* non est mox aliquid arcessendum contra *Leges & Jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non *ad arma ad arma* continuò conclamandum, ut *saluti populi* consulatur scilicet; quamprimum populi aliquis *tribunus*, aut audaculus quispiam *rhetoricator* δημάγωγος, *principem*, *proceres*, *magistratus*, *judices*, eorúmque ministros, aut eorum alterum aliquem, violati *juris*, illatæ *injuriæ*, aut neglecti quomodolibet *officii*, per calumniam (vel etiam si fortè jure merito) reos apud plebem *pro concione* peregerit. Fuerunt erúntque semper sub optimis *Regibus* & in optimè constitutis *Rebuspublicis*, ex abusu potestatis tenuiorum civium *oppressiones*: aliáque *gravamina* non pauca: quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla *regentium* cura & industria, nulla sufficere queat *Legum* severitas. Hujus generis si quoties unum aut alterum exemplum emerserit, licebit confestim factiosis civibus, obtentu *salutis publicæ*, legibus & jure contemptis, *vi & armis* rem gerere pro lubitu suo: à turbis & tumultibus nunquam tuta aut quieta erunt regna & Respp. Omninò prædixit *Christus* (a) ἀνένδεκτον ἔναι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα: & (b) *mundo nobis exundum* esse monuit *Apostolus*; vel quærendam *Utopiam* aliquam, aut *Remp. Platonis*, quæ nos salvos præstet; si *salutem populi* sic interpretari velimus, ut nisi infimi quique cives ab omni injustâ vi, & iniquâ potentiarum dominatione, sint prorsus securi, nulla sit reliqua *publica salus*. Tunc *salus* agitur Reip. cùm

(a) Luk. 17. 1.
(b) 1 Cor. 5. 10.

cùm ab *externorum hostium* incursionibus, vel *improborum Civium* deprædationibus, manifestè in tàm aperum discrimen res deductæ sunt, ut ni provide & maturè succurratur, patria sit indubiè *periturа.*

VIII. De *salute* vidimus. Videndum proximè, quàm rectè à novatoribus nostris accipiatur alterum illud *populi* vocabulum. Est autem *populus*, ut ex amissis *de Republica Ciceronis* libris desinit (a) *Augustinus*, *cœtus multitudinis hominum juris consensu & utilitatis communione sociatus.* Qui appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erant autem illi, præter Monarchas (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis seculis,) in triplici gradu : *patricii* scil. sive senatorii ordinis, *equites*, & *plebs*. Sed quâ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicunque occurrit, sit accipienda ; ex adjunctis circumstantiis lectori colligendum est : id quod plerumque ex appositis *oppositis terminis* (si qui appositi sint) optimè fieri potest, certissimo in eam rem argumento. Accipi autem solet *populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, *tribus* hisce ferè modis. *Primi*, & omnium modorum rarissimè, pro *sola plebe*, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo (b) *Martialis*,

(a) 2. De Civit. Dei 21.

1.

(b) L 8. Epigr. 15.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Ubi oppositus senatui & equitibus *populus*, non nisi *plebem* solam significare potest. *Secundo*, pro utroque inferiori ordine populi, *plebe* scil. *& equestri ordine* conjunctim, ordine supremo sive *patricio* tantùm excluso. Visum enim fuit *patribus*, initio constitutæ Reip. exactis jam *regibus*, aliquam honoris & dignitatis *prærogativam* supra alios cives apud se retinere, inque ejus rei significatio-

2.

nem

nem semet à reliquo populi cœtu nominis appellatione segregare. Unde illæ fluxerunt solennes formulæ, *Senatus Populúsque Romanus, visum est Senatui Populóque Romano*, &c. In quibus *populi* nomen, *equites cum plebe*, hoc est, exceptò *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur. *Tertiò*, pro 3.
omnibus omnium ordinum civibus indiscriminatim, *patribus, equitibus, plebi*: ex his enim *tribus* ordinibus, postquam desiissent esse *Reges*, necdum orti essent *Imperatores*, universa civitas constabat. Et in hoc sensu, siquidem toto illo spatio illius Reip. *status* erat *popularis*, intelligendi sunt Romanorum rerum Scriptores, quoties de *salute*, 4.
dignitate, *majestate populi* conservandâ loquuti sint.

IX. Hæc ego diligentiùs paulo exposui; non solùm quia vocabulorum plerorumque hujus generis propriæ *significationes* ex ejus populi usu pendent, à quibus & voces ipsæ ad nos derivatæ sunt: sed etiam aliâ de causâ duplici. Alterâ, ne *ambigue vocis* 1.
minùs commodâ interpretatione decipi nos & circumveniri patiamur; alterâ, ne in 2.
nudâ *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps est communitatis, & *populi caput*. Quarum utraque quanti sit momenti ad rem præsentem, ex his quæ jam dicturus sum, statim intelligetis.

X. Dico itaque *primò*, *populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam significantia,) sumi posse *dupliciter*. Vel *Collectivè*, 1.
ut significet *totam communitatem* Reipublicæ; id est, principem & subditos simul; vel *distributivè* 2.
& præcisè, ut significet *subditos* tantùm & seorsim à Rege. Eodem omninò modo, quo *corpus* vel dicit reliqua *membra simul* cum capite; vel *membra* illa præcisè & seorsim à capite: Et *Familia* appellatio nunc omnes complectitur qui unarum

rum sunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipsúmque etiam *patrem-familias* qui reliquis præest; nunc eos tantùm qui sub ipsius imperio sunt, & quorum ipse curam gerit: Et *Exercitus* nomine, aliàs continetur unà cum militibus ipse etiam *Imperator*, aliàs non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliisque id genus vocibus, quæ significant *Collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad *unum* aliquod velut principium & caput, facile est cernere. Igitur si non *animo maligno* (ut suspicari licet) at certè *periculosissimo errore* factum est, ut quod de *populo* priore sensu dictum est, *Collectivè* scil. & ut ea vox complectitur inclusive *totam communitatem*, i. e. unà cum subditis principem, detorqueatur & accommodetur *populo* in posteriore acceptione, i. e. *solis subditis* exclusivè.

XI. At quî constare poterit nobis, inquiet, *Populi* appellationem priore sensu & *Collectivè* in isto Axiomate intelligi debere potiùs, quàm posteriore & *discretivè*? Respondeo, ex communi usu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejusdem rationis & significationis abundè satis id constare. In quibus certissimus interpretandi Canon est; *Voces collectivas collectivè semper sumi debere, nisi adjectum ejus oppositum diversum postulet.* Exempli gratiâ, ubi dicitur, *Coloss.* 1. 18. Christum esse *caput corporis Ecclesiæ*: manifestum est ex oppositio adjecto, *Capitis*, scil. mentione, (cui *Corpus* ibi *relativè* opponitur;) *Corporis* vocabulum *discretivè* sumi, pro reliquis membris corporis præcisè & seorsim à capite. Sic etiam, siquis diceret Imperatorem *Exercitum* è castris eduxisse, aut in hyberna demisisse; vel patrem-familias interdixisse, nequis *domesticorum* intempestâ nocte exiret ex ædibus; vel (quod de *Davide* scribitur) quidquid Rex fecisset, gratum id *Populo* fuisse: manifestum

sesum est, ex adjecto ubique oppositio *Imperatoris, Domini, Regis* nomine, vocabula illa collectiva *Exercitus, Familiæ, Populi*, non esse tamen *collectivè* intelligenda, sed *disertivè* & exclusivè, hoc est, *Exercitus* appellatione milites solùm contineri, Imperatorem non item; & *Familiæ*, domesticos solùm, non Dominum; & *Populi*, subditos solùm, non item Regem. Ratio est, quia adjectum in ipso orationis filo *oppositum*, quod est alterum *correlatorum*, necessariò innuit *vocem collectivam*, sibi ex adverso respondentem & ei *relativè* oppositam, continere suum *correlatum præcisè*: hoc est, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem *totam communitatem* ex utroq; termino correlato quasi aggregatam.

XII. Cæterùm ubi non est adjectum *oppositum*, quod ipsius significationem ad alteram tantùm *relationis* partem necessariò contrahat; ab omni suâ ratione alienum est, *collectivam dictionem* aliter quàm *collectivè* accipere, & in justâ suâ latitudine: ita scil. ut *utrumque relationis terminum* suo ambitu complectatur. Maximè, ubi in *salutis, utilitatis*, alteriúsque boni aut commodi quod sit utrique commune, ratione sermo versatur. Exempli gratiâ; Si statueretur cras movenda castra, ne *Exercitus* ab hoste opprimeretur; aut in *Familiæ* usum fruges colligendas: non esse incolumi capite vel *Orestes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familiâ* dicta essent sic intelligeret, quasi *militibus* solùm & *famulis* prospectum esse vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui Exercitum, nullâ *Patris-familias* qui familiam regit, habitâ ratione. Quod perinde est, ac si valetudinarius à medico admonitus, ut *corporis sui* curam aliquantò diligentiorem in posterum haberet; *pectus & crura* & quæ post cervicem sunt *membra* inciperet

ciperet exinde quàm diligentissimè fovere; qui interim *Capiti*, fieret, supinè securus: eò quod medicus *Corporis* tantùm meminisset, non item *Capitis*.

XIII. Accedo adhuc ad rem propiùs. Si gregariorum fortè militum turba *salutem Exercitûs* dicerent esse *Supremam Legem militarem*; summos autem *imperatorem* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum sit ni maturè jugum collo excutiant, amissam brevi fore universam *Exercitûs libertatem*: atque ex hoc principio de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipso etiam *Imperatore* tollendo, consilia inter se agitarent; Vel si *servi domestici*, (quos tamen vult Apostolus, 1 Pet. 2. 18. *Heris*, non *bonis tantùm & æquis*, *sed duris quoque & morosis subjici*,) factâ inter se conjuratione, herilia jussa ut iniqua recusarent, *Herum* ipsum ut *Patrem* dominantem exturbaret ex ædibus, claves & loculos & universam supellectilem occuparent, & omnem *rem domesticam* pro suâ libidine administrarent; hoc uno prætextu, quòd sit *salus Familiæ suprema Lex Oeconomica*. Quis non fateretur scelerata illa & nefaria *Consilia*, ex istis *Principiis*, (quæ sane, sanè intellecta, & verissima sint & utilissima,) non posse legitimâ ullâ consecutione deduci? Et tamen non est *ovum ovo* similius, quàm huic argumentandi generi eorum hominum ratiocinatio, qui seditionibus civilibus *salutem populi* obtendunt. Quasi vero non continerentur, idque eminenter, in salute *Exercitus*, & *imperatoris*; in salute *Familiæ*, & *Patris-familiæ*; in salute *Populi*, & *Principis salus*. Ut summatim dicam; *salutem populi*, id est, Regis & subditorum simul, fatendum est esse *Supremam Legem*: aut *salutem Populi*, id est, *subditorum* seclusò Rege non item.

XIV. Dico

XIV. Dico *Secundò*, quiddam amplius. Etsi *Populi* vocabulo in hoc axiomate nec *subditos* sine Principe, nec sine subditis *Principem*, præcisè & solitariè intelligi debere, sed utrosque conjunctim, satis dilucidè à me confirmatum existimem: qui tamen aut *dignitatem personarum*, aut istius ipsius *Aphorismi originem* attentiùs consideraverit, libentius eum concessurum, de *salute Principis* præcisè intelligendum esse celebre id dictum, quàm de *salute subditorum* præcisè. Imprimis, sacrosanctam esse *Regum Majestatem*, non veteres solum *Patres Ecclesiastici* (etiam tunc cum nulli adhuc essent *Reges Christiani*,) prolixissimè agnoverunt; qui eos ut homines à *Deo secundos*, & *solo Deo minores* coluerunt, pro eorum *salute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *salute* totius populi salutem & felicitatem pendere docuerunt: sed & ipse Deus Opt. Max. in sacris literis (ut fusè ostendi posset, si opus esset) abundè testatum esse voluit. Unde factum, ut eâ semper mente fuerint pii omnes & bonæ indolis cives, ut ubi ex aleâ belli in extremum discrimen adductæ res essent, unius *Regis salutem* suæ omnium saluti anteponendam judicarent: Quod, uti bonos subditos decuit, apertè professi sunt *Israelitæ* illi, qui sub execrandâ conjuratione *Absolonicâ*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem servaverant, 2 *Sam.* 18. 3. Nec aliud voluere, qui *Regem* (non homini mortali in rem suam turpiter adblandientes, sed spiritu Dei sancto dictante locuti) *narium suarum spiritum* esse dixerunt. Sic enim pius, & ab utero sanctificatus propheta, *Jeremias* locutus est, *Thren.* 4. 20. Translatione usus aptissimâ: quum sit *Spiritus* ille qui per *nares* attrahitur & emittitur, (a) *Spiritus* ille *vitalis*, quo quasi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *exspirare* protinus necesse est animal vivens & interire. *Cum exit Spiritus*

(a) *Animus Reipublicæ tu es: illa corpus tuum.* Senec. 1. de Clem. 5. —*Ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt*, Ib. c. 4.

vitus ejus revertitur homo in terram suam, Psalm. 146. 4.

XV. Quin & illud observatu dignum est, à *Romanâ* gente ad nos deveniſſe illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc usurpatum cùm maximè floreret *Roma* sub statu populari. Non est utique quod quis miretur, illis *salutem populi* fuisse pro *Suprema Lege*; quibus ipse *Populus* erat *Suprema Potestas*. *Populi* tunc erant Leges, *Populi* judicia, *Populi* universa jurisdictio, ipsa denique αὐτοκρατορία *Populi*, & Majestas. Unde illa tam frequens, apud historicos omnes, apud *Ciceronem*, apud alios ejus ævi scriptores de *Majestate Populi Romani* mentio; ut in *statu Democratico*: quæ omnia in *statu Monarchico*, non populi sunt, sed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *Populi salus*, apud quos *Populi* erat *Majestas*, quod quanti fuerit hoc ipso *Aphorismo* toti orbi testatum esse voluerunt: tanti nobis, si nos ejus *Aphorismi* authoritate tueri velimus, (servatâ modò, ut par est, in tam differentibus utriusque Reipublicæ formis Analogiâ,) debet esse *Regum Salus*, qui non aliam quàm *Regiam* agnoscimus *Majestatem*.

XVI. Ex his quæ dicta sunt satis constare puto, nec in illâ *salutis*, nec in istâ *Populi* appellatione eam ineſſe vim, ut inde possit sine summâ perversitate pervulgatum hoc *Axioma* in Regiæ dignitatis præjudicium distorqueri. Quod si reliqua illa, quæ sola jam supersunt, verba ritè expendantur, *Suprema* scil. *Lex*; agnoscent, uti spero, quibus aliquid reliquum est aut cordis aut frontis, isto *Axiomate* vix potuisse dici aliquid quod ad summam *Regum Potestatem* stabiliendam amplius esset & illustrius. Supponit enim ista locutio *Suprema Lex*, esse oportere necessariò alicubi in omni Rep. potestatem aliquam, quæ sit

omni-

omni positivâ *Lege Humanâ* superior: ad quam prospicere pertineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimiùm superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est: quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere*; nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, Legibus sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpâ fit, nec *Legislatoris*; sed (ut optimè observavit *(a) Aristoteles,*) ex ipsâ naturâ earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt: quæ cum sint & pro varietate suâ *indefinitæ*, & quia ex futuro pendent *incertæ*, non possunt propterea *(b) certis* aliquibus & *definitis Regulis* comprehendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint *(c) plerumque* justa, & utilia toti communitati: etsi fieri potest, sæpissiméque fit, ut ex emergente aliquâ inopinatâ occasione, deficiant illæ *Leges* in casu aliquo particulari non præviso. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *Arbitrariæ* cujusdam *Potestatis* relictus locus: nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *Patriæ* subveniatur, & *publicæ saluti* consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Æquitati* cedere debere ubi exigit necessitas, *Justitiam Legalem*: quum sit *æquitas* nihil aliud, (eodem *Aristotele* definitore,) quàm *(a)* νομίμου δικαίου ἐπανόρθωμα, *Emendatio* scil. sive *Correctio Justitiæ Legalis*, vel etiam ipsius *Legis* (ut ipse suam illam definitionem mox explicat) ἐπανόρθωμα νόμου, ἡ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, supplendo ejus *defectum* in casibus particularibus, in quibus ipsam aut à *Justitiâ*, aut ab *utilitate publicâ*, deficere contingit ob nimiam *generalitatem*. Leges enim

(a) ἀλλ' ἐν τῇ φύσει πράγματος. Arist. 5. Ethic. 14.

(b) *Nulla tanta providentia potuit esse eorum quæ leges componebant, ut species criminum complecterentur.* Quintil. declam. 231.

(c) τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

(a) Aristot. 1. Ethic. 14.

necesse est constitui (e) *generaliter* per respectum ad ea quæ *plerunque* fieri solent; non autem ad omnia ea quæ contingere possunt in *particulari*: quorum nonnullis si strictè & ex verborum præscripto accommodentur *Leges*, deficere eas necesse est etiam, aut à *Justitiâ* morali, aut ab *Utilitate communi*, aut ab utraque.

(e) τὸ καθόλου μόνον λέγουσιν οἱ νόμοι ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσκείμενα. Arist. ib.

XVII. Hoc igitur posito, postulare *Salutem Populi*, hoc est, publicam utilitatem, ut sit in Rep. Authoritas aliqua *Legibus superior*, quæ earum *defectus* suppleat: & illud etiam necessariò consequitur, quod idem *Aristoteles in Politicis* asserit, Supremam hanc *Authoritatem* non posse ad alium quempiam pertinere quàm ad ipsum (a) τὸν ἄρχοντα, hoc est, eum qui toti communitati cum *summo Imperio* præest,

(a) Aristot. 3. Polit. 1.

(b) Homer. Iliad. β.

(b) Ὦ λαοὶ τ' ἐπιτετρέφατε, καὶ τίσιν μέμηλε,

Sive is *unus* sit, ut in regimine Monarchico; sive *plures*, ut in aliis Rerump. formis. Ergóne licebit subditis, publicæ *Libertatis*, vel etiam *Salutis* obtentu, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumpere, *Legúmque* simul & *Regum* Authoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare? atque in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphorismo* turpiter abuti, quem crepare solent, ac sibi mutuò subinde succinere seditiosi cives, *Salus Populi Suprema Lex?* Qui fit, ut contrà non intelligant, hoc ipso dicto agnosci *Principis* in ipsas *Leges* aliquod Imperium? Ita ut ipsi liceat *ex plenitudine Potestatis*, ubi cogit necessitas & res moram non patitur, ut ab hostibus externis vel domesticis perduellibus suam subditorumque *salutem* tueatur, strictam *Legum* observationem

tionem interim deponere, vel ſeponere ſaltem ad tempus : ne ex nimiùm ſuperſtitioſâ & intempeſtivâ *Legum Reverentiâ*, ſeque populúmq; ſuum, & ipſas quoq; demum *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire permittat.

XVIII. Illi Quæſtioni, *An Princeps Legibus* à ſe latis vel confirmatis, & populi conſenſu approbatis, uſúque receptis, *ſolutus ſit ?* & quatenus eas (ordinariè) obſervare teneatur ? erit fortaſſe (ſi Deus dabit) ſuus poſtea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipſi liceat, *extra ordinem* & in caſu neceſſitatis, pro *ſalute publicâ* tuendâ, *præter*, vel etiam *contra Leges* aliquid facere ? Sic facere licere, idque bonâ Conſcientiâ, uti *primò* optimorum Regum, in omnium quà patet orbis gentium hiſtoriis, exempla probant ; & 1.
dictat *ſecundò* ipſa ratio, à *Legum* διὰ τὸ καθόλου *defectu*, & eventuum particularium multiplicitate atque incertitudine modò adducta ; & *tertiò* 2.
ſatis firmant, quæ de *Jure Regum* ſunt à *Samuele* diſputata, nec poſſunt commodè (quod tamen eſt à multis tentatum) aliorſum trahi, 1 *Sam.* 8. Ita ne cui hac in re, ex præſente dicto pravè intellecto, aliquis aut ſuperſit, aut oboriatur *ſcrupulus* ; liceat mihi quæſo celebre hoc dictum ad primam ſuam *Originem* revocare denuò : Et ni id effecero ut fateamini, *ſalutis publicæ* procurationem poſthabitis *Legibus*, idque ex ſententiâ iſtius dicti, ex ipſius *Principis voluntate* ſolâ, nec omnino ex *Populi Arbitrio*, pendere ; cæcutire in clariſſimâ luce, & optimæ cauſæ non defenſorem, ſed proditorem & prævaricatorem hactenus fuiſſe me, exiſtimate. 3.

XIX. A *Romanâ gente* ad nos defluxiſſe hoc *axioma* paulò antè dixi : Illud nunc adjicio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod ſciam) id ſcriptum reperiri ; hauſtum ta-

tamen (ut ipse *Cicero* testatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipsissimis *Legum verbis* descriptum. Is ergo, post descriptas & explicatas libro superiore *Leges* ad *Religionem & cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recensendas quæ ad *Remp. & Magistratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obsecro; "*Regio Imperio duo sunto: iique præeundo, judicando, consulendo, Prætores, Judices, Consules appellantor.* "*Militiæ summum jus habento: Nemini parento:* "*Ollis salus populi Suprema Lex esto. Ollis*, inquit, (sic enim prisci loquebantur) id est, *Illis, Salus Populi Suprema Lex esto.* Sed quibus tandem *illis? Illis* nimirùm, qui *Regio Imperio* præditi erant, qui *Militiæ Jus summum* habebant, qui supra se potestatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoscebant. Hoc est, *binis Consulibus*; qui etsi ex Constitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magistratum gerebant, *Urbi* tamen & *Orbi Romano cum summo Imperio* pro tempore præerant. Adeste hîc omnes, quotquot estis ubivis gentium, popularis audaciæ patroni aut asseclæ: Legite, relegite totam hanc *periodum*; singulas expendite *sententias*, *clausulas*, *commata*; excutite *verbula*, *syllabas*, minutissimos quosque *apices*. Ubi tandem reperietis, concessè subditis (*invito Principe*) aut de *salute Populi* judicandi, aut aliquid *contra Leges* faciendi statuendive, potestatis, vel tenue aliquod vestigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum series, supremam illam authoritatem, quæ sit omni latâ *Lege Superior*, adeóque (a) *Publicæ Salutis* curam universam, ad eum unum spectare propriè, cui & *Regium Imperium* competit, & *Militiæ Jus summum*, & ὑπερέχουσα *nulliqui subdita* ἐξουσία? Id quòd

(a) *Salutem Reipublicæ multis magis convenire, quàm Cæsari* Paulus l. 3 F. de off. præt. vig.

quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum utriusque Linguæ Scriptorum hâc in re consensum habeatis,) his verbis expressit, 3. *Polit.* 2. "Δεῖ τὸν ἄρχοντα, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους "ὦσι περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξ- "αδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ "μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάν- "των, id est, *Penes eum qui præest Reipublicæ* "*sive sit unus sive plures, iis de rebus statuendi* "*Arbitrium & Potestatem esse, de quibus Leges* "*accuratè* [i. e. in particulari] *loqui non pos-* "*sunt, propterea quòd non sit facile universè singula* "*complecti.*

XX. Excipient hîc fortasse nonnulli, pessimè agi cum genere humano, si ex *unius hominis* arbitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret cuiquam in casu summæ necessitatis eo inconsulto suæ *publicæque saluti* consulere. Quid si ex casu subito & inopino res non patiatur *unius diei* moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere abfuerit? Dum itur, consulitur, reditur, actum erit de *Republicâ*, si necesse sit in tantis temporum angustiis, & locorum spatiis, *Principis consensum* & veniam expectari. Respondeo, videri & *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque inconsulto *Principe*, (*Necessitas* enim, quod dici solet, *(a) Legem non habet:*) nego tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *subditis* competere potest, ut scil. Legibus posthabitis *publicæ saluti* consulant, id ipsis aliunde accrescere; præsentis autem *Aphorismi* authoritate, velut fundamento, niti nullo modo posse, qui curandam & procurandam *populi salutem* uni *principi* relinquit, non autem ipsi *populo* permittit. Deinde aliud esse, *inconsulto principe*, aliud eo *invito*,

(a) Ἐγὼ γέ φημι καὶ νόμον γε μὴ σέβειν, ἢν τοῖσι δεινοῖς τῶν ἀναγκαίων πλέον, Eurip. ap. Stob. λογ. 10. 1.

vito, aliquid contra Leges attentare: fieri enim illud licere, debitis conditionibus obſervatis; hoc
2. nullâ conditione licere. Dico *ſecundò*; Subditis, ſi quid attentare velint in ordine ad *ſalutem publicam*, duas præ cæteris conditiones ſanctiſſimè eſſe obſervandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *neceſſitatis* excuſatione ſe tueri poſſe. Eas quàm ſanctè obſervarint, qui funeſtiſſimorum in hoc regno motuum vel *Authores* exſtiterunt vel *Fautores*, dicere non eſt meum: ipſi viderint. Sunt autem *duæ* illæ *conditiones*, iſtæ: Altera, ne quid fiat, tenteturve fieri *in Principis præjudicium*; cujus perſona & dignitas, intereſt *ſalutis publicæ*, ut ſartæ tectæ conſerventur. Altera, ne quid ſimiliter fiat, fierive tentetur *contra Leges* & jura, niſi *ex Principis conſenſu*; conſenſu nempe, vel *expreſſo*, ubi commodè haberi poteſt, vel (ubi is longiùs abeſt, nec res patitur moram,) rationabiliter ſaltem *præſumpto*. Tunc autem abſentis Principis *conſenſus* rationabiliter *præſumitur*; cum tàm magna tàmque *(b)* evidens premit *neceſſitas*; ut nemo ſanus & prudens poſſit dubitare, Principem ipſum, ſi ibi tum præſens eſſet, *Legis* gratiam & *relaxationem ſubditis* conceſſurum.

(b) *In manifeſtis non opus eſt interpretatione, ſed executione.* Aquin. 2. 2. qu. 120 art. 10.

XXI. *Duabus* hiſce *conditionibus* obſervatis, niſi aliunde oboriatur (ex particularibus ſcil. circumſtantiis,) impedimentum, *(a)* licere dico *ſubditis*, pro tuendâ adverſùs exteros hoſtes vel domeſticos perduelles, *Principis & Populi ſalute*, ad communem utilitatem ſpectare magis, quæ *Suprema Lex* eſt, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent. Ratio manifeſta eſt: quia *media ſunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media* fini inſervire debent, non *finis* inſervire mediis.

(a) *Certum eſt omnia licere pro patria.* Quintil. declam. 269.

diis. Quum ergo *salus publica* habeat rationem *Finis*, *Leges* autem *Mediorum*; & certum sit in agentis intentione *finem* esse priorem & potiorem *mediis*: utrumque sequitur, & communem *Patriæ utilitatem* Legibus quibusque particularibus anteponendam esse; & rectè præsumi id ipsum sentire *Principem*, qui in ferendis Legibus est *agens Principale*; adeóque in omnia illa se inconsulto gesta vel gerenda, *tacitè consentire*, quæ (salvâ ipsius dignitate & jure) pro *communi salute* geri fierive manifesta exigit necessitas.

XXII. Exempla Historiæ passim suppeditant: quæ, quum sit rei ipsius ratio tàm in aperto, ut minùs necessaria prætermitto. Unicum duntaxat, sed illustre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inseratur, quod nostro etiam ævo nostráque aliquorum memoriâ contigit, adducam: *Vicecomitis* scil. *Wigornienſis* memorabile factum. Singulis *Angliæ Provinciis*, (quas majores nostri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere solemus) præest ad aliquos juris effectus annuus Magistratus, *Vicecomes* dictus, custodiendæ *publicæ pacis causâ* potissimum institutus. Huic Magistratui, ad tàm grave munus cum effectu obeundum, concessa est (ut par erat) Legibus hujus regni *militem contrahendi* potestas, & cum hominibus armatis quælibet *Comitatus sui* loca, quoties facto est opus, adeundi & perlustrandi: ita tamen, ut ei interim non liceat cum armatâ manu *Comitatus sui* fines & terminos excedere. Post proditam insperatò (summâ & singulari Dei benignitate & providentiâ) execrandum in omne ævum *proditionem pulveream*; ejus conjurationis conscii nonnulli inque iis è principibus totius scenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* con-

venerant. Hos *Vicecomes*, vir ſtrenuus & prudens, collectâ armatorum manu, dum hac illac fugitantes perſequitur, ad extrema *Comitatus ſui* loca ſimul perventum eſſet; veritus ne illi, ſi is *metu Legum* ibi ſubſiſteret, incolumes evaderent, auſus eſt (*Lege* non obſtante) in *alienum Comitatum* ſuo confinem, militem educere: quò perduelles inſecutus, eos in poteſtatem ſuam redegit, eorúmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos ſecum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat,) ſi vellet *boni Civis* officio ſtrenuè defungi, ſic ſibi omnino faciendum: in eo neceſſitatis articulo intempeſtivam fore *Legum obſervantiam*; *Supremæ Legi*, hoc eſt, *patriæ ſaluti*, parendum; utilitati publicæ omnia poſtponenda. Confecto hunc in modum ex animi ſententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *neceſſitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vileſceret authoritas; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii ſint in *rigore Juris* iſtiuſmodi *Legum violatores*: non ſatis exiſtimavit vir prudens, in ſolâ rectè facti conſcientiâ acquieſcere; niſi & ſuæ in poſterum *ſecuritati* conſuleret, & nequis ipſius *exemplo* ad audacius aliquid fortaſſis attentandum abuteretur quantum in ſe eſſet caveret. Confeſtim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicis memoriæ ſereniſſimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam ſupplex petit: Et prout commeritus eſt, à Rege prudentiſſimo, non tàm *ſpretæ Legis* veniam, quàm antehabitæ *publicæ ſalutis* laudem, impetravit.

XXIII. Expoſui jam vobis, Auditores, ut amicis quibuſdam obſequerer, aliquantò ſuſius quàm ſoleo, quid mihi videtur de iſto *Axiomate* ſentiendum, *Salus Populi Suprema Lex*: Simul ut os obturetur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,) *è naſo nimium compreſſo eliciunt ſanguinem*:

sanguinem : hoc est, qui ex sententiâ, piâ sanè (si & sanè intelligatur,) atque publico salutari, perversè interpretando sensum eliciunt impium, & rebus humanis pernitiosum. Summa totius rei, ut in pauca contrahiam, huc redit. Non si *lædantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *personæ*; non si sua sint *subditis*, de quibus etiam meritò conqueri possint, publica quædam *gravamina*; decurrendum est statim, quasi actum aliter esset de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ sint *contra Leges*. Quòd si justus sit metus, ab *externis hostibus* aut *seditiosis civibus* oppressam iri *Rempublicam*, nisi aliquid fiat, quod *Legibus* non est permissum : *Principi* fas est, ex Potestatis suæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas est, ex præsumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipsius præjudicium,) præsente necessitate ita postulante, à verbis & sententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *Patriæ* subveniatur, ejusque *saluti*, ut *Supremæ Legi*, inserviatur. Pergam propediem (si Deus permiserit & commodè potero) quæ reliqua sunt persequi, *Gratia Domini nostri Jesu Christi*, &c.

Hucusque,

HUcusque, postquam ventis vela dedissem subtristi licèt cœli facie, incolumis tamen (Deo auspice) in instituto cursu processeram, jamque altum mare tenebam; certus, si per tempora liceret, quâ ire occœperam pergendi: cum coorta ante oculos sæva tempestas, & jam propiùs adventare visa, admonuit, parùm tutam fore in posterum omnem in alto navigationem. Sensi itaque nova protinus mihi capienda esse consilia, nec nisi mallem ventis debere ludibrium, in undoso & periculoso mari moram trahendam longiùs. Vela ergo confestim retrorsum dedi, & navim maturè subduxi in portum. Namque & mihi paulò honestius visum est, gradu cedere, quàm depelli: & rebus meis longè salutarius, privatos intra lares in otio & in umbrâ vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidiâ & metu versari.

Hinc eadem FINIS *discriminis atq; laboris.*

313573